

HALİL RIFAT PAŞA
1828-1901

Yazar : Murat Dursun TOSUN

Düzeltilmeler : Murat Dursun TOSUN

Yayıma Hazırlayan : Murat Dursun TOSUN

Kapak Tasarımı : Ömer Dokumacı

1.Baskı : Ekim 2017
1. Baskı olarak 200 adet basılmıştır.

ISBN : 978-605-82485-4-0

Sertifika No : 29474

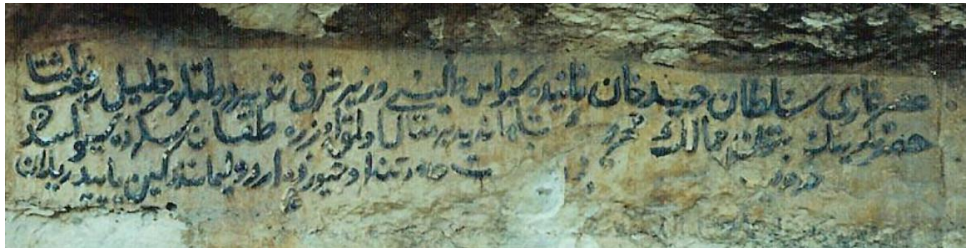
Yayın Hakları : Murat Dursun TOSUN

Haberleşme : Murat Dursun TOSUN
muratdt28@gmail.com

Baskı : RIHTİM Dijital Matbaa
Osmanağa Mahallesi Kırtasiyecisi Sokak
No: 17 Kadıköy-İstanbul

KISALTMALAR

A.}DVN.	: Sadâret Divân-ı Hümâyün Kalemî
A.}MKT.	: Sadâret Mektûbî Kalemî
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
BEO.	: Bâb-ı Âlî Evrak Odası
C..İKTS.	: Cevdet İktisat
DH. SAİD.d	: Dahiliye Sicill-i Ahval İdare-i Umumiye Defterleri
DH.HMŞ.	: Dahiliye Hukuk Müşavirliği
DH.MB..HPS.M...	: Hadiliye Mütferrik
DH.SAİD.MEM.	: Memur Sicil Zarfları
HR.ŞFR.3	: Hariciye Şifre Kalemî
HH.THR.	: Hariciye Nezareti Tahrirat
HSD.AFT.	: Satın Alınan Evraklar Ali Fuat Türkgeldi
İ..DH..	: İrade Dahiliye
İ..MMS.	: İrade Meclis-i Mahsus
İ..TAL.	: İrade Talimat
İ.MTZ (04).	: İrade Bulgaristan
PLK.p..	: Plan, Proje, Kroki-Palan
ŞD.	: Şûrâ-yı Devlet
Y.EE..	: Yıldız Esas Evrakı
Y.PRK.A...	: Yıldız Parekende Sadâret Maruzatı
Y.PRK.DH..	: Yıldız Parekende Dahiliye
Y.PRK.AZN.	: Yıldız Parekende Adliye ve Mezâhib Nezâreti
Hû	: Belgelerde geçen Hû, Allah'ın zâtına delâlet eden ve ism-i a'zam ve ism-i celâl de denen Allah isminin kısaltılmış şeklidir. Bi-ismihi, Bihi, Hüve, Hû olarak da ifade edilebilir. Hüve ve Bismihi olarak da yazılır.
Minhu	: Aynı tarihi ifade ettiğini belirtir.

Asr-1 Gazi Sultan Hamit Han-1 Sani'nin Veziri Terakki-Perver Sivas Valisi Halil Rıfat Paşa Hazretlerinin Memalik-i Mahrusa-i Şahaneye Bir Misal Olmak Üzere 1298'de Sivas'dan Samsun'a, 1299'da Sivas'dan Harput'a 1300'de Sivas'dan Ordu Limanına Değın Yapılan Turukun Tarihidir. 1300

BÜYÜK BABAMIZ HALİL RİFAT PAŞA

Evet, ben Sadrazam Halil Rifat Paşa'nın, öldürülmesiyle acılara gark olduğu, salnameleri yazan Oğlu Cavit Bey'in babasız kalan, tek amcası tarafından büyütülen biricik oğlu Ali Bartu'nun kızı Mehruba Bartu Akra'dan doğan torunu Zeynep Necef Akra Uğurlu'yum.

Halil Rifat Paşa büyükbabamız.

Annem, teyzem ve henüz 16 yaşındayken askere alınan ve 17 yaşında veremden ölen dedesinin adı verilen dayım Cavit sonrasında Halil Rifat Paşa'nın oğlu Cavid Bey'den hayatta kalanlarız.

Paşa dedeleriyle övünenlerden değiliz, lakin Büyükbabamız, henüz 'Lojistik' üniversitelerde okutulan bir bilim olmazdan çok önce "Karayolcu Kahramanlarıyla" öyle hizmetleri tarihe geçirmiş ki,

İnsan, "en az bizim kadar onun torunları olan Karayolcuların, Büyükbabalarıyla ne kadar gururlansalar azdır" demekten kendini alamıyor. Gurur bizden çok sizin hakkınız Kardeşlerim. Karayolcu Kardeşlerim, sizlerde, bizlerde artık onu torunlarıyız.

Cedit Yayınları tarafından yayınlanan Nurettin Birol kardeşimizin Büyükbabamızın çalışmaları ve hayatı hakkında daha önce yapmış olduğu çalışmaların yaktığı kıvılcım da unutulmaz.

Ve Şimdi Sayın Murat Dursun Tosun'un kitap alıŐması Karayollarının duyarlılığının, ciddiyetinin devamı niteliğindedir. Yüregine sağlık.

Yollar,

Sevinlere, acılara, sevgilere, kaıŐlara, savunmalara açılan yollarda, yurdun dört bir yanında Halil Rifat Paşa ve Karayolcular var, gittiğimiz heryeri bizim kılan o yollarda...

Hayat zaten hepimiz için üzerinde pek çok iŐaretler taşıyan bir yol değil midir?

Nefret, kötölük, kıskançlıktan uzak, insanları özgürleŐtireceğimiz, birbirine sevgiyle bağlayacağımız ölkemiz, milletimiz, devletimizin vizyon ve gerçeğini dünyaya anlatacağımız, emniyetimiz, sizlerin yaptığı yollarda insanlara, insanlığa hayırlara yürümek nasip olsun.

Büyükbabamız Halil Rifat Paşa'nın ve bu yolda ona yar olan eşi Büyükannemiz Fikriye Hanımın ruhları böylelikle bu büyük kamu hizmetinin devamında Şad olacak inancını taŐıyorum.

GeliŐme, özgürlükler yollardan geçer, yollar yaŐama bir uyanıŐtır.

Karayolcu Kardeşlerim,

Nereye gideceğini bilmeyenleri bile yollar aydınlıklara ıkarrı, bunu sizlerden iyi kim bilebilir.

Büyükbabamız Halil Rifat Paşa'nın Balkan'larda Lika'dan başlayan yolculuğunda nerelere vardığını düşünürsek, gittiğimiz, gideceğimiz her yer biziz ve bizden sonrası kalır. Gidemiyorsak bizim değildir.

Karayolcu kardeşlerim,

Bir ideali, kağıt kalem ve planlardan gerçeğe dönüŐtüren, gerçekleŐtiren sizlerin bu değerli çalışma ve çabaları lojistiğin artık bilim olarak öğretildiği üniversitelere iŐık olsun.

Sevgi ve saygıyla,

Necef Uğurlu

20 Haziran 2017

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
Önsöz	1
Giriş	2
Özet	2
1.Bölüm	
Kitaplardaki Anlatımla Halil Rifat Paşa	5
2.Bölüm	
Halil Rifat Paşa'ya Ait Sicill-i Ahval Kayıtları	16
3.Bölüm	
Halil Rifat Paşa'nın Bazı Atama Yazıları	42
4.BÖLÜM	
Halil Rifat Paşa'nın Taltif Yazıları	52
5.BÖLÜM	
Yol Konusundaki Muhtelif Yazışmalar	55
6.BÖLÜM	
Halil Rifat Paşa'nın Muhtelif Konulara Ait Yazışmaları	79
7.BÖLÜM	
Halil Rifat Paşa'nın Sivas Salnamesinde Belirtilen Hizmetleri	166
8.BÖLÜM	
Halil Rifat Paşa'nın Sivas'da Yayımladığı Tenbihnameleri	175
9.BÖLÜM	
Halil Rifat Paşa'nın Darulaceze'nin Yapımındaki Çalışmaları	195
10.BÖLÜM	
Halil Rifat Paşa'nın Çocuklarına Ait Yazışmalar	199
11.BÖLÜM	
Halil Rifat Paşa'nın Hanımına ve Kızına Ait Yazılar	223
12.BÖLÜM	
Halil Rifat Paşa'nın Hastalıkları ve Vefatı	234
Sonuç	253
Kaynakça	260
Dizin	261

ÖNSÖZ

Halil Rıfat Paşa, bundan önce de hakkında başka yazarlar tarafından birkaç kitap yazılmış önemli bir şahsiyettir. Kendisiyle ilgili olarak daha önce ben de üç yazı yazmıştım. Bunlar bulunduğu görevler¹, Sivas’da yaptığı yol çalışmaları² ve vefatıyla ilgili yazılardı.³ Benim Halil Rıfat Paşa ile tanışmama vesile olan husus ise Şebinkarahisar-Giresun yolunu çalıştığım sıralarda oldu.⁴

Halil Rıfat Paşa’nın bu yolda olan emeğini anlayınca kendisiyle ilgili kısa bir araştırma yapmış ve elde ettiğim bilgiler doğrultusunda da yazı yazmış idim.

Bu kez geçtiğimiz günlerde Karayolları Genel Müdürlüğü’nde çalışan Alaaddin Polat Bey telefonla bana ulaştı ve Karayolları açısından Halil Rıfat Paşa’nın önemi üzerinde kısa bir sohbetimiz oldu. Daha sonra Halil Rıfat Paşa’nın Sivas’da görev yaptığı sırada nahiye müdürlerine yazılı olarak yaptığı tenbihnameleri içeren bir kitap yolladı. Bu kitabı okuduktan sonra Halil Rıfat Paşa hakkında ben de bir kitap yazmaya karar verdim ve arşive giderek bir çok belge alarak okumaya başladım.

Bu kitapda Halil Rıfat Paşa’nın hayat hikâyesi, görevleri, hakkında yazılanlar, çocukları ve eşiyle ilgili bazı bilgileri bulmak mümkün olacaktır. Üstelik belgelerin transkripsiyonları çıkarıldığından bizzat paşa tarafından ve başkaları tarafından onun hakkında anlatılanları tüm ayrıntılarıyla okuyabilmek mümkündür. Ayrıca dönemi itibarıyla kara yolları ulaşımıyla ilgili de bilgiler belgeleriyle birlikte verilmiştir. Dolayısıyla detaylı ve titiz bir çalışma yapılmaya gayret edilmiştir. Beğenileceğini umarım.

Kendisiyle iletişim kurduğum torunu Sayın Necef Uğurlu’dan aldığım bilgilere göre Halil Rıfat Paşa’nın ailesinin seceresi şu şekildedir: Halil Rıfat Paşa’nın ve Fikriye Hanımın 4 çocuğu olmuştur.

¹ <https://muratdursuntosun.wordpress.com/2014/03/03/sadrazam-sivas-ve-izmir-valisi-halil-rifat-pasanin-bulundugu-gorevler/>

² <https://muratdursuntosun.wordpress.com/2014/01/02/sivasda-imzasi-olan-vali-halil-rifat-pasa/>

³ <https://muratdursuntosun.wordpress.com/2014/02/21/sadrazam-sivas-valisi-halil-rifat-pasanin-vefatıyla-İlgili-belgeler-bilgiler/>

⁴ <https://muratdursuntosun.wordpress.com/2012/12/26/uzun-bir-yol-hikayesi-ordu-giresun-karahisar-yolu/>

HALİL RIFAT PAŞA

Murat Dursun Tosun

Nuhbe Hanım,

Nuhpe'nin eşi Şükrü Paşa olup, evlilik soyadı SİMAVİ'dir. Kızı Nuhpe Simavi'nin Şükrü Paşadan 1 kızı var, adı Fatma. Nuhpe'nin kızı Fatma Simavi Hotinli'nin de 3 kızı var. Bihterin Hotinli, Gültekin Hotinli, Nesterin Hotinli Dirvana ve 1 oğlu Metin Hotinli.

Cavit Bey,

Öldürülen oğlu Cavit Bey'in eşinin adı Aliye Hanımdır. Aliye Hanımdan bir oğlu vardır o da Ali Bartu'dur. Ali Bartu'nun ilk evliliğinden 1 kızı olup adı Fikriye'dir. Diğer evliliğinden (Sutude hanım) Mehruba, Aytülü ve Cavit adlı 3 çocuğu olmuştur. Cavit, 16 yaşında askere alınmış ve 17 yaşında veremden ölmüştür. Aytülü Bartu Aker'in de 1 çocuğu vardır, adı Rıza Aker'dir.

Fatma Mehruba Bartu Akra'nın (1922) 1 çocuğu vardır. O da Zeynep Necef Akra Uğurlu'dur. Zeynep Necef Uğurlu'nun da 1 çocuğu vardır. Orhan Ahmet Uğurlu.

Ahmet Bey,

Halil Rifat Paşa'nın diğer oğlu Ahmet'in 1 kızı Nimet ve 1 oğlu Reşit'tir. Kızı Nimet'in de 1 kızı Micheline ve 1 oğlu Andre Rechid'dir (Reşid). Nimet'in oğlu André Réchid'in oğlu Mark, kızı Nathalie'dir. İki de çocuksuzdur.

Micheline'nin ise 2 erkek çocuğu vardır. Michel ve Georges. Michel'in de bir kızı var iken, Georges'un çocuğu yoktur.

Güzide Hanım,

Güzide Hanımın Mehmet Ali Paşa'dan 3 oğlu vardır. Suat Örfi Bengü, Vedat Örfi Bengü 1900 – 1953 ve Nihat Örfi Bengü'dür.

Görüldüğü gibi ailenin akrabalık bağları oldukça ilgi çekicidir.

Belgelerin okunmasındaki katkılarından dolayı Osmanlıca Tarih Edebiyat ve Osmanlıca Mühimme Grubu üyelerinden Mehmet Kahramanoğlu, Hüseyin Dağ, Zafer Şık, Aşiyen Sahaf Etem Çoşkun, Ersin Üçdemir, Süleyman Köse, Mustafa Demirel, Ahmet Yadi, Bilal Tunç, Hüseyin Avni Çavdaroğlu, Fatih Çil, Turan Kılıçaslan, Bekir Turan, Cevdet Şahin, Sıddık Yıldız, Abdullah Ertürk, Levent Kürşat Kırca,

İbrahim Akdağ, İbrahim Yıldırım, Fırat Çağlayan, Yılmaz Akçaalan, Muhammed Özler, Cüneyt Çelikkol, Ömer Faruk Gedik, Bilal Tunç, Nihat Özyılmaz, Mithat Eker, Zeki Özkan, Mustafa Dönmez, Osman Nuri Mete, Toktam Sajjdi, Filiz Gezin, Tuba Uyar, Hülya Komesli Teymur, Leyla Teoman, Figen Taşkın, Hafize Bozkurt, Hatice Kahraman, İnci Abaroğlu, Rümeyya Odabaş, Şule İyigönül Atasagun, Mahire Yazar Kiremitçi, Ayşe Kaviloğlu'na, kitabın kapak tasarımını yapan Alucralı hemşehrim Ömer Dokumacı'ya, paşanın kitabesini okuma konusundaki yardımlarından dolayı Eyüp İlim Yayma Cemiyeti'nden Ferhat Ballı'ya, bu kitabın ortaya çıkmasında bana bir ışık yakan Alaattin Polat'a ve kitabın basımına katkı sağlayanlara çok teşekkür ederim.

GİRİŞ

Halil Rıfat Paşa tam bir devlet ve görev adamı olarak özel bir şahsiyettir. Rol model bir insandır aslında. Tabiri caiz ise çekirdekten yetişme bir devlet adamıdır. Küçük bir memuriyetle başladığı devlet hizmetinde liyakatiyle sadrazamlığa kadar yükselmeyi başarmış, görev yaptığı bütün kademelerde başarılı olmuştur.

Görev yaptığı yerlerde eşkıyalarla uğraşmış, öncelikli olarak halkın asayiş ve istirahatini sağlamağa gayret etmiştir. Görev yaptığı her yerde minnetle anılacak eserler inşa etmiş, her sorunla yakından ilgilenmiş çözüm üretmiştir.

Ayrıca bayındırlık hizmetleriyle de halkın sosyal yaşamını kolaylaştırmıştır. Bunu yaparken çoğu zaman bölgenin hamiyet sahibi insanların teşvik ederek onlardan sağladığı katkıyı kullanmış ve mümkün olduğunca devlete yük olmamaya gayret etmiştir.

Halil Rıfat Paşa'nın ömrü başarılarla dolu olmasına karşın sadrazamlığı sırasında muhalifleri tarafından acımasız ithamlara ve eleştirilere maruz kalmıştır. Oğlu Cavid Bey öldürülmüş olmasıyla sarsılma da acısını yüreğine gömerek devlete hizmete devam etmiştir.

ÖZET

Halil Rıfat Paşa'da olan memuriyet istidadı farkedilince memuriyet hizmetine alınmıştır. O da bu özelliğini farkedilenleri haklı çıkarırcasına hızla basamakları çıkarak çok önemli görevlerde bulunmuştur. Bu görevlerinde önemli ve iz bırakan işlere imza atarak tarihe adını altın

harflerle yazdırmıştır. Çok zor şartlarda görev üstlenmekten çekinmemiş, üstlendiği bütün görevlerin de hakkını vermeğe özen göstermiştir.

En başarılı olduğu dönemi Sivas valiliği yıllarında olmuştur. Bu dönemde olağan üstü başarılar göstermiş, özellikle yol çalışmalarında çok başarılı olmuştur. Bunun yanında eğitim için gençlerin okula gönderilmesini teşvik etmiş, okul ve öğretmen temini içinde özel projeler geliştirmiştir. Aynı şekilde ağaç dikimini teşvik etmiş, buna karşın gelişigüzel ağaç kesimini de yasaklamıştır. Tarım alanında da yenilikler getirerek üretimi artırmanın yollarını aramıştır. Bu çalışmalarında yerel idarecilerle işbirliği içinde çalışmayı tercih etmiştir. Nahiye müdürleri bu anlamda ilk elden işbirliği yaptığı yöneticiler olmuştur. Nahiye müdürleri genellikle yerel halktan olduğundan halkın nabzını bunlarla tutmaya çalışmıştır.

Paşa, eleman çalıştırma konusunda da teşvik edici ve başarılıdır. İnsan fitratını iyi bildiğinden onları motive etme konusunda sıkıntı yaşamamıştır. Bilakis onları teşvik ederek ve çalışmayı bir yarışma haline dönüştürerek ortaya çıkardığı sinerji sayesinde kısa sürede çok işler yapılmasını sağlamıştır.

Valilik hizmetlerinden sonra İçişleri Bakanlığı'nda da gayretli çalışmalarını devam ettirmiş, zor zamanlarda bir çok sıkıntıyı göğüslemeye çalışmıştır. Yine o zor zamanlarda getirildiği sadrazamlık (başbakanlık) görevinde de elinden geleni yapmıştır. Yunan Savaşında ve Ermeni olaylarında devleti başarıyla yönetmiş, iç politikanın kiskançlıklarıyla da uğraşmak zorunda kalmıştır. Oğlunun öldürülmesi de onu olabildiğince yıpratmış ise de yine de bunu bahane olarak görmeyip çalışmasına devam etmiştir. Vefatından yıllar geçmiş olmasına karşın halen rahmet ve minnetle anılmaktadır. Yenilikçi fikirleriyle içinde bulunulan sorunlara çözüm yolları bulmuş, bunların uygulanmasında, takip ve denetiminde olması gereken idarecilik örneği göstermiştir.

1.BÖLÜM

Kitaplardaki Anlatımla Halil Rifat Paşa

Sadr-ı Azam Merhum Halil Rifat Paşa

Selanik'in Siroz Sancağı'na bağlı Nevrekop Kazası mülhakâtından Lika köyünde Bölükbaşı demekle maruf İbrahim Ağa'nın oğludur. Hicri 1244 (14 Teşrin-i evvel 1244/1828)'de Lika köyünde doğdu. Üç yaşında iken ailesiyle Siroz'a geldi. Oradaki Sıbyan mektebinde okudu.⁵

⁵Kıymetli biyograf İbnü'l-emin Mahmut Kemal İnal resmî tercüme-i halindeki bu kayda karşı "Siroz'lu Yusuf Muhlis Paşa ahfadından Eskişehir Evkaf Müdürlüğünden mütekâid (emekli) Müftü oğlu Esat Bey'in verdiği malûmâta göre başlığı altında diyor ki: Yusuf Muhlis Paşa'nın damadı Nevrekop eşrafından Altın Mehmet Bey dokuz on yaşlarında olan Halil Rifat'ta gördüğü isti'dadı takdir ederek tahsil-i maarif ettirmek üzere Siroz eşrafından Molla Bayraktarın

1260 (1884)'de Siroz Tahrîrat Kalemine devama başladı. Bir sene sonra 50 kuruş maaşa nail oldu. 1262-1263 (1886-1887) senelerinde 80 kuruş arttırılmak suretiyle aylığı 130 ve yine o sene de 150 kuruşa yükseldi.

1264 (1888) de Selanik'e giderek Tahrîrat ve Meclis Kalemlerine devam etti. Üç sene sonra istifa edip İstanbul'a geldi.

1267 (1851) ve 1268 (1852) yıllarında Divan Kâtipliği ile Vidin, Yanya Vilayetlerinde bulundu. Yine 1268 (1852)'de Meclis-i Muhasebe-i Maliye Odasına, altı ay kadar maaşsız devam ettiği gibi 1269 (1853)'da yine divan kâtipliğiyle Edirne ve 1271 (1855)'de Mamuretü'l-aziz (Elazığ), 1273 (1857)'de Erzurum'da bulundu.

1276 (1859/1860)'da Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adlîye hulefâlığında, 1277 (1860/1861)'de yine divan kâtipliği ile Silistre Eyaleti'nde istihdam olundu.

1281 (1864/1865)'de, 3.000 kuruş maaşla, Tuna Vilayeti Meclis-i İdare Baş kitabetine, üç ay sonra, 7.500 kuruş aylıkla, Tuna Mektupçuluğuna, 1285 (1867)'de 12.500 kuruş maaşla, Varna, 1286 (1868) de 14.300 kuruş aylıkla, Tırhala, 1290 (1873)'da, 10.000 kuruş maaşla, Vidin Mutasarrıflığına tâyin olundu.

1293 (Eylül 1292/1876) da vezirlikle Tuna Valisi oldu. Beş ay sonra Halep, iki gün sonra da (4 Kânun-ı Sâni 1292/1877) de 40.000 kuruş

oğlu Memoş (Mehmet) Ağaya tevdi etmesini ihtar ve tavsiyenâme ita eylediğinden İbrahim Ağa oğlunu Siroz'a götürdü. Memoş Ağa'nın erkek evladı olmadığından Rifat'ı hüsn-i kabul ile evlat edindi. Evinde iki üç sene tâlim ettirdikten sonra Siroz Tahrîrat Kalemine koydurdu. Rıfât Efendi muahharen (sonradan) İstanbul'a gelip bir müddet Yusuf Muhlis Paşa'nın oğlu Mustafa Mazhar Paşa'nın nezdinde kaldı. Selanik Valisi iken Siroz'a gittiğinde hükümetçe mükellef ikametgah hazırlandığı sıra ilk geceyi Memoş Ağa'nın evinde geçirmeyi ihtiyar ve ondan gördüğü imâ niyete karşı şükranını izhar eylediği gibi onu memuriyetle de taltif etti. Sadâreti esnasında evlat ve ahfadına rütbelere ve nişanlar verdirerek vefakârlık gösterdi." Memleketin tanınmış simâlarından Nevrekoplu Mehmet Ali Bey "Siroz'a gelişi iki suretle şayi'dir", Diyerek şöyle anlattı: 1-Nevrekoplu Altın Mehmet Bey'le evli bulunan Yusuf Muhlis Paşa'nın kızı Hatice Hanım tarafından babasına gönderilmiş, Yusuf Paşa da yetiştirmek üzere Alemdar İsmail Ağa'nın oğlu Kör Memoş Ağanın dairesine vermiştir. 2-Erkek evladı olmayan Memoş Ağanın Hatice hanıma müracaatı üzerine hanım tarafından kendisine gönderilmiştir.

maaşla, Kosova, 1295 (21 Haziran 1294/1878)'de, 25.000 kuruş aylıkla Selanik Valiliğine nakledildi. 17 Rebi'ülevvel 1297 (15 Şubat 1295/1880) de istifa etti.

Sicillinde “Vilayette eşkıya çeteleri zuhûr ile İdare-i vilayet kesb-i ehemmiyet eylemesinden ve kendisinin izhar-ı acz ile bâ-telgraf istifa eylemesinden azl” olunduğu yazılıdır.

Yine o sene Zilhiccesinin 24'ünde (14 Teşrin-i sâni 1296/1880), 10.000 kuruş maaşla, Umur-ı Nafia Komisyonu azalığına, 19 Safer 1299 (29 Kânun-ı evvel 1297/1881)'da 17.000 kuruş aylıkla, Sivas Valiliğine tâyin edildi. İki buçuk sene sonra uhdesine Girit Valiliği tevcih olunduğu halde tekrar Sivas'ta ipka olundu.

7 Zilhicce 1302 (1885)'de, 20.000 kuruş maaşla, Aydın (İzmir) Valisi oldu. 29 Rebiü'l-evvel 1304 (1886)'da Bağdat Valiliğine tâyin edilmiş ise de ileri sürdüğü para şartları yüzünden memuriyeti geri kaldı. Sicillinde bunun için şöyle deniliyor: “Müşârû'n-ileyh Rifat Paşa Hazretleri 1304 Senesi Rebiü'l-evvelinin 29'unda Bağdat Vilayeti Valiliğine tâyin olunduğu sıra mahall-i memuriyetine azimetini tervici gayr-i münasip bazı mesai'dâta tâ'lik eylemesinden dolayı sene-i merkume Rebiü'l-ahirinin 12'sinde af buyrulmuştur.” (1878) 29 Zilkade 1304 (7 Ağustos 1303/1887) de 17.000 kuruş maaşla, Manastır Valiliğine tâyin ve 19 Rebiü'l-evvel 1305 (1887)'den aylığı zatına mahsus olarak, 20.000 kuruşa iblağ olundu.

28 Ramazan 1306 (16 Mayıs 1305/1889)'da, ikinci defa Aydın (İzmir) Valiliğine tahvil olundu.

29 Muharrem 1309 (21 Ağustos 1307/1891)'de 30.000 kuruş maaşla Dahiliye Nâzırı oldu. 22 Safer 1310 (1892) de aylığı 40.000 kuruşa çıkarıldı. 15 Zilhicce 1312 (1895)'de Şura-yı Devlet Reisliği Vekaleti de uhdesine ilave edildi.

19 Cemaziye'l-evvel 1313 (26 Teşrin-i-evvel 1311/1895)'de, 85.000 kuruş maaşla, Sadrazam oldu.

Ali Fuat bey (Ali Fuat Türkgeldi) sadâreti için eski sadrazam Tevfik Paşa'dan naklen diyor ki:

“Saraydan aldığı emir üzerine Pirlepe'den geldiği gece Mabeyn Müşiri Gazi Osman Paşa'nın odasına gider. Biraz sonra Baş mabeyinci Hacı Ali Bey (Paşa) gelip Gazi'nin kulağına Halil Rifat Paşa'yı huzura götürdüğünü ve Sadrazam nasbedileceğini söylemesiyle, Gazi “Böyle bir zamanda Rifat Paşa, Sadâreti nasıl idare edebilir?” diyerek inanmak

istemeyince Baş Mabeyinci, Rıfat Paşa'nın Padişaha arz-ı şükran ettiğini kapıdan işittiğini söyler. Bir müddet sonra vâki olan tebliğ üzerine vükelânın toplandığı odaya girince Rıfat Paşa'yı sadâret mevkiinde görür.”

Ali Fuat Bey'in "Servet-i Fünun"da çıkan bu yazısına paşanın torunlarından Simâvi Bey verdiği cevapta şöyle demiştir:

“Müşârün-ileyh Bey buhranlı bir zamanda ve Sultan Hamit'in haftalarca süren ısrarı üzerine sadâreti kabul etmiştir. Ali Fuat Bey'in iddia ettiği gibi haris-i câh olsa idi bir teklife karşı uzun müddet istigna göstermezdi (nazlanmazdı). Kendisinin Ebulhüda Efendi ile ne ülfeti ve ne de münâsebeti vardı.

Ali Fuat sadârete ne taraftan sevk olunduğunu sorması üzerine Mabeyin İkinci Katibi Ahmet İzzet Paşa'nın (Arap İzzet) şu cevabı verdiğini söylüyor:

“Ne taraftan sevk olduğuna mâlûmâtım yoksa da Hakan-ı merkum sadâreti idare edip edemeyeceğini benden sormuş idi. Eğer Hâriciye Nezâretinde ehil ve erbab biri bulunursa ve oğlu ve etrafı işe karıştırılmazsa idare edebileceğini arz ettim. “Git, bu şart ile ifa-yı vazifeyi taahhüt edip etmeyeceğini sor" buyurdular. Hanesine azimetle keyfiyeti kendisine anlattım. Oğlu Cavit Bey de mükâlememizi (konuşmamızı) kapıdan dinliyordu. Paşa olundu (olur dedi). Yolda teminat vermesiyle avdetimde cereyan-ı hali Zat-ı Şahaneye bildirdim.

İbnü'l-emin Mahmut Kemal İnal “Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar”a geçirdiği bu mâlûmât üzerine yerinde olan şu mütâlâyı da yazmıştır:

“Fuat Simâvi Bey'in iddiası gibi padişahın “ısrarı haftalarca sürmüş” ve Paşa da “uzun müddet istigna” (nazlanma) göstermiş olsaydı “oğlunun ve etrafının işe karıştırılmaması” şartı ortaya konmaz ve bu yolda “taahhüt” de bulunması talep olunmaz ve paşa da taahhüt altına girmez ve derhal “teminat” vermezdi.

“Bir emelin husulü matlup ise her türlü şartın kabulü zaruridir, bu takdirde bahis olunan “istigna” (nazlanma) lafzı bî-ma'na olur.

Bununla beraber babasından çok yüz bulmuş ve o münâsebetle işi azıtmış olan oğlu Cavit Bey işlere karışmaya başlamış ve Paşa, bu yüzden padişahın ihtârına maruz kalmış idi.

1313 senesi Martındaki umûmî tenkisâtta yüzde onu kesilmek suretiyle aylığı 76.500 kuruşa indirildi.

Ermeni ve Girit meselesi, Yunan Harbi gibi mühim hâdiselerle karşılaşmakla beraber oğlunun köprü üzerinde öldürülmesi yüzünden sarsıldığından hastalandı. Bab-i Âli'den gelen tezkerenin altındaki imzalar hastalığının arttığını, dermansızlığının son dereceye vardığını gösterdiği gibi, tutulduğu hastalık nihayet kendisini ölüm döşeğine yatırdı. Sultan Abdülhamit tarafından gönderilen doktorlar artık Bab-ı Âli'ye gelmek şöyle dursun evrakı okumak ve anlamak da kendisi için imkansız olduğunu arz ettiklerinden Adliye Nâzırı Abdurrahman Paşa vekâlet etmek üzere sadâret kaymakamlığına tâyin olundu. Çok geçmeden Halil Rifat Paşa 28 Recep 1319 (27 Teşrin-i evvel 1317/1901)'de öldü.

Cenazesi mutantan (gösterişli) alayla kaldırılarak denizden Eyüp'e götürüldü. Bostan İskelesi'nde Mihrişah Sultan İmareti bahçesinde eski Sadrazamlardan Hayrettin Paşa'nın mezarının yanına gömüldü. Sultan Abdülhamit Başkâtip Tahsin Paşa'nın İmzasını taşıyan bir tezkere ile ailesini taziyet etti (başsağlığı diledi).

Hicri 1272 (1856)'da salise ile başlayan rütbesi 1282 (1865/1866)'de sâniyeye, 1284 (1867)'de mütemayize (benzerlerinden üstüne) yükseldi. 1285 (1868)'de dördüncü rütbe ile Mecidî Nişanı aldı. 1286 (1869)'da Mir-i miran oldu. 1288 (1871)'de tebdilen üçüncü Mecidî Nişanı verildi. 1292 (1876)'de Rumeli Beylerbeyi, 1293 (1876)'de vezir oldu. 1294 (1877 H. ikinci rütbeden Mecidî, 13 Rebiü'l-evvel 1299 (1882)'da birinci rütbeden Osmanî, 16 harrem 1303 (1885) de birinci rütbeden Mecidî, 15 Zilhicce 1304 (1887)'de Murassa Osmanî Nişanı aldı. 6 Recep 1307 (1890)'da İran devletinin birinci rütbe Şîr-i Hurşit Nişanı, Zilhicce 1309 (1892)'da Altın Liyakat Madalyası, 3 Muharrem 1315 (1897)'de Romanya devletinin birinci rütbeden Etüval de Romani Nişanı, gurre-i Rebiülahir 1315 (1897)'de “Yunan Muharebesinde meşhur olan mesâ'i-i makkule-i sadakat-kârâne ve ikdamat-ı mehâmiş-nâsânesine mebni” Yunan Muharebe Madalyası, 7 Cemaziye'l-evvel 1315 (1897)'de Habeş İmparatorluğunun Mühr-i Süleymani Nişanı, yine o sene Şabanının 9'unda Bulgaristan Emaretinin murassa (süslenmiş) Aleksandır Nişanı verildi.

Ölümü üzerine “Tercüman-ı Hakikat”ta deniliyor ki:

“Memleketimize pek büyük hidemât ve himemâtı sebketmiş bulunan merhum-ı müşârun-ileyh, irfan ve kiyaset (zeki), iktidar ve hisafet (kararlılık) esbabından buldukları ve bütün hayatlarını şayan-ı takdir bir sai' (çalışma) ve faaliyet ile ira'e eylemiş, gayet halâk (nasıplı), nâzik,

âlicenap tecrübekâr zevât-ı âliyeden oldukları cihetle vuku'-u vefatları zâyiat-ı azimedendir. Hamiyyet mefturesi sevkiyle daima mehâm-ı umurda menâfi-i hayatiye-i devlet ve memleketin teminine hasr-ı emel etmek ve bu suretle velinimetin âmâl-i celile ve ulviyelerine muvafık iş görmek gayret-i makbulesinden bulunur idi. Her nereye tâyin buyrulmuş ise daima sadakat, hulus-ı niyet ve yorulmak bilmez bir gayretle çalışarak umumun menafiini nazar-ı dikkatten dur (uzak) tutmayarak icabât-ı mahalliyeye ve rıza-i âliye muvafık icraatta bulunurdu. Nitekim Vali buldukları memalik-i şahanede iş bu muvaffakiyetlerinin pek çok âsâr-ı bahiresine (açık eserlerine) tesadüf olunur. Hususiyle Aydın, Manastır ve Sivas Vilayetlerinde o kadar mesai-i imran-ı perverâne husule getirmiştir ki bunlar, el-yevm beyne'l-ahali zebanzed (atasözü) olmuştur."

"Monitör Oryant" da şöyle denilmiştir.

"Merhum, hayat-ı medide-i siyâsiyesinde dirayet ve ehliyet-i harikuladesini fi'ilen ispat ile cümleye taktir ettirmiş idi. Başlıca menafii devlete nihayet derecede hizmet-i fedakâranesi ve matbu' mufahhamına (itibarına) karşı ubudiyet-i mahsusa sadakatkârânesi ile istişhar etmiş (şöhret kazanmış) idi. Umur ve mesâlih-i umûmiyede vuku'-bulan tecâribi (tecrübesi) sayesinde faaliyet ve emsali gayr-i mesbuk bir karargahı âsarı ibraz etmiştir. Hastalığı esnasında bile vezâif-i memuriyetle iştigâlden geri durmamıştır."

Kendisini yakından tanıyan Memduh Paşa diyor ki:

"Sînn-i piriye erişmekle beraber vazifece mukaddem (önce), evza' (halleri) ve ahlâkı mülayim bir zat idi. Mahdumu Şura-yı Devlet Azasından Cavit Bey'i köprü üstünde telef eden caninin idamı hususunda nüfuzu yürütülememiş iken işin ilerisine geçmeyip, sükut etti. Çünkü bunun katili Yanya'dan İstanbul'a mahsusan (özellikle) gönderilmiş idi. Cani ise Arnavut olduğunu ve Arnavutları kırmamak ve haklarında muamele-i şiddetkâri icrasıyla husumete yol açmamak sarayın mesleği olmasına mebni katil kısas edilmedi. Rıfat Paşa'nın son vâkitlerde hastalıktan yürümeye de mecali yoktu. Lâkin Bâb-ı Âli'ye gelmemek fikri Padişahiye muhalif olacağından emektarı Hacı Ağa kendisinin koltuğuna girerek meyyit-i müteharrik halinde bir gün Meclis-i Vükelaya gelmişti. Bad ezin konağından çıkmağa takati kalmadığından serdade-i dil olmuş ve artık hayatından ümit bulunmadığı saraya etıbba (doktorlar) lisanından ifade edilince Başmabeyinci Ali ve ikinci kâtip İzzet Paşalar bi'l-isâl mühr-i hümayun istenildikte hasta yatağından hizar-ı mihnet ve

muavenetle kımlıdayabilip (ben zaten bu hizmete ehil değildim) sözüyle mührü vermiştir. Evet padişahlar bir bendeye sağ bulundukça meyleder, yaşayamayacağını anladıklarında nazar değişir. Rıfat Paşa tecarib-i kesriyesi hasebiyle (çok tecrübesiyle) hazm ve İhtiyata riayet ettiğinden ve emr ü ferman hilâfına asla geçmediğinden dolayı nezd-i tacdaride kıymet bulmuştu. Sadâret müddetince müşarün-ileyh ile refakat eyledim bir gün bası mevâd-ı mûhimmeye atfen faaliyet bahs eylediğimde mutasarrıf iken yaptığımızı valilikte müzâhim (sıkıntı) üzere fi'ile getiremedim. Vali sıfatıyla muvaffak olduğum işleri şimdi bana sadrazam diyorlar, yapamıyorum. Her vaktin işi, gidişi isti'dada kabil olacağı bizce de mücerreb (tecrübe) ve müsellemdir (doğruluğu isbatlanmıştır) cevabıyla şekl-i idare-i hazıranın matlubu temine gayr-i müsait göründüğünü söylemişti.” Yine Memduh Paşa, Sait Paşa’dan ve Abdülhamit’in kendisinden layihâları istediğinden bahsederken (Asvat-ı Sudur, sahife 100) sözü Halil Rıfat Paşaya intikal ettiriyor. Eski Dahiliye Nâzırının buna dair olan yazısı şudur:

"Halil Rıfat Paşa altı buçuk sene sadârette kalmış idi. Hünkar siyâset ve ıslahat üstüne kendisinden layiha arzını talepkâr olmadı. Sebebi o misillü amîkü'l-fevr umman-ı derîn olmağa (hudutsuz derin denize dalmağa) Rıfat Paşa'nın gayr-i muktedir bulunduğu bilindiğine ve Sait Paşa Mabeyin Baş Kitabetinde mehâm-ı devleti saraya toplamak yolunu açmış ve Bâb-ı Âli hâli bir köşe derekesine konulduğunda politikaya müteallik mevad sarayda becermek asandır zaim olunmuş idüğüne binaen Rıfat Paşa'dan yalnız iradât-ı şehriyârinin tenfizi (hükümünü yürütmesi) aranılmakla sarayın nüfuzuna takviyet verildiği rehn-i rütbe-i bedâhettir (isbat gerektirmeyecek kadar açıktır)."

Ali Fuat Bey "fikri sâde, sözü sâde, yazısı sâde, mâlûmâtı basit olup lisan-ı ecnebiye de âşinâ değildi. Suret-i neş'eti itibariyle mâlûmât-ı merkeziyeye ve umur-ı siyâsiyeye adem-i vukufuyla beraber şöhreti hilâfına olarak umur-ı idarede dahi gevşek çıktı. Nezâretin işlerini, kendi üzerinde bir nevi Nezâret-i manevi haiz olan müsteşarlarının dest-i temşiyetine bıraktı" dedikten sonra şunu da ilave ediyor: "müddet-i ömrünü mutasarrıflık ve valilik ile taşrada geçirmiş ve umur-ı siyâsiyyede istihdam olunmamış bir zatın siyâsiyyata adem-i vukufu tabii ve bu da suret-i istihdamına ait bir noksan olup meayıpten (kusurdan) olmayacağı bedihîdir (açıktır)."

Maiyetinde bulunmuş olan İbnü’i-emin Mahmut Kemal İnal, Ali Fuat Bey’in “Rıfat Paşa, taşrada yetmiş olduğu halde gayet terbiyeli, tabian hâlim ve selim, halkı incitmekten müctenip (çekinir) idi. Tâbir-i âmiyane ile baba bir adam idi” sözünü naklettikten sonra diyor ki:

“Hakikaten öyle idi. Alemi görmüş, geçirmiş tecrübelerinden ders almış, terbiye-i nefis etmişti. Sadâreti müddetince maiyetinde bulundum; konağına gittim, geldim hasbetü’l- vazife Bâb-ı Âlî’de yanına girdim, çıktım. Bir kere hiddetlendiğini, bağırıp çağırdığım, memurinden, ketebeden ve hademedden bir ferdi tekdir ettiğini (azarladığını) görmedim ve işitmedim. Kibir ve ra’vetten ve huysuzluktan müctenib ve mürüvvet ve insâniyete mail, hezm-i ikbal etmiş bir zat olduğu İnkâr olunâmaz”.

“Hukuk-ı kadimeye rağmen biz, lütfunu görmedik. Babamın Denizli Mutasarrıflığından suret-i zatânede azledilerek yıllarca mazuliyet (işsizlik) halinde bırakılması ve amirlerin gadriyle devam ettiği kaleminden çıkarılıp, diğer kaleme gönderilmek istemişim, merhumun zaman-ı sadâretine tesadüf etti. Bir güne sahabet (sahip çıkma, koruma) ve himâyete mazhar olmadım. Fakat emsalim fevkinde -hâlen ve kavlen- iltifat ve nevâzişini (iltifatını) gördük”.

“Eyyâm-ı resmîyede mukabbelât zamanı ziyaret ve arz-ı hulûsa müsaraât etmeyi öteden beri itimat edinmemiş olan babam merhumu bir bayram günü paşaya götürmek için ikna ettim, gittik, oturduğu oda da muhtelif mıntikalardan hayli kimse vardı. Her taraf dolu idi. Yalnız yanındaki koltuk boş idi. Hürmeten oraya kimse oturmamıştı”.

“Paşaya yaklaşıp resmî selâmı ifâdan sonra geri çekildik kapının yanındaki hasır iskemleye oturduk. Huzzar (orada bulunanlar) arasında erazil-i meşhureden birinin, manalı surette bize bakışım canım sıkılarak Paşa’nın yanına gittim. “Kapının yanında oturan pederim Mehmet Paşa bendeniz, iltifat buyurunuz.” Dedim. Derhal yüksek sesle “Paşa hazretlerini çok iyi bilirim, şöyle buyurunuz.” Dedi. Yanındaki koltuğa oturttu. Hep onunla konuştu. Bana da iltifat etti”.

“İşte bu halde Paşa’nın terbiyesine, dilnevazlığına ve hezm-i ikbaldeki kemaline şahittir. Onun sîn ü-sâlinde, bhusus onun mertebesinde bir başka adam olsaydı, benim gibi maiyetinde bulunan genç bir katibin hareketini belki hoş görmezdi. Bed muamele etmese ü hüsnü muamele etmezdi”.

“Hak Teala ruhunu şad eylesin.”

“Dahiliye Nâzırı iken o vakit çocuk denilebilecek bir yaşta ve Dahiliye Mektubu kaleminde bulunan kardeşim Ahmet Tevfik merhumun yazdığı bir müsveddeyi beğenip nezdine celp ederek takdir ve teşvike müteallik sözlerle iltifat

ve tatyib etmişti. Maddi bir mükafata iktiran etmeyen bu takdir ve tatyibi bile sair amirlerden görmediğimiz için büyük bir lütuf addederek minnettar olmuştuk".

"Emsalimiz gibi zahîr ve maiyetimiz olmadığı için her türlü atıfetten mahrumiyet, bizim için pek tabii bir hal idi. Paşadan gördüğümüz lafzı iltifattan cesaretlenerek bir aralık kendisinin sitayişine bir manzume yazmış ve konağında bizzat takdim etmişim. Hüsnü kabul gösterdiği halde taltife dair bir haber ve eser zuhur etmedi. "Manzumenin suretini o vakit Denizli'de bulunan babama gönderdim. Ziyaretine gelen Şâir Eşref merhuma okumuş ve mütalaasız sormuş. Eşref, tekrar okuduktan sonra pek beğendiğini söylemiş ve şu sözleri ilave etmiş:

"Bu güzel manzumeyi, maddi ve manevi himmetleri me'mul olmayan bir takımadı eşhasa değil, Resûlullah Efendimize arz etmeliydi. "

"Vermeyince ma'bud, ne yapsın Mahmut" demekle beraber koca şâirin hakkını teslim etmemek kabil değildir."

Kıymetli biyografin söylediği sitayişkâr sözlerden, hususiyle (özellikle) isti'tafi tazammun (yardım talebini ihtiva eden) eden bir de methiye yazdıktan sonra umduğuna nail olmadığından dolayı sarfettiği hepsini cürütücü sözlere o ne perhiz, bu ne lahana turşusu dememek ve bu münâsebetle de kıymetli eserlerinde ileri sürdüğü mütalaalar hakkında şüpheye düşmemek mümkün olur mu?

Vazifesi icabı olarak kendisiyle yakından tanışmasına ve tarihe ait yazılarıyla tanınmış olan Hayrettin Bey merhum da "Vesâik-i Tarihiye ve Siyâsiye Tettebbuatı" başlıklı kıymetli eserinin birinci cildinde tarihin lüzum ve ehemmiyetinden ve tarihî eserlerin noksadından bahsederken sözü hâtıralara ve bu vesile ile de Paşaya intikal ettirerek diyor ki:

"Bizim için en ziyade teessüf edilecek şey: Reşit, Ali, Saffet, Fuat Paşalar gibi rical-i devletimizin bile hatırat-ı siyasiyelerini yazmamış olmalarıdır. Kaldı ki, bunlar hâtırat-ı siyasiyelerini yazmanın lüzum ve ehemmiyetini taktir etmeyenlerden değil idiler.

"Hatırımıdadır: Sadrazam Halil Rıfat Paşa merhum, Bismark'ın mülâhazat ve hâtıratından bize müteallik mütalaatlarını tetkik ve tercüme ettirmiş idi. O aralık Avrupa'dan gelen ve memnuiyeti (yasak olması) cihetiyle gizlice elde edilmiş Türkçe ve Fransızca birçok gazeteleri Daire-i Sadâretin teneffüs odasında baş başa okumak ve kendisi büyük odaya gittikten sonra, küçük odanın kapıları kilitli olduğu halde, yazın bile muhafaza-i mevki-i vakar eden büyücek bir sobada yakıp kül etmek mu'tadımız olduğundan, bir gün, hâtıratını yazmak üzere ihtarda bulundum. Hatta bunun için Avrupa'da müttehiz usullerden ariz ve amîk

(enine boyuna) olan, irâdeyle bahseyledim. Teklifim hoşuna gitmekle beraber, emsal görülmediğinden gayet mahviyetkârâne bir cevap verdi. Halbuki Rıfat Paşa, o pek sade görünen bir muhterem, pek güzel ve kıymetli hâtıralar yazabilirdi. Evahir Ömrüne kadar tarihlerimizi mütalaa etmek, yahut, okutup dinlemekle mütelezziz olur. Ve gayet hakimane mukayeseler yapardı.

"Yine bir gün, büyükelçilerden biriyle mülakatında, tercümanlık ediyordum. Elçi memleketinden o gün gelmiş. Mühim bir mesele için cevab-ı kat'ı istiyordu. Sadrazam, elçinin izahatını kemal-i ehemmiyet ve dikkatle dinledikten sonra, zaten malûmu olan meseleyi Meclis-i Mahsusta tekrar müzâkere ile arz edeceğini söyledi. Anlattım. Sefir, işin ehemmiyetinden, vehametinden bahseyledi. Sadrazam da tekrar "icabına bakarım" cevabını verdi. Lâkin sefirin maksadı başka. İşin parlamentoya düşeceğini, şöyle böyle olacağını beyan ile iki devletin inkıta'-i münâsebetine imada bulunur gibi oldu ve bir sarih vaat almak istedi. Paşa merhum ise: "Ben Bâb-ı Âlice ne yapılmak lazım gelirse yapacağım" diyerek sefirin imalarına kat'ıyyen yanaşmak bile istemediğinden, bana kızdı: "Sen ya dediğimi anlamıyorsun, yahut elçi bey hazretlerine yanlış söylüyorsun. Tekrar ediyorum: Meseleye tamamıyla muvafıkım, icabına bakacağım" dedi. Ben, kat'ıyyen müteessir olmaksızın, merhumun bu sözlerini dahi sefire harfiyen tercüme ettim. Sefir ise, pek büyük bir irfan ve zekâ sahibi olduğundan Sadrazamın idare-i lisanındaki icaz ve kat'iyeti takdir ve kemal-i teşekkürle hemen Bâb-ı Âlî'den avdet eyledi. Merhumun âlicenap ve rikkat-i kalbine bakmalıdır ki müteâkiben beni nezdine çağırdı: "Seni mecburi tekdir ettim (azarladım), bazen böyle şeyler de olur" diyerek ve gülümseyerek taltif etti.

Fransızca'dan tercüme edilen "Bâb-ı Âlî'nin İç Yüzü"nde şu notlar vardır:

"Halil Rıfat Paşa'ya gelince müşarün-ileyh elli bu kadar sene umum vilayetleri dolaşarak cismen ve fikren artık bitmiş, bir mecmua-i enkaz hükmüne düşmüş idi. Hiçbir fikir-i cehid-i terakki, hiçbir teşebbüs-i ıslahat götürmezdi, götürmedi.

O kadar tezlil edilmiş (horlanmış) idi ki oğlunun mâlûm olan sebep ve suret-i katlinden sonra da mevki-i iktidarda iki sene daha kalmakta mazhar bulunmuşur.

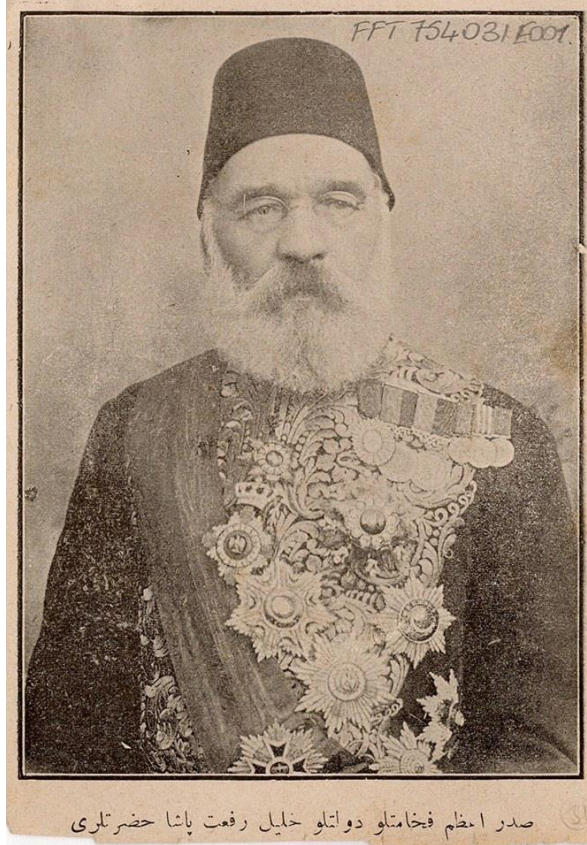
"Velhasıl hele son otuz üç sene zarfında Bâb-ı Âlî'nin ehemmiyeti, sadrazamların şeref ve itibarı lâ yenkata'a tenezzül etmiştir. Yıldız

HALİL RIFAT PAŞA

Murat Dursun Tosun

Sarayı'nda teşekkül olan vükelaya gadrolunmuş, hükümete ait bilcümle imtiyaz ve salahiyetleri gasbetmiş, Bâb-ı Âlî bir nümayiş sahasına, bir ehemmiyetsiz bir müessese derekesine düşmüştür.”

İbrahim Alaattin Gövsa “Meşhur Adamlar Ansiklopedisi”ndeki tercüme-i halinde vali iken yol, köprü vesaire yaptırmak hususunda faaliyetleri görülmüştü. Bu meyanda Sivas'da hayli yol yapmıştı. Sadrazamlığında ölümüne kadar köhne imparatorluğu sürüklemeye muvaffak oldu.” diyor ve şunu da ilave ediyor: “Halil Rıfat Paşa'nın o zamanki itibariyle mükemmel bir kâtip olduğu ve şiirleri de bulunduğu söylenir.”⁶

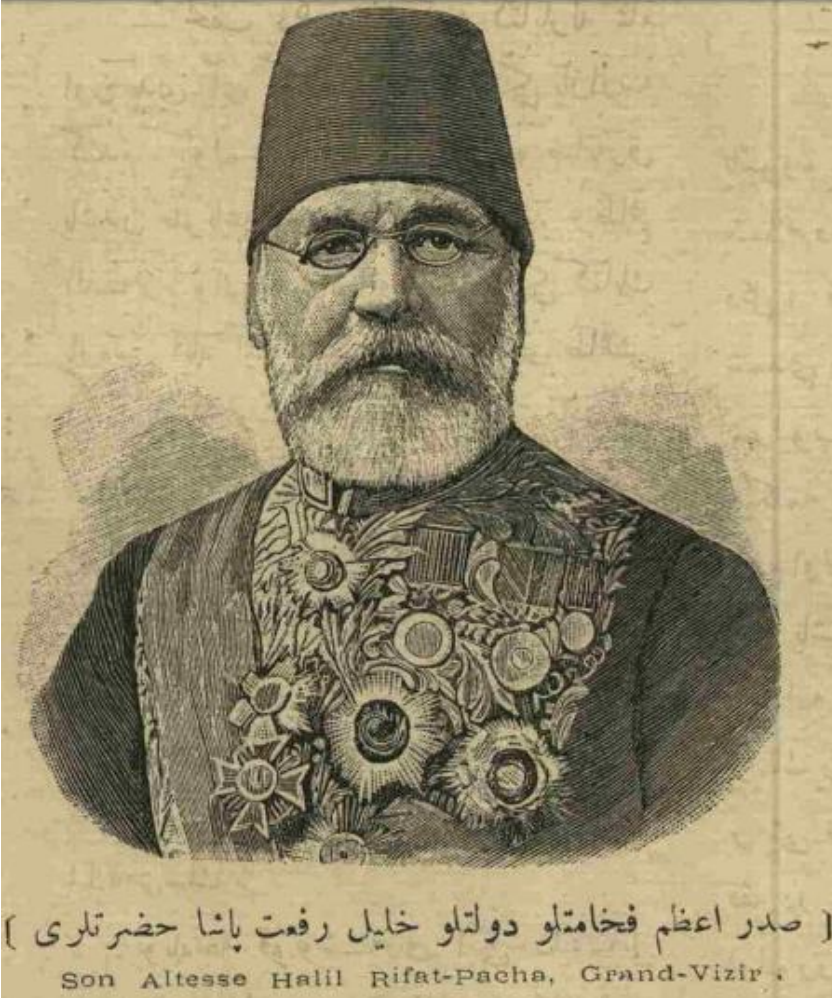

Sadr-ı Azam Fehametlü Devletlü Halil Rifat Paşa Hazretleri

⁶ Mehmet Zeki Pakalın, Sicill-i Osmani Zeyli, VIII. Cilt, TTK Yayınları, Halil Rifat Paşa

2.BÖLÜM

Halil Rifat Paşa'ya Ait Sicill-i Ahval Kayıtları

Buradaki bilgiler resmi kayıtlar olduğundan tüm detaylarıyla yazılıdır. Buna göre Halil Rifat Paşa'nın hayatı tüm detaylarıyla anlatılmıştır. Aşağıdaki belgenin önemi ise Selanik valiliği sırasında bizzat Halil Rifat Paşa tarafından yazılmış olmasıdır.

BOA Fon Kodu: DH.SAİD.MEM. Dosya No: 10, Gömlek No: 13, Tarihi: 29 (Z) Zilhicce 1244 (02 Temmuz 1829), Konusu: Halil Rifat Paşa, İbrahim Ağa oğlu, 1244 Nevrekop (Siroz) doğumlu, Selanik Vilayeti Valisi (DH.SAİD.d 1/88).

Tarih-i viladet ve mevlisi: Bin iki yüz kırk dört senesinde ve Siroz (Serez) Sancağında Nevrekob kazasında dünyaya geldim.

Kangı (hangi) mekteplerde ve kangı (hangi) fenleri tahsil etmiştir ve şahadetnamesi var mıdır? Ve kangı lisanlarda tekellüm (konuşup) ve kitabet edebiliyor (yazabiliyor). Te'lifatı (yazdığı kitapları) var ise neye dairdir: Zamanımızda Rüşdiye mektepleri olmadığından adi mekteplerde Arabiden izhar'a⁷ ve Farisiden Gülistan'a⁸ kadar ders gördüm.

Hidemat-ı devlete kaç yaşında ve kangı tarihte girmiştir ve muvazzahen (daimi memur) veyahud mülazemetle mi (stajyer olarak mı) dahil olmuştur: Bin iki yüz altmış tarihinde Siroz'da tahrirat kalemine devama başlayub dört senede tedricen (azar azar) yüz elli kuruş maaşa nail oldum.

Ne hizmetlerde bulunmuş ve ne rütbelerle ihraz etmiş ve ne nişanları hasıl olmuş ve her me'muriyetinde ne kadar maaş almış, ve ne kadar me'zul kalmıştır? Ve müddet-i me'zuliyetinde maaşa nail olmuş mudur? Olmuş ise ne kadar ma'zuliyet maaşı almıştır? Ve üçüncü nişanları var ise ve ne sebeble nail olmuştur? ve bu vukuatın tarihleri nedir: Bin iki yüz altmış dört tarihinden altmış altıya kadar Selanik valileri Dede ve Bekir Sami ve ser-asker-i esbak Rıza Paşaların ve divan kâtibleri refakatiyle Selanik'de ve altmış altıdan seksen tarihine kadar dahi Ali Rıza paşa ve Kıbrıslı Mehmed Paşa ve Arif Paşa divan kitabetiyle Vidin ve Yanya ve Edirne ve Harput ve Erzurum ve Silistre eyaletlerinde buundum. Divan kitabetlerinde iki bin beş yüzden dört bin kuruşa kadar maaş alırdım. Altmış sekiz tarihinde dahi beş altı ay mefsuh (feshedilmiş) meclis-i muhasebe-i maliye mazbata odasına bila maaş (maaşsız) devamım vardır. Yetmiş altı tarihinde dahi mülga Meclis-i Vala mazbata odasına altı ay devam etdim ve iki yüz elli kuruşa nail oldum. Seksen bir tarihinde Tuz (İşkodra) vilayeti teşekkül etdikde üç bin kuruş maaş ile meclis idare-i vilayet baş kitabeti ve üç ay sonra yedi bin beş yüz kuruş maaş ile vilayet mektubçusu ve fi 20 Teşrin-i evvel Sene (12)84 (1 Kasım 1868) tarihinde on iki bin beş yüz kuruş aylıkla Varna mutasarrıfı ve fi 6 Eylül Sene (12)85'de (18 Eylül 1869) on dört bin üç yüz kuruş maaşla Tırhala

⁷İzhar: Arapça cümle bilgisi (nahv) alanında önemli bir ve ileri seviye sayılabilecek bir kitaptır.

⁸Gülistan da Farsça açısından ileri seviyede bir kitaptır.

HALİL RIFAT PAŞA

Murat Dursun Tosun

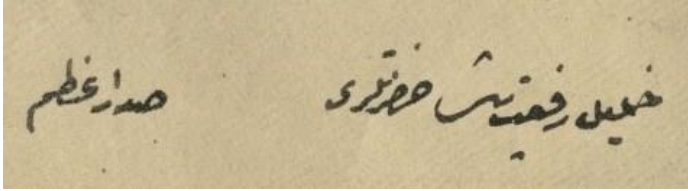
mutasarrıfı ve fi 21 Haziran Sene (12)89'da (3 Temmuz 1873) on bin kuruş maaşla Vidin mutasarrıfı ve 1 Eylül Sene (12)92'de (13 Eylül 1876) yirmi beş bin kuruşla Tuz (İşkodra) valisi ve fi 24 Kanun-i-sani Sene (12)92'de (6 Şubat 1877) Haleb ve fi 26 Kanun-i-sani Sene (12)92'de (8 Şubat 1877) kırk bin kuruş maaşla Kosova ve fi 21 Haziran Sene (12)94'de (3 Temmuz 1878) yirmi beş bin kuruş maaşla Selanik valisi tayin buyuruldum. Salise rütbesine fi 2 Ca Sene (12)72 (10 Ocak 1856) ve saniye fi 26 R Sene (12)82 (18 Eylül 1865) ve mütemeyyize (seçkin) fi 10 R (12)84 (31 Temmuz 1868) ve dördüncü Mecidi nişanına fi 26 Cemaziye'l-evvel Sene (12)85 (14 Eylül 1868) ve Mir-i Miranlığa ve fi 12 Cemaziye'l-ahire (sene (12)86 (19 Eylül 1869) ve üçüncü Mecidi nişanına fi 3 Rebiü'l-ahir Sene (12)88 (22 Haziran 1871) ve Rumeli Beylerbeyliği payesine fi 9 Zilkade Sene (12)92 (7 Aralık 1875) ve rütbe-i vezarete (Paşalık) fi 25 Şaban Sene (12)93 (15 Eylül 1876) ve ikinci Mecidi nişanına fi 7 Zilhicce Sene (12)94 (13 Aralık 1877) tarihlerinde nail oldum. Hiç mazul olmadığım dan (işsiz kalmadığım dan) ma'zulin (işsizlik) maaşı almamışım dır. Ecnebi nişanım yoktur.

Bulunduğu me'muriyetlerden ne esbaba mebni infisali vuku' bulmuşdur. Ve hakkında bir taraftan şikâyet vaki olmuş mudur? Ve taht-ı muhakemeye alınmış ise töhmet veya beraatden kangısını intac etmiş (bitirmiş) ve ceza görmüş müdür? Ve beraate dair yedinde evrak var mıdır: Bulduğum me'muriyetlerden infisalim terfi' ve tahvil-i me'muriyet suretiyledir. Hakkımda şikâyet vuku'unu bilemem, muhakeme olunmadım.

Fi 07 Receb Sene 1297 (15 Temmuz 1880)

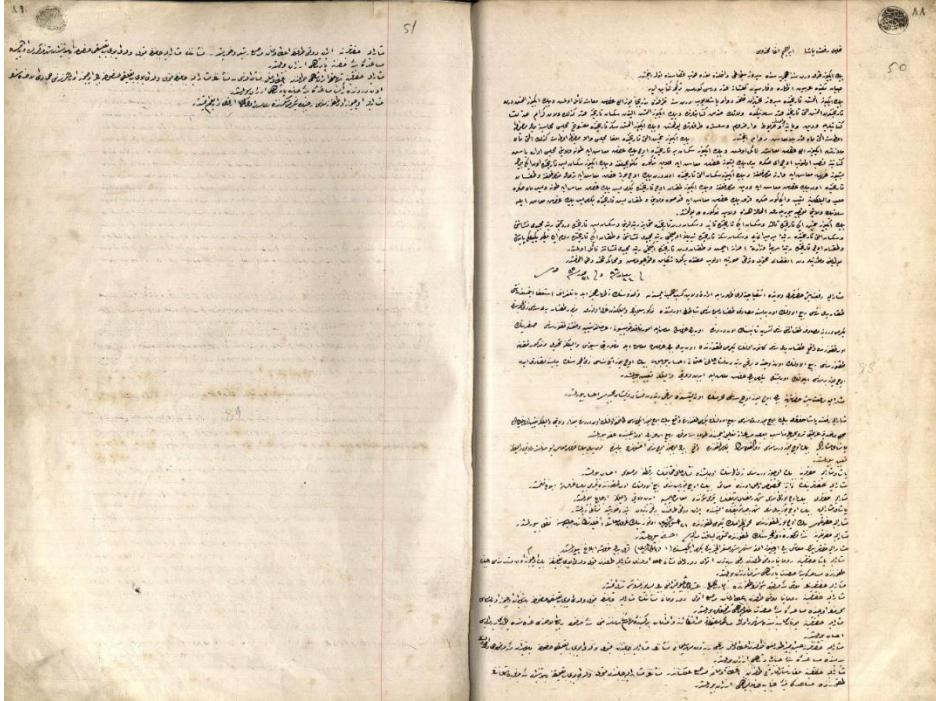
Selanik Valisi Halil Rifat

Halil Rifat Paşa Hazretleri Sadrazam

BOA Fon Kodu: DH. SAİD.d. Dosya No: 1, Gömlek No: 45, Tarihi: 1244 (Kasım 1828), Konusu: İbrahim Ağa mahdumu 1244 Siroz doğumlu Halil Rifat Paşanın sicill-i ahvali.

Halil Rifat Paşa İbrahim Ağa Mahdumu

-Bin iki yüz kırk dört sene-i Cemaziyesinde (C 1244) Siroz Sancağı dahilinde Nevrekob kazasında tevellüd etmişdir.

-Sıbyan mektebinde Arabiden izhar'a ve Farisiden Gülistan'a kadar ders görmüş, Türkçe kitabet eder.

9 İzhar: Arapça cümle bilgisi (nahv) alanında önemli bir ve ileri seviye sayılabilecek bir kitaptır. Gülistan da Farsça açısından ileri seviyede bir kitaptır.

-Bin iki yüz altmış (1260) tarihinde Siroz tahrirat kalemine devamla başlayub dört sene zarfında tedricen yüzelli kuruş maaşa nail olmuş ve bin iki yüz altmış dört (1264) tarihinden altmış altı (1266) tarihine kadar Selanikde vülatın hizmet-i kitabetlerinde ve bin iki yüz altmış altıdan seksen (1266-1280) tarihine kadar kezalik vülat-ı kiram hizmet-i kitabetleriyle Vidin ve Yanya ve Edirne ve Harput ve Erzurum ve Silistre taraflarında bulunmuş ve bin iki yüz altmış sekiz (1268) tarihinde mefsuh (feshedilmiş) meclis muhasebe-i maliye mazbata odasına altı mah kadar bila maaş devam etmiştir. Bin iki yüz yetmiş altı (1276) tarihinde mülga (lağv edilmiş) Meclis-i Vala mazbata odasına kezalik altı mah mülazemetle (staj görerek) iki yüz elli kuruş maaşa nail olmuş ve bin iki yüz seksen bir (1281) tarihinde üçbin kuruş maaş ile Tuna vilayeti meclis idare baş kitabetine nasb olunub üç ay sonra yedi bin beş yüz kuruş maaş ile vilayet-i mezkûre mektupçuluğuna ve bin iki yüz seksen beş (1285) tarihinde on iki bin beşyüz kuruş maaş ile Varna mutasarrıflığına ve bin iki yüz seksen altı (1286) tarihinde ondörtbinüçyüz kuruş maaş ile Tırhala mutasarrıflığına ve doksan tarihinde onbin kuruş maaş ile Vidin mutasarrıflığına ve bin iki yüz doksan üç (1293) tarihinde yirmi beş bin kuruş maaş ile **Tuna ve beş mah (ay) sonra Haleb valiliğine tayin** ve iki gün sonra kırkbin kuruş maaş ile **Kosova vilayeti** ve doksan beş (1295) tarihinde yirmibeşbin kuruş maaş ile Selanik vilayeti tevcih buyurularak el-haletu-hazihi vilayet-i mezkûrede bulunmuştur.

-Bin iki yüz yetmiş iki tarihinde salise ve seksen iki tarihinde saniye ve seksen dört tarihinde mütamayiz rütbelerini ve seksen beş tarihinde dördüncü rütbe mecidi nişanını ve seksen altı tarihinde rütbe-i mir-i miraneyi (beylerbeyi) seksen sekiz tarihinde tebdilen üçüncü rütbe mecidi nişanını ve doksan iki tarihinde Rumeli Beylerbeyliği payesini ve doksan üç tarihinde rütbe-i samiye-i vezareti ihraz eylemiş (vezir olmuş-paşa olmuş) ve doksan dört tarihinde ikinci rütbe mecidi nişanına nail olmuştur.

-Bulduğu memuriyetlerden infisali tahvil ve terakki suretiyle olub hakkında bir guna şikâyet vuku'bulmamış ve muhakeme-i tahda dahi alınmamıştır.

Fi 24 Şaban Sene (12)96 ve fi 31 Temmuz Sene (12)95 (13 Ağustos 1879)

-Müşarün-ileyh Rıfat Paşa Hazretleri vilayetde eşkıya çeteleri zuhur ile idare-i vilayet kesb-i ehemmiyet eylemesinden ve kendisinin izhar-ı acz ile (çetelerle başetmekde aciz kalarak) bi't-telgraf istifa eylemesinden naşi

doksan yedi senesi Rebiü'l-evvelinin on yedisine (17 (Ra) 1297-28 Şubat 1880) müsadif (rastlayan) doksan beş senesi Şubatı on beşinde (15 Şubat (12)95-28 Şubat 1880) mezkûr **Selanik valiliğinden azl olunarak** mezbur doksan yedi senesi Zilhiccesinin yirmi dördüne (24 (Z) (12)97-26 Kasım 1880) müsadif doksan altı senesi Teşrin-i-sanisinin on dördünde (14 Teşrin-i-sani (12)96-26 Kasım 1880) onbin kuruş maaş ile umur-ı nafia komisyonu azalığına tayin ve doksan dokuz senesi saferinin on dokuzunda (19 Safer (12)99) vaki doksan yedi senesi Kanun-i-evvelinin yirmidokuzunda (29 Kanun-i-evvel (12)97-10 Ocak 1882) onyedibin kuruş maaş ile memuriyeti **Sivas valiliğine tahvil** ve mezkûr doksan dokuz senesi Rebiü'l-evvelinin on üçünde (13 (Ra) (12)99-02 Şubat 1882)) birinci rütbeden Nişan-ı Âli-i Osmanî ihsan buyurulub bin üç yüz iki senesi Zilhiccesinin yedisine (07 (Z) 1302-17 Eylül 1885) tesadüf eden üç yüz bir senesi Eylülünün onbeşinde yirmibin kuruş maaş ile **Aydın vilayeti valiliğine** tayin buyurulmuştur.

-Müşarün-ileyh Rıfat Paşa Hazretlerine binüçyüzüç senesi Muharreminin onaltısında birinci rütbeden Nişan-ı Zışan-ı Mecidi ihsan buyurulmuştur.

-Müşarün-ileyh Rıfat Paşa Hazretleri üçyüzdört senesi Rebiü'l-evvelinin yirmi dokuzunda vaki binüçyüziki senesi Kanun-i-evvelinin ondördünde **Bağdad vilayeti** valiliğine tayin olduğu halde mahalli me'muriyetle azimetini tervici gayri-münasib ba'zı müsaadata taallük eylemesinden dolayı sene-i merkûme Rebiü'l-ahirinin onikisinde afv buyurulmuştur.

-Paşa-yı müşarün-ileyh bin üç yüz dört senesi Zilkadesinin yirmidokuzunda (29 (Za) 1304-19 Ağustos 1887) vaki bin üç yüz üç senesi Ağustosunun yedisinde (07 Ağustos 1303-19 Ağustos 1887) onyedibin kuruş maaş ile **Manastır vilayeti** valiliğine tayin buyurulmuştur.

-Paşa-yı muma-ileyh hazretlerine binüçyüzdört senesi Zilhiccesinin onbeşinde Nişan-ı Ali-i Osmanînin bir kıt'a murahası ihsan buyurulmuştur.

-Müşarün-ileyh hazretlerinin zatına mahsus olmak üzere bin üç beş senesi Rebiü'l-evvelinin ondokuzunda (19 (Ra) 1305-015 Aralık 1887) yirmibin kuruşa iblağ kılınmıştır.

-Müşarün-ileyh hazretleri bin üç yüz altı senesi şehr-i Şaban-ı şerifinin altısında (06 Şaban 1306-07 Nisan 1889) **İran devleti tarafından birinci rütbeden “Şir-i Hurşid Nişanı”** verilmiştir.

-Müşarün-ileyh hazretleri binüçyüzdokuz senesi Muharremü'l-haramının yirmidokuzunda 21 Ağustos 1308 (21 (M) 1308-06 Eylül 1890) otuzbin kuruş maaşla **Dahiliye Nezareti Celilesine** nakil buyurulmuştur.

-Müşarün-ileyh hazretlerine sene-i mezkûre Zilhiccesinin dokuzunda **altun liyakat madalyası** ihsan buyurulmuştur.

-Müşarün-ileyh hazretlerinin maaşı binüçyüzon senesi şehri Zilhiccenin yirmi ikisinde (1 Ağustos 1308-13 Ağustos 1892) kırkbin kuruşa iblağ buyurulmuştur.

-Müşarün-ileyh paşa hazretlerine **Romanya devleti tarafından birinci rütbeden altun “Antuvan Duruman Nişanı”** ita olunarak müşarün-ileyh tarafından kabul ve lede'l-icab taltifine bin üç yüz on dört senesi Recebinin dokuzunda (09 Receb 1314-14 Aralık 1896) müsaade-i seniyye-i hazreti padişahi şeref-erzan buyurulmuştur.

-Müşarün-ileyh hazretlerinin maaşı sene-i merkûme Şevvalinin dokuzunda 01 Mart 1313 (13 Mart 1897) aşırı bulunub yetmişaltıbinbeşyüz kuruşa tenezzül etmiştir (inmiştir).

-Müşarün-ileyh hazretlerine Romanya devleti tarafından ita olunan murassa altun Duruman Nişanının müşarün-ileyh hazretlerinin kabul ve lede'l-icab ta'liki hususunun bi'l-istizan üçyüz on beş senesi Muharreminin üçünde müsaade-i seniyye-i hazreti hilafet-penahi şeref müteallik buyurulmuştur.

-Müşarün-ileyh hazretlerine Yunan muharebesinde meşhur olan mesai-i makbulet-i sadakat-kârane ve ikdâmat-ı bergüzide-i mehamm-şinaslarına mebni sene-i merkûme Rebiü'l-ahiri guresinde **Yunan muharebe madalyası** ihsan buyurulmuştur.

-Müşarün-ileyh hazretlerine Habeş İmparatorluğu tarafından ita **olunan birinci rütbeden “Mühr ü Süleymani Nişanı”** müşarün-ileyh tarafından kabul ve ledel-icab tta'liki hususuna bi'l-istizan sene-i merkûmece Cemaziye'l-evvelinin yedisinde müsaade-i seniyye-i cenab-ı padişahi erzan buyurulmuştur.

-Müşarün-ileyh hazretlerine **Bulgaristan emareti tarafından ita olunan murassa “Aleksandır Nişanı”** müşarün-ileyh canibinden kabul ve lede'l-icab talikine bi'l-istizan sene-i mezbure Şubatının dokuzunda müsaade-i seniyye-i cenab-ı padişahi erzan buyurulmuştur.

-Müşarün-ileyh hazretlerine İran devleti tarafından ita olunan murassa “Şir-i Hurşid Nişanı”nın (Arslan-Güneş Nişanı) müşarün-ileyh canibinden kabul ve lede'l-icab ta'liki hususuna bi'l-istizan şehri-

HALİL RIFAT PAŞA

Murat Dursun Tosun

mezkûrun onbeşinde müsaade-i seniyye-i hazret-i padişahi erzan buyurulmuşdur.

-Müşarün-ileyh hazretlerine Şehametlü **İran Şahı tarafından ita olunan “Nişan-ı Akdes” Nişanı**’nın (Kutsal Nişan) müşarün-ileyh canibinden kabul ve lede’l-icab ta’liki hususuna bin üç yüz on sekiz senesi Cemaziye’l-ahiresinin ondördünde re’sen müsaade-i seniyye-i cenab-ı padişahi erzan buyurulmuşdur.

-Müşarün-ileyh üç yüz on dokuz senesi Recebinin yirmi sekizinde (28 Receb 1319-06 Kasım 1901) Selh-i Teşrin-i-evvel Sene 1317 (12 Kasım 1901) irtihal-i dar-ı naim etmişdir (Naim Cennetine göçmüştür).

Paşa tarafından İzmir Kadifekale’de muhacirler için yaptırılan konaklar (IRCICA Arşivi)

BOA Fon Kodu: DH.SAİD.MEM. Dosya No: 10, Gömlek No: 13, Tarihi: 27 Şaban 1319 (09 Aralık 1901), Konusu: Halil Rifat Paşa'ya ait sicill-i ahval zeylleri.

(۲)

سجل احوال ائمه

ردیف	تاریخ	نوع	موضوع	تاریخ	ردیف
			صدایه و رسم خدیو عند پاشا حضرتیه قریب دیگر		
۱۷۹۰	۱۷۹۰	صدایه	صدایه حضرتیه امیرانه دولتی طرفندہ اعطا اولمانہ مصحح شیرخویشید، شاندہ		
۱۷۹۱	۱۷۹۱	صدایه	صدایه حاجندہ جنول ولد مولود بی بی تعلیف حضورہ بالاسیما سہ مذکورک اولدیکسینہ		
۱۷۹۲	۱۷۹۲	صدایه	صدایه حضرتیه حضرتیه پاشا اولدیکسینہ		
۱۷۹۳	۱۷۹۳	صدایه	صدایه حاجندہ جنول ولد مولود بی بی تعلیف حضورہ مصحح پید ایچوز اولدیکسینہ		
۱۷۹۴	۱۷۹۴	صدایه	صدایه حاجندہ جنول ولد مولود بی بی تعلیف حضورہ مصحح پید ایچوز اولدیکسینہ		
۱۷۹۵	۱۷۹۵	صدایه	صدایه حاجندہ جنول ولد مولود بی بی تعلیف حضورہ مصحح پید ایچوز اولدیکسینہ		
۱۷۹۶	۱۷۹۶	صدایه	صدایه حاجندہ جنول ولد مولود بی بی تعلیف حضورہ مصحح پید ایچوز اولدیکسینہ		
۱۷۹۷	۱۷۹۷	صدایه	صدایه حاجندہ جنول ولد مولود بی بی تعلیف حضورہ مصحح پید ایچوز اولدیکسینہ		
۱۷۹۸	۱۷۹۸	صدایه	صدایه حاجندہ جنول ولد مولود بی بی تعلیف حضورہ مصحح پید ایچوز اولدیکسینہ		
۱۷۹۹	۱۷۹۹	صدایه	صدایه حاجندہ جنول ولد مولود بی بی تعلیف حضورہ مصحح پید ایچوز اولدیکسینہ		
۱۸۰۰	۱۸۰۰	صدایه	صدایه حاجندہ جنول ولد مولود بی بی تعلیف حضورہ مصحح پید ایچوز اولدیکسینہ		

Bâb-ı Âlî Memurin ve Mülkiye Komisyonu Sicill-i Ahval İdaresi
Fi 27 Şaban Sene (1)319 ve fi 20 Teşrin-i-sani Sene (1)317 (09 Aralık 1901)

Sadr-ı sabık merhum Halil Rifat Paşa Hazretlerinin tercemesine zeyldir (tercüme-i haline ekdir).

Müşarün-ileyh hazretlerine İran devleti tarafından ita olunan murassa “Şir-i Hurşid” Nişanının müşarün-ileyh canibinden kabul ve lede'l-icab ta'liki (icabınca takılması) hususuna bi'l-istizan şehri mezkûrun on ikisinde müsaade-i seniyye-i hazret-i padişahi erzan buyurulmuştur.

**Bâb-ı Âlî Memurin ve Mülkiye Komisyonu Sicill-i Ahval İdaresi
Fi 23 Şaban Sene (1)319 ve fi 23 Teşrin-i-sani Sene (1)317 (05 Aralık
1901)**

Sadr-ı sabık merhum Halil Rifat Paşa Hazretlerinin terceme-i haline zeyldir (ekdir).

Müşarün-ileyh hazretlerine Romanya devleti tarafından birinci rütbeden “Etvai-i dö Romani Nişanı” ita olunarak müşarün-ileyh hazretlerinden kabul ve lede’l-icab ta’likine bin üç yüz on dört senesi Recebinin dokuzunda müsaade-i seniyye-i cenab-ı padişahi erzan buyurulmuştur.

Müşarun-ileyh hazretlerinin maaşı sene-i merkûme Şevvalinin dokuzunda “1 Mart 1313” öşrü bi’t-tescil yetmiş altı bin beş yüz kuruşa tenezzül etmiştir (indirilmiştir).

Müşarün-ileyh hazretlerine Romanya devleti tarafından ita olunan murassa “Etvai-i dö Romani” Nişanının müşarün-ileyh canibinden kabul ve tede’l-icab ta’liki (kabul edilip takılması) hususuna bi’l-istizan üç yüz on beş senesi Muharreminin üçünde müsaade-i seniyye-i hazret-i hilafet-penahi şeref-müteallik buyurulmuştur.

Müşarün-ileyh hazretlerine Yunan Muharebesinde meşhud olan (görülen) mesai-i mekbule-i sadakat-kârâne ve ikdamat-ı ber-güzide-i mehamm-ı şinanesine mebni sene-i merkûme Rebiü’l-ahiri gurrresinde Yunan Muharebe Madalyası ihsan buyurulmuştur.

Müşarün-ileyh hazretlerine Habeş İmparatorluğu tarafından ita olunan birinci rütbeden “Mühr-i Süleymanî” Nişanının müşarün-ileyh canibinden kabul ve tede’l-icab ta’liki (kabul edilip takılması) hususuna bi’l-istizan sene-i merkûme Cemaziye’l-evvelisinin yedisinde müsaade-i seniyye-i cenab-ı padişahi erzan buyurulmuştur.

Müşarün-ileyh hazretlerine Bulgaristan Eمارeti tarafından ita olunan murassa (süslü) “Aleksandır” Nişanının müşarün-ileyh canibinden kabul ve tede’l-icab ta’likine (kabul edilip takılması) bi’l-istizan sene-i mezbure Şabanının dokuzunda müsaade-i seniyye-i cenab-ı hilafetpenahi erzan buyurulmuştur.

Hû

Aydın Valisi Halil Rifat Paşa

Paşa-yı müşarün-ileyhime bin üç yüz senesi şehr-i Receb-i Şerifinin altısında İran devleti tarafından birinci rütbeden “Şir-i Hurşid” Nişanı verilmiştir.

Müşarün-ileyh hazretleri bin üç yüz dokuz senesi Muharremü'l-haramının yirmi donuzunda (21 Mayıs 1307-2 Haziran 1891) otuz bin kuruş maaşla dahiliye Nezareti Celilesine nakl buyurulmuştur.

Müşarün-ileyh hazretlerine sene-i mezkûre Zilhiccesinin dokuzunda Altun Liyakat Madalyası ihsan buyurulmuştur.

Müşarün-ileyh hazretlerinin maaşı kırk bin kuruşa iblağ edilmiştir.

Müşarün-ileyh hazretlerine bin üç yüz on iki senesi Zilhiccesinin onbeşinde (27 Mayıs 1311-8 Haziran 1895) Şûrâ-yı Devlet riyaseti vekaleti ilave-i me'muriyet edilmiştir.

Müşarün-ileyh hazretlerine mesai-i ru'yet-mendananesine mebni üç yüz on üç senesi Rebiü'l-evvelinin yirmi dördünde (3 Eylül 1311-15 Eylül 1895) murassa Mecidi Nişan-ı Zişanı ihsan buyurulmuştur.

Mişarun ileyh hazretlerine ilave-i me'muriyet olarak tevcih buyurmuş olan Şûrâ-yı Devlet riyaseti vekâleti maaşının tarihi tevcihinden itibaren kendilerine tahsis ve itasına.

Sene-i merkûme Rebiü'l-ahirinin yirmi beşinde (3 Teşrin-i-evvel 1311-15 Ekim 1895) irade-i seniyye-i hazret-i padişahi şeref-sünuh buyurulmuştur.

Müşarün-ileyh hazretleri bin üç yüz on üç senesi Cemaziye'l-evvelisinin ikisinde (26 Teşrin-i-evvel 1311-7 Kasım 1895) seksen beş bin kuruş maaşla mesned-i celil-i sadaret-i uzmaya revnak-bahş-ı ibcal buyurulmuştur. Mabâdı (devamı) diğer varakada

1863 Selanik vilayetinden infisali (ayrılması) hakkındaki irade-i seniyye numrosu

596 Sivas vilayetine nakl-i me'muriyeti hakkında olan irade-i seniyye numrosu

645 birinci rütbeden Nişan-ı Osmanî ihsanı hakkında

499 Aydın valiliğine icra-yı me'muriyetine dair

Müşarün-ileyh Rıfat Paşa Hazretleri vilayete eşkıya çeteleri zuhur ile idare-i vilayet kesb-i ehemmiyet eylemesinden ve kendisinin izhar-ı acz ile bi't-telgraf istifa etmesinden naşı doksan yedi senesi Rebiü'l-evvelinin on yedisine müsadif doksan beş senesi Şubatının on beşinde mezkûr Selanik valiliğinden azl olunarak mezkûr doksan yedi senesi Zilhiccesinin yirmi dördüne müsadif (rastlayan) doksan altı senesi Teşrin-i-sanisinin on dördünde on bin kuruş maaş ile umur-ı nafia komisyonu azalığına ta'yin ve doksan dokuz senesi Saferinin on dokuzunda vaki doksan yedi senesi Kanun-i-evvelinin yirmi dokuzunda on yedi bin kuruş maaş ile me'muriyeti Sivas valiliğine tahvil ve mezkûr doksan dokuz senesi Rebiü'l-evvelinin on üçünde birinci dereceden Nişan-ı Âli-i Osmanî ihsan buyurulub bin üç yüz iki senesi Zilhiccesinin yedisine tesadüf eden üçyüz bir senesi Eylülünün on beşinde yirmi bin kuruş maaş ile Aydın vilayeti valiliğine ta'yin buyurulmuştur.

Tezyil oluna (ilave edile) fi 26 (Z) Zilhicce Sene (1)302 (06 Ekim 1885)

Müşarün-ileyh Rıfat Paşa Hazretlerine bin üç yüz üç senesi Muharreminin on altısında birinci dereceden Nişan-ı Zîşan-ı Mecidi ihsan buyurulmuştur.

Tezyil oluna (ilave edile) fi 6 Safer Sene (1)303 (14 Kasım 1885)

Müşarün-ileyh Rıfat Paşa Hazretleri bin üç yüz dört senesi Rebiü'l-evvelinin yirmi dokuzunda vaki' bin üç yüz iki senesi Kanun-i evvelinin on dördünde Bağdad vilayeti valiliğine ta'yin olunduğu halde mahall me'muriyetine azimetini tervic-i gayr-ı münasib ba'zı müsaadata ta'lik eylemesinden dolayı yine sene-i merkûme Rebiü'l-ahirinin on ikisinde afv buyurulmuştur.

Tezyil oluna (ilave edile) fi 3 (Ca) Cemaziye'l-evvel Sene (1)304 (28 Ocak 1887)

Paşa-yı müşarün-ileyh bin üç yüz dört senesi Zilkadesinin yirmi dokuzunda vaki' bin üç yüz üç senesi Ağustosunun yedisinde on yedi bin kuruş maaş ile Manastır vilayeti valiliğine ta'yin buyurulmuştur.

Tezyil oluna (ilave edile) fi 18 Muharrem Sene (1)305 (6 Ekim 1887)

HALİL RIFAT PAŞA

Murat Dursun Tosun

Paşa-yı müşarün-ileyh hazretlerine bin üç yüz dört senesi Zilhiccesinin on beşinde Nişan-ı Âlî-i Osmanînin bir kıt'a-i murassası ihsan buyurulmuştur.

Tezyil oluna (ilave edile) fi 8 (Ra) Rebiü'l-evvel Sene (1)306 (12 Kasım 1888)

Müşarün-ileyh hazretlerinin zatına mahsus olmak üzere maaşı bin üç yüz beş senesi Rebiü'l-evvelinin on dokuzunda yirmi bin kuruşa iblağ kılınmıştır (yükseltilmiştir).

Tezyil oluna (ilave edile) fi 12 (Ca) Cemaziye'l-evvel Sene (1)306 (14 Ocak 1889)

Müşarün-ileyh hazretleri bin üç yüz altı senesi Şehr-i Ramazan-ı Şerifinin yirmi sekizinde maaş-ı celilesiyle Aydın vilayeti valiliğine irca' buyurulmuştur.

Tezyil oluna (ilave edile) fi 14 (L) Şevval Sene (1)306 (13 Haziran 1889)

Aşağıdaki iki nölümden oluşan belgenin ilk bölümünde Halil Rıfat Paşa'nın yaptığı bazı hizmetler sıralanırken ikinci bölümünde paşa'nın kızı vesilesiyle akrabalığı da bulunan Fuat Simavi'nin bir değerlendirmesi bulunmaktadır. Bu değerlendirme Halil Rıfat Paşa'yı sadrazamlığında başarılı bulmayanlara verilmiş bir cevaptır.

BOA Fon Kodu: HSD.AFT. Dosya No: 4, Gömlek No: 50, Tarihi: 29 Zilhicce 1313 (11 Haziran 1896), Konusu: Sadrazam Halil Rıfat Paşa'nın bulunduğu görevler ile hizmetlerini muhtevi yazı. a.g.tt.

1301 tarihinde İzmir'e muvasalatında vilayeti eşkıya ile dolu bulmuştur. Eşkıya ikinci kordona kadar iner dağa adam kaldırırlar idi. Birkaç ay zarfında zarfında 400 şakiyi hayyen ve meyyiten (canlı ve ölü olarak) istisal ile memleketin asayişini iade etmiş idi. Milas, Denizli, Çal, Buldan, Aydın, Çine, Nazilli, Bozdoğan, Mağnisa, Akhisar, Kırkağaç, Soma, Bergama, Dikili, Minet, Çandarlı, Salihli, Atlı, Borlu, Gördes, Alaşehir, Söke, Balatçık, Kuş Adası, Ayasluğ, Çatalkaraağaç, Ödemiş soseleri Rıfat Paşa'nın âsârıdır.

İzmir istihkâmâtı civarındaki ikiyüz küsur bin zira merbi'i bataklığı hazineye bar (yük) olmaksızın tedarik ettiği mebalığ ile kurutarak ve Gediz Nehrinin munsabbını (denize döküldüğü yeri) tebdil ederek (değiştirerek) İzmir şehrini sıtmadan kurtaran Rıfat Paşa'dır. Kadife Kal'ası altında muhacir mahallesi, İzmir daire-i belediyesi, İzmir ve Aydın idadi mektepleri Değirmen dağından Göztepe'ye inen yollar ve mahalleler, İzmir askeri hastahanesi, müteaddid karakollar hep Rıfat Paşa'nın âsârıdır.

1303'den 1307'ye kadar Manastır vilayetinde bulunan Halil Rıfat Paşa Manastır'a hin-i muvasalatında şehre kadar inen eşraf ve mu'teberanı dağlara kaldıran eşkıyadan bir iki ayda eser bırakmamıştır. Tatbik ettiği tedabir-i islahiye sayesinde daha o vakit alevlenmek üzere olan Makedonya mes'elesini uzun bir müddet için kapatmış idi. 1307'de vazife-i saniye olarak Aydın vilayetine tayin olunan Rıfat Paşa, Cevad Paşa'nın Sadaretinde, Dahiliye Nezaretine ve 1313'de Sadarete geçmiştir. O vakit İstanbul'da her şey sarayın nüfuzu tahtında olduğundan ve vekâletinin eli ayağı bağlı olduğundan bi't-tabi müşarün-ileyh vilayetlerde ibraz ettiği faaliyeti gösterememiştir. Mamafih bununla beraber su-i ahvalin tahdidine (sınırlanmasına) ve memlekete hizmete çalışmış ve yukarıda tafsil edildiği (açıklandığı) vechile buna bir çok hususda muvaffak da olmuştur. O vakit hangi sadrazam daha fazla hizmet edebilmiştir? **Biraz insaf edelim de bu millete hizmet etmiş ricali (devlet adamlarını) kahvehane dedikodularıyla ithama kalkışmayalım, memleket hâdimlerini (memlekete hizmet edenleri) rahmet ile yâd etmek faziletini gösterelim. Lillahi'l-hamd bu kadirşinâlık (kıymet bilmek) efrad-ı milletimiz arasında mevcuddur. Ve ba'zı bedhahlara (kötülük isteyenlere) rağmen Halil Rıfat Paşa merhum hâlâ bütün Anadolu'da hayır ve rahmet ile yâd edilmektedir. Sefaret Müsteşarlarından Fuat Simavi**

Üstteki belgenin özeti Halil Rıfat Paşa'nın Sadrazamlığında, valiliğinde olduğu gibi başarılı olamadığı şeklinde eleştiri getirenlerin olduğu, buna karşın Fuat Simavi verdiği cevapta idarecilere karşı insaflı olunması gerektiği ve bütün yetkilerin tek elde toplandığı bir yönetimde paşanın yapabileceğinin en iyisini yaptığı şeklindedir.

Aşağıdaki belgeler eleştirilerin ve buna karşı yapılan savunmanın haklılık payını göstermesi açısından dikkat çekici örneklerdir. Sultan II. Abdülhamid içinde bulunduğu durumun da etkisiyle şüpheli olmuş, adeta kimseye güvenemez duruma gelmiştir.

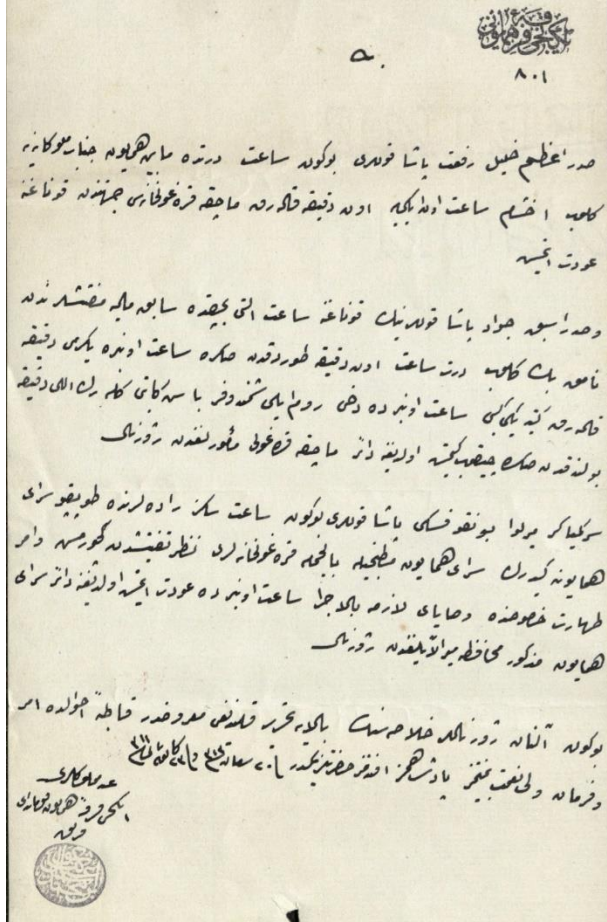
Ancak bu oldukça ileri gitmiş Deskartes'in mutlak şüphecilik tezinde olduğu gibi şüphe ettiğinden de şüphe eder duruma gelmiştir. Sadrazamı dahil pek çok kişiyi izlettiği bir ortamda son karar merciinin kendisi olmasını isteyerek yetkileri tek merkezde topladığı bir yönetim sisteminde sadrazam da olsa çok fazla bir şey yapamayacağı aşikârdır.

93 Harbi sonrası devletin içine düşürüldüğü durum, kendi canının her an tehlikede olması, devletin ekonomik anlamda yıpranmışlığı, Ermeni olayları, Yunan İsyanı, Siyonistlerin Filistin ısrarı, yabancı devletlerin baskıları, iç çekişmeler, bayındırlık ihtiyaçları, eğitim ihtiyaçları Sultan II. Abdülhamid'i aşırı temkinli olmaya iten nedenlerdir, hiç şüphesiz. İçinde bulunduğu ortam onu da haklı kılacak pek çok etkeni de barındırmaktadır.

Jurnallerin toplanması için hiç şüphesiz Jurnalcı denilen bir takım insanların da varlığı söz konusudur. Bunlara jurnalcı denilerek, ispiyonculukla suçlanmışlardır. İspiyoncu, bir haberi bir sözü hemen başkasına yetiştiren kimse için yapılmış tanımlamadır. Burada bu işi icra edenler resmi görevli olarak yapmışlardır. Bu gibi işlerde bazen insani duygular da işin içine girdiğinden yönlendirici, yanlış bilgilerin de jurnallere yansması mümkün olabilmektedir.

Sultan II. Abdülhamid'den sonra jurnallerin çoğu imha edilmiş olsa da bazıları her nasılsa kalmıştır. Burada okunanlar da bu nevi jurnal belgelerindedir. Bu belgelerde karakolların bu işi takip ederek raporlaştırdığı anlaşılmaktadır.

BOA Fon Kodu: Y..PRK.ASK. Dosya No: 110, Gömlek No: 7, Tarihi: 20 (Ş) Şaban 1313 (5 Şubat 1896), Konusu: İkinci Fırkaya gelen günlük jurnallerin hülasaları.

Hû

İkinci Fırka-i Hümayun

Sadr-ı Azam Halil Rıfat Paşa kulları bugün saat dörtde Mabeyn-i Hümayun-ı cenab-ı mülükâneye gelüb ahşam saat on ikiye on dakika kalarak Maçka karakolhanesi cihetinden konağına avdet etmiş.

Sadr-ı esbak Cevad Paşa kullarının konağına saat altı buçukda sabık maliye müfettişlerinden Namık Bey gelüb dört saat on dakika kaldıktan sonra saat onbire yirmi dakika kalarak gittiği gibi saat onbirde dahi Rumeli Şimendüfer Baş Kâtibi gelerek elli dakika bulunduktan sonra çıkub gitmiş olduğuna dair Maçka karakolu me'murluğundan jurnali,

Ser-kimyager Mirliva Bonkofski Paşa kulları bugün saat sekiz raddelerinde Topkapu Sarayı Hümayuna giderek saray-ı hümayun

HALİL RIFAT PAŞA

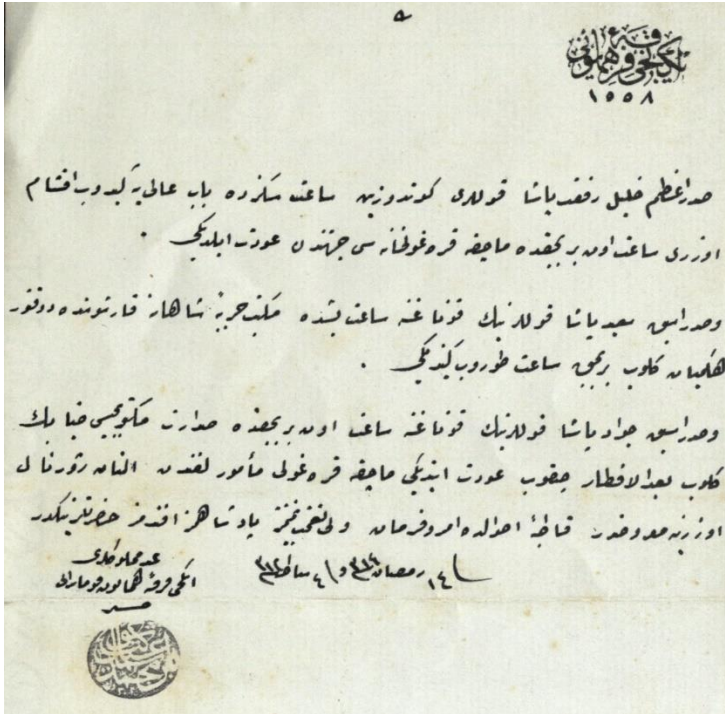
Murat Dursun Tosun

matbahıyla bi'l-cümle karakolhaneleri nazar-ı teftişten geçirmiş ve emri taharet hususunda vesaya-yı lazıme bi'l-icra saat onbirde avdet etmiş olduğuna dair saray-ı hümayun-ı mezkûr muhafız miralaylığından jurnali,

Bugün alınan jurnaller hülasasının bâlâya tahrir kılındığı (yazıldığı) maruzdur. Katibe-i ahvalde emr u ferman veli-ni'met-i binnetimiz padişahımız efendimiz hazretlerindir. **Fi 20 Şaban Sene (1)312 ve fi 23 Kanun-i-sani Sene (1)311 (05 Şubat 1896)**

Abd-ı Memlukleri İkinci Fırka-i Hümayun Kumandanı Ferik

BOA Fon Kodu: Y..PRK.ASK. Dosya No: 117, Gömlek No: 49, Tarihi: 14 (N) Ramazan 1314 (16 Şubat 1897), Konusu: Sadrazam Halil Rifat Paşa, sadr-ı esbak Said Paşa ve Sadr-ı Esbak Cevad Paşa haklarında yapılan ta'kib neticelerinin verilmesi.

Hû

İkinci Fırka-i Hümayun

Sadr-ı Azam Halil Rifat Paşa kulları gündüzün saat sekizde Bâb-ı Âlî'ye gidüb akşamüzeri saat on bir buçukda Maçka karakolhanesi cihetinden avdet eylediği,

Ve sadr-ı esbak Said Paşa kullarının konağına saat beşde Mekteb-i Harbiye-i Şahane karşısında doktor Hakimyan'a gelüb bir buçuk saat durub gitdiği,

Ve sadr-ı esbak Cevad Paşa kullarının konağına saat on bir buçukda sadaret mektubcusu Ziya Bey gelüb bade'l-iftar (iftardan sonra) çıkub avdet ettiği (geri döndüğü) Maçka Karakolu me'murluğundan alınan jurnal üzerine ma'ruzdur. Katıbe-i ahvalde emr u ferman velinimet-i bi-minnetimiz padişahımız efendimiz hazretlerindir.

Fi 14 (N) Ramazan Sene (1)314 ve fi 4 Şubat Sene (1)312 (16 Şubat 1897) Abd-ı Memlukları İkinci Fırka-i Hümayun Kumandanı Hasan

BOA Fon Kodu: Y..PRK.AZJ. Dosya No: 34, Gömlek No: 2, Tarihi: 4 Şubat Sene (1)313 (16 Şubat 1898), Konusu: Ziyaeddin Efendi, Halil Rifat, Sait ve Cevat Paşaların konaklarına gelip-gidenleri belirten jurnal.

Hû

Devletlü, Necabetlü Ziyaeddin¹⁰ Efendi Hazretleri saat sekize yirmi kala Maçka tarafından gelüb Nişan'taşından mürurla Şişli cihetine gitmiştir. Nişantaşı'ndan müruru esnada sadr-ı esbak Said Paşa'nın konağı önünde Şûrâ-yı Devlet azasından Behçet Paşa'ya tesadüf edip selam vererek muma-ileyh Behçet Paşa, Said Paşa'nın konağına girmiştir. Ve on dakika aramla çıkub gitmiştir.

Sadr-ı Azam Halil Rıfat Paşa konağından çıkmıştır. Müşarün-ileyhin konağına dört buçukda İran sefaretı ser-tercümanı Ohannes Han gelüb beşde gitmiştir. Dört buçukda onuncu daire müdiri Mehmed Ali Bey gelüb beşde gitmiştir. Altıya on kala Doktor Niyamir gelüb sekizde gitmiştir. Altı buçukda Hariciye Tabiiyyet Kalemi Müdürü İstavrakı Efendi gelüb yedi buçukda gitmiştir. Yedi buçukda tüccarandan Peşmeş oğlu gelüb dokuzu çaryek geçe gitmiştir. Sekizi yirmi geçerek Rum Patrik kaim-makamı gelüb ona on kala gitmiştir. Sekiz buçukda İran sefaretı hey'eti reisi Ebulkasım Han ile mihmandarı Ahmed Ali Paşa ve sefaret tercümanı Ohannes Han gelüb dokuzda gitmişlerdir. Dokuzu çaryek geçe Romanya sefiri gelüb dokuz buçukda gittiği ma'ruzdur.

Sadr-ı esbak Said ve Cevad Paşalar bugün konaklarından çıkmamışlardır. Müşarün-ileyh Cevad Paşa'nın konağına saat yedide Bank Osmani Kapu Çukadarı (çuhadarı-uşağı) gelüb yedi buçukda gitdiği bera-yı malumat arz olunur. Ol-babda emr u ferman hazret-i men-lehu'l-emrindir.

Fi 4 Şubat Sene (1)313 (16 Şubat 1898)

Kulunuz

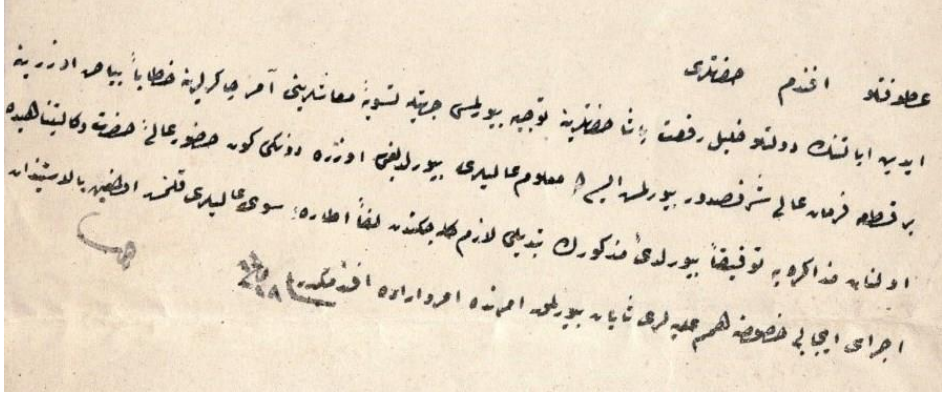
BOA Fon Kodu: Y..PRK.AZJ. Dosya No: 37, Gömlek No: 3, Tarihi: 16 Mayıs Sene (1)314 (28 Mayıs 1898), Konusu: Şehzade Reşad, Halil Rıfat ve Sait Paşa hakkında jurnal.

¹⁰ Şehzade Mehmed Ziyaeddin Efendi, Osmanlı Padişahı V. Mehmed Reşad'ın büyük oğludur.

3.BÖLÜM**Halil Rifat Paşa'nın Bazı Atama Yazıları**

Bu bölümde Halil Rifat Paşa'nın muhtelif görevlere atanmasına ilişkin olarak yapılan yazışmalar bulunmaktadır.

BOA Fon Kodu: A.}MKT. Dosya No: 158, Gömlek No: 19, Tarihi: 19 (Ca) Sene (12)64 (23 Nisan 1848), Konusu: Halil Rifat Paşa'nın Aydın eyaletine tayini ile maaşlarının ödenmesi hususunda kendisine gönderilen buyruğunun değişmesi gerektiğinden tekrar geri gönderildiğine dair Maliye Nazırı Nafiz'in tezkire.

Atufetlü Efendin Hazretleri

Aydın eyaletinin Devletlü Halil Rifat Paşa Hazretleri'ne tevcih buyurulması cihetiyle tesviye-i maaşlarını amir çakerlerine hitaben beyaz üzerine bir kıt'a ferman-ı ali şeref-sudur buyurulmuş ise de malum-ı alileri buyurulduğu üzere dünki gün huzur-ı ali-i hazret-i vekâlet-penahide olunan müzakereye tevfiakan (bağlı olarak) buyuruldu-i mezkûrun tebdili (değiştirilmesi) lazım geldiğinden leffen itare-i suy-i alileri kılınmış olmağın bi'l-istizan icra-yı icabı hususuna himem-i alileri şayan buyurulmak üzere emr u irade efendimindir.

Fi 19 (Ca) Sene (12)64 (23 Nisan 1848)

BOA Fon Kodu: A.}MKT. Dosya No: 158, Gömlek No: 68, Tarihi: 18 (Z) Zilhicce 1264 (15 Kasım 1848), Konusu: Aydın Valiliği, Meclis-i Vala-yı Ahkam-ı Adliye eski reisi Halil Rifat Paşa'nın uhdesine verildiğinden, maaş durumu hakkında Maliye nazırına ikamet, devir, teslim ve sair hususlarda da Yakub Paşa'ya buyruldu.

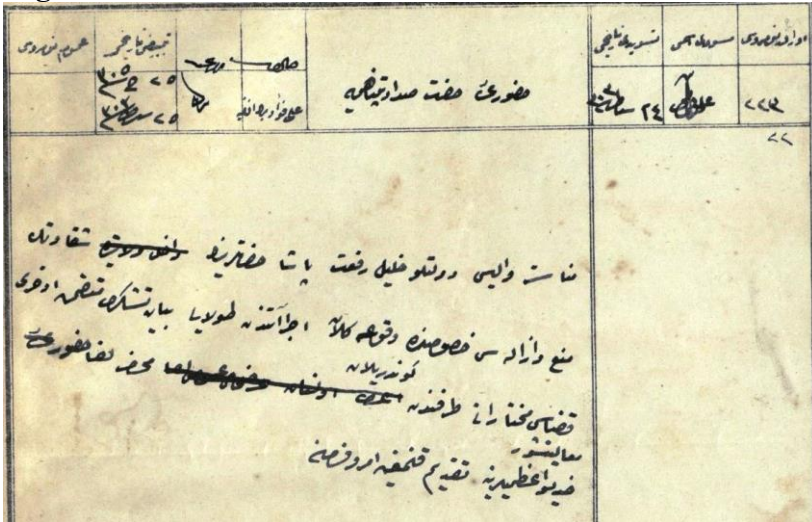
Maliye Nazırı'na

Aydın Eyaleti'nin Meclis-i Ahkâm-ı Adliye Reis-i Sabık Devletlü Halil Rifat Paşa Hazretleri uhdesine tevcihle Aydın valiliği maaşının müşarün-ileyh hazretlerinin mazuliyet (işsizlik) maaşı olan otuzbeşbin guruşdan yetmişbin kuruşa tevellüd buyurulub maadasının dahi hazine-i celileye de tevkif ettirilmesi hususna emr u ferman meal-i beyan cenab-ı şehinşahi taalluk ve şeref-sudur buyurulmuş olmağla maaş hususunun hazinece tesviye-i icabına himmet buyurulsun deyu.

Yakub Paşa'ya

Bu kere meal-i efza-yı sunuh ve sudur buyurulan emr u ferman-ı hazret-i padişahi manzur-ı alisi üzere Aydın Eyaleti Meclis-i Vala reis-i sabık Devletlü Halil Rifat Paşa Hazretleri uhdesine tevcih ve tefviz olunmuş (ihale edilmiş) ve olmağla ve zat-ı valalarının dahi Der-saadet'de veyahud sair istek edecekleri mahalde ikâmetleri atıyye-i seniyye-i cenab-ı mülükâne şayan buyrulmuş olmağla müşarün-ileyh hazretlerinin vusulünde usul-i devr ve teslimini bi'l-icra mezun oldukları vechile isteyecekleri mahalle azimete himmet buyurmaları siyakında.

BOA Fon Kodu: DH.MKT. Dosya No: 1493, Gömlek No: 26, Tarihi: 25 (C) Cemaziye'l-ahir 1305 (09 Mart 1888), Konusu: Şekavetin önlenmesine yaptığı katkılar dolayısıyla Manastır Valisi Halil Rifat Paşa'ya teşekkürü içeren Ohri kazası muhtarları mahzarının takdim olunduğu.

Huzur-ı Ali-i Hazret-i Sadaret-penahiye

Fi 25 (C) Cemaziye'l-ahir Sene (1)305 ve fi 25 Şubat Sene (1)303 (09 Mart 1888)

Manastır valisi Devletlü Halil Rifat Paşa Hazretlerinin şekavetin men' ve izalesi hususunda vuku'-bulan icrahatından dolayı beyan-ı teşekkürü mutazammın Ohri kazası muhtararı tarafından gönderilen mahzar leffen huzur-ı meal-i mefur hidiv-i azamilerine takdim kılınmağın, emr u ferman.

Üstteki yazıda Manastır valisi iken şekavetin¹² önlenmesi hususunda yaptığı çalışmalarından dolayı Ohri kazası muhtarları Halil Rifat Paşa'ya teşekkür etmişlerdi bu kez İçişleri Bakanlığı görevine getirilince onunla yakın çalışma içinde bulunacak olan bazı kaymakamlar bundan memnuniyet duyduklarını belirterek Başbakanlığa bir teşekkür yazısı yazmışlardır.

¹² Her çeşit kötülük içinde olmak. Belâ ve zillete düşmek. Sıkıntıda kalmak. Haydutluk, eşkiyalık.

Ma'ruz-i çaker-i keminelidir

Zirde vaz'-ı imza-i çakeran-ı (aşağıda imzası olanlar) asitan-ı saltanat-ı seniyye huzur-ı meal-i nüşur cenab-ı sadaret-penahilerine ber-vech-i zir-i arz-ı ma-fi'z-zamir etmeğe müsaade-i aliyye-i cenâb-ı hidiv-i efhamilerini istid'a eylerler kulları kaim-makamlık ve müdirlik hizmetlerinde istihdam olunmuş ve el-haletu-hazihi o yolda hidemat ile tesrir olunmak üzere bulunmuş olan esdika-yı saltanat-ı seniyye olub müselle-i alemiyân olan merahim u eşfak-ı seniyye-i hazret-i padişahi mucebince kaffe-i vükela-i feham hazretainın tesri'-i umur-ı abâd ve icra-yı mukteziyat-ı (gerekli) adl u dad (hakkaniyet) hususatına kemal-i itinaları müselle ise de umur-ı Dahiliye Nazırı lahıkı (yeni gelen içişleri bakanı) devletlü Halil Rifat Paşa Hazretlerinden mazhar olduğumuz teshilat (gördüğümüz kolaylık) ve esna-yı tasaddi'at-ı kemteranemizde (işe başladığımızda) müşahade etdiğimiz hüsni-ı iltifat cümlemizi hakikaten dil-beste (kalbi bağlı) ve böyle ciddi bir zat-ı adalet-sıfat intihabından dolayı veli-ni'met-i bi-minnet padişahımız efendimiz hazretlerinin izdiyâd-ı ömr ve afiyet-i şehriyarileri hakkındaki ed'iyemizi arş-ı a'laya peyveste (her zaman arz) eylemiş olduğundan müşarün-ileyh hazretlerine olan minnettarlığımızı hâk-i pâ-yi meal-i peyma-yı veli-ni'met-i a'zamiye arz için vesatât ve delalet-i celile-i sadaret-penahilerine dehalet ve ahd-i sadaret-i samiye-i asafanelerinde böyle ma'sir adl ü dad'ın (hakkaniyetin) menassa-ara-yı pervez olması muvaffakiyat-ı aliyye-i vekâlet-penahileri aşarından olarak nam-ı nami-i sadr-ı azamilerinin dahi ile'l-ebed elsine-i şükran-ı umuma dair olması tabii olub bu babda min-gayr-i haddin arz-ı tebrike mücaseret etdiğimiz muhat-ı âlem-arâ-yı daver-i efhamileri oldukda ol-babda emr u ferman hazret-i veliyyül emrindir.

Fi 27 Zilhicce Sene (1)309 ve fi 9 Temmuz Sene (1)308 (23 Temmuz 1892)

Aşağıdaki yazı gerçekten dikkat çekicidir. Yazıyı yazan kişi bizzat Halil Rifat Paşa'dır. Padişaha yani Sultan Abdülhamid'e yazdığı yazıda kendisine bağlılığını ifade etmiş ve Sadrazam yani Başbakan tarafından bazı kötü niyetli kişilerin de teşvik ve yönlendirmeleriyle görevden alınmak istenildiğini belirtmiştir.

BOA Fon Kodu: Y..EE.. Dosya No: 14, Gömlek No: 89, Tarihi: 03 (Za) Zilkade 1310 (19 Mayıs 1893), Konusu: Dahiliye Nazırı Halil Rifat

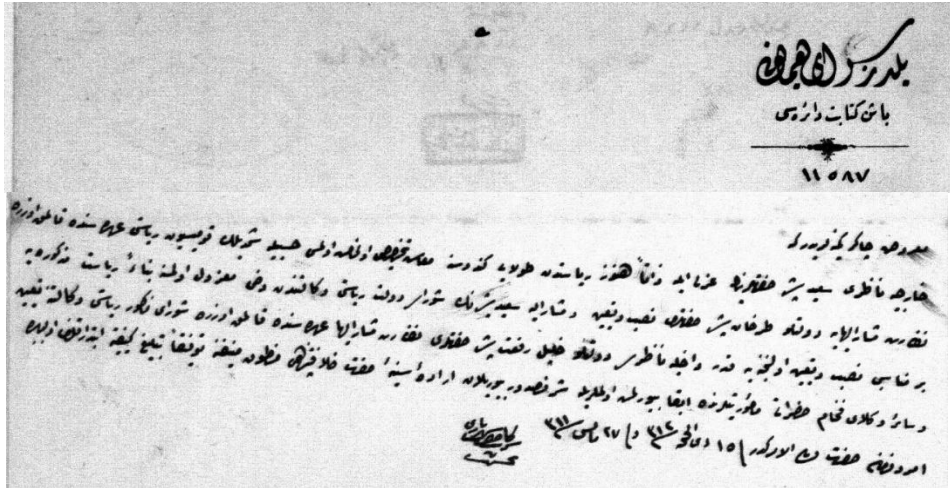
ikbalim cülus-ı kudsiyet-i me'nus veli-ni'met-i azamilerinden sonra başladı. Mebde-i feyz ve saadetimden bu güne kadar efendimizin bulundurduğu yerlerde tahsil-i rıza-yı bari ve te'min-i saadet dareyin (iki cihan saadeti) için yegâne tarik feyz u felah (feyiz ve kurtuluş) olan rıza-yı kudsiyet irtiza-yı şahanelerini celb ve kesb edecek hidemat-ı sadıkanede bulunduğuma Hazret-i Allah şahittir. Bunu efendimizin menbaı ilhamât-ı ilahiye olan kalb-ı pak-ı hümayunları ve bütün alemin musaddıkı bulunan iktidar ve zekâ-i fevkalade-i mülükâneleri tasdik buyurur. Ve lehu'l-hamd ve'l-minne bu takdir-i celili ve hayatımdan muazzez bildiğim tevcihat cihandır-can-ı hazret-i mülükdarilerini kazandım. İşte anın mükâfat-ı maddiye ve maneviyyesi olarak dahiliye nezareti gibi her gün ve her an aradan keramet bi-niyat-ı cenâb-ı zıllullahilerini ahz u telakki ile vaz'-ı ser-i inbihac eyleyecek (sevinç duyulacak) bir makama nail oldum. Dahiliye Nezaretiyle cerağ buyurulduğum ve hâk-i pâ-yi celil-i hilâfet-penahilerine cebin-sây-ı (yüz sürdüğüm) ubudiyet olduğum vakit bu güne kadar efendimizin zat-ı pak-ı şahaneleri uğrunda fedakârâne sadakatde bulunduğuma ve ba'de-ma dahi ma'dame'l-ömr bu sadakat-ı fedakârânden ayrılmayacağıma azamet-i kibriya üzerine yemin etmiş idim. **Bu yemini şimdi de tekrar ediyorum. Zira dünyada cidden ve hakikaten bais-i hayat bildiğim emelim ve mesleğim ömrümün nihayetine kadar efendimizin teveccühat-ı celile-i veli-ni'met-i akdesilerinin üzerimden Mazallahu Te'ala zerre mikdarı tenakus etmeyüb (azalmayub) bil'akis tezayüd eylemesine (artmasına) çalışmaktır.** Ve bu makamda olan istifadem ve meslek-i yegânem yalnız bundan ibaretdir. Çünkü bulunduğum makamda buldukça efendimizin teveccühat-ı kudsiyet-ayat-ı şahanelerini muhafaza ve tezyide her zaman muvaffak olurum. Ve me'muriyet-i çakeranemin bu saadete delaletidir ki makamımı kullarına muhterem gösterir. Sadr-ı azamın mine'l-evvel (önceden beri) hakk-ı kemteranemde olan hoşnudsuzluğu Dahiliye Nazırı olduğum günden beru husumete inkılab etmiş (dönüşmüş) ve şimdi de bu husumet tezayüd ve teşeddüd (artmakta) etmekte bulunmuşdur. Teveccühat-ı şahaneleri üzerimde buldukça ne sadr-ı azama ve ne de diğerlerine serfüru etmek (baş etmek) imkânın haricindedir. sadr-ı azamın bu yakınlarda kendisinin tarafdarlarıyla beraber abd-ı esdaklarının (en sadık kullarının) azlime çalışmakta olduğu mesmu'-ı bendegânem oluyor. Ve yerime vükelalığa ba'zı hâris olanların dahi gerçi sadr-ı azamla araları hoş takımdan değil

iseler de her iki taraf emellerine nail olmak için dürlü dürlü vesait ve entikalar isti'mal etmekte olduklarını hissediyorum. Kulları veli-nimet-i bi-mennetime tekrar arz ediyorum ki teveccühat-ı celile-i veliyyü'n-niamilerinin devamından başka dünyada hiçbir emelim yoktur. Ve istinadım evvel Allahu-azimü'ş-şan sonra efendimizdir. İşte şu cihet-i sadakatimi de bu hissiyat-ı sadıkane ile takdim ediyorum. Katıbe-i ahvalde emr u ferman ve bu abd-ı na-tuvan veli-ni'met-i bi-minnetim efendimizdir.

**Fi 3 Zilkade Sene (1)310 ve fi 8 Mayıs Sene (1)309 (19 Mayıs 1893)
Dahiliye Nazırı Kulları Halil Rifat bin İbrahim**

Halil Rifat Paşa'ya ek görev olarak Şûrâ'yı Devlet Reisliği vekâleti görevi de verilmiştir. Onun çalışkanlığıyla ardı ardınca terfi etmesi kendisine karşı kıskançlık hissi duyanların da varlığının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Devlet hizmetinde bulunanlar için maalesef bu mücadele edilmesi gereken bir durumdur. Sınırlı sayıdaki kadrolara yükselmeler maa-t-teessüf böyle bir durumun yaşanmasına da neden olmaktadır.

BOA Fon Kodu: İ..DH.. Dosya No: 1323, Gömlek No: 26, Tarihi: 15 (Z) Zilhicce 1312 (09 Haziran 1895), Konusu: Hariciye Nazırı Said Paşa'nın azliyle yerine Tarhan Paşa'nın ve Şura-yı Devlet Riyaset Vakaleti'ne Dahiliye Nazırı Halil Rifat Paşa'nın tayini ile diğer vekillerin vazifelerine devamları.

Hû

Yıldız Saray-ı Hümayunu Baş Kitabet Dairesi Ma'ruz-i çaker-i kemineleridir ki

Hariciye Nazırı Said Paşa Hazretlerinin azli ile zaten henüz riyasetden dolayı kendisine maaş tahsisi olunmamış olması hasebiyle şimdilik komisyon riyaseti uhdesinde kalmak üzere nezaret-i müşarün-ileyhaya devletlü Turhan Paşa Hazretleri nasb ve ta'yin ve müşarün-ileyh Said Paşa'nın Şûrâ-yı Devlet riyaseti vekâletinden dahi ma'zul olmasına binaen riyaset-i mezkûreye bir münasibi nasb ve ta'yin olununcaya kadar **Dahiliye Nazırı Devletlü Halil Rifat Paşa Hazretleri** nezaret-i müşarün-ileyha uhdesinde kalmak üzere şûrâ-yı mezkûr riyaseti vekâletine ta'yin ve sair vükela-yı feham hazeratı me'muriyetlerinde ibka buyurulmuş olmasıyla şeref-sudur buyurulan irade-i seniyye-i hazret-i hilafet-penahi mantuk-ı münifine tevfikân tebliğ-i keyfiyete ibtidar kılındı. Ol babda emr u ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.

**Fi 15 Zilhicce Sene (1)312 ve fi 27 Mayıs Sene (1)311 (09 Haziran 1895)
Ser-kâtib-i Hazret-i Şehr-i Yâri Tahsin**

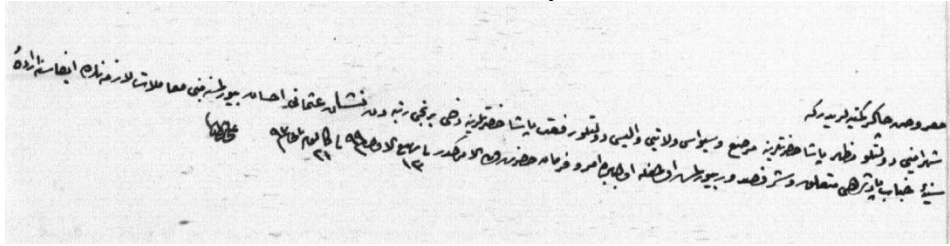
İzmir'de görev yaptığı dönemde bir karakol açısında Halil Rifat Paşa'da bulunmuştur. (IRCICA Arşivi)

4.BÖLÜM**Halil Rifat Paşa'nın Taltif Yazıları**

Halil Rifat Paşa'nın sicill-i ahvalinde sahip olduğu nişanları ayrıntılı olarak belirtilmişti. Buradaki parekende bazı yazışma belgelerinde ise hangi tarihte, hangi görevde iken ne nişanı ile ödüllendirildiği belirtilmiştir.

Halil Rifat Paşa bulunduğu her görevde olduğu gibi Sivas valiliğinde de başarılı olduğundan kendisine Osmanlı Nişanı verilmiştir. Sivasta görev yaptığı 3 senede sayısız işler başarmıştır. Bu gün bile bu işler şaşkınlık ve hayranlık uyandırmaktadır.

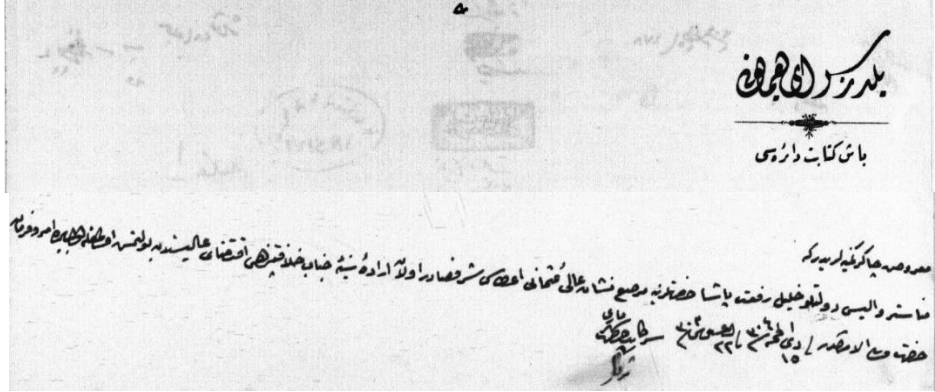
BOA Fon Kodu: İ..DH.. Dosya No: 846, Gömlek No: 67967, Tarihi: 13 (Ra) Rebiü'l-ahir Sene 1299 (04 Mart 1882), Konusu: Şehremini Mazhar Paşa ve Sivas Valisi Rifat Paşa'ya nişan itası.

Maruz-i çaker-i kemineleridir ki,

Şehremini (Belediye Başkanı) Devletlü Mazhar Paşa Hazretlerine murassa ve Sivas Vilayeti Valisi Devletlü Rifat Paşa Hazretlerine dahi birinci dereceden Nişan-ı Osmanî ihsan buyrulmasına mebni muamelat-ı lazimenin ifasına ba-irade-i seniyye-i cenab-ı padişahi müteallik ve şeref-sudur buyurulmuş olmağla ol-babda emr u ferman hazret-i men-lehu'l-emrindir.

Fi 13 Rebiü'l-evvel Sene (12)99 ve fi 21 Kanun-i-sani Sene (12)97 (02 Şubat 1882) Ali Rıza

BOA Fon Kodu: İ..DH.. Dosya No: 1048, Gömlek No: 82362, Tarihi: 15 (Z) Zilhicce 1304 (04 Eylül 1887), Konusu: Manastır Valisi Halil Rifat Paşa'ya Murassa Nişanı itası.

Hû

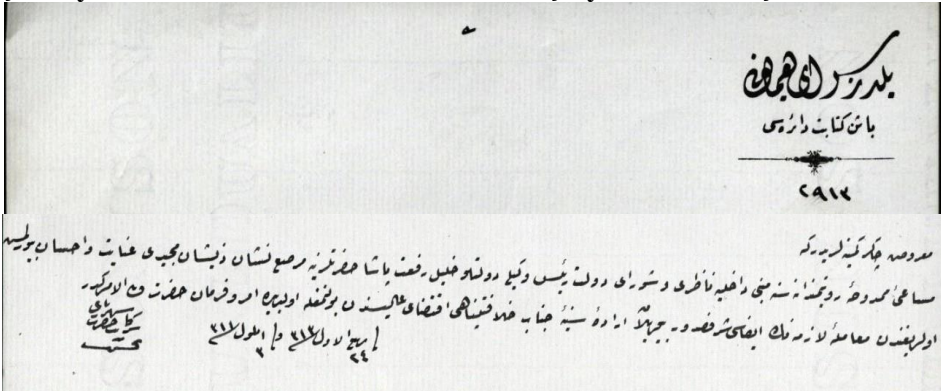
Yıldız Saray-ı Hümayunu Baş Kitabet Dairesi

Ma'ruz-i çaker-i keminelidir ki

Manastır Valisi Devletlü Halil Rifat Paşa Hazretlerine murassa Nişan-ı Âlî-i Osmani itası şeref-sadır olan irade-i seniyye-i cenab-ı hilafet-penahi iktiza-yı alisinden bulunmuş olmağla ol-babda emr u ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fi 15 Zilhicce Sene (1)304 ve fi 22 Ağustos Sene (1)303 (04 Eylül 1887) Ser-kâtib-i Hazret-i Şehr-i Yâri Süreyya

BOA Fon Kodu: İ.TAL. Dosya No: 84, Gömlek No: 99, Tarihi: 24 (Ra) Rebiü'l-evvel 1313 (14 Eylül 1895), Konusu: Dahiliye Nazırı ve Şura-yı Devlet Reis Vekili Halil Rifat Paşa'ya Mecidi Nişanı ihsanı.

Hû

Yıldız Saray-ı Hümayunu Baş Kitabet Dairesi

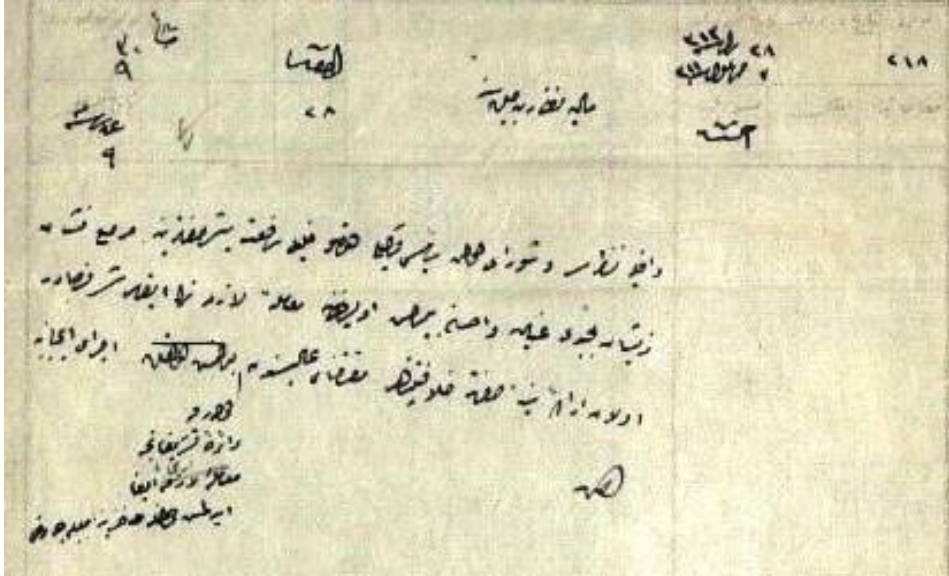
Ma'ruz-i çaker-i keminelidir ki

HALİL RIFAT PAŞA

Murat Dursun Tosun

Mesai-i memduha-i reviiyyet-mendanesine mebni Dahiliye Nazırı ve Şûrâ-yı Devlet reisi vekili devletlü Halil Rıfat Paşa Hazretlerine murassa Nişan-ı Zişan-ı Mecidi inayet ve ihsan buyurulmuş olduğundan muamele-i lazımenin ifası şeref-sudur buyurulan irade-i seniyye-i cenab-ı hilafet-penahi iktiza-yı alisinden bulunmağla ol-babda emr u ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.

BOA Fon Kodu: BEO, Dosya No: 684, Gömlek No: 51273, Tarihi: 01 (R) Rebiü'l-ahir 1313 (21 Eylül 1895), Konusu: Dahiliye Nazırı Halil Rıfat Paşa'ya ihsan buyrulan Mecidi Nişanı muamelesinin ifası. (Maliye)

Fi Gurre-i (R) Rebiü'l-ahir 1313 (21 Eylül 1895)

Maliye Nezareti Behiyyesine

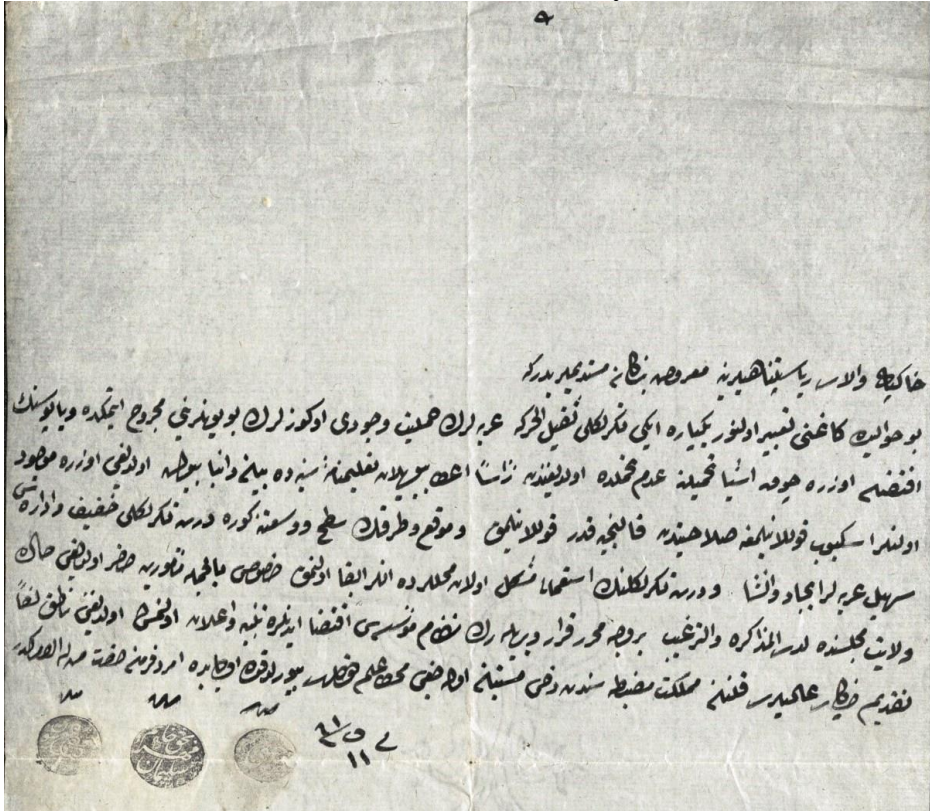
Dahiliye Nazırı Şûrâ-yı Devlet reisi vekili devletlü Halil Rıfat Paşa Hazretlerine murassa' Nişan-ı Zişan-ı Mecidi atıyye ve ihsan buyurulmuş olmağla muamele-i lazımenin ifası şeref-sudur olan irade-i seniyye-i hazret-i hilafet-penahi mukteza-yı alisinden olarak daire-i teşrifatça muamele-i lazımesi ifa edilmiş olmağla hazine-i celilece dahi icra-yı icabına himmet.

5.BÖLÜM

Yol Konusundaki Muhtelif Yazışmalar

Yol konusunun detayları ve ne ifade ettiği iyi anlaşıldığı taktirde Halil Rıfat Paşa'nın yol yapımı konusundaki çalışmaların değeri daha iyi anlaşılacak ve aslında bunların bir başarı hikâyesi olduğu kavranacaktır.

BOA Fon Kodu: A.}MKT. Dosya No: 26, Gömlek No: 24, Tarihi: 11 (N) Ramazan (12)61 (13 Eylül 1845), Konusu: Vilâyet Meclisi'nde alınan kararla iki tekerlekli kağrı arabaların yerine dört tekerlekli arabaların kullanılmasına dâir Meclis-i İmâriye azalarının mazbatası.

Hâk-i pây-i vâlâ-yı riyaset-penahilerine maruz-i bendegâne-i müsted'ileridir ki

Bu havalide kağrı ta'bir olunur yekpare iki tekerlekli nakilü'l-hareke (hareketli nakliye) arabaların hamliyet vücudu (yükünün varlığı) öküzlerin boyunlarını mecruh etmekte (yaralamakta) veya

HALİL RIFAT PAŞA

Murat Dursun Tosun

postun iktizası üzere (gerektiğinden) çok eşya tahmiline (yüklenmesine) adem-i tahammülde olduğundan (tahammülü olmadığından) zaten ita buyurulan talimname-i seniyyede beyan ve inba buyurulmuş olduğu üzere mevcut olanlar eskiyüb kullanılmağa selahiyetden kalıncaya kadar kullanılmak ve mevki’i ve tarikin sath u vüs’atına göre dört tekerlekli hafif ve idaresi sehil (kolay) arabalar icad ve inşa ve dört tekerleğin isti’mali (kullanımı) müşkil (zor) olan mahallerde anlar ika olunmak hususu bi’l-cümle me’murin hazır olduğu halde vilayet meclisinde lede’l-müzakere ve’t-tergib (isteklendirilerek) ber-vech-i muharrer karar verilerek nizam-ı müessesesi iktiza edenlere tenbih ve ilan olunmuş olduğunu natık leffen takdim-i hâk-i pâ-yi alileri kılınan memleket mazbatasından dahi müsteban olacağı muhat-ı ilm-i devletleri buyuruldukda ol-babda emr u ferman hazret-i men-lehu’l-emrindir.

Fi 11 (N) Ramazan Sene (12)61 (13 Eylül 1845)

1935’de İzmir Kemalpaşa yolunun yapımı. Şose yol yapımının ilk aşaması kalın taş döşenmesi. Daha sonra bir sıra da daha ince taşlar serilerek tesviye edilir, son olarak da kum serilerek taş silindirlerle (loğ taşları) sıkıştırılırlardı. Kaynak KGM

BOA Fon Kodu: A.}DVN. Dosya No: 67, Gömlek No: 8, Tarihi: 15 (R) Rebiü’l-ahir 1267 (17 Şubat 1851), Konusu: Şose yolların ve kaldırımların yapılmasına dair nizamname tercümesi.

Şose tabir olunan yollar ve kaldırımların yapılmasına dair nizamname tercemesidir

Ba'zı başlıca yolların tamir ve termimiyle hüsn-i halin bekası (iyi durumlarının korunması) hakkında olan melfuf (ekli, düzenlenmiş) nizamnamenin elli ikinci bendinin ahali-i kura'iyi her dürlü zulümden varesde edecek ve yolların yapılmasından dolayı bunlara tahmil olunan (yüklenen) barut sikletinin (ağırlığının) hiffetini (hafifliğini) mucib olacak ve angaryanın bir vakit mu'inde ilgasını intaç edecek vechile icra-yı ahkâmı tensib ve tasvib olunmuş olmağla ati'z-zikr nizamata karar verilmiştir. Şöyle ki:

Birinci Bend: Ehl-i zimmetden bulunan ahali-i kuranın yolların yapılmasıçün işlemeye mecbur oldukları gündelikler senevi üç yevmiyeye tenzil olunmuştur.

İkinci Bend: mezkûr yevmiyeler istenen işin vasatına göre hesap olunub murabba' arşın hesabıyla takdir olunacağından imrar-ı nafia müdürlüğü tarafından erbab-ı vukufdan ba'zı mühendisler nasb ve bunlar vasıtasıyla tahrir olunarak düz yerlerin ve dağlık mahallerin ve sulak olan mevkilerin işletmesi beher arşında ne kadar fark edeceği tayin ve tahakkuk etdirilecek ve müstehak olan merkûma dahi her ne ise faide-i esasiye ittihaz olunacaktır.

Üçüncü Bend: Tecarib (tecrübe, deneme) ve tedabir-i muharrere icra olunduktan sonra yolların tamiri için senevi işlenecek işlerin pusulası yapılub ber-mucib-i pusula arşın hesabıyla köylere tevzi' olunarak (dağıtılarak) beher karye ahalisine işledilmesi lazım gelen yevmiyelerin mikdarı ahali-i mezkûreden olub ehl-i zimmetden bulunanların adedine göre tayin olunacak ve mezkûr pusula dahi tab ve neşr olunarak bir karye ahalisinin senede bir kere tamir edecekleri yolların mikdarı bir direk rekziyle gösterilecek e direğin üzerinde karyenin ismi ve ahalisine işlemesi lazım gelenlere arşınların adedi işaret olunacak ve'l-hasıl yapılacak mahallerin taksimi dahi ahali-i kuranın meskenlerinden mümkün mertebe bu'd (uzak) düşmeyecek vechile icra kılınacaktır.

Dördüncü Bend: Bu suretin her bir karyenin ahali-i yolların yapılmasından kendilerine aid olan işleri ayru ayru göreceklerinden sene zarfında kendilerinin münasib gördükleri bir vakitte yolları yapmağa mübaderet etmeğe me'zuniyetleri vardır. Fakat şehri Eylülün yimisine kadar kendilerine aid olan işleri görmüş oldukları halde hükümet-i belde tarafından icbar olunamamaktadırlar.

Beşinci Bend: Yukarıki Boğdan ile aşağıki Boğdan beyninde inşa olunacak yol yapıncaya kadar şose dedikleri tarik-i saire balada beyan olunduğu vechile yapılacaktır.

Altıncı Bend: Yüzbin kuruşdan ibaret olan yolların tahsisatı işçilerin hayvanatının inkafı için lazım olan çayırların kirasına ve kireç ve kereste ve taş ve tuğla misillü eşya-yı mukteziyenin mübayaasına ve dülger ve duvarcı yevmiyelerinin te'diyesine (ödenmesine) sarf olunacaktır.

Yedinci Bend: beşinci bend de beyan olunan tarik tekmilen yapılmadığı halde yolları yapmak angaryası lağv olunmuş olacaktır.

Sekizinci Bend: Taş ile yapılmış olan yollardan mürur u ubur eden beher araba bargirinden ve erbab-ı ticaretin eşyasını nakl eden hayvanat-ı sairenin beherinden mürur-ı resmi alınacak ve ahali-i kura ise kendilerine mahsus olan eşyanın nakliçün yirmi sene müddetle müruriye reminden muaf olacaklar ve resm-i mezkûrun emr-i ta'yini dahi divan-ı umumiye takdim olunacak layiha-i mahsusa mucibince tesviye olunacaktır.

Dokuzuncu Bend: Müruriye rüsumatının hasılatı tekmil olunan yolların tamirine ve henüz başlanılmamış olan tariklerin tanzim ve küşadına tahsis olunacaktır.

Onuncu Bend: Yollar yapıldığı halde her bir köylünün görmeğe muktedir olduğu bu işlerden gayri bir işin yani divarcılık ve dülgerlik vesaire misillü hizmetlerin icrası ahali-i kuradan (köy halkından) vechen mine'l-vücut mutalebe olunamayacaktır. Fakat ahali-i mezkûre bu makule işleri ücret ile tedarik edeyeceği divarcı ve dülgerlere gördürmeğe ve bunların yevmiyelerini te'diye eylemeğe mecbur olacaktır.

Onbirinci Bend: Yolların tesviyesinde ve taş ile döşenmesinde müstahdem bulunan ahali-i kura toprak taşımak için el arabaları ve taş taşımak için adi arabaların sair alat mukteziyeyi tedarik birle (gerekli aletleri tedarik ederek) tulı-ı şemsden gurub-ı şemse (güneş doğandan güneş batana) kadar işlemeğe devam edecekler ve kendileriyle bu işde kullanılacak hayvanatları günde iki saat istirahat eyleyeceklerdir.

BOA Fon Kodu: İ..DH.. Dosya No: 872, Gömlek No: 69666, Tarihi: 16 (S) Safer 1300 (27 Aralık 1882), Konusu: Sivas'da şose yolunun imalatında gayretleri görülen memurların taltifleri.

بیلرینه حصونه حدودینه قدر اتم ساعت مسافر توستونداک با ایلمنه خدمت و کفایت ایدر
معدومه و کجانه و معتزانه و دوندک اسرستیکه کجه اولدوقدی بنه و نشاندک دچخیسه و قتره

نوقاد نصرتی سمانلو زوف بلک
سپاس مرکز نوره غلام سلیم افندی
سپاس ولایتی کیمینجه اولدوقدی افندی
سپاس ولایتی کیمینجه اولدوقدی افندی
سپاس ولایتی کیمینجه اولدوقدی افندی

سپاس مرکزی جیس قنولطفا کیمینجه اولدوقدی
سپاس ولایتی کیمینجه اولدوقدی افندی
سپاس ولایتی کیمینجه اولدوقدی افندی
سپاس خانقده نه رضو اولم افندی
سپاس ولایتی کیمینجه اولدوقدی افندی
خانقده کیمینجه اولدوقدی افندی
عزیزه خانقده کیمینجه اولدوقدی افندی

بنه ناکر

سپاس خانقده نه طوقوسه کیمینجه اولدوقدی
بلدیز ایلم مال سیری کیمینجه اولدوقدی
سپاس خانقده نه نوری بلک
سپاس و جیه کیمینجه اولدوقدی
سپاس و جیه کیمینجه اولدوقدی
نوقاد قانی نه جیس کیمینجه اولدوقدی
نوقاد کیمینجه اولدوقدی
نوقاد کیمینجه اولدوقدی
نوقاد کیمینجه اولدوقدی

در وقت بنه کیمینجه اولدوقدی
پوشی
بشیر کیمینجه اولدوقدی
سپاس
نوقاد کیمینجه اولدوقدی
نوقاد کیمینجه اولدوقدی
نوقاد کیمینجه اولدوقدی

ولایتی کیمینجه اولدوقدی

باله نینجه کیمینجه اولدوقدی
1.0H 872/69666

Hû

Sivas'dan Samsun hududuna kadar elli saat mesafe şosenin yapılmasına hizmet ve himmet eden me'murin ve tüccaran ve mu'teberan-ı vilayetin esamisiyle müstehak oldukları rütbe ve nişanların derecesini mübeyyin defterdir.

Tokad mutasarrıfı saadetlü Rauf Bey – Rumeli Beylerbeyliği Payesi
Sivas Merkez Mutasarrıfı İzzetlü Selim Sırı Efendi - Rütbe-i refia mir-i miranı

Sivas vilayeti mektubcusu izzetlü Ahmed Şevki Efendi – Rütbe-i Evveli Sınıfı Sanisi

Sivas vilayeti müteneffizanından izzetü Mehmed Ali Efendi – “ “
“ “

Sivas vilayeti meclis idare azasından izzetlü Burhan Efendi – Rütbe-i saniye sınıf-ı evveli mütemayizi

Sivas merkez muhasebecisi rif'atlı Lütfullah Behib Efendi – Rütbe-i saniye sınıf-ı sanisi

Sivas Sancağı ser-tahsildarı rif'atlı İzzet Efendi - “
“ “

Sivas vilayeti meclis idare baş kâtibi rif'atlı Sadık Bey - “
“ “

Sivas hanedanından rif'atlı Edhem Efendi - “
“ “

Sivas vilayeti mektubi mümeyyizi rif'atlı Rıza Efendi - “
“ “

Hafik kazası kaim-makamı rif'atlı Rıfat Efendi - “
“ “

Aziziye kaim-makam vekili rif'atlı Selim Efendi - “
“ “

Sivas hanedanından Tokuş Ağası Mustafa Ağa – Rütbe-i salise
Yıldızeli mal müdürü Osman Bey - “ “

Sivas hanedanından Nuri Bey - “ “

Sivas vücuhundan Abdullah Ağa – “ “

Sivas vücuhundan Şahinyan Agob Efendi - “ “

Sivas vücuhundan Kıbrısyân Artin Efendi - “ “

Tokad kalhane muhasebecisi Mehmed Efendi - “ “

Tokad Sancağı defter-i hakani müdiri Zarif Efendi “ “

HALİL RIFAT PAŞA

Murat Dursun Tosun

Tokad Sancağı muhacirin komisyonu reisi ve tarik me'muru Kasım Efendi – “ “

Tokad vücuhundan Salih Bey -

“ “

Sivas Sancağı zabtiye tabur ağası İbrahim Ağa – Dördüncü rütbe Mecidi Nişan-ı Zişanı

Tokad vücuhundan Ali Efendi – Bu dahi

Tokad muteberanından Ohannes Efendi – Beşinci Mecidi Nişanı

Yalnız yirmibeş kişidir. Fi 10 Teşrin-i-evvel Sene (12)98 (22 Ekim 1882)

Vali-i Vilayet Sivas Halil Rifat

Öküzlerle çekilen loğ taşı (silindir)

Halil Rifat Paşa Sivas Valiliğinin birinci yılında büyük bir hızla yollar, köprüler ve menfezler yapmayı başarmış, komşu illerin valilerinin önüne de hedef koymuştur.

BOA Fon Kodu: İ.DH.. Dosya No: 892, Gömlek No: 70967, Tarihi: 19 (L) Şevval 1300 (23 Ağustos 1883), Konusu: Sivas-Samsun yolunun

Makam-ı Sadaret-i Uzmaya

Mamuretü'l-aziz (Elazığ) hududundan Trabzon vilayetinde Samsun hududuna kadar Bağdad Caddesi olub tanzimi Sivas vilayetine aid olan dört yüz dokuz kilometro tarikin iki yüz seksen yedi kilometrosu yani Sivas'dan Samsun hududuna kadar olan yeri geçen sene mükemmelen inşa olunduğu gibi bu caddenin Sivas'dan Mamuretü'l-aziz hududuna kadar olan yüz yüzyirmiiki kilometro mahallinin dahi bu sene Mayısı on dokuzunda inşasına başlanub yüz bir adedinin ayakları kargir ve üzerleri ahşab ve kırk sekizi sırf kargir olmak üzere yüz kırk dokuz köprü ve üç yüz üç menfez ki cem'an dört yüz elli iki köprü ve menfezle beraber mükemmel ve metin (sağlam) ve rehin bir halde ve iki buçuk ayda yapılarak bugün hitam bulmuş (bitmiş) ve bu yol dahi resmen küşad olunmuş (açılmış) ve böyle cesim ve azim (büyük ve zor) bir işin az vakitte vücuda gelmesi mutlaka muvaffakiyyet-i keramet-gayet-i hazret-i padişahiden olarak cümle tarafından dua-yı füzûni-i eyyam-ı ömr (çok uzun ömür) ve şevket ve iclal-i hazret-i mülükânenin yâd ve tezkârıyla (hatırlanmakla) ifa-yı teşekkürat olunmakda bulunmuş idüğü ve Sivas vilayeti hissesi olan Bağdad Caddesi'nin seksen iki saat mesafesinde artık yapılacak hiçbir iş kalmayub Trabzon ve Mamuretü'l-aziz (Elazığ) Vilayetleri hisselerinin inşası için oralara evamir-i müessire ita buyurulması lazım geldiği ve Tokad ve Amasya Sancaklarında dahi bu sene başlanmış ve hayli yerleri yapılmış olduğu halde hasad-orak etmesinden dolayı tatil ettirilen yüz on üç kilometro Nıksar-Merzifon tariklerinin dahi İnşa-Allahû Te'ala saye-i hazret-i padişahide hidmet sonunda ikmalî mukarrer (kararlaştırılmış) olduğu ve Karahisar Sancağında yapılmakda olan yetmiş sekiz kilometro Giresun tarikinin dahi bu sene hayli yerleri yapılp biteceği maruzdur.

Fi 6 Ağustos Sene (12)99 (18 Ağustos 1883) Rıfat

Üstteki belge ile alttaki belgelerin tarihleri arasında açıklanması gereken bir ayrıntı bulunmaktadır. İlki 1883 sonraki 1893 tarihli olmasına karşın her ikisi de Rıfat ve Halil Rıfat imzalıdır. Oysa Halil Rıfat Paşa 1883 ile 1885 tarihleri arasında Sivas'da görev yapmıştır. 1885'de Aydın'a, tayin olmuş, 1890'da Dahiliye Nazırı, 1896'da ise Sadrazam olmuştur. Dolayısıyla 1893'de Sivas Valisi olarak imzası olan Sivas Valisi Halil bir başka validir, karıştırmamak gerekir. Ancak Halil Rıfat Paşa

Huzur-ı Sami-i Cenab-ı Sadaret-penahiye

Mufarakat-ı çakeranemde (ayrılığında) telakki eylediğim emri ali-i sadâret-penâhileri vechile dahil-i vilayetde kimi yolların tesviyesi esbabı taharri edildi (araştırıldı). Şose ve köprü ve menfezlerin derece-i nihayede müşrif-i harab olduğu ve bunların bir cüz’i miktarı müteahhidlere verilmiş ise de semere görülemediği ve muhtac-ı tamir ve inşa olanların kâmilen ihale suretiyle yaptırılması yüz kırkıbin lira masarıfla vücuda geleceği ve sinin-i sabıka bedelatından bakayada kalan altmışbin lira kadar akçenin bu senenin bedelat-ı nakdiyesiyle beraber seksenbin liraya balığ olması lazım gelür ise de böyle külliyyetlü bir meblağın defaten tahsili müstahsil olduğu gibi tahsil olmasına da kifayet etmeyeceği anlaşılmiş olmasına mebni bu babda bir çare düşünölmek üzere me’murin ve eşraf ve mu’teberan-ı memleketden mürekkeb bir komisyon teşkil edilmiş ve keyfiyet arız u amik (enine boyuna) lede’l-müzakere yolların amele-i mükellefeye bi’t-taksim yaptırılması ve yalnız hizmet-i mükellefesinin bedelen ifa etmek isteyenlerin vereceği bedel-i nakdinin kabulüyle yolların ve bakaya-yı mebhuseden vuku’-bulan tahsilatdan küsuru ve menfezlerin inşası ve edevat-ı saire esmanının ve salifü’l-arz müteahhidlerin şimdiye kadar icra etdikleri ameliyat derecesinde istihkaklarının te’diyesi muvakkaten istihdamı lazım gelen kondükdör ve pikör maaşlarının da menafi’ hassasından tesviyesi yegâne vesile-i istihsal-i maksad ve her vechile muvaffak-ı maslahat mütalaa kılınmıştır. Buraca mevsim-i inşaat mayıs ibtidasında olduğundan bu suret nezd-i sami-i nezaret-penahilerinde karin-i tasvib buyurulduğu halde heman işe mübaşeret olunmak üzere keyfiyetin emri u iş’arı müsterhamdır, ferman.

Fi 15 Nisan Sene (1)309 (27 Nisan 1893)

Sivas Valisi Halil

BOA Fon Kodu: BEO, Dosya No: 197, Gömlek No: 4737, Tarihi: 23 Şevval 1310 (10 Mayıs 1893), Konusu: Sivas vilayeti dahilindeki şose ve köprüler ve menfezlerin suret-i inşa ve tamiri. (Nafia; 14195)

HALİL RIFAT PAŞA

Murat Dursun Tosun

kısm-1 azamı (büyük bir kısmı) hala yapılmadığı cihetle esmanı tesviye edilmemiş olan şose ve köprü ve menfezlerin ikmal ve inşası zımında müteahhidlere itası (ödenmesi) lazım gelen iki milyon sekiz yüz küsur bin kuruş zam ve ilave edilirse bunlar için sarfı muktezi olan mebaliğın cem'an altı milyon altı yüz otuz küsur bin kuruşa baliğ olacağı ve şu halde Posta Caddesi ittihaz kılınan Kayseri ile Zara, Divriği ve Karahisar-i Şarki tariklerinin tamiratı haricinde kalacağı ve buraca bedelat-ı nakdiye bakayasından yedi milyon kuruşun da bu mevsim-i inşaatta tedariki gayri kabil olacağından bu babda ne yapılmak lazım geleceğinin bir an akdem (önce) irade buyurulması maruzdur.

Fi 25 Nisan Sene (1)309 (09 Mayıs 1893)

Sivas Valisi Halil

BOA Fon Kodu: BEO, Dosya No: 206, Gömlek No: 15418, Tarihi: 04 (Za) Zilkade 1310 (20 Mayıs 1893), Konusu: Şose ve köprülerin inşası hakkında Sivas Vilayeti'nden gelen telgrafın cevabının gönderildiği.(Sivas; 435)

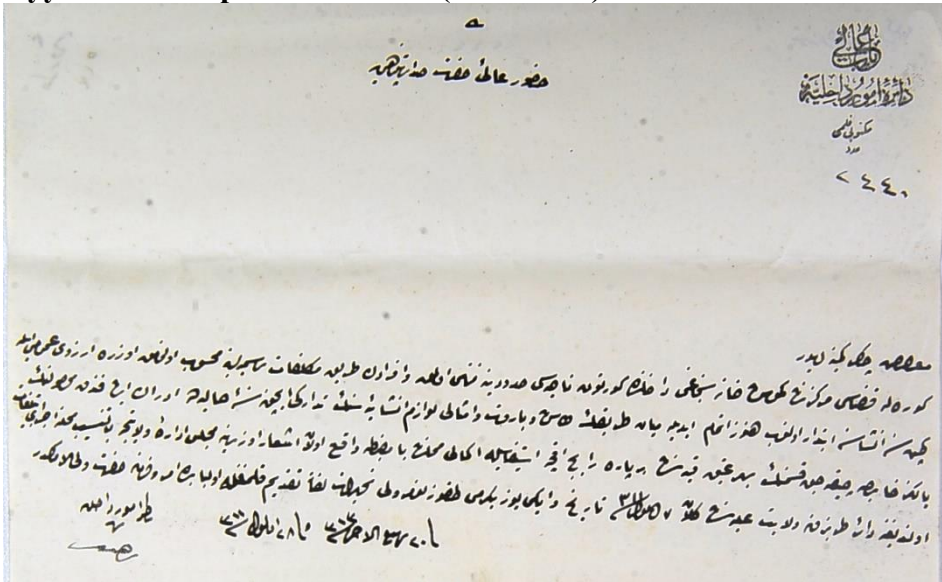
sebk eden tebligata cevaben vilayet-i mezkûreden meb'us telgrafnamede tamir olunacak hutut ve köprülerin üçmilyonsekiyüzotuz küsur bin kuruşla meydana geleceği ve hutut-ı mezkûre dahi üçyüzaltı ve yedi ve sekiz senelerinde nezaret-i aciziden vaki olan iş'ar üzerine müteahhidlere ihale olunmuş ve kısım-ı azamı yapılmamasından dolayı esmanı te'diye edilmemiş (ödenmemiş) olan şose ve köprü ve menfezlerin ikmalî için müteahhidlere itası lazım gelen ikimilyonsekiyüz küsur kuruş zam ve ilave edildiği halde bu uğurda sarfı iktiza eden mebalığın cem'an altımilyon altıyüzotuz küsur bin kuruşa baliğ olduğu ve şu halde posta caddesi ittihaz kılınan köprü ile Zara, Divriği ve Karahisar-i Şarki taraflarının tamiratı hariçde kalacağı gibi mahallince bedelat-ı nakdiye bakayasından ol-mikdar meblağın bu mevsim-i inşaatda tedariki gayr-ı kabil görülerek bu babda ne yapılmak lazım geleceği istizan edilmiş olduğu beyan-ı alisiyle icabının ilave-i acizi-i mütalaa ile arz ve iş'arı hame-pira-yı ta'zim ve tekrim olan 28 Nisan Sene (1)309 (12 Mayıs 1893) tarihli ve ellialtı numrolu tezkire-i samiye-i cenab-ı sadaret-penahilerinde emr-i iş'ar buyrulmaktan naşi suret-i hal tarik ve meabir idaresinden lede's-sual vilayetin iş'arı vechile bu sene mevki'-i icraya konulacak ameliyat ile geçen sene ihale olunan ameliyat için fi'l-vaki cem'an altımilyonaltıyüzotuz küsur bin kuruş ihtiyaç mı edeceği muhakkak olup fakat ameliyat-ı mezkûre sevkiyat icrasıyla vücuda getirilmek istendiği halde o uğurda ve adem-i kifayeti meczum (kesin karar verilmiş) olan edavat-ı inşaiye noksanının ikmalî ve ale'l-husus köprü ve menfez gibi imalat-ı sınaîye me'murin-i muvakkete maaşlarının tesviyesi için iktiza eden sarfıyatın cihet-i itası gönderilmemiş olduğu gibi müteahhidler uhdesinde bulunan turuk ve meabirin bakaya-i imalatına muktezi mebalığında ne taraftan tesviye kılınacağı bildirilmemekde olmasına ve bedelat-ı nakdiye tahsilatınca geçen seneden beru devam eden mütalaat bundan böyle dahi mahallince idame edilecek olursa her ne surete temessük ediyorsa edilsün parasız bir şey yapılamayacağı derkâr idüğüne nazaran şu halde oraçün yapılabilecek bir şey var ise evvel ve evvel bi'r-rıza verecek olanlardan bedelat-ı nakdiyenin tahsiliyle hasılından müteahhidlerin cücuda getireceği bakaya-i ameliyat bedelatının ve alat ve edevat esmanıyla me'murin-i muvakkete maaş ve sair masarifatının tesviye ve bedenen çalışacak amelenin de teşvik edilerek tesviye-i tedabir ve şose ameliyatının ol-suretle meydana getirilmesine sarf-ı ihtimam ve gayret olunmasından naşi bir tedabir-i acil olamayacağı hususunun

cevaben arz ve iş'arı idare-i mezkûreden ifade olunmuş olmağın vakıa husus-ı matlubun mevkuf-ı aleyh akçe olmasına göre bedelat-ı nakdiye tahsilatına germi-i tam' verilmesi ve teşvikat-ı muamele-i lazıminenin ifası icab-ı hal ve maslahatdan bulunmuş ve binaberin mahallince bu surete tevessül ve temessükle netayıç-i matlubenin istihsali hakkında ber-vech-i maruz idarece dermeyan olunan mütalaa muvafık-ı nefsu'l-emr görünmüş olduğundan nezd-i sami-i sadaret-penahilerinde dahi karin-i tasvib olduğu takdirde bu yolda mahalline iktiza eden vesaya (nasihat) ve tebligatın icrası hususuna müsaade-i aliyye-i hidiv-i efhamileri bi-diriğ ve şayan buyurulması babında emr u ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fi 07 Zilkade Sene (1)310 ve fi 11 Mayıs Sene (1)309 (23 Mayıs 1893) Ticaret ve Nafia Nazırı Bende Hüseyin Tevfik

Halil Rifat Paşa, valiliği döneminde olduğu gibi Dahiliye Nazırlığı görevinde de yol yapımlarıyla ilgilenmiştir.

BOA Fon Kodu: ŞD. Dosya No: 1848, Gömlek No: 28, Tarihi: 06 (B) Receb 1313 (23 Aralık 1895), Konusu: Görele kazası merkezinden Gümüşhane Sancağı dahilinde Kürtün nahiyesi hududuna müntehi (ulaşan) tarihin tesviye-i masarifatı için iç fındık mahsulünün beher kıyyesinden bir para resm ahzı. (Trabzon 2)

Hû**Bab-ı Ali Daire-i Umur-ı Dahiliye Mektubi Kalemi****Huzur-ı Ali-i hazret-i Sadaret-penahiye****Maruz-i çaker-i kemineleridir**

Görelle kazası merkezinden Gümüşhane Sancağı dahilinde Kürtün nahiyesi hududuna müntehi olmak ve efradın tarik-i mükellefat-ı (yol mükellefiyeti) resmîyelerine mahsub olmak üzere arzu-yı umumi ile geçen sene inşasına ibtidar olunub (başlanıp) henüz itmam edilemeyen (tamamlanamayan) tarikin (yolun) taş ve barut ve emsali levazım-ı inşaiyesinin tedariki için sene-i haliye de idrak iden fındık mahsulünün yalnız harice çıkacak kısmının beher atik kıyyesinden bir para rayiç akçe istifasıyla (alınmasıyla) ikmalî mahallinden ba-mazbata vaki olan iş'arı üzerine meclis idare-i vilayetçe bi't-tensib mahalline icra-yı tebligat olunduğuna dair Trabzon vilayet-i aliyyesinden gelen 7 Eylül Sene (1)311 (19 Eylül 1895) tarih ve ikiyüzyirmidokuz numrolu tahrirat leffen takdim kılınmağla ol-babda emr u ferman hazret-i men-lehu'l-emrindir.

Fi 20 Rebiü'l-ahir Sene (1)313 ve fi 28 Eylül Sene (1)311 (09 Ekim 1895) Nazır-ı Umur-ı Dahiliye Bende Rifat**Ma'ruz-i çaker-i kemineleridir ki**

Reside-i dest-i tazim olub melfufuyla (ekleriyle) manzur-ı ali olan işbu tezkire-i samiye-i sadaret-penahileri üzerine mucebince irade-i seniyye-i cenab-ı hilafet-penahi şeref-müteallik buyrulmuş olmağla ol-babda emr u ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.

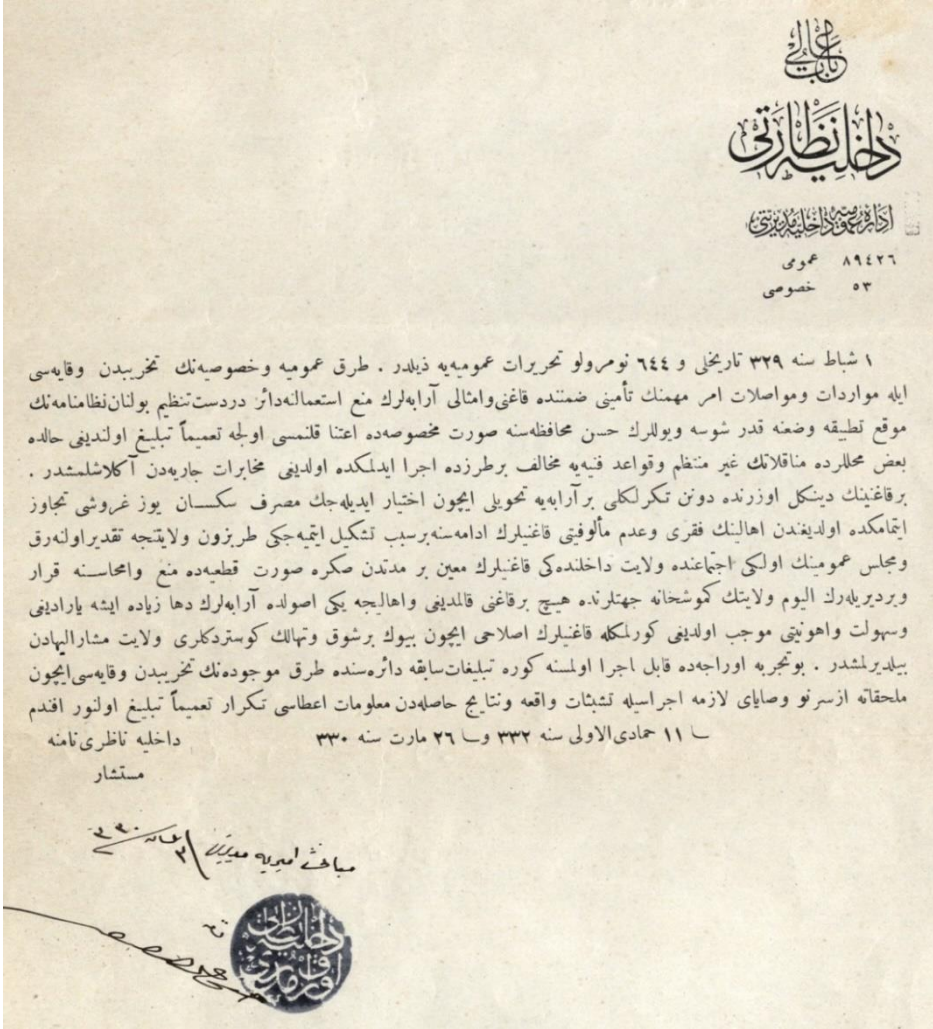
Fi 20 Receb Sene (1)313 ve fi 25 Kanun-i-evvel Sene (1)311 (06 Ocak 1896) Ser-kâtib-i Hazret-i Şehr-i Yari Tahsin

14 Şubat 1914 tarihli yazışmada kağnı arabalarının tekerleklerinin taşıdıkları yükün de etkisiyle yollara batarak bozduğu bu nedenle yeni usul arabaların kullanılarak yolların korunmasının gerektiği belirtilmiştir.

Yeni usul arabaların maliyeti yüksek olsa da buna katlanılmak zorunda olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Gümüşhane'de kağnı arabasının kullanımından tamamen vaz geçildiğinin tesbiti de çok önemli bir detaydır.

BOA Arşiv Fon Kodu: DH.MB..HPS.M... Dosya No: 11, Gömlek No: 52, Tarihi: 18 (R) Rebiü'l-ahir Sene 1332 (16 Mart 1914), Konusu:

Kağnı tekerleklerinin yolları bozduğundan bunların terkedilerek yeni usulde arabalar kullanılması gerektiği.

Bâb-ı Âlî Dahiliye Nezâreti
İdare-i Umumiyye-i Dahiliye Müdiriyyeti
Umumi 89426
Hususi 53

1 Şubat Sene (1)329 (14 Şubat 1914) tarihli ve 644 numarolu tahrirat-ı umumiyyeye zeyldir. Tarik-i umumiyye ve hususiiyenin tahribden vikâyesi (korunması) ile muvaredat (gelen) ve muvasalat-ı emr-

i mühimmenin te'mini zımnında kağnı ve emsali arabaların men'i isti'maline (kullanımının engellenmesine) dair derdest tanzim bulunan nizamnamenin mevki'i tatbika vaz'ına kadar şoşe ve yolların hüzn-i muhafazasına suret-i mahsusada (özel) i'tina kılınması evvelce tamimen tebliğ olunduğu halde bazı mahallerde münakalatın (nakliyenin) gayr-i muntazam ve kavaid-i fenniyyeye (fenni kurallara) muhalif bir tarzda icra edilmekte olduğu muhaberat-ı cariyeden (yeni gelen haberlerden) anlaşılmıştır. Bir kağnının dingil üzerinde dönen tekerlekli bir arabaya tahvili (dönüştürülmesi) için ihtiyar edilecek (yapılacak) masarîf seksen yüz kuruşu tecavüz etmekte (geçmekte) olduğundan ahalinin fikri ve adem-i me'lufiyeti (alışkanlıkları) kağnıların idâmesine (devam etmesine) bir sebep teşkil etmeyeceği Trabzon vilayetince takdir olunarak ve melis-i umuminin evvelki ictima'ında vilayet dahilindeki kağnıların muayyen bir müddetden sonra suret-i kat'iyede men' ve imhasına karar verdirilerek el-yevm vileyetin **Gümüşhane cihetlerinde hiçbir kağnı kalmadığı** ve ahalice yeni usulde arabaların daha ziyade işe yaradığı ve suhulet ve ehveniyeti mucib olduğu görülmekle kağnıların ıslahı için büyük bir şevk ve tehalük (istek) gösterdikleri vilayet-i müşarün-ileyhadan bildirilmiştir. Bu tecrübe oraca da kabil-i icra olmasına göre tebligat-ı sabıka dairesinde turuk-ı mevcudenin tahribden vikâyesi için mülhakata ez-ser-nev (yeniden) vesaya-yı lazıme (gerekli nasihat) icrasıyla teşebbüsât-ı vakia ve netâyic-i hasıladan (sonucundan) malumat itası tekrar ta'mimen tebliğ olunur efendim.

Fi 11 Cumadiye'l-ulâ Sene (1)332 ve fi 26 Mart Sene (1)330 (8 Nisan 1914)

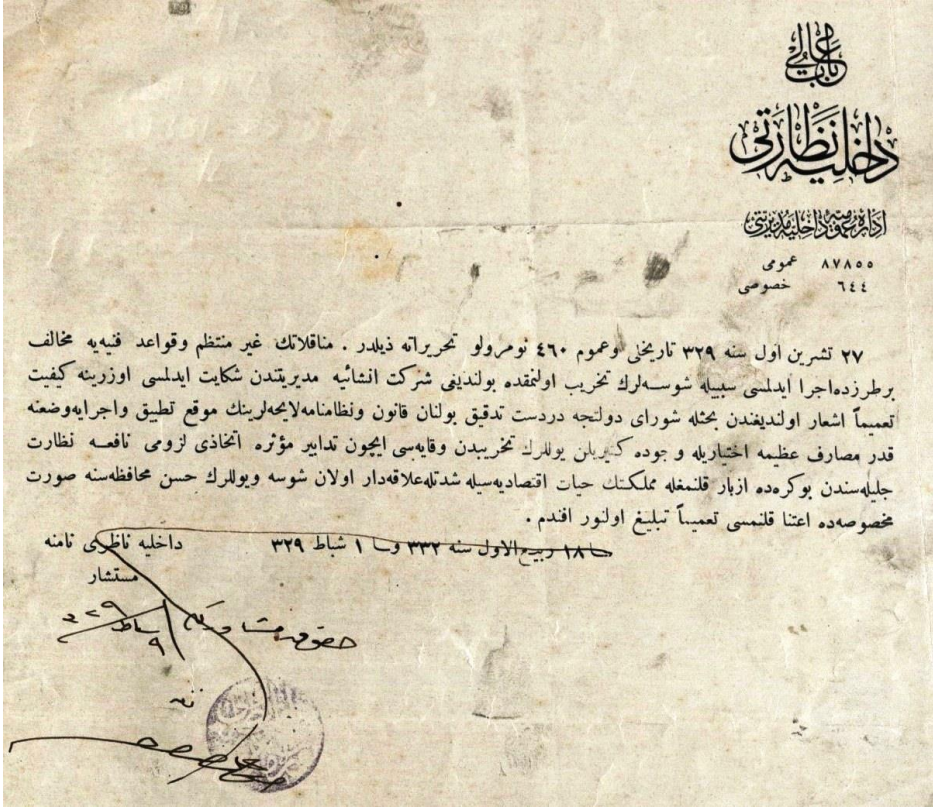
Dahiliye Nazırı Namına Müsteşar

Mebani-i Emiriye Müdiriyeti fi 3 Nisan Sene (1)330 (16 Nisan 1914)

Mühür: Dahiliye Nezâreti Evrak Müdürü¹³

BOA Fon Kodu: DH.HMŞ. Dosya No: 30, Gömlek No: 71, Tarihi: 27 (R) Rebiü'l-ahir 1332 (25 Mart 1914), Konusu: Şose yolların muhafazasına itina gösterilmesi.

¹³ Murat Dursun Tosun, Arşiv Belgelerinde Gümüşhane Yaşananlar ve Ayrıntıları s.396-398

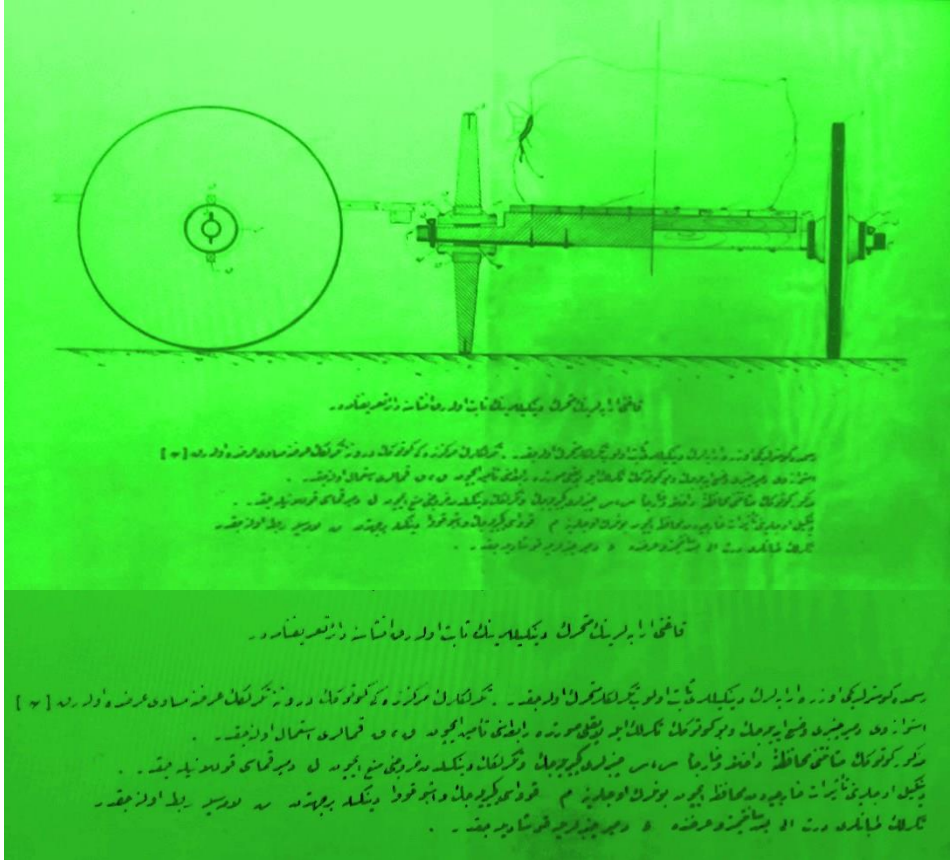

Bab-ı Ali Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye-i Dahiliye Müdiriyeti

27 Teşrin-i-evvel Sene Sene (1)329 (09 Kasım 1913) tarihli ve umum 460 numarolu tahrirata zeyldir. Münakalatın (nakliyatın) gayr-i muntazam ve kavaid-i fenniyyeye muhalif bir tarzda icra edilmesi sebebiyle şoselerin tahrib olunmakta bulunduğu şirket-i inşaiye müdiriyyetinden şikâyet edilmesi üzerine keyfiyet ta'mimen iş'ar olunduğundan bahisle Şûrâ-yı Devlet'çe derdest tedkik bulunan kanun ve nizamname layihalarının mevki'-i tatbik ve icraya vaz'ına (konulmasına) kadar masarîf-ı azime ihtiyarıyla (büyük masrafalar yapılarak) vücuda getirilen yolların tahribden vikâyesi (korunması) için tedabir-i mü'essire ittihazı (etkili tedbirler alınması) lüzumu Nafia Nezareti Celilesinden bu kere de izbar kılınmağla (yazı ile bildirilmekle) **memleketin hayat-ı iktisadiyesiyle şiddetle alakadar olan şose ve yolların hüsn-i muhafazasına suret-i mahsusada i'tina kılınması ta'mimen tebliğ olunur, efendim.**

Dahiliye Nazırı Namına Müsteşar
Hukuk Müşavirliği fi 9 Şubat Sene (1)329 (22 Şubat 1914)

BOA Fon Kodu: PLK.p.. Gömlek No: 4881, Tarihi: Tarihsiz, Konusu:
Kağrı arabalarının muteharrik dingillerinin sabit olarak inşasına dair tarifname. (EHT.)

Kağrı arabalarının dingillerinin sabit olarak inşasına dair tarifnamedir.

Resimde gösterildiği üzere arabaların dingilleri sabit olub tekerlekler müteharrik (hareketli) olacaktır. Tekerleklerin merkezindeki kütüğün derununa (içine) tekerleğin arzına müsavi (genişliğiyle uyumlu) arzda (genişlikte) olarak

HALİL RIFAT PAŞA

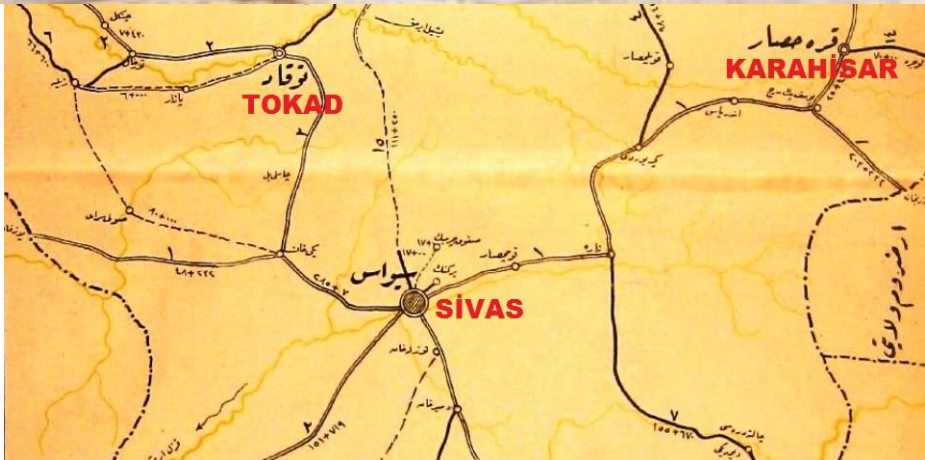
Murat Dursun Tosun

Üstüvanevi (yuvarlak) demir çemberi vaz' edilecek ve bu kütüğün tekerlek ile yumaklı surette rabitasını temin için k, k kamaları isti'mal olunacaktır (kullanılacaktır).

Mezkûr kütüğün metanetini (dayanıklılığını) muhafazaten dahilen ve haricen r, r çemberi gerilecek ve tekerleğin dingilden vaz'ını men' (çıkmasını önlemek) için L demir kaması konulacaktır.

Dingil uçlarını te'sirat-ı hariciyeden muhafaza için bunların uçlarına M kuvvası girilecek ve işbu kova bir cihetden dingile bir cihetden N lamasıyla rabt olunacaktır.

Tekerlek tabanları dört el beş santimetro arzında (genişliğinde) demir çenberce kuşadılacaktır.

**Cuma Kaim-makamlığına
Rif'atlı Efendi**

Şöhret ve kıymeti cümle indinde malum ve müsellemler (doğruluğu kabul edilmiş) olan Macar bargirinin (beygirinin) vilayet dahilinde yetiştirilmesi esbabı düşünüldüğü sırada her kazada erbab-ı şurut ve alakadan ve ashab-ı merakdan birkaç kişi derece-i iktidarlarına göre birer ikişer Macar kısrığı ile birer Arabistan atı edindikleri halde her sene her sene bunların çiftleşmesinden hayli döller alınabileceği ve bu suretle beş altı seneye kadar birçok Macar atları yetişüb vilayet dahilinde bargir nesli ıslah edilmiş olacağı hesab ve tahmin edilmiş ve zaten hayvan beslemeğe ve yetiştirmeğe çalışmakta olup da sarf u himmet ve zahmetlerine göre değerli ve gösterişli binecek ve kıymetlice satılacak hayvan yetiştirmeğe muvaffak olamayan erbab-ı şurut ve meraka tefhimat-ı layika (layıkıyla anlatmak) ve teşvikat-ı müessire ifa kılındığı halde bununla kısraklar ve atlar hükümetçe celb olunub götürüldüğü fiyatla zahmetsiz ve ticaretsiz taliblerine teslim olunmak mukarrer bulunmuş (kararlaştırılmış) olduğundan orada bulunan me'murin ve müteneffizandan (ileri gelenlerden) lazım gelenlere bu yolda hüsn-i suretle tefhim-i keyfiyet olunarak kaç kısrak ve aygıra kimler talib olur ise ale'l-esami bir kıt'a defterinin heman tanzim ve irsali temenni olunur. Her kasabada iki üç Macar kısrığı ve bir Arab atı bulundurulur ise üç beş sene sonra bunların nesilleri ve dölleri çoğalarak keyte keyte (böyle böyle) tekessür ederek devletçe ve memleketçe hariçden ve Macar'dan hayvan celbine ihtiyaç kalmayacağı cihetle muhabbet-i vataniyyeleri olan me'murin-i devlet-i aliyye için bu yolda asar gösterilmemek mucib-i sitayiş (övülme) ve memduhiyyet (memnuniyet) olacağından ve her nasıl ise bir kazada iki üç Macar kısrığı ve bir Arab atı alacak me'mur ve vücuh bulunacağına nazaran iş bi'z-zat iltizam buyrulur ise bu maksad pek kolaylıkla vücuda geleceğinden icra-yı iktizası himmet ve hamiyet-i mahsusalarına tevdi olunur.

Fi 10 (N) Ramazan Sene 1293 ve fi 16 Eylül Sene (12)92 (29 Eylül 1876)

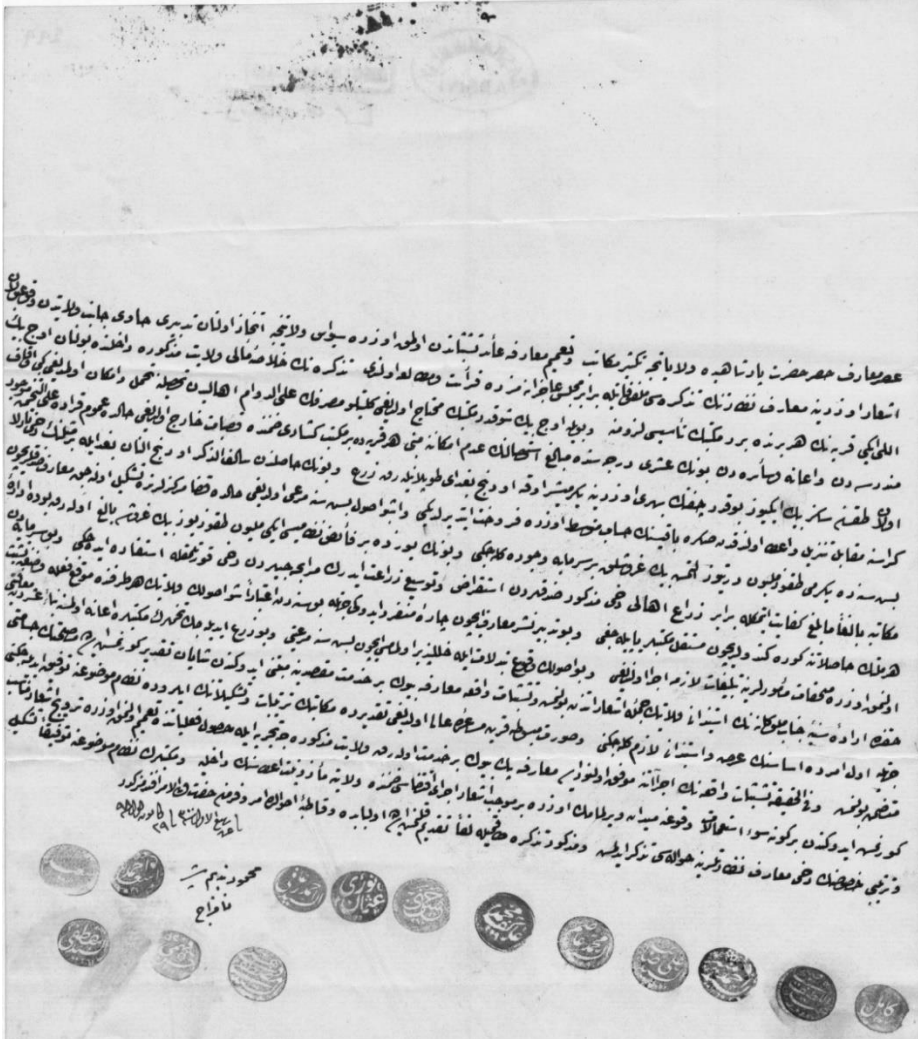
Mühür Halil Rıfat

Bade'l-kayd Meclis-i İdareye fi 26 Eylül Sene (12)92 (07 Ekim 1876)

Eğitim konusundaki yazışmalar, Halil Rıfat Paşa'nın Sivas valiliği sırasında yapılan yazışmalardır. Yazışmaların içinde paşanın imzası ile yazılmış yapılmak istenenleri detaylandıran yazışma ile yazıda belirtilen

hususlar hakkında bazı makamlar tarafından yapılan değerlendirmeler bulunmaktadır. Bu konunun devamı ileriki bölümde göreceğimiz gibi paşanın tenbihnamelerinde de bulunmaktadır. Paşa burada sorunu tesbit etmiş, çözüm önerisini de kendisi bularak uygulamanın detaylarını ortaya koymuştur. Fon oluşumunun fikir babasıdır.

BOA Fon Kodu: İ..MMS. Dosya No: 73, Gömlek No: 3347, Tarihi: 02 (Ra) Rebiü'l-ahir 1300 (10 Şubat 1883), Konusu: Sivas vilayetinde bulunan üçbinelliki karyede birer mektep tesisi ve teferruatı.

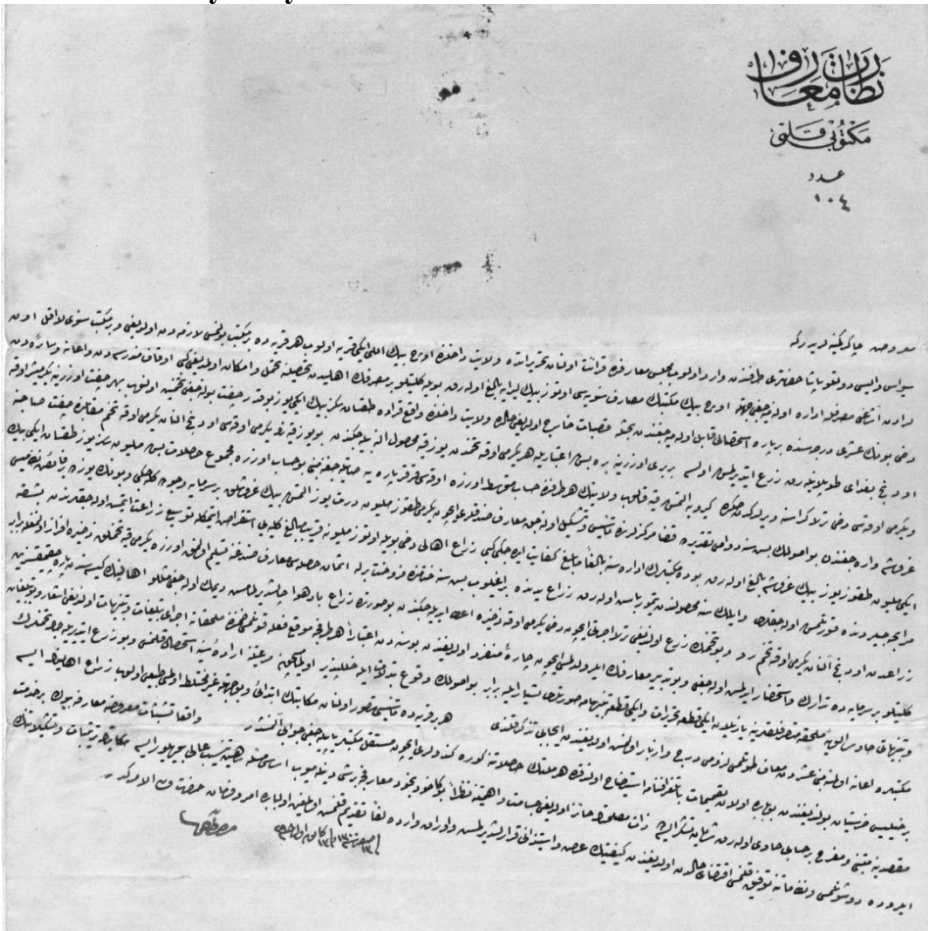

Asr-ı maarif-i hasr-ı hazret-i padişahide vilayetçe teksir-i mekâtib ve tamim-i maarife aid teşebbüsatdan olmak üzere Sivas vilayetince ittihaz olunan tedbiri havi cânib-i vilayetden vuku'-bulan iş'ar üzerine maarif nezaretinin tezkiresi melfufatıyla beraber meclis-i acizanemizde kıraat ve mütalaa olundu. Tezkirenin hülasa-i meali vilayet-i mezkûre dahilinde bulunan **üç bin elli iki karyenin** her birinde birer mektebin te'sisi lüzumuna ve böyle üç bin şu kadar mektebin muhtaç olduğu külliyetlü masarîfin ale'd-devam ahaliden tahsiline tahmil ve imkân olmadığı gibi evkaf-ı münderiseden (adı sanı kalmamış vakıfdan) ve iane ve saireden bunun öşrü derecesinde meblağ istihsalinin adem-i imkânına mebni her karyede bir mekteb küşadı zımında kasabat hariç olduğu halde umum kurada ale't-tahmin mevcut olan doksan sekiz bin iki yüz bu kadar çiftin beheri üzerine yirmişer akçe ödünç buğday toplanılarak zer'-i ve bunun hasılından salifü'z-zikr ödünç alınan buğdayla bir mislinin dahi tarla kirasına mukabil tenzil (düşülüp) ve ita olunduktan sonra bakisinin hesab-ı mutavassıt (kalanının ortalama üzere) üzere fûruht ettirildiği (sattırıldığı) ve işbu usul beş sene mer'i (geçerli) olduğu halde kaza merkezlerinde teşekkül olunacak (kurulacak) maarif sandıklarıçün beş senede yirmi dokuz milyon dört yüz altmış bin kuruşluk bir sermaye vücuda geleceği ve bunun yüzde bir faiz-i nizamisi iki milyon dokuz yüz bin kuruşa baliğ olarak bu da idare-i mekâtibe baliğan mâ-belağ kifayet etmekle beraber zürra'-i ahali dahi mezkûr sandıklardan istikraz ve tevsi'-i ziraat ederek mürabahacıardan (faizcilerden) dahi kurtulmakla istifade edeceği ve bu sermayeden her milletin hasılatına göre kendileriçün müstakil mektebler yapılacağı ve bu tedbir neşr-i maarif için çare-i münferid idüğü cihetle bu seneden itibaren şu ahvalin vilayetin her tarafında mevki'-i fi'ile vaz'ıyla teşebbüs olunmak üzere mülhekat me'murlarına tebligat-ı lazıme icra olunduğu ve bu usulün vuku'u tebeddülât (değişiklikler) ile halel-pezir olmaması (bozulmaması) için beş sene mer'iyeti (geçerliliği) ve bu zer' edilecek (ekilecek) tohumların mekteblere iane olmasına binaen öşürden muafiyeti hakkında irade-i seniyye-i cenâb-ı mülükânenin istizanı (sorulması) vilayetin cümle-i iş'aratından bulunmuş ve teşebbüsat-ı vakıa maarife (eğitime) büyük bir hizmet maksadına mübtteni idüğünden şayan-ı takdir görünmüş ise de maslahatın cesameti (işin büyüklüğü) cihetle evvel emirde esasının arz ve istizanı lazım geleceği ve suret-i mebsuta karin-i musaade-i ali olduğu takdirde mekâtibin tertibat ve teşkilatının ileride nizam-ı mevzu'una tevfik eyleyeceği mutazammın bulunmuş ve fi'l-

hakika teşebbüsât-ı vakıanın icraatına muvafık olunur ise maarife pek büyük bir hizmet olarak vilayet-i mezkûrece tecrübe ile husul-i fi'iliyatında ta'mim olunmak üzere tervic-i iş'ar münasib görünmüş idüğinden bir guna suistimalat vuku'una meydan verilmemek üzere ber muceb-i iş'ar icra-yı iktizası zımında vilayete me'zuniyet itasının dahiliye ve ve mekteblerin nizam mevzu'una tevfikân teşkili ve tertibi hususunun dahi maarif nezaretlerine havalesi tezekkür edilmiş ve mezkûr tezkere takımıyla leffen takdim kılınmış ise de ol-babda ve katibe-i ahvalde emr u ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fi Gurre-i Rebiü'l-evvel Sene (1)300 ve fi 29 Kanun-i-evvel Sene (12)98 (10 Ocak 1883)

İmzalar: Komisyon üyeleri

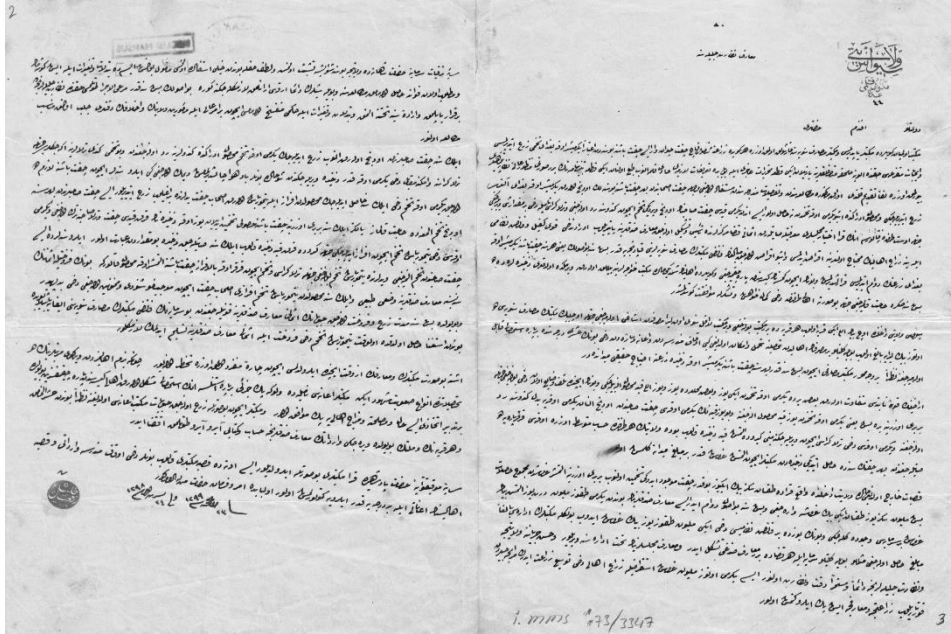
Hû**Nezaret-i Maarif Mektûbî Kalemî****Maruz-i çaker-i kemineleridir ki**

Sivas valisi devletlü paşa hazretleri tarafından varid olub meclis-i maarifde kıraat olunan (okunan) tahriratda (yazıda) vilayet dahilinde üç bin elli iki (3052) karye (köy) olub her karyede (köyde) bir mekteb bulunması lazımeden olduğu ve bir mekteb senevi la-akal (en az) on liradan aşığı masrafla idare olunamayacağı cihetle üç bin mektebin masraf-ı seneviyesi otuz bin liraya baliğ olarak böyle külliyyetlü bir masrafın ahaliden tahsiline tahammül ve imkân olmadığı gibi evkaf-ı münderiseden (eseri kalmamış vakıflardan) ve iane ve saireden dahi bunun öşrü derecesinde bir para istihsali (elde edilmesi) kabil olamayacağından bahisle kasabat hariç olduğu halde vilayet dahilinde vaki kurada (köylerde) doksan sekiz bin iki yüz bu kadar çift bulunacağı tahmin olunub beher çift üzerine yirmişer okka ödünç buğday toplanılarak zer' ettirilmiş (diktirilmiş) olsa birbiri üzerine bire beş itibarıyla her yirmi okka tohumdan yüz kıyye mahsul alınabileceğinden bu yüz kıyyenin yirmi okkası ödünç alınan yirmi okka tohum mukabilinde çift sahibine ve yirmi okkası dahi tarla kirasına verildikten sonra geriye altmış kıyye kalub vilayetin her tarafında hesab-ı mutavassıt (ortalama) üzere okkası kırkar paraya satılacağına mebni bu hesap üzere mecmu' (toplam) hasılat beş milyon sekiz yüz doksan iki bin kuruşa ve varacağından bu usulün beş sene devamı takdirde kaza merkezlerinde te'sis ve teşkil olunacak maarif sandıkları için yirmi dokuz milyon dört yüz altmış bin kuruşluk bir sermaye vücuda geleceği ve bunun yüzde bir faiz-i nizamisi iki milyon dokuz yüz bin kuruşa baliğ olarak bu da mekteblerin idaresine bâligan-mâ-belağ (ziyadesiyle, fazlasıyla) kifayet edeceği gibi zürra-i ahali dahi böyle otuz milyona karib mebaliğ-i külliyyeyi istikraz (bu kadar büyük meblağı faize vermekle) etmekle tevsi'-i ziraat etmiş (ziraatı artırmış) olacaklarından başka murabahacılardan da kurtulmuş olacakları ve ilk sene mahsulünden demirbaş olarak zürra yedinde bırakılıp beş sene hitamında fûruht-birle esman-ı hasılası maarif sandığına teslim olunmak üzere yirmi kıyye tohumluk zahire ifraz olunmağla (ayrılmakla) beraber zürra'ından ödünç alınan yirmi okka tohum red ve bu tohumun zer' olunduğu (dikildiği) tarla ücreti için dahi yimi okka zahire ita edileceğinden bu suretde zürra' (çiftçiler) bad-ı hevâ (ücretsiz) çalıştırılmamış demek olacağı misillü ahalinin kesesinden para

çıkıksızın külliyyetlü bir sermaye de tedarik ve istihzar edilmiş (elde edilmiş ve hazırlanmış) olacağı ve bu tedbir maarifin ilerletilmesi için çare-i münferid olduğundan bu seneden itibaren her tarafca mevki'-i fi'ile konulması zımnında mülhakata icra-yı tebligat ve tenbihat olunduğu iş'ar ve bu tebligat ve tenbihatı havi elviye-i mülhaka mutasarrıflıklarına yazılan iki kıt'a tahrirat ve iki kıt'a tenbihname suretleri tesyar ile beraber bu usulün vuku'-ı tebeddülât ile halel-pezir olmasığıün (bozulmaması) mer'iyetine irade-i seniyye istihsal kılınması ve bu zer' ettirilecek tohumların mekteblere iane olmasına mebni öşürden muaf tutulması lüzumu derc ve izbar olunmuş olduğundan icabı tezekkür kılındı. Her bir karyede te'sisi mutasavver olunan (kararlaştırılan) mekatibin ibtidai ve bu cihetle gayr-i muhtelit olması (karışık olmaması) tabii olub zürra'-i ahalinin ise bir haylisi hıristiyan bulunduğundan bu babda olan ta'mimat ba-telgrafname istizah olundukda her milletin hasılatına göre kendileri için müstakil mektebler yapılacağı cevabı alınmışdır. Vakıa teşebbüsât-ı ma'ruza maarife büyük bir hizmet maksadına mübteni ve müferrah (rahat ödenebilecek) bir hesabı havi olarak şayan-ı teşekkür ide de zat-ı maslahatın haiz olduğu cesamet ve ehemmiyetine nazaran buna hod be hod (kendi kendine) maarifce bir şey denilemeyüb esas-ı mes'elele rehin-i tensib-i ali buyurulur ise mekâtibin (okulların) tertibat ve teşkilâtının ilerüde düşünülmesi ve nizamatına tevfik kılınması iktiza-yı halden olduğundan keyfiyetin arz ve istizanı kararlaştırılmış ve evrak-ı varide leffen takdim kılınmış olmağın ol-babda emr u ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fi 13 Safer Sene 1300 ve fi 13 Kanun-i-evvel Sene (1)298 (25 Aralık 1882) Bende Mustafa

Hû
Sivas Vilayeti Mektûbî Kalemi
Maarif Nezareti Celilesine
Devletlü Efendim Hazretleri

Mekteb olmayan köylerde mektebler yaptırılması ve mektebler masarır-ı tesviyesine karşılık olmak üzere her köyde ziraate tasarrufun (ziraatte tasarruf edilen) kaç çift hayvan var ise hayvan başına bu seneden itibaren yirmişer okka buğday tohumu zer' ettirilmesi (diktilirilmesi) ve icabet-i müteferriası hakkında elviye-i mülhaka (bağlı sancaklar) mutasarrıflıklarına yazılan iki kıt'a tahrirat-ı acizi ile bu babda ta'rifat-ı lazimeyi havi kaleme alınub tab' olunan iki kıt'a tenbihnamenin birer sureti manzur-ı ali-i nezaret-penahileri buyurulmak üzere leffen takdim kılındı. Evrak-ı mezkûre mütalaasından ve tafsilat mündericatından müstafed olduğu vechile çift ashabından beher çift başına bu senelik ödünç olarak yazmış okka buğday alınub zer' ettirileceği (diktilirileceği) ve mahsul orakında işbu yimi okka tohumdan hasıl olur ise ondan yirmi kıyye çift sahibinin ödünç verdiği tohum için kendisine red olunacağı tarla kirası namıyla dahi bir miktar şey bırakılacağı cihetle üst tarafda nekalırsa anım kura ihtiyar meclisleri marifetiyle satılarak esmanî kaza merkezlerinde te'sis ve teşkil olunacak maarif sandıklarına yatırılıp orada dahi kavi

(sağlam) kefil ve faiz-i nizamı ile yine zürra'-ı ahalinin muhtaç olanlarına ikraz edilmesi ve işbu ikraz olunacak (borç verilecek) mebaliğın faizini mekteblerin masarîf-ı seneviyelerini kapatıncaya kadar beş sene bu usulün yani her sene çift başına yirmişer okka buğday zer'inin (dikiminin) devam ettirilmesi kararlaştırılmış ve bunun için kimsenin kesesinden para çıkmayacağı ve köylerde ahalinin şimdiki halde mekteb hocalarına yıllık olarak vermekte oldukları zahirelere de beş sene sonra hacet (gerek) kalmayacağı cihetle bu surete ahali tarafından dahi kemal-i hahiş (çok istekli) ve teşekkürle muvafakat (karşılık) gösterilmiştir.

Sivas vilayeti dahilinde üç bin elli iki karye olup her karyede bir mekteb bulunacağı ve bir mekteb la-akal (en az) senevi on lira masraftan aşağı olmayacağı cihetle üç bin mektebin masarîf-ı seneviyesi otuz bin liraya baliğ olup böyle külliyetlü bir masrafın ahaliden tahsiline tahammül ve imkân olmadığı gibi evkaf-ı münderiseden (eseri kalmamış vakıflardan) ve iane vesaireden dahi bunun öşrü derecesinde bir para istihsali kabil olamayacağına nazaran ber-vechi muharrer mektebler masarîfı için beş sene kadar beher sene çift başına yirmişer okka zahire zer'ine ihtiyaç-ı hakiki meydandadır.

Arazinin kuvve-i nebatiyesi mütefâvit (farklı) olarak ba'zı yerde yirmi okka tohumdan iki yüz ve ba'zı mahallerde yüz ve yüz elli kıyye mahsul alınabileceği ve bunun içinde telef ve zayı' olan dahi bulunacağı cihetle birbiri üzerine bire beş yani yirmi okka tohumdan yüz kıyye mahsul alınacağına ve bu yüz kıyyenin yirmi okkası çift sahibinden ödünç alınan yirmi okkaya bedel kendisine red olunacağına ve yirmi okkası dahi tarla kirası için verileceğine mebni geride almış kıyye zahire kalub bu da vilayetin her tarafında sahib-i mutavassıt üzere okkası kırk paraya satılacağından beher çiftin senede hasıl ettiği zahireden mektebler için almış kuruş kadar bir meblağ meydana gelmiş olur.

Kasabat hariç olduğu halde vilayet dahilinde vaki kurada (köylerde) doksan sekiz bin iki yüz bu kadar çift mevcut idüğü tahmin olunub birbiri üzerine altmışar kuruşdan mecmu' hasılat beş milyon sekiz yüz doksan iki bin kuruşa varacağı ve beş sene bu usul devam eder ise maarif sandıklarının bundan yirmi dokuz milyon dörtyüz altmış bin kuruş bir sermayesi vücuda geleceği ve bunun yüzde bir faiz-i nizamisi dahi iki milyon dokuz yüz bin kuruş idüb bununla mekteblerin idaresi bâligan-mâ-belağ (ziyadesiyle) mebaliğ hasıl olacağı misillü böyle külliyetli sermaye ile her kazada bir maarif sandığı teşekkür eder ve maarif meclislerinin taht-

ı idaresine veriliyor ve hüsn-i cereyanına vilayetçe nezaret-i celilelerince daimen ve müstemiren dikkat ve nezaret olunur ise yirmi otuz milyon kuruluş istikrazıyla zürra'-ı ahali dahi tevsi'-i ziraat ederek murabahacılardan kurtarılab ziraatçe ve maarifçe iş pek ileri gitmiş olur.

Saye-i terakkiyat-ı sermaye-i hazret-i şahanede vilayetçe bu sene şu işe teşebbüs olunmuş ve lütf-ı hakk'la bundan hayli istifade olunması me'mul bulunmuş ise de tebeddülât (değişiklikler) ve tagayyürat (başkalaşmalar, bozulmalar) ile iş götürmek ve matlub olan fevaid (fayda) hasıl olamamak mütalaasına ve böyle şeylerin daima arkası aranılmak lazım geleceğine göre bu ahvalin beş sene kadar meriü'l-icra tutulması hakkında nezaret-i celilelerince de bir karar yapılmak ve irade-i seniyye tahtına alınmak ve tedebbülât (değişiklikler) ve tagayyürat (başkalaşmalar, bozulmalar) ile hükmü münfesihi olmaması (hükümsüz kalmaması) için bir emr-i ali ile me'murin-i vilayetin ve ahlaflın defteri celb olunmak münasib-i mütalaa olunur.

İlk sene çift sahiplerinden ödünç olarak alınub zer' edilecek (ekilecek) yirmi okka tohum mahsul orakında (ekin hatatında) kendilerine red olunacağından (iade edileceğinden) ve bu tohumu kendi tarlalarına ekecekleri cihetle tarla kirasına ve imkâna mukabil dahi yirmi okka kadar zahire verileceğinden şu halde bunlar bad-ı heva (boşu boşuna) çalıştırılmamış demek olacağı gibi ilerü seneler için çift başına lazım olacak yirmi okka tohum dahi ilk sene hasıl edilecek mahsulden ifraz ile demirbaş olarak ashab-ı çift yedlerinde bırakılıb zer' ettirilir ise çift sahiplerinden beher sene ödünç tohum alınmağa da hacet kalmaz yalnız ilk sene birbiri üzerine çift başına husulü tahmin edilen yüz okka zahirenin kırk kıyyesi çift ve tarla sahiplerinin olacağı ve yirmi okkasını dahi demirbaş tohum için ifraz edileceği cihetle geride kırk kıyye zahire kalub ilk sene satılacak zahire bu mikdardan ibaret olur ilerü senelerde ise çift sahibinden tohum alınmayacağı ve yedlerinde demirbaş tohum bulunduğu cihetle tarla kirası ve tohum için kırk okka bi'l-ifraz (ayrılarak) çift başına altmışar okka mahsul kalır ki bunun fûruhtuyla esmanının sene be sene maarif sandıklarına vaz'-ı tabii ve ilk sene mahsulünden demirbaş tohum ifrazı (ayrılması) ashab-ı çift için mucib-i hoşnidi(yet) ve memnuniyet olacağı dahi bedihidir (açıktır). Ve bu babda beş sene müddet zer' ve fûruht olunacak hububatın esmanı maarif sandıklarına konulacağından bu sermayenin faizi mektebelerin masarîf-ı seneviyesini ifaya başlayub da

HALİL RIFAT PAŞA

Murat Dursun Tosun

bundan istiğna (zenginlik) hasıl oldukda ol-vakit demirbaş tohum dahi fûruht ile esmanı maarif sandıklarına teslim edilmek lazım gelir.

İşte bu suret mekteblerin ve maarifinin az vakit içinde ilerletilmesi için çare-i münferid (tek çare) olmak üzere tahattur olunuyor (hatırlanıyor). Çünkü bizim ahalimizden virgü-yi müretteblerinin (birikmiş vergilerinin) tahsilatında envai' suubet (zorluk) meşhud (görülmede) iken mektebler ianesi namıyla da velev ki pek cüzi para istenilse anın istihsali müşkül olarak ahali kesesinden para çıkmaksızın bu yolda bir tedbir ittihazı ise hal ve maslahata ve mizac-ı ahaliye pek muvafık olarak ve mektebler için bu suretle zer' olunacak hububat mekteb ianesi olduğuna nazaran bundan öşr alınmmak ve her karyenin ve milletin bu yolda vereceği varidatın maarif sandıklarınca hesab ve kitabı ayru ayru tutulmak iktiza eder.

Saye-i muvaffakiyyet-vaye-i hazret-i padişahide kura (köy) mektepleri bu suretle ilerütelilür (ilerletilir) ise ötede kasaba mektepleri kalub bunlar dahi evkaf-ı münderise varidatı (eseri kalmamış vakıfların gelirleri) ve kasaba ahalisinin ianatı (yardımları) ile bir dereceye kadar ileriye götürülmüş olur. Ol-babda emr u ferman hazret-i men-lehu'l-emrindir.

Fi 23 Zilhicce Sene 1299 ve fi 24 Teşrin-i-evvel Sene 1298 (05 Kasım 1882) Bende Halil Rifat

صیواس ولایتیند دوائر نواحی مدیرلرینه تنبیہنامه

کو بلرک بعضی ندمکب و ارا سده جو غنده اولد بفسدن چو چقدر جاهل قله رق بیود کلرند، آدم اولدیزک حید و دلق ایٹک کبی فنا
 حرکتلرده بولندلری ایچون حیسله کبرر کبسی قتل اولتر کبسی ناف اولور کبرر چو چقدر کوچکن اوقوتدیر بلوب تربیه
 ایلدور ایسه اوله فنا ایشلرد بولنر بولک ایچون هر چو جی اوقوتی و هر کویده مکب بائاق و بومکلرده رابته لی خواجدر
 قونق لازمدر لکن بویله رابطلی خواجمل لایلی بللق و برلمکده بولنر و خواجدر بومکلرده رابته لی خواجدر
 اولد اشته اهلیدن باره حتمتسزین مکتبلره سرمایه تدارکی ایچون ولاجه بر جاره دوشونلدی و بود اهلای به صفتدی اولسز بک قولای رایش
 شو بله که مکبئی اولسون اولسون هر قصبه دو کویده قاج چفت زراعت حیوانی و ارا سده چفت باشنه بکر میشر اوقه بغدادی اختیار
 عیسی معرفتله چفت صاحبزلندن اودونج آنتوب بوقصدی اول قصبه و قسره نک مناسب برنده و کوزک حصول و پرور طویراغنده
 پرویا خود ای اوج تر لایه کویچه و کوزیله سوریلرک بویل کوزوننده اکره جک و کویچه و جله جهر ابطه لی کوروب کوزدوب
 نیار ایله جک و اکین بشدکده بچلوب بلوب خسرمن ایلد کلدنصره اودونج اوله رق چفت صاحبزلندن اوله انیش اولان
 بکر میشر قبه نضم کبر و صاحبزانه و بریله جک و کیک تر لاسنه کلش ایسه اکاده بوندن کرا ایچون مناسب بر مقدار زخیرد چقار بله جق
 و کرده نه قاورسه صالند قده پاره سی مصارف صند بقی نامیله رأس قضاده بایله جق صند بغه قولق اوزره هر کویده نفس
 حاصلات اولد بقی مین اختیار مجلس اساسی مدیره مهمل بر مضطه و بره جک و مدیر دخی بومضطه بی قضا قائمه امده
 کوندره جک و قضا قائمقای دخی هر کویده نفدر محصول اولد بقی بومضطه لر دن اکلاوب بونک ایچون قضا اداره مجلسنده
 بر دفتر تدریجی و مضطه لر ی هر قضاده تشکیل اولنه جق معارف مجلسه باند تسلیم ایله جک و بومضطه لر ارقه سسی اندقده
 عسکرک و واجلی بروقنده اختیار مجلس اساسی معرفتله صانیوب پاره سنک معارف مجلسنده بولنه جق معارف صند بغه
 تسلیمه علم و خیرانه جق معارف صند بقی دخی بو پارلری صند قده طویجوب بته زراع اهلای به فائز و قوی کبل ایله اقراضه
 ایله جک و بوسرمایه نک فاضلندن مکتبلرک خواجه معاشی و ساز مصارفی چق بجه بقدر رفاح سنندر بواصول بویله جد دوام ایله جک
 و مکتبلر سرمایه سی حد لایقه وارد قده و فاضل سنوی مکتبلر مصارفی قیامده اترق بواصولک دوامه احتیاج قائمده چقدر
 اشته صلیحت خلاصه سسی بو اولوب بونک ایچون لئزوده مخصوص تعلیملر بایله جقنی جهته بوسنندن اعتبارا بوقار و ده بیان اولد بقی
 اوزره مکتبلر ایچون چفت باشنه بکر میشر اوقه نضم اکدر لاسی و محصول بشدکده کوزیله طویر بلایلوب و لایلی قباله صانیوب
 ایله سنک معارف صند قلی ناهیه تأسیس ایله جک صند لئزوتسلیم ایله سسی اختیار مجلسی اعضاسنه و دوائر نواحی مدیرلرینه تنبیہ
 و بومضطه مهمه ترقی معارک روحی ماثه سنده اولد بندن حسن جریانته اعتنا و دقت اولنسی دخی قضا قائمقار بغه
 مناسبه و قضایا توصیه و عزمک شواشی لایقیله رؤیت ایلتری حقدنه تعهدات متدایه و نظارت دایمه ایفاسی دخی داخل ولایت
 بونان الو به عنصر فین کرامی حضر اته توداع اولنور
 فی ۳۰ اگستوی ۱۹۲۸ سنه
 ولایت نانه

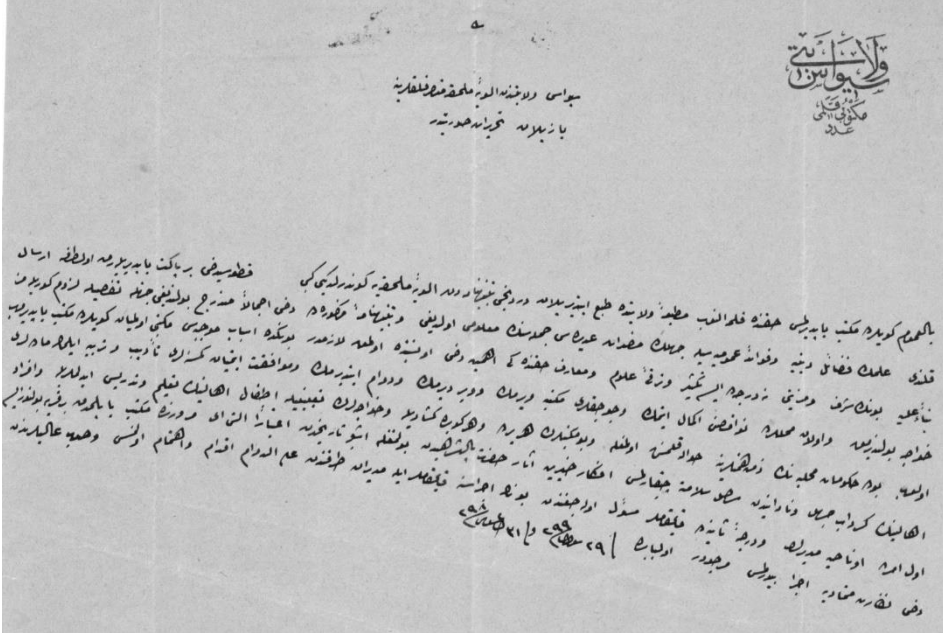
Sivas vilayetinden devair-i nevahi müdirlerine altıncı tenbihnamedir.

Köylerin bazılarında mektep var ise de, çoğunda olmadığından, çocuklar cahil kalarak büyüdüklerinde adam öldürmek, haydutluk etmek gibi fena hareketlerde buldukları için hapsilere girerler. Kimisi katil olur, kimisi telef olur gider. Çocuklar küçükten okutturulup terbiye edilir ise, öyle fena işlerde bulunmazlar. Bunun için her çocuğu okutmak ve her köyde mektep yapılmak ve bu mekteplere de râbitalı (yol, usul bilir) hocalara konulmak lazımdır. Lâkin, böyle râbitalı (usul bilir) hocalara lâyıklılı yıllık verilmedikçe bulunmaz ve hocalara vermek için ahalden çok para almak dahi münasip olmaz. İşte, ahalden para çekmeksizin mekteplere sermaye tedariki için vilâyetçe bir çare düşünöldü. Ve bu da ahaliye sıkıntı olmaz, pek kolay bir iştir. Şöyle ki; mektebi olsun, olmasın

her kasabada ve köyde kaç ziraat hayvanı var ise çift başına yirmibeşer okka buğday, ihtiyar meclisi marifeti ile sahiplerinden ödünç alınıp, bu buğday ol kasaba ve karyenin münasip yerinde ve güzel mahsul verir toprağında bir yıl güz vaktinde ekilecek ve köyce ve cümlece rabıtalı (usulünce) görüp gözetip tımar edilecek ve ekin yetişdikde biçilüb kaldırılıb harman edildikten sonra ödünç olarak çift sahiplerinden evvelce alınmış olan yimişer kilo tohum geri sahiplerine verilecek ve kimin tarlasında ekilmiş ise ona da bundan kira için münasip miktar zahire çıkarılacak ve geride ne kalırsa satıldıkta parası Maarif Sandığı namıyla re's-i kazâda yapılacak sandığa konulmak üzere her köyde ne kadar hâsılat olduğunu mübeyyin ihtiyar meclisi azası, müdire mühürlü bir mazbata verecek ve müdir dahi bu mazbatayı kazâ kaymakamına gönderecek ve kaza kaymakamı dahi her köyde ne kadar mahsul olduğunu bu mazbatalardan anlayıp bunun için kaza idare meclisinde bir defter tutturacak ve mazbataları her kazada teşkil olunacak Maarif Meclisine bâ-senet teslim eyleyecek, bu mazbataların arkası alındıkta, mahsulun revaçlı bir vakitte ihtiyar meclisi âzâsı marifetiyle satılıp parasının Maarif Meclisinde bulunacak Maarif Sandığına teslimiyle ilmühaber alınacak ve Maarif Sandığı dahi bu paraları sandıkda tutmayub yine zürra-i ahaliye faiz ve kavi (sağlam) kefil ile ikraz edeceb (borç verecek) ve bu sermayenin faizinden mekteblerin hoca maaşı vesair masarifi çıkınçaya kadar birkaç seneler bu usul böylece devam eyleyecek ve mektebler sermayesi hadd-i layıkına vardıkda ve faiz-i senevi mektebler masarısını kapatdıkdá artuk bu usulün devamına ihtiyaç kalmayacaktır. İşte maslahatın (işin) hūlasası (özeti) bu olub bunun için ilerüde mahsus talimatlar yapılacağı cihetle bu seneden itibaren yukarıda beyan olunduğu üzere mektebler için çift başına yirmişer okka tohum ekdirilmesi ve mahsul yetişdikde güzelce toplanılıb ve layıklı fiyatla satılıb akçesinin Maarif Sandıkları namıyla teessüs edecek (kurulacak) sandıklara teslim edilmesi ihtiyar meclisi azasına ve devair-i nevahi müdirlerine tenbih ve bu maslahat-ı mühimme terakki-i maarifin ruhu mesabesinde olduğundan hūsn-i cereyanına itina ve dikkat olunması dahi kaza kaymakamlarına kat'iyen tavsiye ve umumunun şu işi layıkıyla ru'yet etmeleri (işlerini görmeleri) hakkında takayyüdat-ı mütemadiye (devamlı çalışmaları) ve nezaret-i daime ifası (daima nezaret etmeleri) dahi dahil u vilayetde kain elviye-i mutasarrıfın-i kiram (sancak mutasarrıfları) hazeratına tevdi olunur.

mahrusada dahi maarifin terakki ve tezayüdü (eğitimin yükseltilmesi ve artırılması) devletçe pek mültezim olarak bu babda bir çok nizamât yapılmış ve şu aralık bu vilayete de maarif müdiri ve müfettiş tayin buyurulmuş vilayet ve liva (sancak) merkezlerinde ve kazalarda maarif meclisleri teşkiline de irade-i seniyye taalluk etmiş olduğundan maarif nizamnamelerinde muharrer (yazılı) olduğu vechile terakki-i maarif-i esbab ve levazımının şimdiden bu günden istihsaline ve bir taraftan mektebler masarifi için sermaye tedarik ve tediyyesine ibtidar olunması mukteza-yı maslahatdan (gerekli işlerden) olduğundan ve mektebler için meşrutları mütederrisi vakıflar varidatı (yok olmaya yüz tutmuş vakıfların gelirleri) ve vücuh-ı birre sarfi meşrut sülüs akçeleri devletçe karşılık tutulduğu misillü bu babda ahali tarafından muavenet-i lazıme (gerekli yardım) icrası dahi nizamnamelerde müserrah (açıklanmış) bulunduğu binaen bir taraftan o misillü vakıf ve sülüs paraları istihsal olunmağla (elde edilmeğle) beraber bir taraftan dahi ahaliden istiane olunması (yardım istenilmesi) icab ederek binaen-aleyh her karye ve kasabada ziraate mahsus ne kadar çift hayvanı var ise çift başına yirmişer okka buğdayın bu sene güz mevsiminde mektebler için zer ettirilmesi gelecek sene zarfında her ne mahsul alınır ise bundan tohum olarak çift sahiplerinden evvelce ödünç alınmış olan yirmişer okka buğday ashabına red olunduktan ve tarla kiralariçün dahi münasib mikdar zahire çıkarıldıktan sonra üst tarafının satılub emanının maarif sandığı namıyla her kazada birer sandık teşkil olunarak oraya konulması ve bu sandıktan dahi ashab-ı ziraate kavi (sağlam) kefil ve nizami faiz ile akçe ikraz edilmesi ve mektebler sermayesi hadd-i kifayeye dahil oldukda yani bu sandıklarda sene be sene toplanacak paranın faizi mektebler masarifini tamamıyla ifaya başladıkda bu usulün devamına artık ihtiyaç kalmayacağından ol-vakde kadar birkaç sene bu yolda ahaliye ekin ekdirilmesi için devair-i nevahi müdirlerine hitaben altıncı tenbih olarak kaleme alınub tab' etdirilen tenbihnamelerden kıt'ası bir paket derununda ol tarafa irsal kılınmış olmağla vüsulünde vakit geçmeksizin kaza kaim-makamları vasıtasıyla birer kıt'ası devair-i nevahi (nahiye) müdirlerine teslim ve ve maslahatın muhassenat ve ehemmiyeti etrafıyla ve layıkıyla müdirlere ve ihtiyar meclis azasına ve ahaliye tefhim olunarak hemen bu seneden itibaren işe başlanması ve harmandan sonra tarlalarının sürdürülüb hazırlatdırılması ve mevsim-i ziraat hululünde heman zer' ettirilmesi ve her kazada ne kadar kıyye tohum zer' edilecek ise defterleri

livaya celb olunarak livaca dahi kazaları tasrihiyle meclis idare-i livadan musaddak bir hülasa pusulasının bi't-tanzim vilayete gönderilmesi hususuna masrufi-i himem-i behiyyeleri mütemennadır.

Hû

Sivas Vilayeti Mektûbî Kalemi

Sivas Vilayetinden elviye-i mülhaka mutasarrıflıklarına yazılan tahrirat suretidir.

Bi'l-umum köylerde mekteb yapılması hakkında kaleme alınub matbuen vilayetde tab' ettirilen dördüncü tenbihnameden elviye-i mülhakaya (bağlı sancaklara) gönderildiği gibi kıt'ası dahi bir paket yaptırılarak ol-tarafa irsal kılındı. Âlemin fezail-i diniyye (dini faziletler) ve kavaid-i umumiyesiyle cehlin (cehaletin) marazdan adidesi cümlenin malumu olduğu ve tenbihad-ı mezkûrede dahi icmalen münderiç bulunduğu cihetle tafsile (açıklamaya) lüzum görülemez. Binaen-aleyh bunun şeref ve meziyeti ne derecede ise tekessür ve terfi'-i ulûm ve maarif (eğitim ve öğretimin ne kadar artıp yükseleceği) hakkındaki ehemmiyet dahi o nisbetde olmak lazımdır. Bununda esbab-ı mevcudesi mektebi olmayan köylerde mekteb yaptırılıb hoca bulundurmak ve olan mahallerde nevakısını ikmal etmek (noksanını tamamlamak) ve çocukları mektebe vermek ve verdirmek ve devam ettirmek ve muvafakat etmeyen

kimseleri te'dib (edeblendirip) ve terbiye eylemek maddeleri olub bu da hükümat-ı mahalliyenin zimmet-i himmetlerine havale kılınmış olmağla ve bu mekteblerin her yerde ve her köyde küşadıyla (açılmasıyla) ve hocaların tayiniyle etfal-i ahalinin ta'lim ve tedris etdirilmeleriyle ve efrad-ı ahalinin girdab-ı cehl ve nâdaniden (cahillikden) sahil-i selamete çıkarılması efkâr-ı hayriyat-ı âsâr-ı hazret-i padişahiden bulunmağla işbu tarihten itibaren altı ay mürurunda (geçince) mekteb yapılmadık bir karye (köy) bulunur ise evvel emirde o nahiye müdirleri derece-i saniyede (ikinci derecede) kaim-makamlar mesul olacağından bunun icrasına kaim makamlar ile müdiran tarafından ale'd-devam ikdam ve ihtimam olunması ve savb-ı alilerinden dahi nezaret-i mütemadiye icra buyurulması mercu'dur (umulur). Ol-babda.

Fi 29 Şevval Sene (1)299 ve fi 31 Ağustos Sene (1)298 (13 Eylül 1882)

سیواس ولایتیندن دوایر نواحی مدیر لرینه در دنجی تئیهنامه

انسانی انسان ابدن و دنیا و آخرتده هر اینه ابردرین شی علم و عملدر
یعنی او قومق و یازوق و او قودبغی علم ابله عامل اولمقدرد
بر او قومش آدم ابله او قوماش آدمک اراسیند طاغیر قدر فرق وارد
هر فنانق جاهل ککدن کلور بو کون حسنه لار طو ایسی آدم لر یوقلانسسه ایچینده
علم یوقدر جمله سی جاهلدر و بو جهل سببله آدم اولدرمش حید و دلق خرسزاق یا خود
سائر نالیق ایتمکله حیسبه کیرمشدر

مشهور لقر دیر که حسنه لری از ایتماق ایچون مکتبلری چوغانقال
ولی نعت شوکتلو پادشاهیمز افریدم حضرت لری نیک امر و مطلوب هما یونلری هر رده
مکتبلر باهلق و چوجقلر او قودلق و کله جاهل قالمق قدر انک ایچون دوایر نواحی
مدیر لر یه تئیه اولنور که هابکی کویده مکتب بوغیسه در حال یا یکیدن بر مکتب یا پدرسون
ویا خود مناسب بر خانه بی موقتا کوی مکتبی اتخا ایتدیر مرکخواجه سنی دخی نصب ایتدیرسون
وارک و قز بر چوجق بش یاشنه کیردیمی مطلقا مکتبه و پدرسون مکتب یا پیمان
کوی لری و چوجقنی مکتبه و بر میان کیمیزی قضا قائم مقامنه یازوب بیلدیرسون
اشبو تئیهنامه تاریخندن اعتبارا التی آی مهلت و بر برز که اولوقته قدر مکتبی اولمان
کوی لمر مکتبلر بی یا پدرسون بوالتی آی تئدکده یوقلاجه قدر هابکی کوی لمر مکتب یا پدرماهش
ایسه حکومت یا پدروب ایدرسنی کوی لودن اله جق و اولقر یه نک اخیار مجلس اعضاسنی
ونا حیه مدیر بی نکلدیر ایدر چکدر فی ۱۶ اغستوس سنه ۱۹۲۸

Sivas vilayetinden devair-i nevahi müdirlerine dördüncü tenbihnamedir.

İnsanı insan eden ve dünya ve âhirette muradına erdiren şey ilim ve ameldir.

Yani okumak ve yazmak ve okuduğu ilim ile amil olmaktır. Bir okumuş adam ile okumamış adamın arasında dağlar kadar fark vardır.

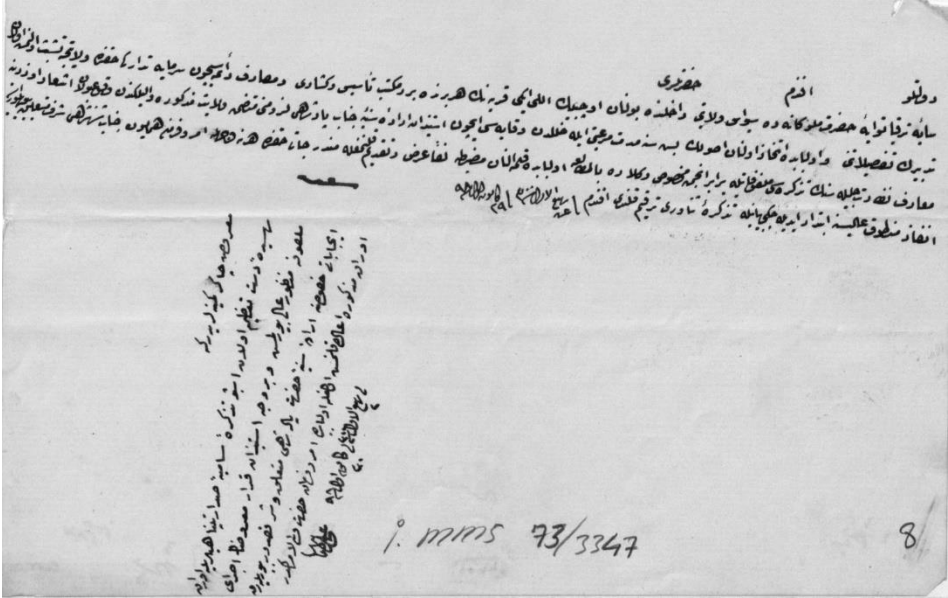
Her fenalık cahillikten gelir. Bugün hapishaneler dolusu adamlar yoklansa içinde âlim yoktur, cümlesi cahildir.

Ve bu cehl sebebiyle adam öldürmüş, haydutluk, hırsızlık yahut sair fenalık etmiş ki hapse girmiştir.

Meşhur takırtıdır ki, hapishaneleri azaltmak için mektepleri çoğaltmalı.

Veli-ni'met şevketlü padişahımız efendimiz hazretlerinin emr u matlub-ı hümayunları her yerde mektebler yapılmak ve çocuklar okutulmak ve kimse cahil kalmamaktır. Anın (onun) için devâir-i nevahi müdirlerine tenbih olunur ki, hangi köyde mektep yoğise derhal ya yeniden bir mektep yaptırın veyahut münasip bir haneyi, muvakkaten (geçici olarak) köy mektebi ittihaz ettirerek hocasını dahi nasb ettirsin (atamasını yaptırın) ve erkek ve kız bir çocuk beş yasına girdi mi mutlaka mektebe verdirsin. Mekteb yapılmayan köyleri ve çocuğunu mektebe vermeyen kimseleri kaza kaymakamına yazıp bildirsin. İşbu tenbihnâme tarihinden itibaren altı ay mühlet veririz ki, ol vakte kadar mektebi olmayan köyler, mekteblerini yaptırın. Bu altı ay bittikte yoklanacaktır. Hangi köyler mektep yaptırmamış ise hükümet yaptırıp parasını köylüden alacak ve ol karyenin ihtiyar meclisi âzâsını ve nahiye müdürünü takdir edecektir (cezalandıracaktır).

Fi 16 Ağustos Sene 1298 (Sanırım 1298 yazılacağına (28 Ağustos 1882) sehven 1928 yazılmış. Bu durum matbaada harf dizilirken yapılmış olmalıdır. Paşa 1882'de Sivas'da idi).

Devletlü Efendim Hazretleri

Saye-i terakkiyat-vaye-i hazret-i mülükânede Sivas vilayeti dahilinde bulunan üçbin elli iki karyenin her birinde birer mekteb te' sis ve küşadı ve maarif-i daimesiçün sermaye tedariki hakkında vilayetçe teşebbüs olunmuş olan tedbirin tafsilatını ve ol babda ittihaz olunan usulün beş sene müddet-i mer'iyyeti (geçerlilik zamanı) ile halelden vikayesi için istizan-ı idare-i seniyye-i cenâb-ı padişahi lüzumunu mutazammın vilayet-i mezkûre valiliğinden vuku'-bulan iş'ar üzerine maarif nezaret-i celilesinin tezkiresi melfufatıyla beraber encümen-i mahsus-ı vükelada bi'l-mütalaa ol-babda kaleme alınan mazbata leffen arz ve takdim kılınmağla mündericatı hakkında her ne vechile emr u ferman-ı hümayun-ı cenâb-ı şehinşahi şeref müteallik buyurulur ise infaz-ı mantuk-ı alisine ibtidar edileceği beyanıyla tezkire-i senâveri terkim kılındı efendim.

Fi Gurre-i Rebiü'l-evvel Sene (1)300 ve fi 29 Kanun-i evvel Sene (12)98 (10 Ocak 1883) Said

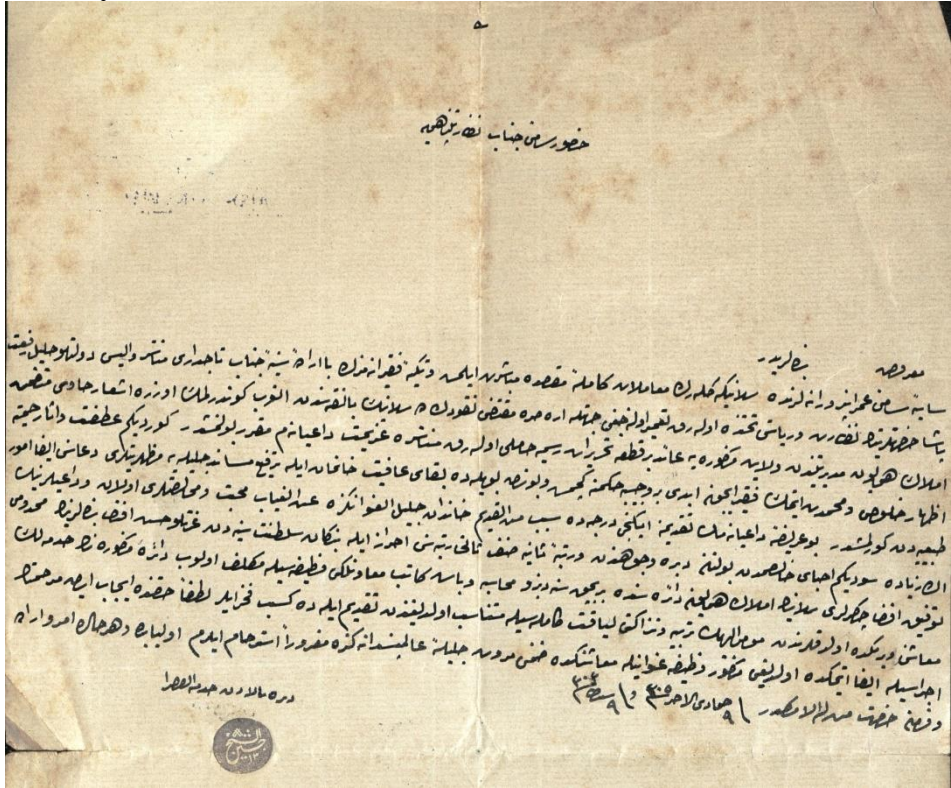
Maruz-i çaker-i kemineleridir ki

Reside-i dest-i tazim olan işbu tezkire-i samiye-i sadaret-penahileriyle evrak melfufu manzur-ı ali buyurulmuş ve ber-vech-i istizan karar-ı maruzun icra-yı icabatı hususuna irade-i seniyye-i hazret-i padişahi müteallik ve şeref-sudur buyurularak evrak-ı melfufe iade kılınmış olmağla ol-babda emr u ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fi 2 Rebiü'l-evvel Sene (1)300 ve fi 30 Kanun-i evvel Sene (12)98 (11 Ocak 1883) Bende Ali Rıza

Halil Rifat Paşa Manastırda bulunduğu sırada Debre-i Bala'da Şeyh Hüseyin Baba dergâhının onarımını da yapmıştır.

BOA Fon Kodu: HH.THR. Dosya No: 1637, Gömlek No: 78, Tarihi: 9 Cemaziye'l-ahir 1305 (22 Şubat 1888), Konusu: Manastır Debre-i Bala'da Şeyh Hüseyin Baba dergahının Manastır Valisi Halil Rifat Paşa riyasetinde tamirine dair.

Hû

Huzur-ı Sami-i Cenâb-ı Nezaret-penâhiye

Maruz-i bendeleridir

Saye-i sami-i umran pervanalarında Selanik'e gelerek muamelat-ı kâmile-i maksadı mübaşeret eylemiş (başlamış) ve tekye-i fakiranemizin ba-irade-i seniyye-i cenab-ı tacdâri Manastır Valisi Devletlü Halil Rifat

Paşa Hazretlerinin nezaret ve riyaseti tahtında olarak tamir olunacağı cihetle ara sıra muktezi nukudun (gerekli paranın) da selanik bankasından alınıp gönderilmek üzere iş'arı havi mutazammın emlak-ı hümayun müdiriyetinden vilayet-i mezkûreye aid bir kıt'a tahrirat-ı resmiye hasıl olarak Manastır'a azimet-i daiyanem mukarrer bulunmuşdur. Gördüğüm atıfet ve âsâr-ı hamiiyete izhar-ı hulus ve mahmidet (kalbten şükür) etmek fakir için idi. Bir vecibe hükmüne geçmiş ve bundan böyle de beka-yı afiyet-i han u man (ev bark) ile terfi'-i mesanid-i celileye mazhariyetleri duasını ifa-i umur-ı tabiiyeden görülmüşdür. Bu ariza-i daiyanemin takdimine ikinci derecede sebep mine'l-kadim hanedan-ı celilü'l unvanınıza ani'l gıyab muhabbet ve muhâlesetleri (samimi sevgileri) olan ve dailerinin en ziyade sevdiğim ahibba-yı halisimden (halis dostum) bulunan Debre vücuhundan ve rütbe-i saniye sınıf-ı sani rütbesini ihraz ile (koruyarak) bendegân-ı saltanat-ı seniyyeden İzzetlü Hasan Efendi bendelerinin mahdumu Tevfik Efendi çakerleri Selanik emlak-ı hümayun dairesinde bir buçuk seneden beru muhasebe ve baş kâtib muavinliği vazifesiyle mükellef olub daire-i mezkûrenin hademelik maaşını vermekde olduklarından muma-ileyhin terbiye ve nezaketi liyakat-i kâmileleriyle mütenasib olduğundan takdim ile de kesb-i fahr eyler. Lütfen hakkında icab eden merhametin icrasıyla ifa etmekde olduğu mezkûr vazife ünvanıyla maaşının da zammını mürüvvet-i celile-i âlem-pendanenize mağruren istirham eylerim. Ol-babda ve her halde emr u irade ve ferman hazret-i men-lehu'l-emrindir.

**Fi 9 Cemaziye'l-ahir Sene (1)305 ve fi 9 Şubat (1)303 (22 Şubat 1888)
Debre-i Bala'dan hademeü'l-fukara
Mühür Eş-Şeyh Hüseyin**

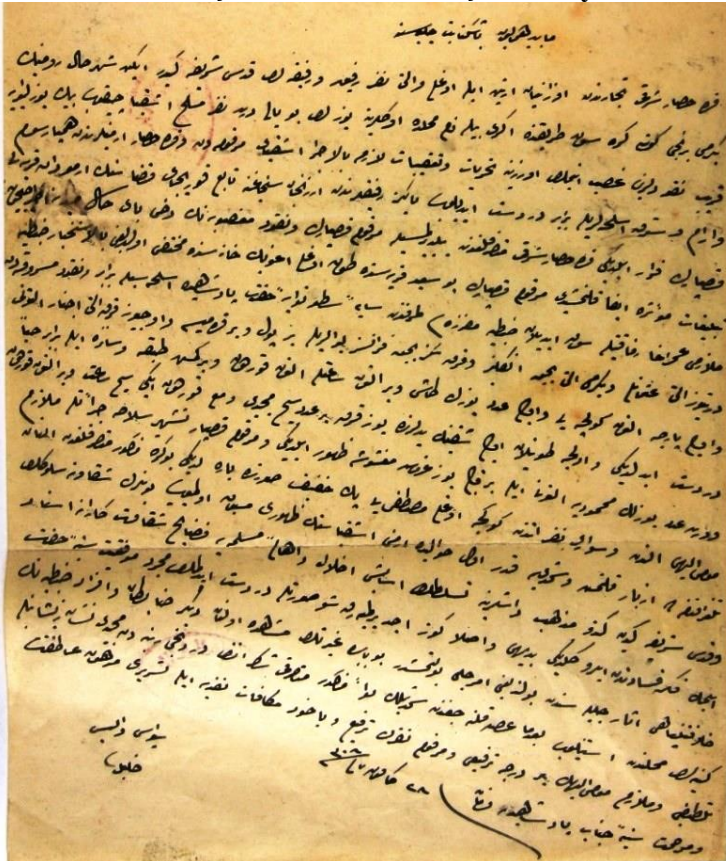
Halil Rıfat Paşa'nın Sivas valiliği sırasında 1891'de yaşanmış bir olayda Karahisar-i Şarki'li Ozanyan Artin isimli bir Ermeni, oğlu ve yanında 50'ye yakın arkadaşıyla Kûdüs ü Şerife gitmek üzere Giresun'a doğru yola çıkmıştır. Giresun'dan gemi ile yollarına devam etmek düşüncesindedirler. Ancak, Eğribel'e geldiklerinde tanınmamak için yüzlerini de boyamış 4 kişilik bir eşkıya grubu önlerini kesmiştir.

Hepsi burada gasp edilmiş ve önemli miktarda para ve eşyaları çalınmış, yapılan inceleme ve tahkikat sonrası soyguncuların Ermeni oldukları anlaşılmıştır. Karahisar Ermenilerinden olan Hamparsum, Aram ve Şark silahlarıyla beraber yakalanmışlar yalnız arkadaşlarından Erzincan

Sancağına tabi Kuruçay kazasının Armudan köyünden olan Kaspar kaçmayı başarmıştır. Daha sonra Kaspar'ın çalarak yanında götürdüğü para ve mallar Yusyid karyesinde Ton oğlu Agob'un hanesinde gizlenmiş olarak bulunmuştur.

Olayı çözmedeki ve suçluları yakalamadaki gösterdikleri başarıdan dolayı Zabtiye Mülazımı (Yüzbaşından evvelki rütbe, Ön Yüzbaşı gibi) Şakir Efendi ve askerleri değişik biçimlerde ödüllendirilmiştir. En önemlisi de kendi yaptıkları kötü eylemlerini Müslümanların üzerine atmaya çalıştıkları anlaşılmıştır.

BOA Fon Kodu: Y. PRK. UM. Dosya No: 20, Gömlek No: 101, Tarihi: 1308 C 29 (9 Şubat 1891), Konu Özeti: Tüccar Ozanyan Artin ile oğlu ve arkadaşlarını Kudüs'e giderken Giresun yolunda soyan eşkiyayı yakalayan Karahisar-i Şarki Mutasarrıfı Şakir Bey'in taltifi.

Mabeyn-i Hümâyûn Baş Kitabet-i Celilesine

Karahisar-i Şarki Sancağından Ozanyan Artin ile oğlu ve elli nefer refiki ve refikaları Kudüs-ü Şerife gider iken şehri hâl-i rûminin yirmi birinci günü Giresun tarafında Eğri Bel(i) nam mahalde önlerine yüzleri boyalı dörd nefer müsellağ (silahlı) eşkıya çıkub bin yüz liraya karib (yakın) nukudlarını (nakit) gasb etmelerini üzerine taharriyat (araştırma) ve takibat-ı lazime bi'l-icra eşkıyayı merkûmeden ve Karahisar Ermenilerinden Hamparsum ve Aram ve Şark eslihalarıyla (silahlarıyla) beraber der-dest edilüb (yakalanıp) yalnız refikalarından Erzincan Sancağına tabi Kuruçay kazasının Armudan karyeli Kaspar'ın firar eylediği Karahisar-i Şarki Mutasarrıflığından bildirilmesiyle merkum Kaspar'ın ve nukud u mahsusasının dahi bi-eyy-i hal meydana ihraciycün tebligat-ı müessere ifa kılınmışdı merkum Kaspar'ın Yusyid karyesinde Ton oğlu Agob'un hanesinde muhtefi (gizli) olduğunu bi'l-istihbar zabtiye mülazımı Ömer Ağa refakatiyle sevk edilen zabtiye müfrezesi tarafından saye-i satvet-vaye-i hazret-i padişahide eslihasıyla (silahıyla) beraber nukud-ı mesrukadan dörtyüzaltı Osmanlı ve yirmialtı buçuk İngiliz ve Frank sekizbuçuk Fransız liralarıyla bir pul ve bir kremise (gremse) ve üçyüz kırkaltı ecnar altunu ve üç parça altun külçeyi ve üç aded yüzük gümüş ve bir altun saatle altun kordon ve bir gümüş tabaka ve saire ile beraber hayyen (canlı) der-dest edildiği ve evvelce tutulan üç şakinin yedlerinde yüz kırk bir aded siyah Mecidi ve maa kordon iki siyah saat ve bir altun kordon ve dörd aded yüzük Mahmudiye altunu ile birkaç yüz guruş (sikke-i) mağşuşe zuhûr eylediği ve merkum Kaspar teşhir-i silâha cüretle mülazım muma-ileyhin elinden ve süvari nefaratından Gökçe oğlu Mustafa'yı pek hafif surette yaraladığı bu kere mezkûr mutasarrıflıktan alınan telgrafnamede izbâr kılınmış ve şimdiye kadar ol havalide Ermeni eşkıyasının zuhuru mesbuk (geçmiş) olmayub bunların şekâvete sülukleri (bir yolu takip etme) ve Kudüs ü Şerife giden kendü mezhepdaşlarına tasallutları asayiş-i ihlal ve ahali-i Müslimeye fazayih (ayıplar, rezaletler) şekâvetkârâne isnad eylemek fikr-i fesadından ileri geldiği bedihi ve asla göz açtırılmayarak şu suretle der-dest edilmeleri mücerred (yalnız, tek) muvaffakiyet-i seniyye-i hazret-i hilâfetpenâhi asâr-ı celilesinden bulunduğu emr celi bulunmuşdur. Bu-babda gayretleri müşâhede olunan diğer zabitan ve efrad-ı zabtiyenin kendileri mahallinden istenilip ba'de ma arz kılınacağından şimdilik liva-i mezkûr mutasarrıfı Şakir Efendi dördüncü rütbeden Mecidi Nişân-ı bir nişanla taltif ve mülâzım muma-

HALİL RIFAT PAŞA

Murat Dursun Tosun

ileyhin bir derece terfi' ve merkurum neferin terakki veyahut mükâfat-ı nakdiye ile tesriri merhun-ı atifet ve merhamet-i seniyye-i cenâb-ı padişahiden ferman.

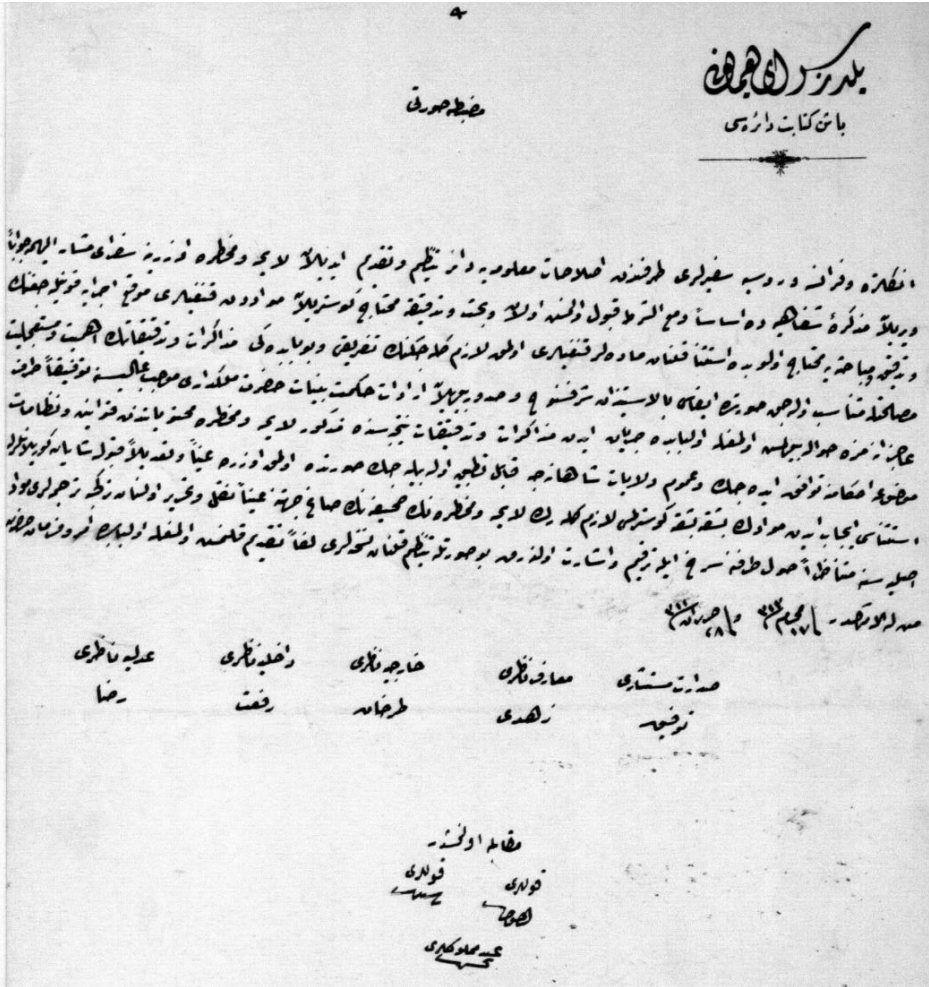
Fi 28 Kanunisani Sene (1)306 (9 Şubat 1891)

Sivas Valisi Halil

Halil Rıfat Paşa'nın İçişleri Bakanı olduğu dönemde özellikle 1895'de Ermeni isyanları memleketin her yerinde artış göstermiş ve şiddetlenmiştir. Bu dönemde İngiltere, Rusya ve Fransa gibi devletlerin de Ermeniler lehine Osmanlı'ya baskısı artınca olayların önünü alabilmek için bir takım düzenlemeler yapılmıştır. Buna ilişkin hazırlanan yazıda İçişleri Bakanı olarak Halil Rıfat Paşa'nın da imzası bulunmaktadır.

BOA Fon Kodu: Y.EE. Dosya No: 95, Gömlek No: 1, Tarihi: 17 Muharrem 1313 (10 Temmuz 1895), Konusu: İngiltere ve Fransa ve Rusya sefirleri tarafından ıslahat-ı malumeye dair tanzim ve takdim edilen layiha ve muhtıra.

Hû
Yıldız Saray-ı Hümayunu Baş Kitabet Dairesi
Mazbata Sureti

İngiltere ve Fransa ve Rusya sefirleri tarafından ıslahat-ı malumeye dair tanzim ve takdim edilen layiha ve muhtıra üzerine süfera-yı müşarün-ileyhime cevaben verilen müzekkire-i şifahiyede esasen ma'a ş-şart kabul olunmuş olan ve bahs ve tedkike muhtaç gösterilen mevaddan kangıları mevki-i icraya konulacağıının ve tedkik ve mübahaseye (görölmeye) muhtaç olub da istisna kılınan maddalet kangıları olmak lazım geleceğinin tefriki ve bu babdaki müzakerat ve tedkikatın ehemmiyet ve müsta'celiyet

HALİL RIFAT PAŞA

Murat Dursun Tosun

maslahata mütenasib olacak suretde ifası bi'l-istizan şeref-sunuh ve sudur buyurulan iradat-ı hikmet-beyyinat-ı hazret-i mülükdari mucib-i alisine tevfikan (bağlı olarak) taraf-ı acizanemize havale buyurulmuş olmağla ol-babda cerayan eden müzakerat ve tedkikat neticesinde mezkûr layiha ve muhtıra muhteviyatından kavanin ve nizamat-ı mevzu'a ahkâmına tevafuk edecek ve umum vilayat-ı şahanece kabil-i tatbik olabilecek suretde olmak üzere aynen ve ta'dilen kabule şayan görülenlerle istisnası icab eden mevaddın başka başka gösterilmesi lazım gelerek layiha ve muhtıranın sahifenin sağ cihetine aynen nakil ve tahrir olunan Türkçe tercümeleri mevadd-ı asliyesine mütenazıran (simetrik olarak) sol tarafına sürh ile terkim ve işaret olunarak bu suretle tanzim kılınan nüshaları leffen takdim kılınmış olmağla ol-babda emr u ferman hazret-i men-lehu'l-emrindir.

Fi 17 Muharrem Sene (1)313 ve fi 28 Haziran Sene (1)311 (10 Temmuz 1895)

Sağdan Sola: Sadaret Müsteşarı Tevfik /Maarif Nazırı Zühdü/Hariciye Nazırı Tarhan/**Dahiliye Nazırı Rifat**/Adliye Nazırı Rıza Mukabele olunmuşdur.

Abd-i memlûkleri Tahsin

BOA Fon Kodu: Y..PRK.A... Dosya No: 10, Gömlek No: 84, Tarihi: 04 (N) Ramazan 1313 (18 Şubat 1896), Konusu: Ermenilerin yeni kıskırtmalarına karşı halkın uyarılması ve devlete yardımcı olmaya çağırılması.

i fesad olan bedhahan nail-i emel olamamalarından dolayı pek me'yus ve Avrupa âleminden görmekte oldukları tevbihat-ı müstahziyaneye (alaycı azarlamaya) karşı mahcub olmuş olduklarından ikmal-i namus ve te'yid-i nüfuz (güçlerini koruma) daiyesine düşerek yeniden yeniye tertibat ve tesvilat ile ika'-i şurişe çalışacakları tahkikat-ı mevsukaya müsteniddir (güvenilir, sağlam tahkikate dayanmaktadır). işte bunun asarından olmak üzere Tokad ve Genç Sancaklarında menafi'-i müstakbesini bilmez ve aleyhinde tertib olunan netayic-i vahimeye (zararlı sonuçlarına) akıl ermez bir takım sadedilan (temiz kalpliler) menfaat-ı hazıralarını istihsal fikrine düşerek müsellahan (silahlı olarak) kasaba ve karyelere (köylere) hücum tasavvurunda oldukları halde nesayih-i müessire (etkili nasihat) ve tehdidat-ı askeriye ile men' olunub fi'ilen eser-i iğtişaş gösterememiş (kargaşa çıkaramamış) iseler de bu misillü cahil nik ü bediyi temyizden (iyiyi kötüyü ayırmaktan) gafil kimseler her yerde bulunacağı ve bunların her dürlü vesayit ile iğfallerine (aldatılmalarına) bedhahan (kötülük isteyenler) tarafından çalışılarak ika'-i şurişe (karışıklık çıkartmağa) çareler aranılacağı melhuz idüğünden (beklendiğinden) sınıf-ı teba'-i hazret-i şahanenin yekdiğeriyle hüsn-i imtizac ve beynlerinde (aralarında) cüz'i ve külli esbabdan dolayı zuhur-ı husumet ve adavetden (düşmanlıktan) mübâadet eylemeleri (uzaklaşmaları) ehl-i İslamın bedhahlarını iskat (yokedip) ve mebhut eyleyeceğinden (şaşkına döndüreceğinden) ana (ona) göre hareket eylemeleri için memleketin ileri gelenleri ve her fırkanın pişvâ (önder) ve reisleri vasıtasıyla ve gayet mü'esser (tesirli) ve anlayacakları suver-i mahremane ile (gizli bir şekilde) kasabat ve kura ve sair aşayir ve kabail ve muhacirin ruhasına adeta vaaz edercesine ve iğtişaşdan (karışıklıktan) maksad hükümet-i İslamiye aleyhinde Avrupa'nın ba'zı cihetinde tertib olunmakta olan netayic-i muzırrayı istihsalden (zararlı sonuçlar doğurmaktan) ibaret olduğunu anlatırcasına nasaih-i lazıme (gerekli nasihat) ifa olunarak (verilerek) ve hilaf-ı rıza-yı âlî ihlal-i asayiş mucib hareketde bulunanlar ve bu nesayihi ısga' eylemeyenler (nasihati dinlemeyenler) kim olursa olsun akvam-ı müselleminin selameti için asakir-i şahane tarafından silahla te'dib ve tenkil olunacakları layıkıyla tefhim kılınarak cümlenin hal-i sükûn ve rahatda bulundurulmaları ve bu yolda edilecek vesayanın te'siri görülmezde öyle ihlal-i asayiş mucib-i harekete cür'et edenler ve irad olunacak nesayihi (nasihati) dinlemeyübdü hükümete ve askere karşı duranlar ve yağmagirlik için öteye beriye saldıranlar olur ise o misillüler

HALİL RIFAT PAŞA

Murat Dursun Tosun

hakkında mukabele-i bi'l-misil (misliyle mukabele) kaidesince muamele-i lazıme ifası ba-emr u ferman-ı hümayun hazret-i hilafet-penahi tavsiye ve ihtar olunur. Keyfiyet taraf-ı ser-askeriden kumandanlıklara da bildirilmiştir.

Fi 06 Şubat Sene (1)311 (18 Şubat 1896)

Ashına mutabıktır.

Halil Rifat bin İbrahim

Halil Rifat Paşa, insani duyguları da yüksek olan bir kişiliğe sahiptir. İçinde bulunulan durumlar nedeniyle devletin mali yapısı sarsıldığı için memurlara yönelik onları rahatlatacak bir şeyler yapamamın üzüntüsüyle yaklaşan Ramazan Bayramında onları sevindirmek adına Osmanlı Bankası'ndan biraz kredi alınarak memurlara dağıtılmıştır. Ancak öyle anlaşılıyor ki bu durum bazı kişiler tarafından paşa'nın menfaat elde ettiği şeklinde lanse edilmiştir. Bu söylentilerin padişahın kulağına da gitmiş olmasından olacak ki Halil Rifat Paşa yazdığı yazıyla padişaha durumu açıklamak ve kendisinin en ufak bir menfaati olmadığını beyan etmiştir.

BOA Fon Kodu: Y..PRK.A... Dosya No: 10, Gömlek No: 37, Tarihi: 22 (N) Ramazan 1313 (07 Mart 1896), Konusu: Ramazan ve bayramda halkı sevindirmek için birer maaş dağıtmak üzere Bank-ı Osmani'den borç alınması işinde kendisinin bir menfaati olmadığına dair Sadrazam Halil Rifat Paşa'nın arizası.

Bayramında birer maaş itası ve masarifat-ı müteaddide (çeşitli masrafların) ve fevkaladenin tesviyesi için bir istikraz (borçlanma) akdine lüzum-ı sahih his olunması ve Bank-ı Osmani'nin Avrupa'ca aldığı entrikalar sebebiyle başka cihetden derakab para tedarikinin imkân haricine çıkması üzerine Bank-ı Osmani ile bir istikraz akdine çaresiz kalınarak Meclis-i Vükela'ca olbabda cerayan eden müzakeratın neticesi evvel ve ahir arz-ı atabe-i ulya-yı cenab-ı veliyyü'n-ni'met-i a'zamileri kılınmış idi. Abd-ı memlukları ziyade hiçbir amel ve arzuda olmayub yalnız veli-ni'metim padişahıma sadakatla ifa-yı hüsn-i hizmet etmek ve rıza-yı merahim irtiza-yı cenâb-ı hilafet-penahilerini tahsil etmek fikrinde olduğumdan ve buna zaten huzur-ı Rabbü'l-aleminde hayatımdan mukaddes olan namusum üzerine yemin eylediğimden işbu istikraz (borçlanma) mes'elesi hakkında geçenlerde arz ve takdim etdiğim ariza-i ahkeranemde (hakirin dilekçesinde) tafsilat-ı lazıme ile hakikat-i hali arz-ı atabe-i ulya-yı cenâb-ı hilafet-penahileri eylemiş idim. Şimdiye kadar hidemat-ı saltanat-ı seniyyelerinde pek müstakimane (doğru yol üzere) ve afifâne (iffetlice) ibraz-ı gayret eylediğim el-yevm ihsan-ı veliyyü'n-ni'met-i bi-minnet olan maaşdan maada bir para irade malik olmadığım ile de müsbettir. Ancak her dürlü fırsatdan istifade ümidinde bulunanların bu kullarını kendi fikirlerine uyduramadıklarından dolayı abd-ı memluklarını nazar-ı kimya eser-i veli-ni'net-i a'zamilerinden düşürmeye çalışmakta olduklarını hiss ediyorum. Şurasını hâk-i pâ-yi hümayun-ı cenab-ı mülükânelerine arz ile iftihar ederim ki abd-ı memlukları veli-ni'met-i bi-minnet efendimizin cidden ve hakikaten en sadık ve en samimi bir kölesiyim veli-ni'metimize sadakatde kulunuzdan ilerü gidebilecek bir şahsı tasavvur edemem Bunca senedir hidemat-ı mütenevvia-i (çeşitli hizmetlerle) saltanat-ı seniyyelerinde bulunarak ve irşadat-ı hikmet-gayat-ı hilafet-penahileriyle sadıkane ifa-yı hizmet eyleyerek ubudiyet ve sadaketime zerre kadar hanel vermediğime Cenâb-ı Hakk şahid-i adildir. Gerek bu istikraz (borçlanma) işinde ve gerek sair hususatda hiçbir menfa'at-i zatiyem (şahsi menfaatim) olmadığı bi't-tahkik sabit olur. Yegâne maksad-ı ubeydanem bil-hassa müşkilat-ı hazıra-i maliyeyi ref ile hasbel-hal tezayüd eden (artan) masarifat-ı mübremeyi (vazgeçilmez masrafları) hüsn-i tesviye ile beraber maaşla geçinen yüzbinlerce nüfusun bayram günü ağladılmayub sevindirilmesi ve efendimize hayırlı daular aldırılması için umuma bayram maaşı verilmekten ibaretdir. Böyle nazik bir zamanda bile menafi-i şahsiyelerine mağlubiyet gösterenler veli-ni'met

efendimize sadakattan inhiraf etmiş (doğru yoldan sapmış) olurlar. Saye-i hazret-i padişahilerinde mahza tedâbir-i âlem-pesandane-i hazret-i şehri yari semeresiyle asayiş-i dahiliye ber-kemal olduğu gibi muamelat-ı hariciye dahi günden güne kesb-i salah etmekte olduğundan asdika-i bendegânın vazife-i yegânesi iradat-ı hikmet-gayat veli-ni'met-i a'zamilerini hüsn-i telakki ile devlet-i ebed müddet-i aliyelerinin i'tilayı şan-ı şevketine çalışmaktan ibaret kalır. Aksi hal İndallah mucibi mes'uliyet-i azime olur. İşte burada da Cenâb-ı Hakkın ismine yemin ederek tekrar arz ederim ki, bu abd-ı hakirlerinin işbu istikraz maddesinde ve ne de sair bir maddede zerre kadar faide ve emelim olmadığı gibi bu emele hizmet edenlere dahi mani olmakda asla kusur etmem. Sadakatimin pek kavi olduğunu ve hiçbir vechile hâlel pezir olmayacağını ve hiçbir işde hiçbir suretle menfaat-i zatiyeme hizmet etmeyüb ve nice senelerdir kazandığım namusumu milyonlara mukabil dahi lekelemeyüb yalnız veliyyü'n-ni'met-i bi-minnetim padişahıma sadakatle hizmetde sebat edeceğimi şevket-meab efendimiz pekala bildiklerinden Cenâb-ı Hakkın himayet ve savn-ı semadaniyyesine efendimizin imdad-ı ruhaniyesine veliyyü'n-ni'met efendimizin şehadet-i vicdaniyye ve teveccühât-ı celilelerine istinad ederim. Asdika-yı bendegân-ı veliyyü'n-ni'metlerini efendimizden te'bid etmek (uzaklaştırmak) isteyenlerin maksadları dahi menba'ı ilhamad-ı Rabbaniye olan kalb pek hazret-i hilafet-penahilerince umur-ı muamelatdan olacağı cihetle daha ziyade tasdi-i (baş ağrısından) ser-aliden te'dib ve ictinab eylerim (çekinirim). Ol-babda ve katibe-i ahvalde emr u ferman-ı lütf u ihsan veliyyü'n-nimet-i bi-minnetim padişahım efendimiz hazretlerindir.

Fi 22 (N) Ramazan 1313 ve fi 24 Şubat Sene (1)311 (07 Mart 1896)

Abd-ı Sadıkları Sadr-ı Azam Rifat

BOA Fon Kodu: Y..EE..Dosya No: 131, Gömlek No: 23, Tarihi: 25 (L) Şevval 1313 (09 Nisan 1896), Konusu: Gayrimüslim mektepleri lisan-ı Osmani muallimleri maaşı hakkında Sadrazam Halil Rifat Paşa'nın Şakir Paşa'ya tezkiresi.

Hû

Bab-ı Âlî Daire-i Sadaret-i Uzma Mektûbî Kalemî Müfettiş Devletlü Şükrü Paşa Hazretlerine Devletlü Efendim Hazretleri

Rumeli vilayati-1 şahanesince tedabir-i ıslahiye (ıslahat tedbirleri) cümlesinden olmak üzere rüşdiye derecesinde bulunan mekâtib-i gayrimüslime de istihdam edilecek lisan-i Osmani muallimleri maaşlarının her vilayetin maarif tahsisatından itası kararlaştırıldığı gibi bu usulün Anadolu vilayati-1 seniyyesince dahi icrası hususuna bi'l-istizan irade-i seniyye-i cenâb-ı hilafet-penahi müteallik ve şeref-sudur buyurularak maarif nezaret-i celilesine tebligat icra ve teftiş komisyonuna da malumat ita kılınmış olmağla beyan-ı hal siyakında şukka-i senaveri terkim kılındı efendim.

Fi 25 Şevval Sene (1)313 fi 28 Mart (1)312 (09 Nisan 1896)

Sadrazam Halil Rifat bin İbrahim

Halil Rifat Paşa sadrazam olduğu sırada Bulgaristan Prensi tarafından verilecek ziyafete davet edilmiştir. Paşa bunun üzerine yemeğe katılabilmek için usul gereği Padişahlık makamından izin istemiş ve kendisine gerekli izin verilmiştir.

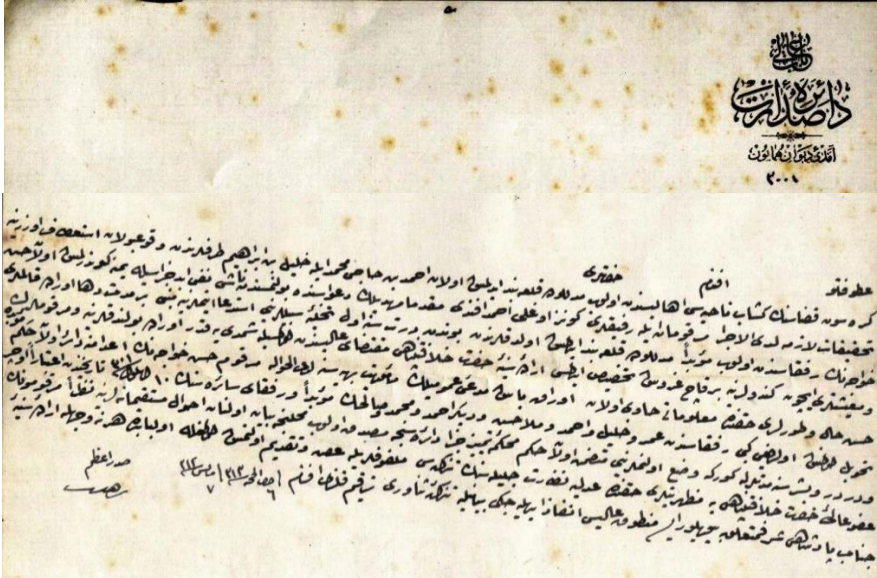
Prensın zaiyafetinde bulunmaları lede'l-arz makrun-ı müsaade-i seniyye-i hazret-i hilafet-penahi buyurulmuş olmağla ol-babda emr u ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fi 30 Mart Sene (1)312 (11 Nisan 1896)

Ser-kâtib-i Hazret-i Şehriyariden

Devletin derdi bir değil ki, sadrazam olunca bütün işlerin halledilmesi Halil Rıfat Paşa'nın üzerine kalmıştır. Keşab nahiyesi ahalisinden mehdilik iddiasında bulunan Günezoğlu Ahmed Efendi ve Hasan Hoca'nın taifesinden odukları için Midilli Adasında bulunan kalede hapis cezasına çarptırılmış olanlar sonradan kısmi affa uğramışlardır. Yemen'e kadar süren sürgün sonradan kürek cezasına çevrilmiştir. Bilahare bazıları affa uğramıştır.

BOA Fon Kodu: Y..A...RES. Dosya No: 79, Gömlek No: 47, Tarihi: 05 (Z) Zilhicce 1313 (18 Mayıs 1896), Konusu: Keşap nahiyesinden Mehdîlik davasında bulunan Hasan Hoca rüfekasından olup Midilli'de kalebend edilen Ahmed bin Hacı Mehmed ile Halil bin İbrahim'in affedildiğine dair.

Hû

Bab-ı Ali Daire-i Sadaret Amedi-i Divan-ı Hümayun

Atufetlü Efendim Hazretleri

Giresun kazasının Keşab nahiyesi ahalisinden olub Midillü'de kal'a-bend edilmiş olan Ahmed bin Hacı Mehmed ile Halil bin İbrahim taraflarından vuku'bulan istitaf (yardım talebi) üzerine tahkikat-ı lazıme lede'l-icra merkûman ile refikleri Günezoğlu Ahmed Efendi mukaddema (önceden) mehdilik davasında bulunmasından naşi nefy-ebed (ömür boyu sürgün) cezasıyla Yemen'e gönderilmiş olan Hasan Hoca'nın rüfekasından olub müebbeden Midillü'de kal'a-bend edilmiş olduklarından bundan dört sene evvel tahliye-i sebilleri (affedilerek salıverilmelerini) istid'a etmelerine mebni bir müddet daha orada kalmaları ve maişetleri için kendilerine birkaç kuruş tahsis edilmesi irade-i seniyye-i hazret-i hilafet-penahi mukteza-yı alisinden olmağla şimdiye kadar orada bulduklarına ve merkumların hüsn-i hali ve tavırları hakkında malumatı havi olan evrak baş müddei-i umumilik (baş savcılık) me'muriyet-i behiyyesine lede'l-havale merkûm Hasan Hoca'nın idamına dair olan hüküm müeddede tahvil olunmuş olduğu gibi rüfekasından Ömer ve Halil ve Ahmed ve Molla Hasan ve diğer Ahmed ve Mehmed Salih'in müeddeden ve rüfeka-i sairesinin 10 Eylül Sene (1)301 (22 Eylül 1885) tarihinden itibaren üç ve dörder ve beşer sene müddetlerle küreğe vaz olunmalarını mutazammın olan hükm mahkeme-i temyiz-i ceza dairesince musaddak (onaylı) olub mahallince beyan olunan ahval-i müstakimanelerine nazaran merkumunun afvı ali-i hazret-i vekâlet-penahiye muntazıriyetleri hakkında Adliye Nezareti Celilesinin tezkiresi melfuflarıyla arz ve takdim olunmuş olmağla ol-babda her ne vechile irade-i seniyye-i cenâb-ı padişahi şeref müteallik buyurulur ise mantuk-ı alisi infaz buyurulacağı beyanıyla tezkire-i senaveri terkim kılındı efendim.

**Fi 6 Zilhicce Sene (1)313 ve fi 7 Mayıs Sene (1)312 (19 Mayıs 1896)
Sadrazam Rıfat (Halil Rıfat Paşa)**

Halil Rıfat Paşa'nın sadrazamlığı döneminde yaptığı icraatlardan birisi de Erzurum vilayetinin idari yapısına ilişkin düzenlemelerdir.

BOA Fon Kodu: Y..EE.. Dosya No: 133, Gömlek No: 8, Tarihi: 24 Safer 1314 (04 Ağustos 1896), Konusu: İdare-i Nevahi Nizamnamesi'ne tevfiikan Erzurum'da nevahi taksimatına dair; Şakir Paşa ile Sadrazam Halil Rıfat Paşa, Erzurum Valisi Şerif Mehmed Rauf Paşa ve Erkan-ı Harbiyye Riyaseti'ne muharrerat.

(yazı ve ekli) defter ve haritalar ile cereyan eden tahkikatı mutazammın teftiş komisyonunun mazbatası üzerine meclis-i mahsus-ı vükeledan tanzim ve takdim kılınan mazbatada gösterildiği vechile vilayet-ı sittede idare-i nevahi (nahiyeler idaresi) nizamnamesi ahkâmına tevfiқан nevahi teşkili layiha-i ıslahiyenin cümle-i mündericatından ve nizamname-i mezkûrun taksimata dair olan ahkâmı dahi her nahiyenin laakall (en az) iki yüz haneden mürekkeб olması ve merkezi kura-yı mülhekaya nihayet üç saatten ziyade (fazla) olmaması hususundan ibaret olub vilayet-i müşarûn ileyha nevahisinin (nahiyelerinin) hükmi nizama muvafık suretde taksim kılındığı ve vilayetçe icrası evvelce inha olunan diğer ta'dilat ve teşkilatın Ilıca ve Aşkale ve İstavuk nahiyelerinden mürekkeб bir kaza teşkilinden ibaret olarak bunun nahije taksimatına taalluku olduğu suret-i iş'ardan mezkûr harita ve defterin tedkikinden anlaşılması olduğundan zikr olunan harita ve defterler mucebince nevahi-i mezkûrenin teşkilat ve intihabatına ibtidar olunması ve fakat vilayet-ı sitte ıslahat layıhası hükümünce teşkil olunacak nevahinin taksim ve tertibatı idare-i nevahi nizamnamesi ahkâmına tevfiқ olunmak meşrut ve nizamname-i mezkûrun taksimatına dair ahkâmı dahi ber-minval-i muharrer her nahiyenin laakall (en az) iki yüz haneden mürekkeб olması ve merkezlerinin kura-yı mülhakaya nihayet üç saatten ziyade (fazla) uzak olmaması esasından ibaret olub vilayet-i müşarûn ileyha nevahisinin (nahiyelerinin) taksimatı dahi nizam-ı mebhuse tevfiқ olunmuş ise de çünkü nevahi dairelerinin teşkilinden maksad merakiz-i idareye ba'id (uzak) ve müteferrik (dağımk) olan kuranın idare-i mülkiye ve adliye ve umur-ı inzibatiyesi için birer merkez ta'yin etmekden ibaret olub halbuki vilayet ve liva ve kaza merkezlerinin kurb u civarında (yakınlarında) bulunan karyeler (köyler) öteden beru doğrudan doğruya zikr olunan merakize merbuten (merkeze bağılı olarak) idare kılınmakta olmasına ve zikr olunan merkezlerin hey'et-i idare ve adliye ve zabıtası daha mükemmel bulunmasına mebni teşekkül edecek (kurulacak) nevahi merkezlerinin (nahije merkezlerinin) idare-i kuraya (köy idarelerine) müteallik mesalihin (bağılı işlerin) teşebbüsü hususunda vasatından ziyade ahalinin merkez-i mezkûreye müracaatında teshilat (kolaylık) ve te'minat görecekleri bedihi ve bunun teşkilat maarifini tehvine (eğitimini kolaylaştırmağa) medar (destek) olması tabii olduğundan vilayet-ı sitte merkezleriyle anlara mülhak (bağılı) liva (sancak) ve kazalar merkezlerine nihayet üç saat mesafede bulunan kuranın nevahi teşkilatından istisna'ı merakiz-i mezkûre idarelerinde

HALİL RIFAT PAŞA

Murat Dursun Tosun

bulundurulmaları hakkında vilayat-ı sitte-i mezkûreye ve taraf-ı devletlerine tebligat-ı lazıme icrası hususuna Encümen-i Mahsus-ı Vükela kararıyla bi'l-istizan irare-i seniyye-i cenâb-ı hilafet-penahi şeref-müteallik buyurulmuş ve icab edenlere tebliğ-i keyfiyet kılınmış olmağla taraf-ı devletlerinden dahi ana göre ifa-yı muamele-i lazıme himmet buyurmaları siyakında şukka-i senâveri terkim olundu efendim.

Fi 24 Safer Sene (1)314 ve fi 23 Temmuz Sene (1)312 (04 Ağustos 1896) Sadr-ı Azam (Sadrazam) Halil Rifat bin İbrahim

Halil Rifat Paşa'nın muhtelif yazılarından Sultan Abdülhamid'e karşı çok saygılı olduğu ve sevgi beslediği anlaşılmaktadır. sadrazam iken yazdığı aşağıdaki yazısında da bazı olaylar nedeniyle padişahın üzülmelerinden müteessir olduğunu beyan ederek müsterih olmasını niyaz etmiştir. Yazı son derece düzgün bir şekilde kaleme alınmıştır. Bu da paşanın güzel yazı yazdığının kanıtıdır. Bunun örnekleri başka yazılarda da bulunmaktadır.

BOA Fon Kodu: Y..EE.. Dosya No: 87, Gömlek No: 85, Tarihi: 12 (B) Recep 1314 (17 Aralık 1896), Konusu: Ortaya çıkan bazı olaylara padişahın üzülmelerinin kendisini müteessir ettiğine dair Halil Rifat Paşa'nın arzı.

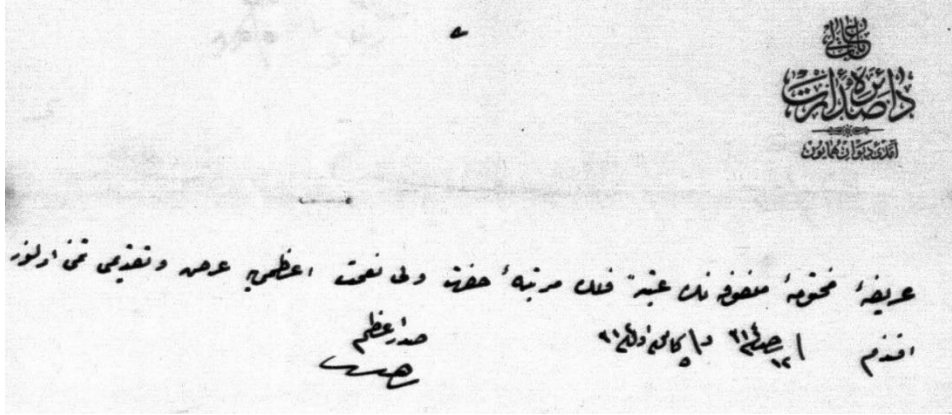

Halil Rifat Paşa'nın açtırdığı Şebinkarahisar Tamzara Deliklitaş Tüneli önünde çekilmiş bir fotoğraf. Bu tünel 80'li yıllarda yol yapımı sırasında ortadan kaldırıldı.

bir abd-ı memluk ve asdakı (kullarının samiyeti) olduğundan can u cihanımı uğur-ı mes'adet-mevfur-ı hazret-i hüdavendigârilerinde feda etmeğe her an hazır bulunduğuma nazaran veli-ni'met-i azam efendimizin ebniye-i kalb-i pak-i mün'imanelerine zerre kadar gubar-ı (toz zerresi kadar) te'essür arız olması (üzüntü meydana gelmesi) bu kulları için bir felaket demektir. Hususan şu aralık can sıkacak bazı halatdan dolayı veli-nimet efendimizin rahatsızlığını gördükçe kulları için mükedder (sıkıntılı) olmamak muhaldir (imkânsızdır). Kaldı ki cihan kurulu beru alemde zuhura gelen vukuat sürur ve elem gibi şeyler olub bunların hepsi vakit-vakit külliye mahv ve zail olduğu cihetle kalb-i pak ve zihn-i tab-nak-i veli-nimetanelerini bu misillü şeylerle rahatsız buyurmamalarını min-gay-i haddin rica ederim. Veli-ni'met efendimizin hüsn-i niyet ve diyanet-i mülükaneleri devlet-i aliyyelerinin selamet ve saadeti hususuna münhasır olduğundan Cenab-ı Hak her halde muavenet-i aliyesine mazhar buyuracağından ve veli-ni'met efendimize sadakatsizlik edenleri dahi makhur (mahv) edeceğinden şüphe yokdur. Binaen-aleyh veli-ni'met-i bi-minnetim şevket-meab efendimizin velev ki cüz'i olsun canlarının sıkılması bu abd-i acizi için son derecede ba'is-i hüzn olacağı cihetle mübarek hatır-ı hümayun-ı mülükânelerinin hiçbir şeyden dolayı rahatsız olmamasını ve kemal-i rahat ve afiyetle müsterihü'l-bal (müsterih, rahat) olmalarını tekrar tekrar istid'a ederim. Marzi-i âli-i hazret-i veli-nimet-i azamilerine mugayir (aykırı) cüz-i bir şey hiss edecek olsam ve ciddi bir hal görsem can ve baş ile çalışarak ve tedabir-i mania-i mukteziye ittihaz ederek saye-i şahanelerinde hiçbir zaman hiçbir fenalığa meydan bırakmayacak gibi taraf-ı zi-şeref-i hazret-i hilafet-penahilerinden telakki edeceğim evamir-i seniyye ve ittihazı (alınması) ferman buyurulacak tedabir-i lazıme (gerekli tedbirleri) dahi kemal-i sıdk u istikametle icra edeceğime Cenab-ı Hakkın ismine olarak kase-i billah ile kase (yemin) ederim. Her halde ve katibe-i ahvalde emr u ferman veli-ni'met-i bi-ımtinan sevgili padişahım efendimizindir.

Fi 12 Receb Sene (1)314 ve fi 5 Kanun-i-evvel Sene (1)312 (17 Aralık 1896)

Abd-ı Memlûk ve Sadıkları Sadr-ı Azam Rifat

Hû

Bab-ı Âli Daire-i Sadaret Amedi-i Divan-ı Hümayun

Ariza-i mahsusa-i melfufanın atıyye-i mertebe-i hazret-i veli-ni'met-i azamiye arz ve takdimi temenni olunur, efendim.

Fi 12 Receb Sene (1)314 ve fi 5 Kanun-i-evvel Sene (1)312 (17 Aralık 1896) Sadrazam Rifat

Halil Rifat Paşa'nın Sadrazam olduğu dönemde yine bir ıslahat çalışması yapılmıştır. Bu çalışma padişaha sunulmak üzere teslim edilmiştir. Padişahla bağlantıyı ise Tahsin Paşa'nın¹⁴ sağladığı anlaşılmaktadır.

¹⁴Tahsin Paşa: Sultan İkinci Abdülhamid Han devri vezirlerinden ve Mâbeyn Başkâtibi. İstanbul'da doğdu. Gençliğinde Bâbîâli kalemlerinde çalıştı ve burada kendini yetiştirdi. Dâhiliye Mektupçu Kalemünde önce muâvin, sonra başmuâvin oldu. Bahriye Nezareti mektupçuluğuna tayin edildi. Buradan Sultan İkinci Abdülhamid Hanın Mâbeyn Başkâtipliğine getirildi. Vezirlik ve paşa rütbesi de verildi. Abdülhamid Han (1876-1909) zamânında sadâkat ve hüsnüniyetle devlete hizmet etti. 1908'de İkinci Meşrûtiyetin îlân edilmesiyle, memuriyeti ve rütbesi alındı. Meşrûtiyetçiler ve İttihatçılar tarafından horlandı. 1908'den sonra, sefalet içinde yaşadı. 1910 yılında İstanbul'da vefât etti. Abdülhamid ve Yıldız Hâtıraları adlı eseri kıymetli olup, Sultan İkinci Abdülhamid Han'ın yanında bulunurken şâhit olduğu hâdiselerin toplanmasından meydana gelmiştir. Bu eserinde pek çok hakikati anlatmakta, Sultan İkinci Abdülhamid Hanın şahsiyeti ve devrinin hâdiselerine ışık tutmaktadır.

<http://www.e-tarih.org/biyografi.php?b=400>

Tevfik-bâri ve imdad-ı ruhaniyet-i Peygamberiyyi rehber-i hareket ittihaz ederek bi'l-cümle amal u diyanet-ı meşrû'amızın hayz-ı ara-yı (görüş alanı) husul olması emrindeki te'minat-ı hal ve hayriyemizi tekrar eyleriz. Netice-i amal-ı hayr-ı isti'mal-i mülükânemiz devlet ebed müddet-i aliyemizin te'yid-i bi-niyat şevket ve kudret ve ilan-ı adalet ve rahatı olub bu makasıd-ı meşrua ve hayriyemizin tamami-i husul ve istikrarı küçük büyük bi'l-cümle me'murin tarafından mesalih-i abâd-ı devletin sür'at-i men-i teşebbüsüne ve kavanin-i adalete mevzu' ahkâmına tevfik-i hareket olunmasına vabeste (bağlı) olduğu ve bila-istisna her sınıf teba-i şahanemizin refah ve saadete ve huzur u istirahat nailiyetleri nimeti adalet-i hükümetden bi-hakkın ve müstefid olmalarıyla hasıl olacağı cihetle ibtida-yı cülus-ı hümayunlarımızdan bu ana kadar bu emr-i mühem nazar-ı dikkat-i mülükânemizden asla dur (uzak) tutmamış ve bu yolda mükerreren şeref-sadır olan iradat-ı seniyye-i tacdaranem dahi bu maksad-ı selamet-i mersadın (gözetleme, zamanı) te'yid ve tahkimine ve niyat-ı mehasin-gayat-ı şehri yaranemin i'lan ve ricat-ı ülviyesine delil-i aleni bulunmuş olduğu halde her memleket ve devletde cari ve vaki olageldiği vechile memalik-i mahrusa-i şahanemizde dahi bir müddetden beru mesalih-i devletin mihver-i matlubda cereyanına mani ba'zı su'unat (istekler) ve ahval zuhur eylemiş ve bunun başlıca esbabı ise niyat-ı fesede (fesat çıkarıcılar) erbabından bir takım eşhasın devet ve milletimiz aleyhinde cür'et eyledikleri müfteriyat-ı kazibe (yalan haberler) ve neşriyat-ı muzırraları (zararlı yayınları) ve ba'zı me'murların hüsn-i ifa-yı vazife emrinde kusur ve rızadat göstermeleri maddeleri olduğu ve diğer taraftan dahi merciyyet-i kaide-i mesaha ve mazbutasına riayet ve dikkat edilmemekde bulunduğu ve asıl say-ı hümayunumuz olub halbuki kavaine ve nizam-ı seniyyemizde her sınıf me'mur ve müstahdemimizin (görevlilerimizin) vazifeleri sarıhan (açıkça) muayyen (belirli) olduğundan ve bu hususların matlub-ı adalet-i mashub-ı mülkdaranem mucebince hüsn-i cereyanına nezaret ve mükâfat ve mücazâtı (cezalandırılması) lazım gelenleri usulü dairesinde atebe-i şahaneme (yüce kapıma) arza müsaraat etmek makam-ı sadaretin vezâif-i mevkule (vekâlet vazifesi) ve mevdu'asından (emanetinden) bulunduğundan ve çünkü merciyyet (mürecaat edilecek makam) maddesine tamamıyla riayet intizam-ı umur-ı devlet için...

...lazımeden idüğinden makam-ı sadarete mevdu' (emanet) olan işbu vazife ve selahiyetin bu kere de te'yid ve te'kidıyla devair-i devlet nazarıyla vilayetin ve bunların maiyetlerinde bulunan me'murların dahi her nevi' mesalih-i devletde nizam-ı mevzu'a mucibince derece derece merciilerine müracaat etmeleri faidesinin tamamen muhafazası ve bila mucib hiçbir me'murun azli caiz olmayacağından me'murinden tekasül (gevşeklik) ve rehaveti ve sui hali (kötü hali) işitilenler hakkında adilane tahkikat icra etdirilerek tebeyyün edecek (ortaya çıkacak) hale göre muamele ifası ve beyana hacet olmadığı üzere intizam-ı idare ve te'min-i saadet ve emniyetin mâ-bihi'l-istinadı olan (ona dayanan) mevadd-ı mühimmenin (mühim hususların) birinde umur-ı maliyenin hüsn-i cereyanı maddesi olduğundan ve bunun hiçbir zaman nazar-ı dikkat ve ehemmiyetden dur (uzak) tutulmaması lazım geleceğinden her tarafda cibayet-i emval-i emiriyenin yolunda (devlet gelirlerinin toplanmasında) ve nizam-ı mevzuasına tevfikan adilane bir suretde cereyan etdirilmesine kemal derece ikdam (son derece gayret) ve ihtimam ile beraber hiçbir ferdin mükellefiyet-i emiriyesi haricinde fazla bir şeyle mükellef tutulmaması ve varidat-ı devletin velev cüz'i bir derecede olsun ziya ve tedrinden (borçlanmaktan) muhafazası teksir ve tevfir (çoğaltılıp artırılması) varidat-ı esbab-ı vesailinin istihsal ve istikmaline ne gibi tedabire mütevakıf ise hey'et-i vükelamızca bi't-tezekkür netayici müzakerat (neticesi görüşülerek) ve mukarreratın (kararların) peyderpey südde-i seniyye-i mülükaneme arzı ve muvazene-i maliye-i devletin hüsn-i muhafazası ve makam-ı hilafet-i muazzama-i İslamiye ve saltanat-ı seniyye-i Osmaniyemiz kaffe-i İslam ve bila istisna her sınıf teba-i mülükanemizin mercii hassı ve hami-i mahsusu bulunacağından sınıf-ı teba-i şahanem hakkındaki hüsn-i niyat şehriyaranem icab-ı alisinden olmak üzere hiç kimse hakkında gerek me'murin ve gerek efrad-ı cihandan taaddi (zulm) ve tecavüz vuku'una ve esbab-ı hakika olmayacağı halde kimsenin düçar-ı mücazat olmamasına ve adab-ı umumiye ve kavanin-i mevzua hilafına (kanunlara aykırı olarak) harekete cür'et edenlerin kemal-i adaletle icra olunacak emr-i mücazatında zerre kadar te'ehhürat vukua getirilmemesine bi'l-umum muhakimde marzi-i şahanemiz bulunan emr-i adalet ve hakkaniyetin tamami-i icrası esbabının istikmaline dikkat ve i'tina edilerek cümlelerin nusret-i adaletten istifade eylemesi aksa-yı amal-ı tacdâranemden olmasıyla bi'l-cümle me'murin tarafından arzu-yı ali-i şehri-yarânem...

HALİL RIFAT PAŞA

Murat Dursun Tosun

edildiğini ve mahremi olan (güvendiği) birine tebyiz ettirdiğini (temize çektirdiğini) ifade eylediği ma'ruzdur.

Fi 05 Şevval Sene (1)314 (09 Mart 1897) Abd-ı Memlukları Tahsin

Yukarıda da örneğini gördüğümüz gibi Sadrazamlık yani Başbakanlık kolay iş değildir. Bir çok sorunla birlikte uğraşmak gerekmiştir. Ermeni olayları bir yandan, memleketteki diğer asayiş sorunları bir yandan, toplumsal uzlaşmanın sağlanması bir yandan, mali problemler bir yandan tüm bu işler paşa'yı da yormuştur. Üstelik 1897'de yaşanan Türk-Yunan Savaşı da başka sorunlar yaşanmasına neden olmuştur. Tüm bunların yanında aşiretler arasında yaşanan anlaşmazlıklara çözüm bulmak da Halil Rıfat Paşa'nın uğraşmak zorunda kaldığı meselelerden birisi olmuştur.

BOA Fon Kodu: Y..PRK.A... Dosya No: 11, Gömlek No: 61, Tarihi: 19 (Ra) Rebiü'l-evvel 1315 (18 Ağustos 1897), Konusu: Aşiretler arasında anlaşmazlık meselesi. Hamidiye alaylarının tanzimi.

Hû**Bab-ı Ali Daire-i Sadaret-i Uzma Mektûbî Kalemî****Anadolu Vilayat Müfettiş-i Umumisi Devletlü Şakir Paşa****Hazretlerine****Devletlü Efendim Hazretleri**

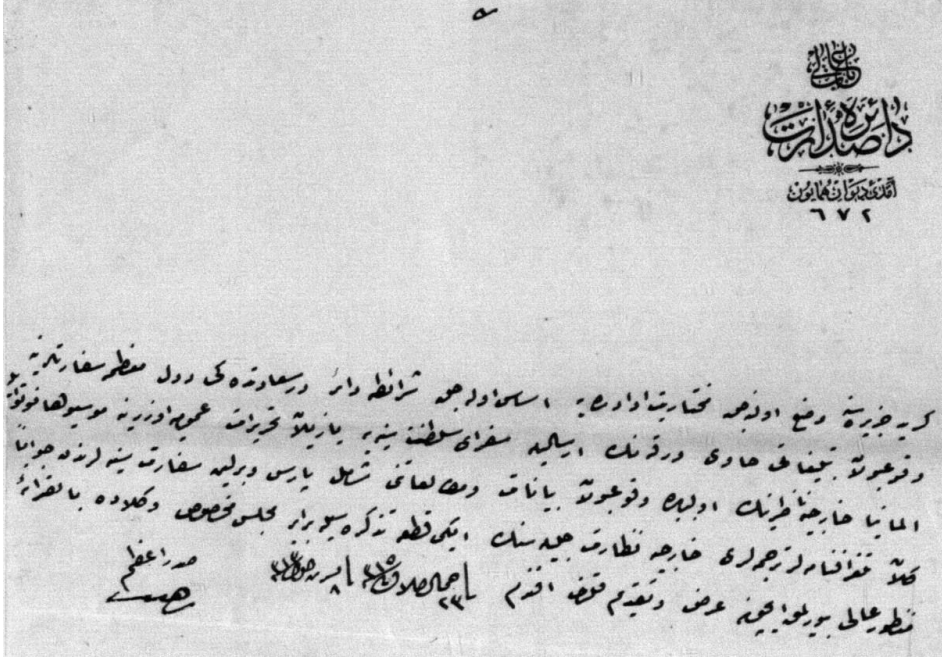
Hamidiye kaim-makamlarından Miran ve Tay aşiretleri reisleri Mustafa Paşa ile Abdurrahman Bey miyanelerindeki (aralarındaki) münafaretin (huzursuzluğun) izalesi için refakatine mikdar-ı kâfi süvari olarak aşiretlerin buldukları mahalle bi'l-azime tahkikat-ı lazıme icrası Mardin mutasarrıflığına izbar kılındığından (yazıldığından) bahisle cihet-i askeriyeden muavenet olunması (yardım edilmesi) lüzumu Diyarbekir vilayetinden inha olunması üzerine makam-ı vâlâ-yı ser-askeri ile cereyan eden muhabere cevabında aşayir-i mezburenin ber-vech-i matlub beynleri te'lif kılındığından (araları bulunup barıştırıldığından) asker sevkine hacet kalmadığı ve ba'zı vilayetlerce Hamidiye ümera ve zabitanından bir takımının bera-yı muhakeme vilayet ve liva merkezlerine celb ile işleri sürüncemede kalması bunların sefaletlerini ve ba-husus hükümetden tevahhuşlarını (korkmalarını) mucib olduğu ve haklarında isnad olunan mevaddın (iddia olunan hususların) dahi ekseriya sıhhati tebeyyün etmemekte bulunduğu Dördüncü Ordu-yı Hümayun Müşiriyeti'nin iş'arına atfen bildirilmesiyle keyfiyet vilayet-i müşarün-ileyhaya tebliğ kılınarak cevaben gelen tahriratın leffiyle ba'zı ifadeyi havi Dahiliye Nezaret-i Celilesi'nin Şûrâ-yı Devlet'e muhavvel (havale edilmiş) tezkiresi mealinden müsteban olduğu (anlaşıldığı) üzere Diyarbekir'ce ümera ve zabitan-ı muma-ileyhimin tevahhuşlarını müstelzim bir muamele cereyan etmeyüb ancak vali-i sabık zamanında kumandan Ziya Paşa tarafından rüesa-yı aşayir (aşiret reisleri) ve ez-cümle muma-ileyh Abdurrahman Bey celb ile bir müddet merkez-i vilayetde tutulub salıverilmiş olmalarıyla şimdi idare-i aşayirce çekilen müşkilatın da cümle-i esbabından biri de bu olduğu ve Abdurrahman Bey ile Mustafa Paşa'nın te'lifleri (barıştırılmaları) bahsine gelince Mustafa Paşa'ya aid kura (köyler) âşarının Abdurrahman Bey tarafından iltizam edilmesinden dolayı beyinlerinde (aralarında) tahaddüs eden (ortaya çıkan) ve iki aşiret arasında mukateleye (çatışmaya) sebebiyet veren ihtilafın adet-i aşayir üzere halliyle telif-i beynleri (aralarının bulunarak barıştırılması) için mardin mutasarrıfı çöle izam olunarak (yollanarak) muma-ileyhimin beynleri (araları) te'lif ve Musrafa Paşa aşiretine aid menhubatın (yağma

edilmiş malların) istirdadı (geri alınması) te'minat-ı lazımeye rabt olunduğu ve ve mugayir-i marzi-i âlî harekâtdan tevakki eylemeleri için her iki tarafa vesaya-yı lazıme icra kılındığı halde Abdurrahman Bey şerait-i tahhüdiyeyi ifa etmeyerek tecavüzata ve Mustafa Paşa, şikâyata başlaması üzerine müşiriyet-i müşarün-ileyha ile bi'l-muhabere tekrar beynlerinin ıslahıyla Abdurrahman Bey'in merkez ordu-yı hümayuna izamı için cihet-i askeriyeden kaim-makam İsmail ve mülkiyeden Nusaybin kaim-makam vekili Ahmed Beylerin i'zam kılındığı (yollandığı) beyanıyla bir müddet daha idareleri mümkün olamayub da tecavüzata devam edecek olurlarsa satvet-i hükümetin iraesı ve mücasirlerin derdestiyle (suçluların yakalanarak) haklarında muamele-i kanuniyenin (kanuni muamelenin) icrası lüzumu tahrirat-ı mezbure mündericatından (içeriğinden) anlaşılmasına ve aşayir ve ekrad tarafından ika' olunan (yapılan) bu gibi ahval-i gayr-i marziyenin men'-i hususunda cihet-i mülkiye ve askeriyenin mütalaatı ale'l-ekser yekdiğere tevafuk etmediğinden muhaberat-ı medide ile imrar-ı evkat olunmakta ve binaenaleyh ta'kibat-ı lazıme layıkıyla icra olunamayarak mütecasirleri (suca cüret edenler) bila-mücazat (cezasız) kalmakta ve bu ise emsaline cür'et-bahş-ı teaddi olmakta bulunmasına nazaran Şûrâ-yı Devlet'çe bu babda esasıyla bir tedbir ittihazı dermiyan kılınmış ise de malumat-ı mahalliye-i aliyelerine mebni evvel emirde bu babdaki mütalaa-i devletlerinin istifsarıyla (yazılı olarak sorulmasıyla) alınacak cevaba göre iktizasının (gereğinin) ifası tezekkür olunduğu (görüşülüp karar kılındığı) mülkiye dairesinden ba-mazbata ifade ve inba ve nezaret-i müşarün-ileyhanın iki kıt'a tezkiresi takımıyla leffen isra kılınmış (ek olarak gönderilmiş) olmağla bi't-teemmül (etrafılıca düşünülerek) vaki olacak mütalaa-i devletlerinin muvazzahan inbasına (açıklanarak bildirilmesine) ve evrakın iadesine himmet buyrulması siyakında şukka-i senaveri terkim kılındı efendim.

Fi 9 Rebiü'l-evvel Sene (1)314 ve fi 26 Temmuz Sene (1)313 (18 Ağustos 1896) Sadrazam Halil Rifat (Paşa)

Yunan Harbi ve Ermeni Ayaklanmaları yanında Girit Adası meselesi de Halil Rifat Paşa'nın uğraşmak zorunda kaldığı önemli hususlardan birisi olmuştur.

BOA Fon Kodu: Y..EE.. Dosya No: 114, Gömlek No: 92, Tarihi: 23 (Ca) Cemaziye'l-evvel 1315 (20 Ekim 1897), Konusu: Girid'e verilecek muhtariyet hakkında Paris, Berlin ve Roma sefirlerinin düvel-i muazzama hariciye nazırları ile mülâkatlarına dair Hariciye Nazırı Tevfik Paşa'ya çektikleri telgrafların suretleri ile bu hususda Sadrazam Halil Rifat ve Hariciye Nazırı Tevfik Paşaların tezkireleri.

Hû

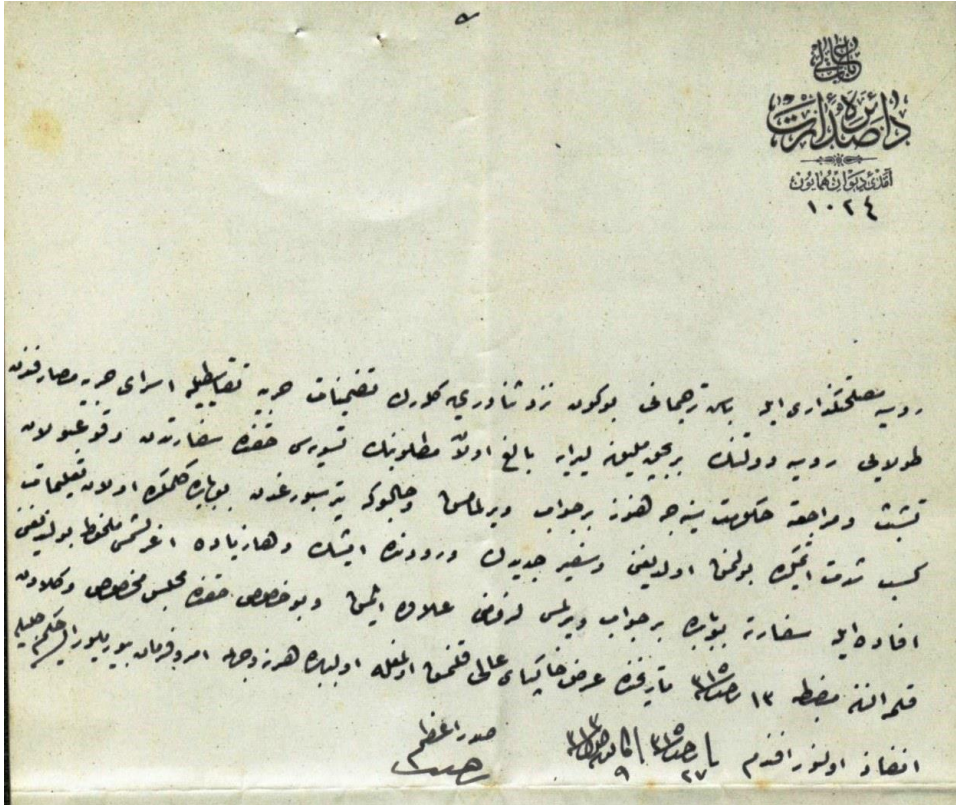
Bab-1 Ali Daire-i Sadaret Amedi-i Divan-ı Hümayun

Girid ceziresine vaz olunacak muhtariyet-i idareye esas olacak şeraite dair Der-saadet'deki düvel-i muazzama sefaretlerine vuku'-vulan tebligatı havi varakanın irsaliyle süfera-yı saltanat-ı seniyyeye yazılan tahrirat-ı umumiye üzerine Mösyö Hanuto ile Almanya hariciye nazırının ol-babda vuku'-bulan beyanat ve mütalaatını şamil Paris ve Berlin sefaretleri seniyyelerinden cevaben gelen telgrafnameler tercemeleri Hariciye Nezaret-i Celilesinin iki kıt'a tezkeresiyle beraber Meclis-i Mahsus-ı Vülela'da bi'l-kırae (okunarak) manzur-ı ali buyrulmak için arz ve takdim kılındı, efendim.

Fi 23 Cemaziye'l-evvel Sene (1)315 ve fi Teşrin-i-evvel Sene (1) 313 (20 Ekim 1897) Sadrazam Rifat

93 Harbi olarak bilinen 1293 tarihli (1277-1278) Osmanlı Rus Harbi sırasında Kafkas ve Batı Cephesinde Ruslara yenilinde Ayestefanos Antlaşmasını imzalamak zorunda kalmıştık. Çok ağır şartları olan bu antlaşmanın bir maddesine göre Ruslara savaş tazminatı ödemeyi de kabul etmiştik. Onun bir uzantısı olan tazminat ödemeleriyle de sadrazamlığı döneminde uğraşmak Halil Rifat Paşa'ya kalmıştır.

BOA Fon Kodu: Y..PRK.A... Dosya No: 11, Gömlek No: 72, Tarihi: 27 (B) Receb 1315 (22 Aralık 1897), Konusu: Rusya'ya verilecek harb tazminatı ve harp esirleri masrafı hakkında hesap cedveli ve Sadrazam Halil Rifat Paşa'nın bu konudaki tezkiresi.

Hû

Bab-ı Âlî Daire-i Sadaret Amedi-i Divan-ı Hümayun

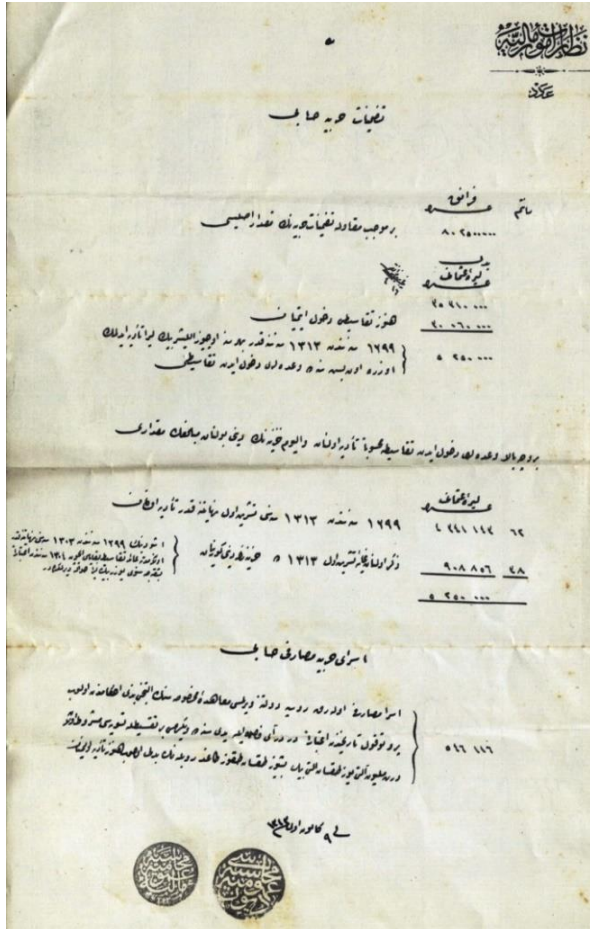
Rusya maslahatgüzarı ile baş tercümanı bugün nezd-i senaveriye gelerek tazminat-ı harbiye tekasitiyle usera-yı harbiye (harp esirleri) masarifatından dolayı Rusya devletinin bir buçuk milyon liraya baliğ olan

HALİL RIFAT PAŞA

Murat Dursun Tosun

(ulaşan) matlubunun (alacağıının) tesviyesi hakkında sefaretten vuku'bulan teşebbüs ve müracaata hükümet-i seniyyece henüz bir cevab verilmemiş ve halbuki Petersburg'dan bu babda gelmekte olan ta'limat kesb-i şiddet etmekte bulunmuş olduğunu ve sefir-i cedidin (yeni elçinin) vürudunda işin daha ziyade ağırlaşması melhuz bulunduğunu ifade ile sefarete bu babda ber mucib verilmesi lüzumunu ilave eylemiş ve bu husus hakkında meclis-i mahsus-ı vükeladan kaleme alınan mazbata 13 Receb Sene (1)315 (8 Aralık 1897) tarihinde arz-ı hâk-i pâ-y-i âlî kılınmış olmağla ol-babda her ne vechile emr u ferman buyurulur ise hüküm-i celili infaz olunur efendim.

Fi 27 (B) Receb (1)315 ve fi 9 Kanun-i evvel Sene (1)313 (22 Aralık 1897) Sadr-ı Azam Rifat

Hû**Nezaret-i Umur-ı Maliye****Tazminat-ı Harbiye Hesabı**

Santim Frank

802.500.000 Ber-mucib-i mukavele tazminat-ı harbiyenin mikdar-ı aslisi
Bedel

Lira-i Osmani

35.310.000

30.060.000 Henüz tekasiti duhul etmeyen (gelmeyen)

5.250.000 1399 senesinden 1313 senesine kadar beher sene üçyüz
ellişer bin lira te'diye edilmek (ödenmek) üzere on beş sene de vadeleri
duhul eden (gelen) tekasit

Ber-vech-i bala vadeleri duhul eden (gelen) tekasite mahsuben te'diye
olunan (ödenen) ve el-yevm hazinenin deyni (borcu) bulunan meblağın
mikdarı

4.341.143.62 1399 senesinden 1313 senesi Teşrin-i-evveli nihayetine
kadar te'diye olunan

908.856.38 Zikr olunan gaye-i Teşrin-i-evvel 1313'de hazinenin deyni
görünen

İşbu deynin 1399 senesinden 1303 senesi nihayetine kadar olan müddete
aid tekasit bekayası için 1304 senesinden itibaren başkaca senevi yüzer
bin lira havale verilmektedir.

5.250.000-

Usera-yı Harbiye Hesabı

546.116 Usera masarısı olarak Rusya devletine verilmesi muahede-i
mahsusanın altıncı bendi ahkâmından olub protokol tarihinden itibaren
dörder ay fasıla ile yedi senede ve yirmibir taksiyle tesviyesi meşrut olan
dört milyon altı yüz doksan altı bin beş yüz doksan dokuz kâğıd Rublenin
bedeli olub henüz te'diye olunmayan

Fi 9 Kanun-i-evvel Sene 1313 (21 Aralık 1897)

**Mühürler: Düyun-ı Umumiye Muhasebesi / Maliye-i Umumiye
Muhasebesi**

تقسیمین حصول ایلدیکجه حال بر موجب مقادیر حوال اولدنیغی اموالده تماماً و بیلیرک
 تراکم ایتمه واسطهصار فیلد برابر بریمجه میونه لرایه تقب ایلمه اوللا روسیه طلبو باشله
 نویسن حقیق سفارجه و یریلد اکی نوطیه جواب الزامی موافقه نزاکت اولما مقصد برابر
 یریلد غنده کلا تعلیمات حکمجه براوینجه قسبت اجناس ضروری اولدنیغی و باب عالیجه
 و یریلد جت جوابک بر میونه لرا قده بر بیلدق قضیيات حیدیه ده تأدییه اولدنیغی و عین
 هادی اولدنیغی حال قبول ایلدیه هکی سفارته مصلحتگذاری موسیو قسیمون قولدی جانجه نه
 در میانه قلمقه ایدوکی سفارته باسه ترجمان صقیله موسیو قسیمون قولدی جانجه نه
 افاده اولدنیغی حکمه یا زیدجه جواب دولت علیه لریخ ذاتاً بوبورجهک هاده
 نویسن دوستونلکه دبولنا ایچونه قضیيات حیدیه بر میونه لرا قده تفویض تقدر
 ایلدیکده اولدنیغی و فقط محاسبه نال تولد ایلدیکجه مصارف خود اعلانه ده روسیه
 حکومتک اوتدیه برود مشهور اوللا انا ضد ضوالهینه و دوستلقد نهکت ایلدیکجه
 تقبیرده کمدیلک بر میونه لرا ده اتی یوز بیلیر ایلد اداره مصلحت حکمه اولدنیغی
 اعتقادنا ایدوکن هیچ بر مسؤلیت در عهده ایتدیرک و صرف عیدرکی و میمان اولدیرک
 بیانه ایلدیکجه معدومده

Hû

Tekasiti (taksiti) hulul eylediği (geldiği) halde ber-muceb-i mukavele havale olunduğu emvalden tamamen verilmeyerek teraküm etmiş (birikmiş) ve usera masarısıyla beraber bir buçuk milyon liraya takarrüb eylemiş olan Rusya matlubatının (alacağı) tesviyesi hakkında sefaretçe verilen iki notaya cevap alınamaması muvafık-ı nezaket olmamakla beraber Petersburg'dan gelen talimat hükmünce bir üçüncü teşebbüs icrası zaruri olduğu ve Bâb-ı Âlî'ce verilecek cevabın bir milyon lira kadar bir meblağın tazminat-ı harbiyeden te'diye olunacağı va'adini havi olmadığı halde kabul edilemeyeceği sefaret maslahat-güzârı Mösyö Jadoski tarafından dermiyan kılınmakta idüğü sefaret baş tercümanı sıfatıyla Mösyö Maksimof kulları canibinden ifade olunduktan sonra yazılacak cevabda devlet-i aliyyelerince zaten bu borcun çare-i tesviyesi düşünölmekte ve bunun için tazminat-ı harbiyeden bir milyon lira kadar tefriki tasavvur edilmekde olduğundan ve fakat muharebenin tevlid eylediği (sebebe olduğu) masaríf-ı fevkaladeden ve Rusya hükümetinin öteden beru meşhud olan asar-ı hayır-hahisisinden ve dostluğundan bahs eylediği takdirde şimdilik bir milyon liradan altı yüz bin lira ile idare-i maslahat mümkün olacağı itikadında idüğünü hiçbir mes'uliyet deruhde etmeyerek ve sarf-ı gayr-i resmi ve mahremane olarak beyan eylediği ma'ruzdur.

Halil Rıfat Paşa dönemin kudretli paşalarından Gazi Osman Paşa'nın oğlunun düğününde nikâh şahitliği yapmıştır. Gazi Osman Paşa, Tokat'ta doğdu. Asıl adı Osman Nuri'dir. Babası, İstanbul kereste gümrüğünde kâtip olan Mehmed Efendi, annesi Şakire Hatun'dur. Mehmet Kemalettin Bey, Gazi Osman Paşa'nın dört çocuğundan birisidir. Abdülhamid'in iki kızı Gazi Osman Paşa'nın oğullarıyla evlidir.¹⁵

BOA Fon Kodu: Y..PRK.BŞK. Dosya No: 55, Gömlek No: 97, Tarihi: 24 (L) Şevval 1315 (18 Mart 1898), Konusu: Naime Sultan'la, Gazi Osman Paşa'nın oğlu Mehmed Kemaleddin Efendi'nin nikah akitleri.

¹⁵<http://www.gop.edu.tr/gaziosmanpasa.aspx>

Fi 24 (L) Şevval Sene (1)315 (18 Mart 1898) tarihinde teyemmünen (uğurlu olarak) icra buyurulacak akid

1001 Mehr-i Müeccel (Boşanma halinde kız tarafına verilecek para)

1001 Mehr-i Muaccel (Nikâhda geline verilen para, ağırlık)

Akdi Şeyhülislam Mehmed Cemaletdin Efendi daileri icra edecektir.

Vekil: Darussaadetü'ş-şerife Ağası Gani ibn-i Abdullah kulları

Şahid:Müsteşar-ı Meşihat Derviş Ali Rıza Efendi

Şahid: Ser-muhasib Hazret-i Şehr-i Yari Cevher Ağa İbn-i Abdullah Kulları

Vekil: Adliye Nazırı Abdurrahman Paşa

Şahit: Sadr-ı Azam Halil Rifat Paşa

Şahit: Şûrâ-yı Devlet Reisi Said Paşa

Duayı Ayasofya Şeyhi Akif Efendi idüb baş ve ikinci imam efendiler daileri birer asr-i şerif kıraat edecektir.

Müneccimbaşı Efendi Kullarına 4000

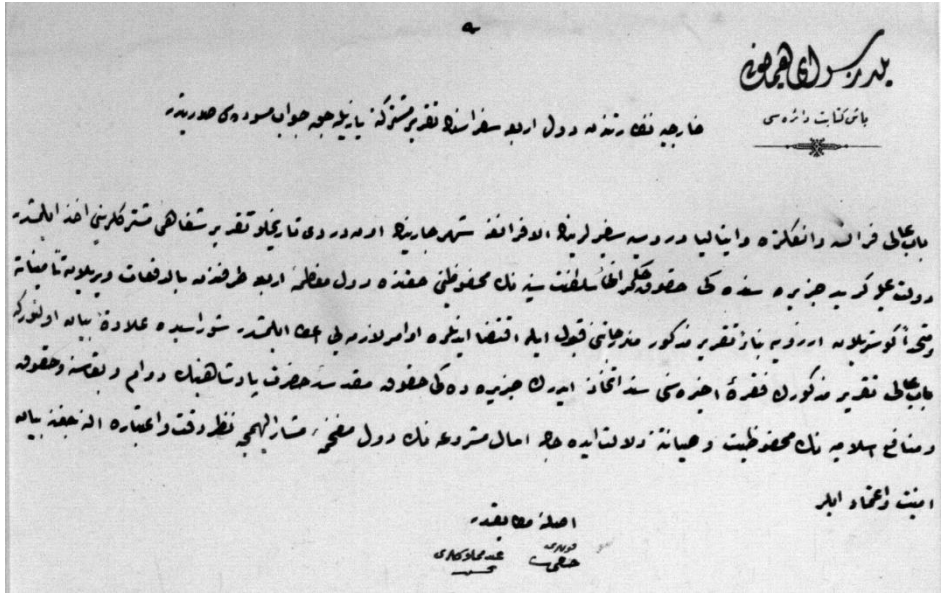
Teşrifati Efendi Kullarına 5000

Ayasofya Şeyhi Efendi Dailerine 3000

Sultan Ahmed Şeyhi Efendi Dailerine 2500

1897 Yunan Savaşından galip çıkmamıza rağmen Yunanistan'ın hamisi olan devletlerin Yunanistan'a verdiği destek neticesi masa başında yapılan antlaşmalarda istediğimiz sonucu alamamıştık. Sonrasında ise Girit'te Rusya, İngiltere, Fransa ve İtalya'nın himayesinde bir yönetim kurularak Yunan kralının oğlu Georgios, komiser olarak tayin edildi. Baskılar neticesi bu süreçte 1898'de Girit'de bulunan askerlerinizin geri çekildiği anlaşılmaktadır. İkinci Meşrutiyetin ilanından sonra (1908) Girit Meclisi Yunanistan'a katıldığını resmen ilan etti. 26 Temmuz 1909'da Rumlar Hanya kalesine Yunan başrağını çektiler.

BOA Fon Kodu: Y..EE.. Dosya No: 114, Gömlek No: 65, Tarihi: 03 (C) Cemaziye'l-ahir 1316 (19 Ekim 1898), Konusu: Girid'teki Osmanlı askerinin nakli için şifahî olarak Rus, İngiliz, Fransız ve İtalyan sefirleri tarafından Bâbiâliye verilen takrire Hariciye Nezaretinin verdiği cevap ve Sadrazam Halil Rifat Paşa'nın tezkiresi.

Hû

Yıldız Sarayı Hümayunu Baş Kitabet Dairesi

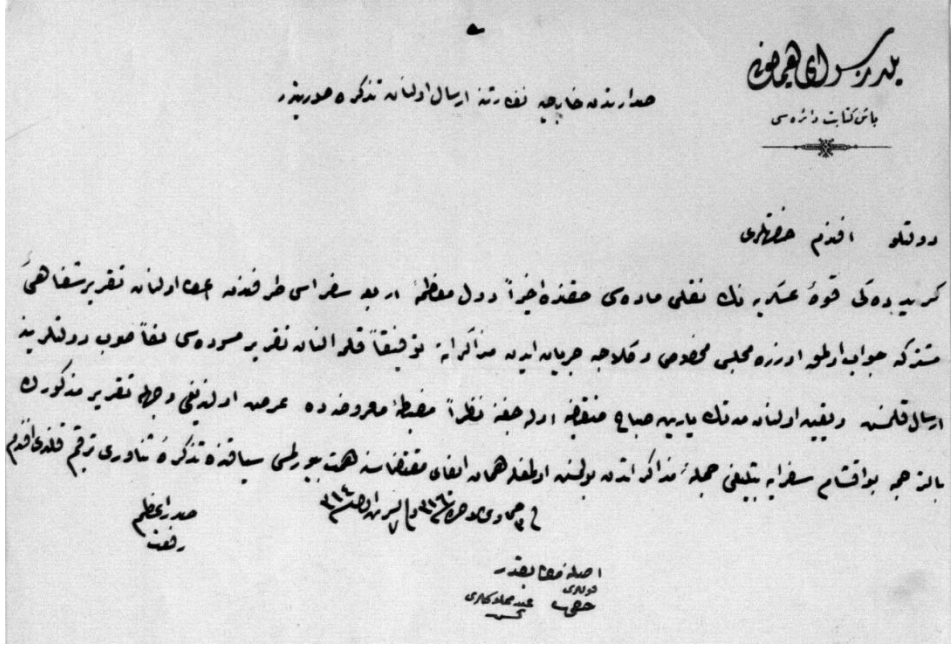
Hariciye Nezaretinden Düvel-i Erbaa Süferasının Takrir-i Müşterekine Yazılacak Cevab Müseveddesi Suretidir.

Bab-1 Âlî Fransa ve İngiltere ve İtalya ve Rusya sefaretlerinin alafranga şehr-i carinin on dördü tarihlü takrir-i şifahi-i müşterekelerini ahz eylemiştir. Devlet-i aliyye Girid ceziresindeki hukuk-ı hâkimdani-i saltanat-ı seniyyenin mahfuziyyeti (korunması) hakkında düvel-i muazzama-i erbaa tarafından bi'd-defaat verilen te'minata müttehiden gösterilen arzuya binaen takrir-i mezkûr mündericatını kabul ile iktiza edenlere evamir-i lazıme-i ita eylemiştir. Şurası da ilaveten beyan olunur ki Bab-1 Âlî takrir-i mezkûrun fikra-i ahiresini (son fıkrasını) sened ittihaz ederek ceziredeki hukuk-ı mukaddese-i hazret-i padişahinin devam ve bekasına ve hukuk ve menafî İslamiyenin mahfuziyet ve sıyanetine (korunmasına) delalet edecek amal-i meşruanın düvel-i müfehham müşarün-ileyhce nazar-ı dikkat ve itibara alınacağına beyan-ı emniyet ve i'timad eyler.

Fi 03 (C) Cemaziye'l-ahir (1)316 ve fi 7 Teşrin-i-evvel Sene (1)314 (19 Ekim 1898)

Aslına mutabıktır. Kulları Hakkı

Abd-ı memlûkları Tahsin

Hû

Yıldız Saray-ı Hümayunu Baş Kitabet Dairesi

Sadaretden Hariciye Nezaretine İrsal Olunan Tezkire Suretidir

Devletlü Efendim Hazretleri

Girid'deki kuvve-i askeriyenin nakli maddesi hakkında ahiren düvel-i muazzama-i erbaa süferası tarafından ita olunan takrir şifahi-i müştereke cevab olmak üzere Meclis-i Mahsus-ı Vükelaca cereyan eden müzakerata tevfikân kaleme alınan takrir müsveddesi leffen (ek olarak) savb-ı devletlerine irsal kılınmış ve ve yakın olunan (bilinen) müddetin yarım sabah münkaziye olacağına (biteceğine) nazaran mazbata-i maruzada arz olduğu vechile takrir-i mezkûrun bi't-tercüme bu akşam süferaya tebliği cümle-i müzakeratdan bulunmuş olmağla heman ifa-yı muktezasına himmet buyrulması siyakında tezkire-i senâveri terkim kılındı efendim.

Fi 03 (C) Cemaziye'l-ahir (1)316 ve fi 7 Teşrin-i-evvel Sene (1)314 (19 Ekim 1898) Sadrazam Rifat

Ashına mutabıkdır

Kulları Hakkı

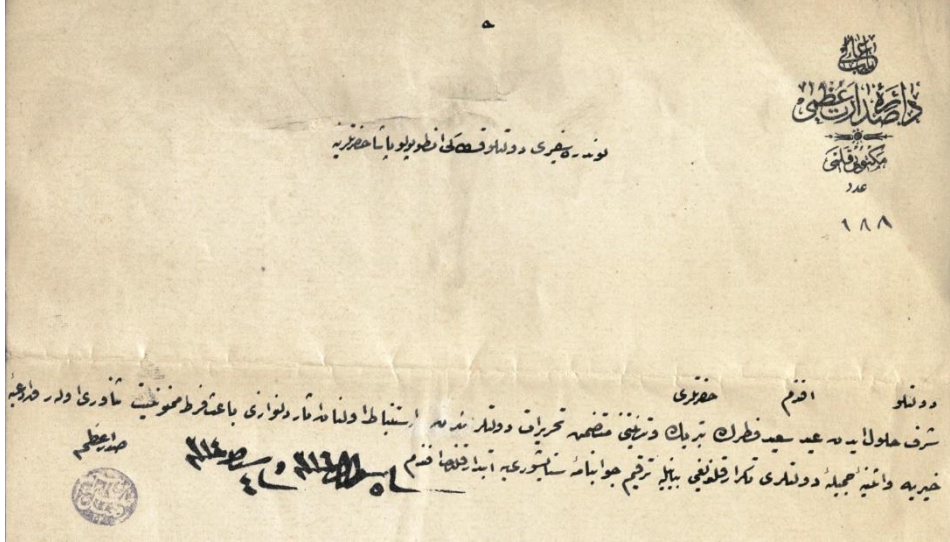
Abd-ı memlûkları Tahsin (Paşa)

HALİL RIFAT PAŞA

Murat Dursun Tosun

Halil Rıfat Paşa, Sadrazamlığının 4.yılında iken, Ramazan Bayramı münasebetiyle bir tebrikname yayınlamıştır.

BOA Fon Kodu: HR.SFR.3... Dosya No: 476, Gömlek No: 11, Tarihi: 5 Şevval Sene 1316 (16 Şubat 1899), Konusu: Sadrazam Halil Rıfat Paşa'nın Ramazan Bayramı tebriknamesi.

Hû

Bâb-ı Âlî Daire-i Sadaret-i Uzma Mektûbi Kalemi

**Londra Sefiri Devletlü Kostaki Anapolo Paşa Hazretlerine
Devletlü Efendim Hazretleri**

Şeref hulul iden İyd-i Said-i Fıtrın tebrik ve tehniyetini (kutlamasını) mutazammın tahrirat-ı devletlerinden istinbat olunan âsâr-ı dil-nüvazi (gönül okşayan) bais-i fart-ı memnuniyeti senaveri olarak ediyye-i hayriye ve esniye-i cemile-i devletleri tekrar kılındığı beyanıyla terkim-i cevabname-i sitayiş-veriye ibtidar kılındı efendim.

Fi 5 Şevval Sene (1)316 ve fi 4 Şubat Sene (1)314 (16 Şubat 1899)

Sadr-ı Azam Halil Rıfat bin İbrahim

Aşağıdaki dosyada çok sayıda belge bulunmasına karşın içlerinden sadece Halil Rıfat Paşanın imzası olan belge alınıp okunmuştur. Belgede Dersim'in o günkü mevcut durumu ile ilgili değerlendirmeler bulunmaktadır.

Hû**Bab-ı Âlî Daire-i Sadaret-i Uzma Mektûbî Kalemî****Anadolu Vilayat-ı Şahanesi Müfettişi Devletlü Şakir Paşa
Hazretlerine****Devletlü Efendim Hazretleri**

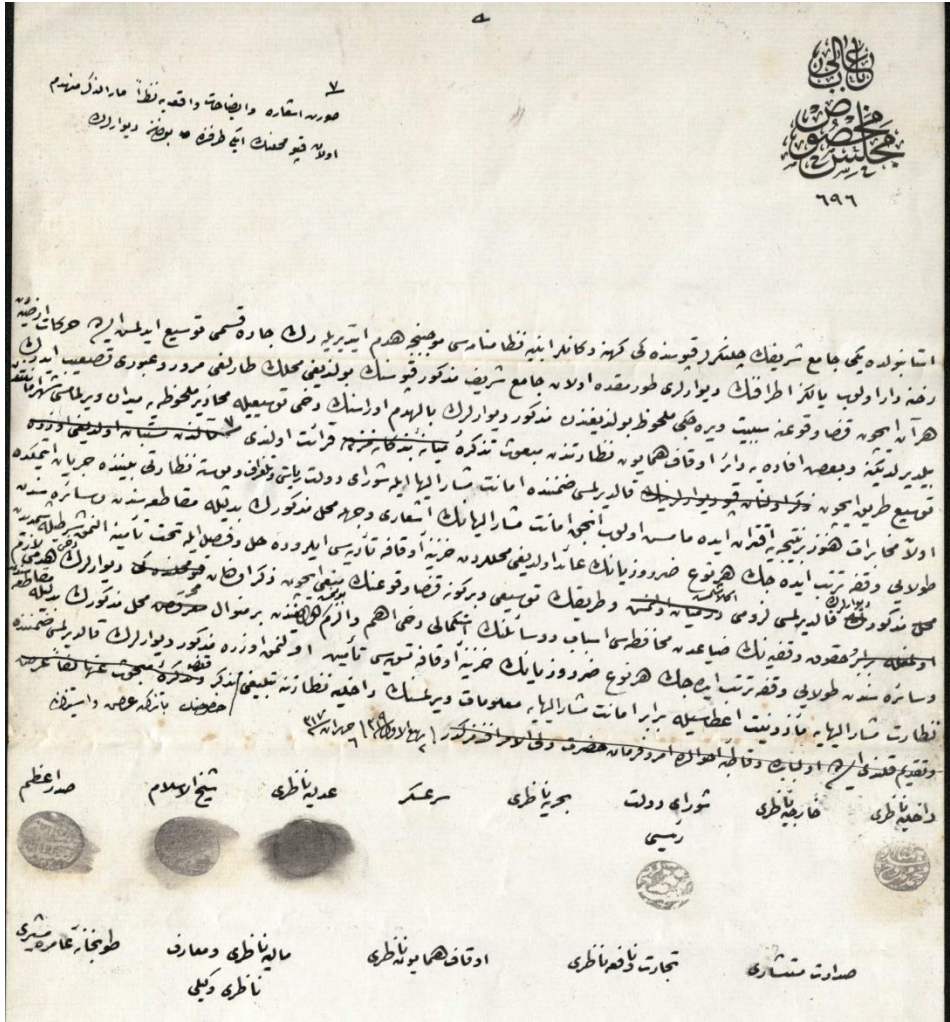
Dersim Kürtlerinin islahı için ittihazı icab eden (alınması gereken) tedabiri mübeyyin taraf-ı devletlerinden ve bu tedabirin mevki'-i fi'ile vaz'-ı için yirmi tabur asakir-i şahanenin sevkine lüzum görülüb şu esnada Dördüncü Ordu mevcudundan o mikdarın ifraz (ayrılıp) ve Dersim'e tahsisi mümkün ve mamafih dahilen haricen sükûnet-yab olmak istidadını henüz kesb edemeyen Ermeni ailesi arasında şimdilik hudud civarındaki anasır-ı İslamın sefk-i demine (kanının dökülmesine) badi (sebebe olacak) ve Ermenilerin amalane (niyetlerine) hadim olacak böyle bir hareket-i şedide-i askeriyenin (sert askeri hareketin) icrası caiz olamayacağı beyanıyla hakikaten muhtac-i islah olan akvam u aşayir-i mezburenin izale-i cehalet (aşiretlerin cahilliklerinin ortadan kaldırılması) ve hoşnutlarıyla daire-i salah ve mutavaata idhalleri için başka yolda bir tedbirin ittihazı muktezi görüldüğünü müş'ir Dördüncü Ordu-yı Hümayun Müşiri Devletlü Zeki Paşa Hazretlerinden mukaddema varid olub Şûrâ-yı Devlet'e havale olunan evrak üzerine mülkiye dairesinden bu kere tanzim ve ita kılınan mazbatada vakıa Ekrad-ı merkûme (Kürtler) henüz bir hal-i cehalet ve bedeviyette bulunarak ahali-i mütecevireye (etraftaki halka) tecavüz ve taaddi (baskı) ile bir çok kıtal ve cinayata (öldürmelere) sebep vermekte oldukları ve bunların mezalimine hedef olan ahali-i muti'a (itaatkâr halk) ise her bâr (daima) hükümet-i seniyyenin enzar-ı dikkat ve merhametini celb ile bi-hakkın bess-i suzişş-i şikâyetten hali kalmadıkları Dersim gibi Anadolu vilayat-ı şahanenin merkezinde vaki' bir mevki-i mühimmin müddet-i medide şu hal üzere terki mahazir ve mazarratı dai' olması azade-i kayd-ı izah olduğu cihetlerle bu babda bir an evvel tedabir-i ciddiye-i islahiye ittihazı akdem umur ve vazaiif olub ancak zat-ı devletlerinin mütalaat-ı meşruhası Dördüncü Ordu-yı Hümayun Müşiriyet-i Celilesince tasvib olunmamakla beraber anın haricinde ne gibi tedabir ittihazı münasib olacağına dair bir guna mütalaa beyan olunmamasına ve hasbe'l-vazife ahval-i mebhuseye nazar-ı bi-kaydi ile bakmaması lazım gelen vali-i vilayetçe dahi ne re'ye bulunulduğuna dair evrak-ı mevcude de sarahat olmamasına ve bunlardan maada mütalaat-ı mesrude devletçe ne yolda telakki olunduğu ve bu babda icra kılınacak

müzakerat cebr u şiddet isti'mali (şiddet kullanımı) yahud tedabir-i leyyine ittihazı (yumuşak tedbirler alınması) esaslarından hangisine binaen edilmek icab-ı hal ve zamana muvafık düşeceği bilinmedikçe Şûrâ-yı Devlet'çe bir karar verilmesi münasib görülememesine binaen ana göre bi'l-etraf tedkik-i maslahatla bu yolda ne yapılmak ve ne gibi tedabir ittihaz kılınmak lazım geleceğine dair olan mütalaatın serian Bâb-ı Âlî'ye inbasının canib-i vilayete ve taraf-ı devletleriyle Dördüncü Ordu-yı Hümayun Müşiriyet-i Celilesine tebliği ve alınacak cevablar üzerine ta'yin-i mukteziyatı ekseriyatla tekrar edildiği şu kadar ki Ekrad-ı merkûmenin civar ahali-i muti'a (itaatkâr halk) hakkındaki zulm ve taaddiyatlarını asıl mevsim-i sayfda (asıl yazın) ika ve teşdit eylemekte olduklarından bahs ile istitaf olunmasına nazaran bu yolda ittihaz kılınacak tedabir-i esasiye-i ıslahiyenin (alınacak ıslahat tedbirlerinin) takdirine (belirlenmesine) kadar bu yüzden mütehaddi olan şikâyetin izalesine (orradan kaldırılmasına) acilen medar olmak üzere eşkıya-yı mezkûrenin güzergâh-ı tahattileri (saldırı yerleri olan) olan nukat-ı lazımede (gerekli noktalarda) mikdar-ı kâfi (yeteri kadar) kuvve-i muhafaza-i askeriye (askeri kuvvet) bulundurulmak gibi tedabirin dahi vakit geçirilmeksizin heman icrasıyla mugayir-i adl u kanun-ı ahvale (kanuna aykırı durumlara) meydan verilmemesinin ve neticesinin Bâb-ı Âlî'ye iş'arının ekiden (yazılmasının sıkıca) mahalline tebliği ilaveten müzakerat olduğu beyan edilmiş ve vilayet ve müşirin-i müşarün-ileyhaya tebligat icrası Dahiliye Nezaret-i Celilesiyle taraf-ı vâlâ-yı ser-askeriye iş'ar kılınmış olmağla mülahazat-ı aliyyelerinin sür'at-i inbasına himmet buyrulması siyakında şukka-i senâveri terkim kılındı efendim.

**Fi 9 Rebiü'l-evvel Sene 1317 ve fi 5 Temmuz 1315 (18 Temmuz 1899)
Sadrazam Halil Rifat bin İbrahim**

Halil Rifat Paşa'nın Sadrazamlığının 6. yılında ve vefatının öncesine denk gelen bir dönemde yapılan yazışmada Yeni Cami (Eminönü) cıcarında Çilingirler kapısı olarak bilinen bir kapının varlığından ve burada yapılacak inşaat çalışmalarından bahsedilmiştir.

BOA Fon Kodu: Y..PRK.A... Dosya No: 12, Gömlek No: 62, Tarihi: 02 (Ra) Rebiü'l-evvel 1319 (19 Haziran 1901), Konusu: Yenicami'nin Çilingirler kapısının duvarlarının kaldırılması ve yolun tevsi'i.

Hû Bâb-ı Âlî Meclis-i Mahsus

İstanbul'da Yeni Cami-i Şerifi'nin Çilingirler Kapısındaki köhne (eskimiş) dükkânlar ebniye (bina) nizamnamesi mucibince hedm ettirilerek (yıkılarak) cadde kısmı tevsi' ettirilmiş (genişletilmiş) ise de harekât-ı arziyeden (depremden) rahnedar (gedik açılmış) olub yalnız etrafının duvarları durmakda olan cami-i şerif-i mezkûr kapısının bulunduğu mahallin darlığı mürur-ı uburu (gelip geçişi) tes'ib ederek (zorlaştırarak) her an içün kaza vuku'una sebebiyet vereceği melhuz

(beklenmekte) bulunduğundan mezkûr duvarların (duvarların) bi'l-hedm (yıkılarak) orasının dahi tesviyesiyle (genişletilmesiyle) mahazir-i melhuzaya (korkulacak durumlara) meydan verilmemesi şehremanetinden (belediye başkanlığından) bildirildiğine ve ba'zı ifadeye dair evkaf-ı hümayun nezaretinden mebhus (bahsolunmuş) tezkire kıraat olundu (okundu). Suret-i iş'ara ve izahat-ı vakıya nazaran marru'z-zikr münhedim olan (yıkılmaya yüz tutan) Kapu Mahallesinin iki tarafında bulunan duvarların tevsi'-i tarik (yolun genişletilmesi) için kaldırılması zımnında emanet-i müşarün-ileyha ile Şûrâ-yı Devlet Riyaset ve Telgraf ve Posta Nezareti beyinde (arasında) cereyan etmekte olan muhaberât (haberleşme) henüz bir netice iktiran edememiş (alınamamış) olub, ancak emanet-i müşarün-ileyhanın iş'arı vechile mahal-i mezkûrun bedeliyle mukataasından vesairesinden dolayı vakfa terettüb edecek (ortaya çıkacak) her nevi' zarar ve ziyanın aid olduğu mahallerden hazine-i evkafa te'diyesi (ödenmesi) ileride hall ü fasl (iyi bir netice alınarak) ile taht-ı te'mine (teminata) alınmak şartıyla şimdiden mezkûr duvarların kaldırılması lüzumu anlaşılmış ve tarikin (yolun) tevsi'-i (genişletilmesi) ve bir guna kaza vuku'unun men'-i için zikr olunan duvarların dahi hedmi (yıkılması) lazım ve hukuk-ı kaziyenin ziya'iden muhafazası esbab ve vesailinin istikmalî (sağlanması) dahi ehem ve elzem bulunmuş olduğundan ber minval-i muharrer mahal-i mezkûrun bedeliyle mukataasından vesairesinden dolayı vakfa terettüb edecek (ortaya çıkacak) her nevi' zarar ve ziyanın hazine-i evkafa tesviyesi te'min olunmak üzere mezkûr duvarların kaldırılması zımnında nezaret-i müşarün-ileyhaya me'zuniyet itasıyla beraber emanet-i müşarün-ileyhaya malumat verilmesinin dahiliye nezaretine tebliği hususunun ba-tezkere arz ve istizan kılındı.

Fi 02 (Ra) Rebiü'l-evvel Sene (1)319 ve fi 6 Haziran Sene (1)317 (19 Haziran 1901)

Dahiliye Nazırı / Hariciye Nazırı / Şûrâ-yı Devlet Reisi / Bahriye Nazırı / Ser-asker Adliye / Nazırı / Şeyhü'l-İslam / Sadaret Müsteşarı / Ticaret ve Nafia Nazırı / Evkaf-ı Hümayun Nazırı / Maliye Nazırı ve Maarif Nazırı Vekili / Tophane-i Amire Müşiri / **Sadrazam Halil Rifat bin İbrahim**

Birinci belgede hazırlayanın ismi olmasa da ikinci belgeden Halil Rifat Paşa'nın damadı Şükrü Bey tarafından hazırlandığı anlaşılmaktadır. İkinci belgeyi Sultan Abdülhamid'in sırdaşı durumunda olan Hazret-i Şehr-i Yâri Tahsin Paşa üst yazı olarak yazmıştır.

Belgelerin özetinde Halil Rıfat Paşa'nın Manastır valiliğine geldiğinde vilayetin Rum ve Bulgar eşkıya çeteleri tarafından kuşatılmış olduğu, paşanın aldığı tedbirlerle bu işin üstesinden geldiği anlatılarak o zaman alınan bu tedbirlerin içinde bulunulan şartlar gereği başka yerlerde de uygulanabileceği belirtilerek paşanın, Manastır'da bulunduğu sırada yanında olan damadından alınan tedbirlerle ilgili yazılı ve sözlü bilgi alınmıştır.

Günümüzdeki köy koruyuculuğu sisteminin ilk uygulaması sayılacak sistemde köylerde belirlenen güvenilir kişilerin devletin kontrol ve bilgisi dahilinde silahlanması sağlanarak milis fahri zabtiye teşkilatı kurulmuştur. Kuralan bu teşkilat köylerin büyüklüğüne göre belirli sayıdaki zabtîyelerden oluşmuş ve yakalarına taktıkları pirinç fahri zabtiye yazısıyla da tanınmaları sağlanmıştır.

Amaç Bulgaristan ve Rumeli'de bozulan düzenin yeniden sağlanabilmesi için aynı yöntemin uygulanmasının faydalı olup olmayacağını Meclis-i Vükela'da görüşülmesidir.

BOA Fon Kodu: İ.MTZ (04). Dosya No: 30, Gömlek No: 1966, Tarihi: Fi 26 Ramazan 1321 (16 Aralık 1903), Konusu: Bulgaristan ve Rumeli'de bozulan huzuru, emniyet ve asayişî sağlamak ve şakileri yok etmek üzere, sabık Sadrazam Halil Rıfat Paşa'nın Manastır'da vali iken uyguladığı ve damadı Şükrü Bey tarafından yazılan layiha ve şifahi ifadesi üzerine, durumun Meclis-i Vükela'ca görüşülerek verilecek kararın arzı.

صدر اعظم مرحوم حلیل رفعت پاشا

Hû

Sadr-ı merhum (merhum sadrazam) Halil Rifat Paşa'nın Manastır Vilayetine tayin buyurularak merkez-i vilayete muvasalatında dahil-i vilayetde eşkıyanın çoğalıp yollardan ve karyelerden ve hatta bazen kasabalardan dağlara adamlar kaldırıldığı ve emniyet ve asayişin münselib olduğu (kalmadığı) ve eşkıyadan mutazarrır olan (zarar gören) ahali-i hristiyanenin şikâyetde buldukları anlaşılması üzerine emniyet ve asayiş-i vilayetin iadesi için çare çare taharrisine teşebbüs etmiş (çare aramağa başlamış) idi.

Eğerci saye-i hazret-i padişahide jandarmadan ve asakir-i nizamiye-i şahanedan bir çok müfrezeler gezdirilmekte ise de eşkıya takımları da insan giremeyecek sarp yerlerde topladığı ve asakir-i şahane ise oralara çıkamadığı ve her tarafta ve hususıyla köylerde her zaman asker buldurmak mümkün olmadığı gibi diğer yandan İslam ve Hristiyan heman bi'l-cümle ahalinin kendilerini muhafaza için silah taşımakta oldukları görüldüğünden ve bunun ise mahzuru derkâr idüğünden silah taşımak maddesi cümleye yasağ idilüb (yasaklanıp) yalnız karyelerde (köylerde) ahali kendilerini eşkıyadan muhafaza etmek için her karye mu'teberanının (köy ileri gelenlerinin) intihab (seçim) ve kefaletiyle ve hükümetin ruhsat müzekkeresiyle kendi karyelerine mahsus olarak köyün cesametine göre üçer beşer ve sekiz kişi intihab ettirilmiş (seçtirilmiş) ve bunlara (Fahri Zabtiye) namı verilerek işbu fahri zabtiyeler lede'l-iktiza silahlı bulunub eşkıya zuhurunda müdafaa mezun edilmiş idi. Eşkıyanın mikdarı ziyade (çok) olduğu takdirde iki üç köy fahri zabtiyesi birleşerek müdafaa ettikleri misillü inde'l-hace mensub oldukları nahiy ve kaza merkezlerine ihbar-ı keyfiyet ederek oradan sevk olunacak jandarma veya müfreze-i askeriye ile birlikte tenkil-i eşkıyaya say' ederler idi (eşkıyanın cezalandırılmasına çalışırlardı).

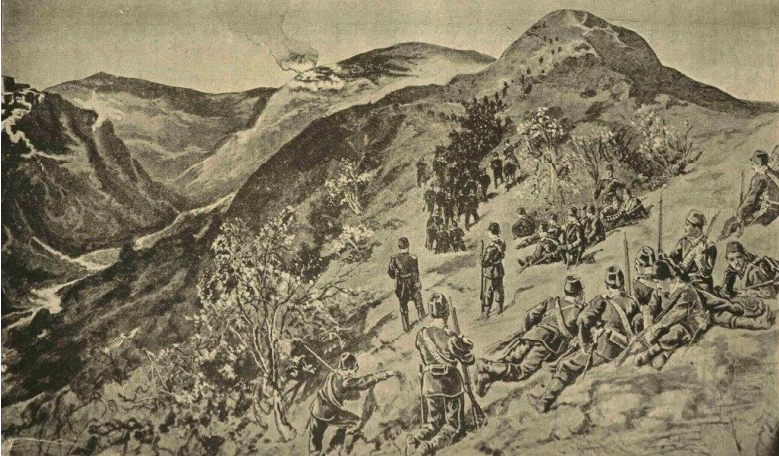
Hatır-ı ubeydanemde kaldığına göre kaza ve nahiy merkezlerinde birer (İnzibat Komisyonu) ve her karyede (köyde) dahi birer (Emniyet Komisyonu) teşkil olunmuş (kurulmuş) ve fahri zabtiyelerin intihabı maddesi bu komisyonlara tevdi' olunmuş idi. İşbu teşkilatı icra etmek üzere kuraya mahsus memurlar izam idilüb (yollanıp) komisyonlar onlar vasıtasıyla ve köyün ileri gelenlerinden olmak şartıyla teşkil ve komisyon erkânının ve bunlar tarafından intihab edilen fahri zabtiyelerin esamisini mübeyyin bir defter tanzim edilerek ve ziri kazada meclis idare ve nahiyelerde ihtiyar meclisleri tarafından temhir olunarak (mühürlenerek)

birer nüshası kaza ve liva merkezlerinde bulundurulmakta ve işbu defterler üzerine fahri zabtiyelere silah taşımak için hükümetçe birer tezkire verilmekte idi. İnzibat komisyonları emniyet komisyonlarına ve emniyet komisyonları fahri zabtiyelere ve me'murin-i hükümet dahi bunların cümlesine nezaret ederek köylere gelecek eşkıyadan sırasıyla bu komisyonlar ve fahri zabtiyeler mesul tutmuşdur.

Fahri zabtiyelere devletçe maaş ve ta'yinat gibi bir şey verilmeyüb bunlar sırf fahri oldukları gibi her zaman giydikleri elbiselerinin yakalarına yalnız (Fahri Zabtiye) yazılı pirinç levhalar ta'lik ettirilmiş (taktırılmış) ve bu suretle fahri zabtiyeler ahali-i saireden tefrik edilmiş (ayrılmış) idi. Bunların taşıdıkları silahlar dahi kendi malları olan çakmaklı ve kapsüllü sair adi eslihadan ibaret olub hükümetçe kendilerine katiiyen silah verilmemiştir.

İşbu teşkilat için iki ta'limat kaleme alınmıştır ki birisi karada emniyet komisyonlarını teşkil ve fahri zabtiyeleri tertib etmek üzere kol kol karyelere gönderilen me'murların suret-i hareketine ve diğeri dahi emniyet komisyonlarıyla fahri zabtiyelerin vezaifine dairdir. İşbu iki ta'limat nüshalarının el-yevm Manastır vilayetinde bulunabilmesi muhtemeldir.

Tedabir-i maruzanın ittihazından iki ay sonra seksen doksan kadar eşkıya hayyen ve meyyiyen derdest olunmuş (canlı ve ölü olarak ele geçirilmiş) ve yüzden mütecaviz Rum ve Bulgar eşkıyası Yunanistan'a ve Bulgaristan'a firar etmiş ve Rum şakileri Rum köylerine ve Bulgar eşkıyası Bulgar köylerine gelememeğe başlayub saye-i satvet-vaye-i hazret-i hilafet-penahide asayiş-i vilayet tamamen iade edilmiş idi.

Hû**Yıldız Saray-ı Hümayunu Baş Kitabet Dairesi**

Dün akşam huzur-ı hümayun-ı mülükânede nail-i mükâfat-ı seniyye buyurdıkları sırada sadr-ı esbak Rıfat Paşa merhumun Manastır vilayeti dahilinde bulunduğu esnada ittihaz olunan ve Bulgaristan komiserliğinin iş'arı üzerine tezkire-i hususiye-i sadaret-penahileriyle arz olunan tedabire dair taraf-ı sami-i sadert-penahilerinden ve merhum-ı müşarün-ileyhin sadareti esnasında Rumeli'ye gönderilmiş hey'etin netice-i tahkikatı üzerine Encümen-i Vükela'ca verilmiş karar hakkında da adliye nazırı paşa hazretleri tarafından maruzat vuku'-bulmuş olub Rıfat Paşa merhumun damadı Şûrâ-yı Devlet Mülkiye Dairesi azasından Şükrü Bey Efendi Hazretlerinin merhumun Manastır valiliğinde yanında bulunduğundan oraca ittihaz olunan tedabire dair muamelatı olmak tabii bulunmasıyla yazıp arz-ı takdim eylemesi emr u ferman buyrulmuş ve olbabda kaleme aldığı layiha leffen su-yi sami-i sadaret-penahilerine irsal kılınmıştır. Kendisi şifahen izahat ita etmek üzere nezd-i sami-i sadaret-penahilerine azimet edeceğinden ve Bulgaristan komiserliğinin tezkire-i hususiye-i sadaret-penahileriyle arz ve takdim olunan tahriratında Rıfat Paşa merhumun manastır valiliğinde ittihaz eylediği (aldığı) tedabirin mevki'i icraya vaz'ı takdirde Bulgaristan'dan ne talep ve arzu olunur ise icra olunacağına dair adliye nazırıyla reis-i nuzzarın (başbakanın) teminat ve beyanatda buldukları muharrer (yazılı) olduğundan ve Rusya ve Avusturya devletlerinin temin-i asayiş maksadıyla devlet-i aliyyeye bir takım teklifatda ve Bulgaristan'ın rahat durması için anlara ifa-yı tebligat eyledikleri yolunda beyanatda bulunmakda olub halbuki Bulgaristan'a anlar tarafından şimdiye kadar vaki olan tebligatın te'siri görülemediği vukuat ile sabit bulunmuş ve hatta Bulgaristan ahiren kuvve-i munzama-i askeriyesini devlet-i aliyyenin ihtarı üzerine terk ve terhis eylemiş ve olsa olsa devletlerin Bulgaristan'a şimdi de evvelki gibi ifa-yı tebligat eyleyecekleri bunun da emsali ve sevâbıkı (geçmiş) vechile gayr-i müsmir (semeresiz) olacağı ve o halde devlet-i aliyyeyi serbest bırakmaktan başka bir şey yapamayacakları ve halbuki bu netice şimdi de mevcut olduğu derkâr ve devletlerce Rumeli'de sükun ve asayiş olmadığı mevzu' bahis ve şikâyet olmasına nazaran bu temin edildiği halde bir diyecek kalmamak lazım geleceği aşikâr bulunmuş idüğünden ve Rıfat Paşa merhumun müddet-i medidede (kısa zamanda) Rumeli vilayetinin ekser cihetinde bulunarak tecrübesi mesbuk ve makam-ı sami-i sadaretdede bulunduğu

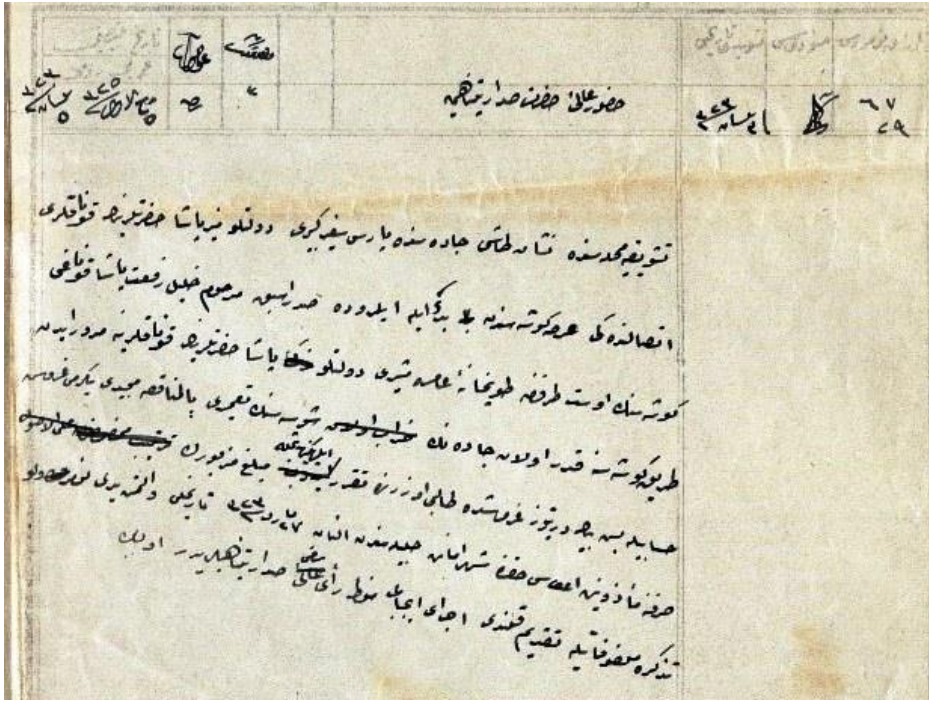
müddet içinde dahi kifayet ve sadakati meşhud olarak veli-nimet-i bi-minnet padişahımız efendimiz hazretlerinin memnuniyet ve davat-ı hayriye-i cenâb-ı hilafet-penahilerine mazhar olmuş ve Manastırca ittihaz eylediği (yürürlüğe koyduğu) tedbir müşemmir (faydalanılması gereken bir tecrübe) bulunmuş idüğinden Bulgaristan komiserliğinin marru'z-zikr tahriratıyla müşarün-ileyh Şükrü Bey'in layihası ve ifade-i şifahiyesi üzerine Meclis-i Vükelaca müzakere-i keyfiyet olunarak verilecek kararın arzı şeref-sudur buyurulan irade-i seniyye-i cenâb-ı padişahi icab-ı alisinden olmağla ve zat-ı sami-i sadaret-penahileri selam-ı saadet-eşamm-ı mulükâne ile talfif buyurula. Ol-babda emr u ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fi 26 Ramazan Sene (1)321 ve fi 3 Kanun-i-evvel Sene (1)319 (16 Aralık 1903) Ser Kâtib-i Hazret-i Şehr-i Yari Bende Tahsin

Halil Rifat Paşa'nın vefatından sonra yapılan bir yazışmadan paşa'nın Nişantaşı'nda bir konağı olduğu anlaşılmaktadır. 1907 tarihinde Nişantaşı Caddesinden itibaren bu konağın olduğu yere kadar ulaşan şose yolun tamirinin yapılması programlanmıştır. Paşanın vefatının üzerinden 6 yıl geçtikten sonra bu yol tamirinin gündeme gelmesi paşanın İçişleri bakanlığı ve Sadrazamlığı döneminde kendisine iltimas geçmediğini de göstermektedir.

BOA Fon Kodu: DH.MKT. Dosya No: 1164, Gömlek No: 27, Tarihi: 05 (Ra) Rebiü'l-evvel 1325 (18 Nisan 1907), Konusu: Teşvikiye Mahallesi'ndeki Nişantaşı Caddesi'nden başlayıp Halil Rifat Paşa Konağı'na kadar devam eden şosenin tamiri.

Huzur-ı Ali-i Hazret-i Sadaret-penahiye

Fi 05 (Ra) Rebiü'l-evvel Sene (1)325 ve fi 05 Nisan Sene (1)323 (18 Nisan 1907)

Teşvikiye Mahallesinde Nişantaşı Caddesinde Paris sefir-i kebiri (büyük elçisi) Devletlü Münir Paşa Hazretelerinin konakları ittisalindeki arsa köşesinden bed' ile (başlayarak) ilerüde sadr-ı esbak (önceki sadrazam) merhum Halil Rifat Paşa Konağı köşesinin üst tarafından Tophane-i Âmire müşiri devletlü paşa hazretlerinin konaklarına mürur iden (giden) tarik köşesine kadar olan caddenin şosesinin tamiri bi'l-münakasa (eksiltmeyle) mecidi yirmi kuruş hesabıyla beş bin dört yüz kuruşda talibi üzerine takarrür eylediğinden bahisle meblağ-ı mezburun sarfına me'zuniyet itası hakkında şehri emanet-i celilesinden alınan 27 Mart Sene (1)323 (15 Kasım 1910) tarihli ve altmışyedi numrolu tezkire melfufatıyla takdim kılındı. İcra-yı icabı menut-ı re'y-i sami-i sadaret-penahileridir. Ol-babda.

Halil Rifat Paşa'ya Edirne'ye bağlı Gelibolu'da bazı kömür ve petrol madenlerinin padişah tarafından ihsan buyurulmuş olduğu

Edirne vilayetine tabi Gelibolu Sancağı dahilinde ve Bolayır istihkâmâtı civarında bulunub imtiyazı ba-ferman-ı âlî sadr-ı esbak Halil Rifat Paşa'ya ihsan buyurulmuş olan kömür ve petrol ma'denlerinin bir İngiliz kumpanyasına devr olunduğu ve mezkûr ma'den ihracatının teshili (kolaylaştırılması) zımında bir küçük şimendüferin inşasına başlanılacağı arz ve ihbar olunması üzerine ol-babda telakki olunan irade-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi mantuk-ı alisince tebligat-ı lazıme lede'licra liva-i mezkûrda Şarköy dahilinde Platonoz Deresi ve Koca Ali ve Gölcük ve Eksamil karyelerinde onüçbinaltıyüzbeş cerib (dönüm) arazide vaki petrol ve linyit maadinleri 22 Zilhicce Sene (1)314 (24 Mayıs 1897) tarihli ferman-ı âlî ile merhum-ı müşarün ileyhe ihsan buyurulmuş olub gerçi bu ma'denin yüz hisse itibarıyla altmışüç hissesi İngiltere devleti tebasından Möstö Gavin Gilforis namına devr olunacağı merhum-ı müşarün-ileyh tarafından 18 Temmuz Sene (1)317 (31 Temmuz 1901) tarihli ve 76 numrulu tezkiresiyle iş'ar olunmuş ise de bu babda hiçbir muamele yapılmadığını ve hatta maadin-i mezkûrun resm-i mukarreresi (kararlaştırılmış vergisi) merhum-ı müşarün-ileyh veresesinden aranılmakda olub işbu maadenlerin nakli için şimendüfer inşa olunacağına dair nezaretçe bir guna muamelat olmadığını mutazammın Orman ve Maadin ve Ziraat Nezareti Celilesinden ve paşa-yı müşarün-ileyhe ihsan buyurulmuş olan mezkûr kömür ve petrol ma'denleri hakkında meclis idare-i vilayetçe kuyud-ı malumat olmayub yalnız orman sermüfettişliğinden 22 Zilhicce Sene (1)314 (24 Mayıs 1897) tarihli bir kıt'a ferman-ı alisinin suret-i metbuası irae edilmiş ve bunda ma'denlerin teshil-i nakli (naklinin kolaylaştırılması) için hutut-ı hadideye (demir yoluna) boru ferşiyatına (döşenmesine) müsaade buyurulduğu münderiç bulunmuş ise de ma'denlerin İngiliz kumpanyasına veyahud başka bir nama devri hakkında muamele cereyan ettiğine (yapıldığına) dair mezkûr sermüfettişlikçe kayıt bulunamadığı ve Bolayır istihkâmı civarında şimendüfer inşası için teşebbüs vuku'-bulmadığı Gelibolu mutasarrıflığından iş'ar olunarak Şarköy ve Mürefte kazalarından alınacak malumatın ve netice-i tahkikatın başkaca bildirileceğini havi Edirne vilayetinden cevaben varid olan tezkire ve telgrafname leffen arz ve takdim kılındı, efendim.

Fi 6 Zilhicce Sene (1)325 ve fi 28 Kanun-i-evvel sene (1)323 (10 Ocak 1908)

Sadrazam Ferit (Avlonyalı)

۴۰

اداره ولایتی کلاوه سفیره کفراسلامه

 مکتوبه ایلیه
 عین

۲۰ کلاوه اولی ۴۴ در عوم غلبه رفعت بلا سببه احسانه بوردیلمه کور و نوردل معضری عقده مجلسه اداره ولایتی
 بولمیش لوز مکلوه قیدر معضری به تحری اندر لک برسی بولمیش بولمیش اولمیش سر قسطنطنیه اولمیش ۴۴ دی اولمیش
 لاریجای بر قسطنطنیه عالیک صدره مشورعی ایله ایلمه دیونده معضریک فرسول تقاضای ایزمه خفوش عدیده
 دیوری فرستانه ساعده بوردیلمیش معضری ۲۰ بولمیش اب ده معضریک انکلیز قسطنطنیه سنه دیوندر قسطنطنیه
 دیوری عقده مکلوه داز مکلوه سر قسطنطنیه ده قید بوردیلمیش مکتوبه کلیمولی قسطنطنیه ولایتی مالو استعوم
 انکلیز عداده بولور بتمکلوی حوزانه در عوم شایرچ احسانه بولمیش معضری ولایتی و اوجور ده کند و ندر
 انکلیز قسطنطنیه دیوندر قسطنطنیه مکلوه معضری عقده ایله حجه معضریک بیلدیلمیش
 اسطفا قاضیه اولمیش اولمیش قسطنطنیه ده قسطنطنیه اولمیش قسطنطنیه
 ۴۴ کلاوه اولی

ولایتی
کلاوه اولی

Hû

Bab-1 Daire-i Sadaret-1 Uzma Mektubi Kalemi Edirne Vilayetinden Gelen Şifreli Telgrafname

C. (Cevap) 25 Kanun-i-evvel Sene (1)323 (07 Ocak 1908) merhum Halil Rifat Paşa'ya ihsan buyurulan kömür ve petrol ma'denleri meclis idare-i vilayetçe bulunması lazım gelen kuyud-ı muamelat taharri etdirildikde (araştırıldığında) bir şey bulunamayub yalnız orman ser-müfettişliğinden ol-babda 22 Zilhicce Sene (1)314 (24 Mayıs 1897) tarihli bir kıt'a ferman-ı alisinin suret-i matbuası irae edilmiş ve bunda ma'denlerin teshil-i nakli (naklinin kolaylaştırılması) hutut-ı hadideye (demir yoluna) ve boru ferşiyatına (döşenmesine) müsaade buyurulduğu münderic bulunmuş ise de ma'denlerin İngiliz kumpanyasına veyahud başka bir nama devri hakkında muameleye dair mezkûr ser-müfettişlikçe de kayd buldurulamamışdır. Galibolu mutasarrıflığı vekâletinden bi'l-istilam (yazılı olarak istenen soruya) alınan cevap da Bolayır istihkâmı

HALİL RIFAT PAŞA

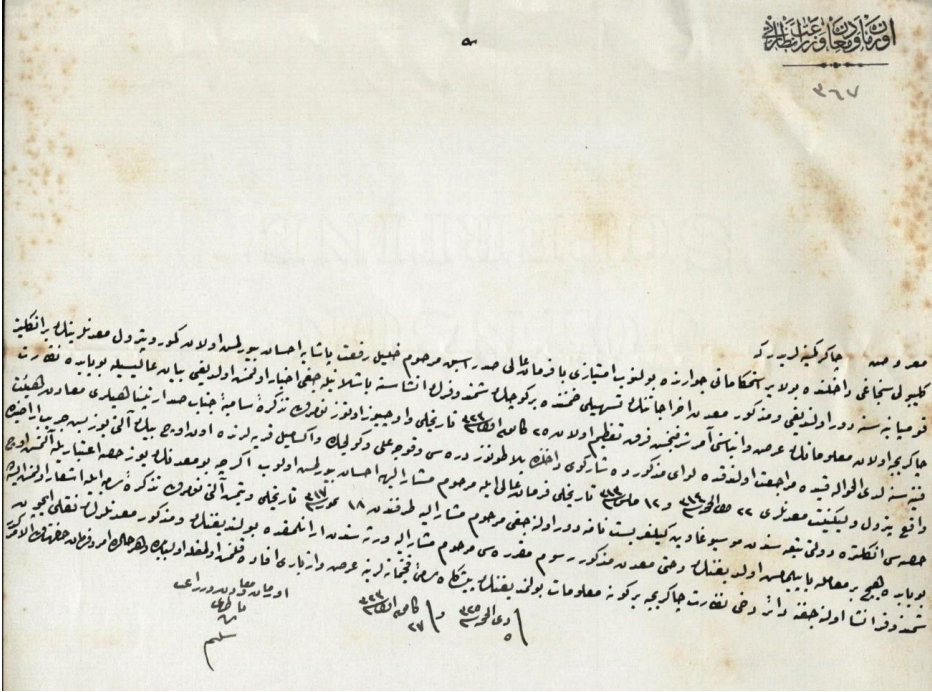
Murat Dursun Tosun

C. (Cevap) 1 Kanun-i-evvel Sene (1)323 (14 Aralık 1907) sadr-ı esbak Halil Rıfat Paşa'ya ihsan buyrulan maadinde inşasına teşebbüs olduğu istihbar buyrulan şimendüferin men'i ber-mantuk-ı emr u ferman-ı hümayun cenab-ı padişâyi Gelibolu mutasarrıflığı'na iş'ar kılınmağla beraber bu-babda tahkikat-i mukteziye bi'l-ibtidar ma'den-i mezkûr hakkında vilayet meclis idaresince bulunması lazım gelen kayd ve malumat buldurulamamış ise de orman ser-müfettişliğince icra ettirilen tatbiat-ı kuyudiye neticesinde fi 22 Zilhicce Sene (1)314 (24 Mayıs 1897) tarihinde havale olduğunu ifade ve bir suret-i matbuası irae edilen ferman-ı ali mucebince ma'den-i mezkûrun merhum-ı müşarûn-ileyhaya ihsan ve maadin naklini teshil için sahil-i bahre kadar hutut-ı hadideye (demir yoluna) ferişine (döşenmesine) de müsaade buyurulduğu müsteban (anlaşılmış) olub şu kadar ki zikr olunan ma'denin Vitali ve şürekâsına (ortaklarına) devr olduğuna dair buraca henüz muamele-i resmiye kaydına henüz destires olunamadığı ve ma'den mevkii olmak üzere mezkûr müfettişlikden tayin ve ifade kılınan sahilin Mürefte kazasına tabi olmasına mebni oradan da istilam-ı keyfiyat olunmuş ise de sahil boyunda şimendüfer inşası(na) teşebbüs vuku'-bulmadığı cevaben bildirilmediği ve Geliboluca icra ettirilmekte olan tahkikat neticesinin dahi arzına müsaraat olunacağı maruzdur ferman.

Fi 27 Kanun-i-evvel Sene (1)323 (09 Ocak 1908)

Edirne Valisi Ziver

Hû

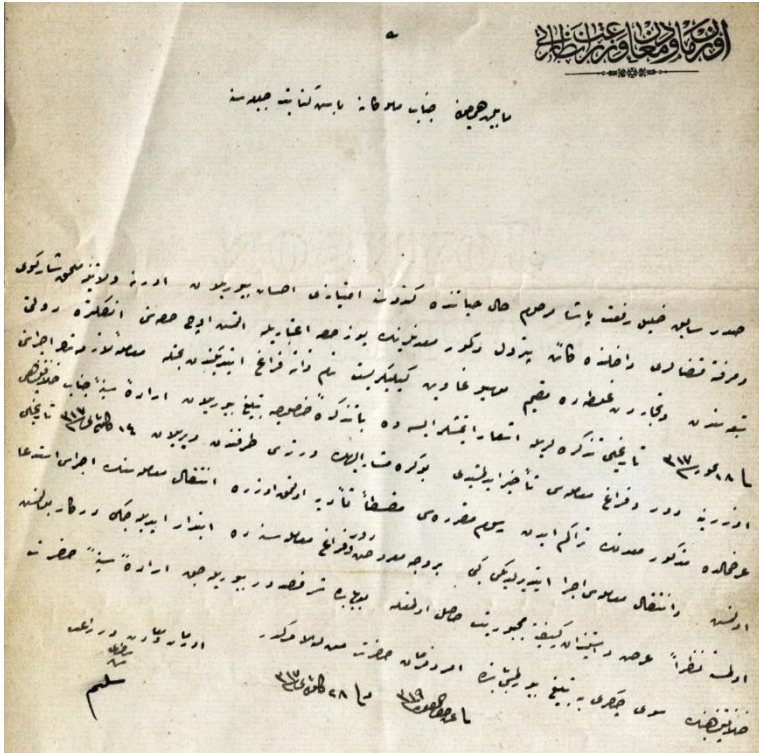
Orman Maadin ve Ziraat Nezareti Maruz-ı çaker-i kemineleridir ki

Gelibolu Sancağı dahilinde Bolayır istihkâmâtı civarında bulunub imtiyazı ba-ferman-ı ali sadr-ı esbak (eski sadrazam) Halil Rıfat Paşa'ya ihsan buyurulmuş olan kömür ve petrol ma'denlerinin bir İngiliz kumpanyasına devr olduğu ve mezkûr ihracatının teshili (kolaylaştırılması) zımında bir küçük şimendüferin inşasına başlanılacağı ihbar olunmuş olduğu beyan-ı alisiyle bu babda nezaret-i çakerice olan malumatın arz ve inbasını amir şeref-bağ-ı tarif-i fark olan 25 Kanun-i-evvel Sene (1)323 (07 Ocak 1908) tarihli ve üçyüzotuz numrolu tezkire-i samiye-i cenab-ı sadaret-penahileri ma'den hey'et-i fenniyesine lede'l-havale kuyuda müracaat olundukda lede'l-müzakere Şarköy dahilinde Platonoz Deresi ve Koca Ali ve Gölcük ve Eksamil karyelerinde onüçbinaltıyüzbeş cerib (dönüm) arazide vaki petrol ve linyit ma'denleri 22 Zilhicce Sene (1)314 ve fi 12 Mayıs Sene (1)313 (24 Mayıs 1897) tarihli ferman-ı ali ile merhum-ı müşarün-ielyhaya ihsan buyurulmuş olub eğerci bu ma'denin yüz hisse itibarıyla altmışüç hissesi İngiltere devleti

tebasından Möstö Gavin Gilforis namına devr olunacağı merhum-ı müşarün-ileyh tarafından 18 Temmuz Sene (1)317 (31 Temmuz 1901) tarihli ve 76 numrolu tezkire-i samiye ile iş'ar olunmuş ise de babda hiçbir muamele yapılmamış olduğunun ve hatta ma'den-i mezkûrun resm-i mukarreresi (kararlaştırılmış vergisi) merhum-ı müşarün-ileyh veresesinden aranılmakta bulunduğunun ve mezkûr ma'denlerin nakli için şimendüfer inşa olunacağına dair dahi nezaret-i çakerice bir guna muamelat bulunmadığının pişgâh-ı sami-i nezaret-penahilerine arz ve izbârı ifade kılınmış olmağla ol-babda ve her halde emr u ferman hazret-i veliyyu'l-emrindir.

Fi 5 Zilhicce Sene (1)325 ve fi 27 Kanun-i-evvel Sene (1)323 (09 Ocak 1908) Orman ve Maadin ve Ziraat Nazırı Bende Selim

BOA Fon Kodu: Y..MTV. Dosya No: 226, Gömlek No: 1, Tarihi: 1 (Za) Zilkade 1319 (09 Şubat 1902), Konusu: Sadr-ı sabık Halil Rifat Paşa uhdesinde imtiyazı bulunan petrol ve kömür madeni hakkında Orman ve Meadin Nezareti'nin istizanı.

Hû**Orman ve Meadin ve Ziraat Nezareti****Mabeyn-i Hümayun-ı Cenâb-ı Mülükâne Baş Kitabet-i Celilesine**

Sadr-ı sabık Halil Rıfat Paşa merhum hal-i hayatında kendisine imtiyazı ihsan buyurulan Edirne vilayetine mülhak Şarköy ve Mürefte kazaları dahilinde kain petrol ve kömür madenlerinin yüz hisse itibarıyla almış üç hissesini İngiltere devleti teb'asından ve ve tüccardan Galata'da mukim Mösyö Gavin Kilikerist nam zata ferağ ettiğiinden bahisle muamele-i lazımenin icrasını fi 18 Temmuz Sene (1)317 (31 Temmuz 1901) tarihli tezkireleriyle iş'ar etmişler ise de ba-tezkire-i hususiye tebliğ buyurulan irade-i seniyye-i cenab-ı hilafet-penahi üzerine devr ve ferağ muamelesi te'hir ettirilmişti. Bu kere müşarün-ileyhin veresesini tarafından verilen 14 Kanun-i-sani Sene (1)317 (27 Ocak 1902) tarihli arz-ı halde mezkûr madenin terakim eden (biriken) rûsum-i mukarreresi maktuan (toptan) te'diye olunmak (ödenmek) üzere intikal muamelesinin icrası istid'a olunmuş ve intikal muamelesi icra etdirildiği gibi ber-vech-i ma'ruz devr ve ferağ muamelesine de ibtidar edileceği derkâr bulunmuş olmasına nazaran arz ve istizan-ı keyfiyete mecburiyet hasıl olmağla bu babda şeref-sudur buyurulacak irade-i seniyye-i hazret-i hilafet-penahinin suy-i çakeriye tebliğ buyurulması babında emr u ferman hazret-i men-lehu'l-emrindir.

Fi Gurre-i Zilkade Sene (1)319 ve fi 28 Kanun-i-sani Sene (1)318 (09 Şubat 1912)**Orman ve Meadin ve Ziraat Nazırı Bende Selim**

BOA Fon Kodu: MV. Dosya No: 187, Gömlek No: 14, Tarihi: 02 (Ca) Cemaziye'l-evvel 1332 (29 Mart 1914), Konusu: Edirne'nin Gelibolu Sancağına bağlı Şarköy kazasında Sadr-ı esbak müteveffa Halil Rıfat Paşa uhdesindeki linyit ve petrol madenlerinin müterakim (birikmiş) resmi ödendikten sonra işletilmesi için Avusturya tebeasından maden mühendisi Mösyö İstanslas Mihalik'e devr ve ferağı.

HALİL RIFAT PAŞA

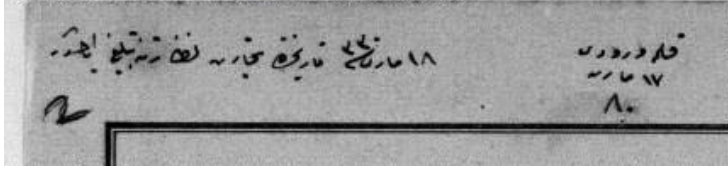
Murat Dursun Tosun

tarafından istid'a edilmesi üzerine icra kılınan tedkikatı ve muamele-i ferağiyenin bu suretle icrası muvafık görüldüğünü mutazammın Ziraat ve Ticaret Nezareti'nin tezkire-i muhavvelesi üzerine Şûrâ-yı Devlet Maliye ve Nafia Dairesi'nden tanzim ve hey'et-i umumiyesinden zeylen terkim olunan mazbata okundu.

Kararı

Muamele-i ferağiyenin ber-vech-i muharrer icrası muvafık görüldüğünden ber-mucib-i nizam ifa-yı muktezasının Ticaret ve Ziraat Nezaretine havalesi tezekkür kılındı.

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©

18 Mart Sene (1)330 (31 Mart 1914) tarihinde Ticaret Nezaretine tebliğ olunmuştur.

1917 tarihli belgede bir şekilde Halil Rıfat Paşa'nın konağının satılmak durumunda kalmış olduğunun anlaşılması üzüntü vericidir. Yıllarca davelete hizmet etmiş önmeli görevlerde bulunmuş bir devlet adamının vefatının üzerinden 16 sene geçtikten sonra bu durumun yaşanmış olması son derece manidardır. Tahsin Paşa örneğinde de benzer bir durumu görmüştük, onun da konağı satılmıştı.

Burada ise Saliha Sultan isimli birisinde bahsedilmektedir. Saliha Sultan'ın ikâmet ettiği Sali pazarın'daki konak başka bir amaçla kullanıma tahsis edildiğinden ona başka bir konak tahsisi alımı sözkonusudur. Kaydı hayat şartıyla alınacak konak için iki alternatif belirlenmiştir. Bunlar Beşiktaş'da bulunan Gazi Osman Paşa Konağı ile Nişantaşı'nda bulunan Halil Rıfat Paşa Konağı'dır. Ancak daha çok Halil Rıfat Paşa'nın konağı üzerinde durulmuştur.

BOA Fon Kodu: İ.DUİT. Dosya No: 5, Gömlek No: 126, Tarihi: 22 Rebiü'l-ahir Sene 1335 (15 Şubat 1917), Konusu: Saliha Sultan Hazretleri'ne merhum Halil Rıfat Paşa'nın konağının satın alınmak istenilmesi.

۵

۳

قائده ایوز قانایا

باش کتابی

۹۰۸
۱۲۱

املاک قانایه اولوب دولتو عصمد صالحه سلطان حقیقیدیک اقامتہ مخصوص بوندانہ صالی بازارین کانه
 صفایه نای اعیانه داره صا قانایه لزوم کورننده طوبدی کندوسنک اناقی ایچمه برداره نای تحلیک صورتی
 تحصیلی حقیق بعضه معرفت حادی سلطان ایلایه جنده خایکی هکایه جناب مولاکایه بالتقدیم خانانه سلطنته ایوی
 روتیه تحصیلی حواله بویوی عریضه جمعی مذکوره لای القایه شرایانک بکته شک غایه عثمان یا سالیانک خور
 نای طایق صدر اسبه خیل رقت یا قانایه تحلیک صورتی کندوسنک تحصیلی آرزوسق بولندینی آکلاشیوب
 عثمان یا سالیانک حجت آخره تحصیلی اولمسیه خیل رقت یا قانایه منب و برجم کورننده شرایانک
 ایوم اقامت ایچمه اولدینی صالی بازارینک صفایه املاک قانایه بولمنه کوره انقصار ایله حلیک
 اولمه قانایه ده تحلیک صورتی دکل املاک قانایه ایله ارضلا شرایانک تحصیلی قانایه تحصیلی ایچکن
 مقضی بولمنه باز مذکور قانایه خیریه مالیه صاهنده بلاسترا ایجاب ایله تعیرات و تعدیلاتی کملد اجماع
 صوره املاک قانایه اولموزده مارام الحیات شرایانک اقامتہ تحصیلی و لزوم تسخیه و بویوی ایله
 قانایه صالی بازارینک داره ده موجود ایله ایضا ایچمه مخصوص صلیک طرف سالیانک هکایه مالیه قانایه
 نظارت جمعیه تبیین جمعی مذکور قانایه شرایانک اراده سیه حقیق پاراسم اقصای عالیه هکایه اولموز
 وزیر حقیق اولموزده یا سالیانک

رکاب جمعیه
 علی

Hû

Mabeyn-i Hümayun-ı Mülükâne

Emlak-ı hakâneniden olub devletlü, ismetlü Saliha Sultan Hazretlerinin ikâmetine mahsus bulunan Salı pazarında kain sahilhanenin a'yan dairesi ittihazına lüzum görünmesinden dolayı kendisinin ikâmeti için bir dairenin temlik suretiyle (satın alınarak) tahsisi hakkında ba'zı maruzatı havi sultan-ı müşarün-ileyh canibinden hâk-i pâ-yi hümayun-ı mülükâneye bi't-takdim hanedan-ı saltanat umurunun (işlerinin) ruyetine

HALİL RIFAT PAŞA

Murat Dursun Tosun

(görülmesine) mahsus meclise havale buyurulan arıza meclis-i mezkûrda lede'l-kırae (okunup, görüşülerek) müşarün-ileyhanın Beşiktaş'da Gazi Osman Paşa yapısının yahud Nişantaşı'nda sadr-ı esbak (eski sadrazam) Halil Rifat Paşa konağının temlik suretiyle (kullanım hakkını vererek) kendisine tahsisi arzusunda bulunduğu anlaşılıb Osman Paşa yapısının cihet-i ahara mahsus olması hasebiyle **Halil Rifat Paşa Konağı münasib ve müreccah (daha üstün) görülmüş** ise de müşarün-ileyhanın el-yevm ikâmet etmekde olduğu Salı Pazarı'ndaki sahillhane emlak-ı hakâniden bulunmasına göre anımla mübadele edilecek (değiştirilecek) olan konağın da temlik (kullanım hakkını vererek) suretiyle değil emlak-ı hakâni meyanına idhalen (dahil edilerek) müşarün-ileyhaya tahsisi nizamname-i mahsus ahkâmınca muktezi bulunmasına binaen mezkûr konağın hazine-i maliyece sahiblerinden bi'l-iştirâ (satın alınarak) icab eden tamirat ve ta'dilatının mükemmelen icrasından sonra emlak-ı hakâniden olmak üzere ma-dame'l-hayate (yaşadığı sürece) müşarün-ileyhanın ikâmetine tahsisi ve levazım-ı teshiniye ve tenviriye (aydınlatma) ile beraber konağın Salı Pazarı'ndaki dairede mevcut eşya ile tefrişatının icrası hususlarının taraf-ı sami-i sadaret-penahilerinden maliye nazaret-i celilesine tebliği meclis-i mezkûr kararıyla şeref-müteallik buyurulan irade-i seniyye-i hazret-i padişahi iktiza-yı alisinden olmağla ol-babda emr u ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.

**Fi 22 Rebiü'l-ahir Sene 1335 ve fi 2 Şubat Sene 1332 (15 Şubat 1917)
Ser-kâtib-i Hazret-i Şehr-i Yâri Bende Ali Fuad**

7.BÖLÜM

Halil Rifat Paşa'nın Sivas Salnamesinde Belirtilen Bütün Hizmetleri

Çok fazla yorum gerektirmeyecek şekilde ayrıntılı olarak yapılan işler belirtilmiştir. Bu nedenle Transkripsiyonları verilmekle yetinilmiştir.

<p>حالیسوا اسوالیسی وزیر خلیل رفعت باشا حاضر تفری نصی فی ۲۸ کانون اول سنه ۱۴۹۷</p>
<p>مشار الیه حضرت لولیک بدایت مأموریتلرین بو کونه قدر وجوده کتیدکاری آثار نافعہ و خیریه و معوره</p>
<p>طر بزون ولایتده جابک سنجاغنده صامسون قضاسی حدودندن معوره الغریز ولایتده ملاطیه سنجاغنده حسن چلی قریه سی حدودینه قدر ۴۱۰ کیلو متر کی ساعت حسابده ۸۳ ساعتک بغداد جاسی مقانده شوسه اوله رق تنظیم و انشا اولمش و بو بول اوزرنده کوچک بولک</p>
<p>۳۱۴ کوپری و ۸۲۹ منفذوقاسه یابلدیغی کبی جاملی بل نام جیلده دخی کندی کیسه لرندن برچشمه یاپدیرلشدر توقاد قصبه سندن یکسار قصبه سنه و اورانن طر بزون ولایتی داخلنده اونیه قضاسی حدودینه قدر ۷۶ کیلو متری کد ساعت حسابده ۱۵ ساعت کسور دقیقه لوق بول کذلک شوسه اوله رق تنظیم اولمش و بو طریق اوزرنده و گلکت نهری اوستده ۶۳۰ متری طولنده قرق بر کوزلی و آیفلیری کار کیر و اوزرنی اخشاب اوله رق «جینه» نامنده بر جسم جسم الیه کوچک بولک ۵۵ کوپری و ۲۲ منفذوقاسه انشا یئلشدر</p>
<p>آماسیه سنجاغنده حوضه قصبه سندن صامسون شوسه سنه انصاق ایتمک اوزره بر کیلو متر لوق شوسه یابلدشدر ینه آماسیه سنجاغنده هر زیفون قصبه سندن انقره ولایتده پوزغاد سنجاغنده چوروم قضاسی حدودینه قدر ۶۲ کیلو متر و ۸۴۰ متر و ۱۳ ساعت قریب شوسه انشا اولمش و بو بولده ۹ متعدد کوپری و منفذوقاسه انشا یئلشدر</p>
<p>هر زیفون قصبه سنن آماسیه یه و صامسون کیدن بغداد جاده سنه ربطا یچون دخی ۹ کیلو متر و ۴۲۵ متر و کی ایکی ساعت قریب شوسه کوپری و منفذوقاسه لیه برابر یابلدشدر یه هر زیفون قصبه سندن عثمانلی قصبه سنه قدر</p>

**Hâlâ Sivas Valisi Vezir Halil Rifat Paşa Hazretleri nasbı fi 28 Kanun-
i-evvel Sene 1297 (09 Ocak 1882)**

Müşarun-ileyh hazretlerinin bidayet-i me'muriyetlerinden bu güne kadar vücuda getirdikleri âsâr-ı nafia ve hayriye ve ma'mure

Trabzon vilayetinde Canik Sancağı'nda Samsun kazası hududundan Mamuretü'l-aziz (Elazığ) Vilayetinde Malatya Sancağı'nda Hasan Çelebi karyesi hududuna kadar 41 kilometro ki saat hesabınca 82 saatlik Bağdad Caddesi makadam şose¹⁶ olarak tanzim ve inşa olunmuş ve bu yol üzerinde küçük büyük 314 köprü ve 829 menfez ve kasa yapıldığı gibi Çamlıbel nam cebelde (dağda) dahi kendi keselerinden bir çeşme yaptırmıştır.

Tokad kasabasından Niksar kasabasına ve oradan Trabzon vilayeti dahilinde Ünye kasabası hududuna kadar 76 kilometro ki saat hesabınca 15 saat küsur dakikalık yol kezalik şose olarak tanzim olunmuş ve bu tarik üzerinde ve Kelkit Nehri üstünde 630 metro tulunda kırkbir gözlü ve ayakları kargir ve üzeri ahşab olarak "Hamidiye" namında bir cisr-i cesim (büyük köprü) ile küçük büyük 55 köprü ve 22 menfez ve kasa inşa edilmiştir.

Amasya Sancağında Havza kasabasından Samsun şosesine iltisak etmek (birleşmek) üzere bir kilometrelik şose yapmıştır.

Yine Amasya Sancağında Merzifon kasabasından Ankara vilayetinde Yozgad Sancağında Çorum kasabası hududuna kadar 62 kilometro ve 840 metro ki 13 saate karib şose inşa olunmuş ve bu yolda müteaddid köprü ve menfez ve kasalar inşa edilmiştir.

Merzifon kasabasını Amasya'ya ve Samsun'a giden Bağdad Caddesine rabt için dahi 9 kilometro ve 425 metro ki iki saate karib şose, köprü ve menfez ve kasalarıyla beraber yapılmıştır. Yine Merzifon kasabasından Osmancık kasabasına kadar...

¹⁶ Kırılmış taş döşenip üzerinden silindir geçirilerek yapılan yol (Taşların arası ıslak kil, kum karışımı ile katran, bitüm veya çimento şerbetiyle doldurulabilir)

۵۹ کیلومترو و ۵۶۵ مترو که ۱۲ ساعت مقداری بر
 شوسه و بونده متعدد کو بر یلو و منفذ انشا ایدلش
 و بویولده بر کیلو مترویه قریب و کسته قیادن عبارت
 اولان مشهور دیر کلی در بندک قیالی الیوم باروت ایله
 آتلمده اولدیغندن بو سنه ایچنده کشادی مأمول بولمشدر
 قره حصار شرفیدن طرزون ولاینده کره مقون قضاسنی حدو-
 دینه قدر ۶۱ کیلومترو و ۵۰۰ مترو که ۱۲ ساعتدن زیاده جه
 اولان و نصفندن زیاده سی یالچین قیالی طاغلا دن عبارت بولنان
 طریق دخی انشا و کشاد ایدلش و بویول اوزر نه و ترمزه
 بوغازی نام محله چایق طاشی سرتلکنده و قوشته و ۳۳
 متر ی طولنده بر قیامقوب باروت ایله دلینه رک درونندن اوچر
 یحقی متر ی عرض و ارتفاعنده بر تونل آچاش و بویولده
 متعدد کو بر یلو و منفذ اولوب اشبو کوچ و مشکل بولک
 قسم اعظمی عملیات صنایه ایله وجوده کیرلشدر
 چاملی بل نام مشهور جبلده موجود شتوسه نیک بعض
 بر لری موسم شتاده کثرت بر فدن قیاندیجی جم تله قیشین
 دخی ایشله نلک اوزره بش کیلومترو لوق یعنی بر ساعتک
 بر قیش بولی دخی انشا ایدلشدر
 زیله قصبه سنی صامسونه کیدن بغداد بولنه ربط
 ایچون زیله دن آماسیه قضاسنی حدودیه قدر ۲۹ کیلومترو

59 kilometro (kilometre) ve 565 metro (metre) ki 12 saat mikdarı bir şose ve bunda da müteaddid köprüler ve menfezler inşa edilmiş ve bu yolda bir kilometroya karib ve kesme kayadan ibaret olan meşhur Direkli Derbend'in kayaları el-yevm barut ile atılmakda olduğundan bu sene içinde küşadı (açılması) me'mul bulunmuşdur (beklenmektedir).

Karahisar-i Şarki'den Trabzon Vilayetinde Giresun kazası hududuna kadar 61 kilometro ve 500 metro ki 12 saatden ziyadece olan ve nısfından ziyadesi yalçın kayalı dağlardan ibaret bulunan tarik dahi inşa ve küşad edilmiş ve bu yol üzerinde ve Tamzara Boğazı nam mahalde çakmak taşı sertliğinde ve kuvvetinde ve 23 metro tulunda bir kaya miskab (bir nevi matkap) ve barut ile delinerek derunundan (içinden) üçer buçuk metro arz (genişlik) ve irtifa'ında (yüksekliğinde) bir kanal açılmış ve bu yolda da müteaddid köprüler ve menfezler olub işbu güç ve müşkil yolun kısmı azamı ameliyat-ı sanaiye ile vücuda getirilmiştir.

Çamlıbel nam meşhur cebelde (dağda) mevcut şosenin ba'zı yerleri mevsim-i şitada (kışın) kesret-i berfden (aşırı kardan) kapandığı

cihetle kışın dahi işletilmek üzere beş kilometrelik yani bir saatlik bir kış yolu dahi inşa edilmiştir.

Zile kasabasını Samsun'a giden Bağdad yoluna rabt için Zile'den Amasya kasabası hududuna kadar 29 kilometro...

و ۱۶۵ مترى كه آلتى ساعته قریب بر شوسه یا بنش و بوندده
خیلی کوپریلر و منفذلر انشا ایلدنشدن.
سیواسندن بدأ ایله خافق و قوچکیری و قویلیحصار
و جدیدیه قضالری هر کرلرندن کچدرک طرزون و لایتنک
اردو قضاسی حدودینه قدر ۲۱۲ کیلومترو و ۲۷۵
متر و که ۴۲ بیجق ساعتک بر شوسه کوچک یولک ۹۳
کوپری و اوچبوزدن منجاوز منفذ و قاسه سی ایله انشا
اولنمش و بو یولده ده باروت و منقب ایله آیلان طاشلر
و یاریلا طاشلر محیر حقول درجه سننده بولنمش اولدیغی
کی طریق مذکور اوزرنده و جدیدیه قضیه سنه بر چاریک
مسافه ده طرف عالی و لایتنسا هیلرندن مکمل بر چشمه
انشا ایلدنشدن.
جدیدیه قضیه سنن اشسو اردو بولته ربط ایچون بر
کیلومترولق بر شعبه دخی کذلک شوسه اوله رنق یا بنشدر.
یوقاریدنبری بیان اولنسان بوللرک مجموع طولی ۱۸۵
ساعت اولوب بوندن ۱۲ ساعتک یوللر ۱۲۸۴ سنه سندن
۱۲۹۷ سنه سنه قدر اون اوچ سنه طرفنده وجوده کله.
بنش و قصور ۱۷۴ ساعتک مسافه سی دخی ۱۲۹۸ و ۱۹۹
و ۳۰۰ سنه لنده یعنی اوچ سنه طرفنده و مشارالیه رفعت
باشا حشرلرک و الکرری زماننده یا بنشدر.

...ve 165 metro ki altı saate karib (yakın) bir şose yapılmış ve bunda da hayli köprüler ve menfezler inşa edilmiştir.

Sivas'dan bed'en ile Hafik ve Koçgiri ve Koylihisar ve Hamidiye kazaları merkezlerinden geçerek Trabzon vilayetinin Ordu kazası hududuna kadar 212 kilometro ve 275 metro ki 42 buçuk saatlik bir şose küçük büyük 92 köprü ve üç yüzden müteceviz (fazla) menfez ve kasası ile inşa olunmuş ve bu yolda da barut ve miskab ile atılan taşlar ve yarılan dağlar muhayyir-i ukul (akılları hayrete düşürür) derecesinde bulunmuş olduğu gibi tarik-i mezkûr üzerinde ve Hamidiye kasabasına bir çayrik (çayrek=çeyrek) mesafede taraf-ı ali-i vilayet-penahilerinden mükemmel bir çeşme inşa ettirilmiştir...

Hamidiye kasabasını işbu Ordu yoluna rabt için bir kilometroluk bir şose dahi kezalik şose olarak yapılmıştır. Yukarıdan beri beyan olunan yolların mecmu' u tulu (toplam uzunluğu) 185 saat olub bundan 11 saatlik yollar 1284 senesinden 1297 senesine kadar on üç sene zarfında vücuda getirilmiş ve küsur (kalan) 174 saatlik mesafesi dahi 1298 ve 99 ve 300 senelerinde yani üç sene zarfında ve müşarun-ileyh Rifat Paşa Hazretlerinin valilikleri zamanında yapılmıştır.

اشبهو يوللردن بشقه مشاراليه حضرتلرينك سائر ماثر
نافعه ومعمورهسي دها اولوب آنلرده بروجه آتی بيان
اولنور :

صوم يونمه طاشدن کارکبر اوله رق ۵۰ مترى طوانده
۳۰ مترى عرضنده ايکي قاتلی و ۴۲ اوطه لی سبواس
حکومت قوناغی ياپيلوب بئمشدر .
مذکور حکومت قوناغک آرقه جهته ده محاکم عدليه
ايچون دخی ۳۵ اوطه لی بر قوناغک انباشنه بوسنه باشلا
نوب نه بوسنه ايچنده اگالی مقرر بولمشدر .
یدی سکر بوز قدر محبوس استعابنه کافی ۴۲ اوطه ايله
فعرش و محبوسلره وضبطيه عسکرينه وقادين محبوسلرينه
مخصوص اوچ باب خسته خانه یی و بر باب نسا حبه سخانه
ستی حاوی جسم و کارکبر حبه سخانه انشا اولمشدر .
درت در سخانه لی و بر سخانه لی و اوچ اوطه لی و بر
صالونلی رشديه ملاکيه مکتبی ياپمشدر .
درت در سخانه لی و بر سخانه لی و بيش اوطه لی و بر
صالونلی عسکری رشديه مکتبی انشا اولمشدر .
بر در سخانه لی و اوچ اوطه لی بر باب دارالمعلمين ياپمشدر .
بش اوطه لی و برصالونلی معارف دائره سي بنا اولمشدر .
توفاد قصبه سـنک و سطندن بر چوق اينده نك قطعيله

işbu yollardan başka müşarun-ileyh hazretlerinin sair measir-i nafia (güzel bayındırlık eserleri) ve ma'muresi daha olub anlar da ber-vech-i ati (aşağıdaki gibi) beyan olunur:

Som yonma taştan kargir olarak 5 metro tulunda ve 30 metro arzında iki katlı ve 42 odalı Sivas Hükümet Konağı yapılub bitmiştir.

Mezkûr hükümet konağının arka cihetinde muhakim-i adliye için dahi 25 odalı bir konağın inşasına bu sene başlanub yine bu sene içinde ikmalî mukarrer bulunmuşdur (tamamlanması kararlaştırılmıştır).

Yedi sekiz yüz kadar mahus istiabına kâfi 42 oda ile koğuş ve mahbuslara ve zabtiye askerine ve kadın mahbuslarına mahsus üç bab hastahaneyi ve bir bab nisa (kadın) hapishanesini havi cesim ve kargir hapishane inşa olunmuşdur.

Dört dershaneneli ve bir resimhaneli ve üç odalı ve bir salonlu rüşdiye-i mülkiye mektebi yapılmışdır.

Dört dershaneli ve bir resimhaneli ve beş odalı ve bir salonlu askeri rüşdiye mektebi inşa edilmişdir. Bir dershaneli ve üç odalı bir bab daru'l-muallimin yapılmışdır.

Beş odalı ve bir salonlu maarif dairesi bina kılınmışdır.

Tokad kasabasının vasatından bir çok ebniyenin kat'ıyla...

بغداد چاده سي اوله رق بيك متری طولنده واسع بر يول
 آچلمشدر.
 توقاد قصیه سنده مجدداً بر باب حکومت قوناقی انشا
 سنه باشلانوب نصفي مقداری یابلمشدر.
 سیواسه بیش ساعت مسافه ده در سهادت چاده سینده.
 و یلدیز نهري اوزرنده واقع اون اوج کوزلی کار کبر
 یلدیز کورپسی دخی مشارالیه رفعت پاشا حضر تلیک
 تشویق و تلطیف اوزرنده سیواس خاندانندن ورتبه اولی
 صنف ثانیسی اصحابندن سلجدار زاده محمد علی افندیک
 نقد و سعی ایله تعمیر اولمشدر.
 سیواسه یکریمی دقیقه مسافه ده و بغداد چاده سنده قریب
 ایرماق اوزرنده اون سکز کوزلی کار کبر «اکری» کورپری
 دخی مشارالیه رفعت پاشا حضر تلیک تشویق و تلطیف
 اوزرنده سیواس خاندانندن و میرالمرادن قنقال اغاسی
 عبدالرحمن پاشانک نقد و سعی ایله تعمیر اولمشدر.
 قره حصار شرفی سجاخنده و کلکیت نهري اوزرنده واقع
 قور بغه و یوسف بک ناملی یله بنام و هم ایکی کورپری دخی مجدداً
 صورتده تعمیر و انشا اولندیغی کی او ائدی کورده و نهر مزبور
 اوزرنده کائن مرچک کورپسی دخی مجدداً یابدیر لمشدر.
 سیواسه اوج چاریک مسافه ده و کر نام محله درت طاشلی
 بر دقیق فایر یقه سی ایله یاننده عموم مزه تکاه اولوق اوزره بر بیچه
 تأسیس اولمشدر

Bağdad Caddesi olarak bin metro tulunda vasi (gemiş) bir yol açılmışdır.

Tokad kasabasında mücedden bir bab hükümet konağı inşasına başlanılıb nısfı (yarı) mikdarı bitmişdir.

Sivas'a beş saat mesafede Der-saadet Caddesinde ve Yıldız Nehri üzerinde vaki' on üç gözlü kargir Yıldız Köprüsü dahi müşar-ileyh Rıfat Paşa Hazretlerinin teşvik ve taltifi üzerine Sivas hanedanından ve rütbe-i evveli sınıf-1 sanisi ashabından Silahdarzade Mehmed Ali Efendi'nin nakd u say'ı ile (para ve gayretiyle) ta'mir olunmuşdur.

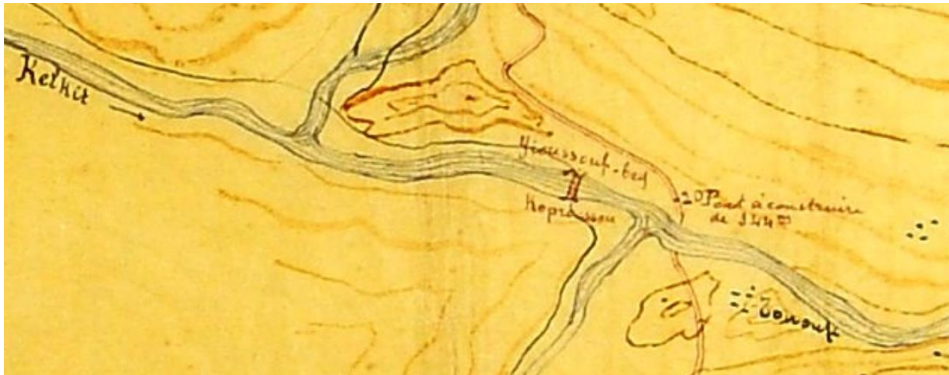
HALİL RIFAT PAŞA

Murat Dursun Tosun

Sivas'a yirmi dakika mesafede ve Bağdad Caddesinde Kızıl Irmak üzerinde on sekiz gözlü kargir "Eğri" köprü dahi müşarun-ileyh Rıfat Paşa Hazretlerinin teşvik ve taltifi üzerine Sivas hanedanından ve mir'u'l-umeradan Kangal Ağası Abdurrahman Paşa'nın nakd u say'ı ile (para ve gayretiyle) ta'mir olunmuşdur.

Karahisar-i Şarki Sancağında ve Kelkit Nehri üzerinde vaki' Kurbağa ve Yusuf Bey namlarıyla benam ve mühim iki köprü dahi mücedded (yeni) suretde ta'mir ve inşa olunduğu gibi livai mezkûrda ve nehr-i mezbur üzerinde kain Mercimek köprüsü dahi müceddeden yapıdırılmışdır. Sivas'a üç çayrik (çayrek=çeyrek) mesafede ve Kemer nam mahalde dört taşlı bir dakik (un) fabrikası (değirmen) ile yanında umuma nüzhet-gâh (gezinti yeri) olmak üzere bir bahçe te'sis olunmuşdur.

Müşarun-ileyh hazretlerinin sair icraat ve ihzarat-ı nafia ve mühimmelerini havi olarak bidayet me'muriyetlerinden bu tarihe kadar bi'l-cümle mutasarrıfın-i kiram ve kâymakamlarla devair-i nevahi müdirlerine hitaben tastir buyurdıkları on bir kıt'a (tenbihname) ehemmiyetleri hasebiyle ber-vech-i ati numero sırasıyla derç olunmuşdur.

8.BÖLÜM**Halil Rifat Paşa'nın Sivas'da Yayımladığı Tenbihnameleri**

Tenbih etmenin faklı anlamları vardır bunlar. Bir şeyin yapılıp yapılmamasını, şöyle veya böyle yapılmasını söyleme ve bunu üzerinde durarak hatırlatmadır. Ayrıca uyarma, uyarı, aklını başına getirme gibi anlamları da bulunmaktadır. Tenbihname ise belirtilen bu hususların yazılı olarak yapıldığını gösteren belgedir.

Halil Rifat Paşa da söz uçar yazı kalır düşüncesinden hareketle toplumun yararına olacağına inandığı hususları değişik zamanlarda tenbihnameler halinde yazılı olarak sancak mutasarrıflarından başlayarak kaymakamlara ve nahiye müdürlerine yollamıştır. Nahiye müdürlerini ise halkla daha fazla işbirliği içinde olmaları nedeniyle ayrı bir katagoride değerlendirmiştir. Bunun bir nedeni nahiye müdürlerinin genellikle halktan kişiler arasından seçiliyor olmasıdır.

Tenbihnamelerin tamamı okunduğunda görüleceği gibi Halil Rifat Paşa toğlumun refah seviyesini artırabilmek için tarımdan, yola, eğitimden sosyal hayata kadar her şeyi düşünmüş ve yakinen ilgilenmiştir. Devamlı çözüm üreten olmuştur.

Sivas vilayetinden devair-i nevahi müdirlerine birinci tenbihnamedir.

Rumeli'de pulluk, Anadolu'da kotan dedikleri sabanlar ile sürülerek ekilen tarlalar çok mahsul verir.

Sivas Vilayetinin çok yerlerinde bunu bilmediklerinden adi sabanla tarla sürdükleriçün az mahsul alırlar. Ahalinin çok mahsul alması ve zengin olması matlubdur. Ve bunun için ahaliyi kotanla çift sürmeğe alışdırmak lazımdır. Bu kotan dedikleri şey Kars muhacirlerinde vardır. Bilmeyenler onlardan görsün öğrensin. Hangi köyde kotanla çift sürülmüyor ise ol karye (köy) arazisinin iki üç yerinde bu senelik tecrübe ve numune için devair-i nevahi (nahiye) müdirleri bir tarla sürdürüb ekim vakti ne mevsim ise o vakit ektirtsin bu tarlalardan ziyade mahsul alınır ise artık ondan sonra bütün köylü kotan ile tarla sürmeğe başlatdırılsın. Ve bir çift öküzlüler kotan ile süremeyeceklerinden karyelerin öküzleri sekizer onar çift bir yerde getirilerek bu gün köylüden...

...birinin yarım diğerinin tarlaları nöbetle sürdürülsün. Bu sene tecrübe için böyle kotanla sürülüb ekilecek tarlalardan, yani bir kile tohum ekilen yerden kilesine ne kadar mahsul alacak ise müdirler kaymakamlara malumat vermelidirler ki adi sabanla sürülen tarla mı yohsa katanla sürülen tarla mı çok mahsul verir? Hükümet dahi öğrenip ahalice faidesini görürse her yerde icra etdirsin. Bu tenbihi icra etmeyen müdirler kabahatli, icra edenler dahi makbul ve memduh olur.

İkinci Tenbihname

Çok yerlerde köylüler odun bulamadıklarından tezek yakıyorlar. Şimdi az çok odun bulan köyler dahi ağaçların köklerini söktüklerinden git, git ormanlar tükendikde çok sıkıntıya uğrayacaklardır. Buna şimdiden bir çare aramak lâzımdır. Binaen-aleyh her köyde, her adamın kaç parça tarlası var ise beher tarlanın dört köşe ve kenarlarını mevsiminde meşe tohumundan sekiz on kadar tohum eksin, veyahut söğüt, kavak, çam, gürgen, kayın vesair ağaçlardan ağaç ekilecek vakitte birer fidan diksin ve bu fidanları hayvan yememek, bozmamak için etrafım çalı çırpı ile muhafaza etsin ve tarla sürmeğe ve biçmeğe gittikçe sulasin, tımar eylesin. Hâsılı ağaç yetiştirsin ki, hem...

کندی ترالریک حدودلری و سنودلری بلاو اولور غیب
اولاز همده آقاچلری یودیکه کولکده سندن ودالنندن بودا
غندن صاحبی فائده نئور .
برده کوبلرده هر کس کندی خالصی و احتیاجی ایچون
مناسب کوردیکی اراضینی دزوننده بر دوئم بری اغاج
نخمله یاخود هر نوع اغاج فدانیه اسکوب اوزمان
بئشدره جک و - یوزان کبروت اغاچلری تئق ایتمک
ایچون اطرافتی خندق چوریه جکدر .
بوسنه وکله جک سنه اغاج اکله جک موسملرده بولری
بانامش اولان اهالیدن جرا قانون نامه سی . و وجهه جزای
تشدی لئق ایچون دوائر نواحی مدیرلری اسم رسمیه
دفترتی قایمقلره ویزه جکدر .
اغاج کولکلری سوکک یستاقدر دیکله میانلر و کولک
چیقاروب یقانلره و صتانلره جزا ترتیب اولئق اوزره
ایملری دوائر نواحی مدیرلری باشقیرات قایمقلره
یلدیره جکدر
اهالییه اغاج و اوزمان بئشدر تمکده قصورلیدن و اغاج
کوکنی سوکلری منع ایتمک و بوایشه هر سنه ودائما
ذقت و نظارت ایتمک دوائر نواحی مدیرلری قباحلی
اولور . بو تئهی بوايله اجرا ایشدیرن مستدرلر دخی
حکومت باشنه مقبول و ممدو حدر .

kendi tarlalarının hudutları ve sınırları belli olur, gayb (kayıp) olmaz, hem de ağaçlar büyüdükçe gölgesinden ve dalından, budağından sahibi faydalanır (faydalanır).

Bir de köylerde herkes, kendi hanesi ve ihtiyacı için münasip gördüğü arazisi derununda, bir dönüm yeri ağaç tohumuyla yahut her nevi ağaç fidanı ile ekip orman yetiştirerek ve hayvan girip ağaçları telef etmemek için etrafını hendek çevirecektir.

Bu sene ve gelecek sene ağaç ekilecek mevsimlerde bunları ekmemiş olan ahaliden, ceza kanun-namesi mucibince, cezâ-yı nakdî alınmak için devâir-i nevahi müdürleri, ism-i resmiyle defterini kaymakamlara verecektir.

Ağaç köklerini sökmek yasaktır. Dinlemeyenler ve kök çıkarıp yakanlara ve satanlara ceza tertip olunmak üzere isimlerini devâir-i nevahi müdürleri bâ-tahrirat kaymakamlara bildirecektir.

Ahaliye ağaç ve orman yetiştirmekte kusur eden ve ağaç kökünü sökenleri men' etmeyen ve bu işe hersene ve daima dikkat ve nezâret etmeyen devâir-i nevahi müdürleri kabahatli olur ve bu tenbihi yoluyla icra ettiren müdürler dahi hükümet yanında makbul ve memduhdur.

Üçüncü Tenbihname

Bir köyden bir köye veyahut köylerden kasabalara giden yollar üzerinde bulunan köprülerden yıkılanlar ve tamire muhtaç olanlar, hangi köy toprağında ise o köy ahalisine yaptırılmak lazımdır.

İş büyük ve çok ise oradan ve o köprüden geçen sair civar köyler halkı dahi yardım ederek yaptırılacak ve tamir ettirilecektir.

Yollarda çamurdan geçilmez derecede bataklık olan ve araba ve hayvan gücü geçen yerler, hangi köy toprağında ise o köylüye taş ve çakıl ile doldurtulup kolay geçilecek bir hale konulacaktır.

Araba ve hayvan geçmekte sıkıntılı ve tehlikeli ve uçurumlu yerler dahi mümkün mertebe yapıp rahat ve tehlikesiz geçilecek bir hale getirilecektir. Bu işleri yalnız o köy ahalisine yaptırmak ağır düşerse o yerlerden gelip geçen civar köyler ahalisine de yardım ettirilecektir.

Köylerin içi çamurdan geçilmez, bataklık ve bir halde olduğundan en lâzımlı yerlerine kaldırım yaptırılacak ve yahut büyük çakıl taş döşenüb çamurdan kurtarılacaktır.

Köylerde köy derunana (içine) gübre yığılmayub köy haricine...

...bırakılacak ve her vechile köy içi temiz ve pak tutulacaktır. Ekser köy evlerinde abdesthane olmadığından köy sokakları pis, murdar bir haldedir. Ve bu ise insaniyete ve temizliğe muhaliftir. Köylerin sokakları pislikten kurtulmak için her haneye birer abdesthane yaptırılacaktır.

Bu işler, köylünün işsiz, güçsüz vakitlerinde ve Cuma ve Pazar gibi tatil günlerinde yaptırılıp ziraat ve harman vesair işleri olduğu zaman yaptırılmayacaktır.

Bu tenbihleri tutmayanlar ceza görecekları gibi yoluyla ve vakit ve zamanıyla ve takımıyla icra etdiren devair-i nevahi (nahiye) müdirleri, memduh ve makbuldür.

Gevşeklik edenler ve yaptırmayanlar dahi işe yaramadıklarını göstermiş ve değiştirmelerini kendileri istemiş olur.

Dördüncü Tenbihname

İnsanı insan eden ve dünya ve âhirette muradına erdiren şey ilim ve ameldir.

Yani okumak ve yazmak ve okuduğu ilim ile amel olmaktır. Bir okumuş adam ile okumamış adamın arasında dağlar kadar fark vardır.

Her fenalık cahillikten gelir. Bugün hapishaneler dolusu adamlar yoklansa içinde âlim yoktur, cümlesi cahildir.

Ve bu cehl sebebiyle adam öldürmüş, haydutluk, hırsızlık yahut sair fenalık etmiş ki hapse girmiştir.

Meşhur takırtıdır ki, hapishaneleri azaltmak için mektepleri çoğaltmalı.

Veli-ni'met şevketlü padişahımız efendimiz hazretlerinin emr u matlub-ı hümayunları her yerde mektebler yapılmak ve çocuklar okutulmak ve kimse cahil kalmamaktır. Anın (onun) için devâir-i nevahi müdirlerine tenbih olunur ki, hangi köyde mektep yoğise derhal ya yeniden bir mektep yaptırın veyahut münasip bir haneyi, muvakkaten (geçici olarak) köy mektebi ittihaz ettirerek hocasını dahi nasb ettirsin (atamasını yaptırın) ve erkek ve kız bir çocuk beş yasına girdi mi mutlaka mektebe verdirsin. Mekteb yapılmayan köyleri ve çocuğunu mektebe vermeyen

kimseleri kaza kaymakamına yazıp bildirsin. İşbu tenbihnâme tarihinden itibaren altı ay mühlet veririz ki, ol vakte kadar mektebi olmayan köyler, mekteblerini yaptırısın. Bu altı ay bittikte yoklanacaktır. Hangi köyler mektep yaptırmamış ise hükümet yaptırıp parasını köylüden alacak ve ol karyenin ihtiyar meclisi âzâsını ve nahiye müdürünü takdir edecektir (cezalandıracaktır).

Beşinci Tenbihname

Patata (patates) denilen mahsul ki, yer elması gibi bir şeydir.

Bu mahsul insanda, hayvanda yer ve ekmek yerini tutar. Çok yerlerde halk bununla gıdalanırlar. Ve bu mahsul, yağmur yağmasa yine olur. Ve maaz-Allah bir memlekete çekirge düşse ve ekinleri yese, patataya zarar edemez. Hâsılı bu mahsul fakara için pek faydelidir (faydalıdır).

Hangi köylerde ekilir ise, her hane kendi idaresine yetecek kadar bundan sonra mevsiminde patata ekecektir. Ekmeyen ahaliye ve ektirmeyen müdürlere, hükümet tenbihini dinlemeyenler hakkında ceza icra olunacaktır.

Altıncı Tenbihname

Köylerin bazılarında mektep var ise de, çoğunda olmadığından, çocuklar cahil kalarak büyüdüklerinde adam öldürmek, haydutluk etmek gibi fena hareketlerde buldukları için hapsilere girerler. Kimisi katil olur, kimisi telef olur gider. Çocuklar küçükten okutturulup terbiye edililer ise, öyle fena işlerde bulunmazlar. Bunun için her çocuğu okutmak ve her köyde mektep yapılmak ve bu mekteplere de râbitalı (yol, usul bilir) hocalar konulmak lazımdır. Lâkin, böyle rabitalı (usul bilir) hocalara lâyıkları yıllık verilmedikçe bulunmaz ve hocalara vermek için ahalden çok para almak dahi münasip olmaz. İşte, ahalden para çekmeksizin mekteplere sermaye tedariki...

ایچسون ولایتجه بر چاره دو شونلدی و بوده اهالییه
 صقندی اولز یک قولای برایشدر شویله که مکتبی اولسون
 اولسون هر قصبه ده و کویده قاج چفت زراعت حیوانی
 و ارایسه چفت باشنه بکر میشر اوقه بغدادی اختیار مجلسی
 معرفتیه چفت صاحبزندن اودویج آتوب بو بغدادی اول
 قصبه وقریه نك مناسب برنده و کوزل محصول ویرد
 طبر اعننه بر و یاخورد ایکی باوج ترلیه کو بیجه و کوزلیجه
 سوریلرک بو بیل کوز و قنده اکیله جک و کویجه و چله جه
 رابطلی کوروب کوزه دوب تیمار ایدله جک و اسکین
 پیشدکده بیچلوب قالدیریلوب خرمین ایدار کدن صیکره
 اودویج اولهرق چفت صاحبزندن اولجه الشمس اولان
 بکر میشر قیه تخم کبرو صاحبزینه و یرله جک و کیک
 تر لاسنه اکلش ایسه اگاده بوندن کرا ایچون مناسب بر
 مقدار زخیره چقارله جق و کبرود نه قانونسه صاندقده
 یاردسی معارف صندیغی نامهیه رأس قضایه یایله جق
 صندیغه قولتی اوزره هر کویده تقدر حاصلات
 اولدیغنی مبین اختیار مجلس اعضاسی مدیره مهرلی بر
 مضطه ویره جک و مدیر دخی بو مضطه بی قضایه یایله
 کوندره جک و قضا قائمغای دخی هر کویده تقدر محصول
 اولدیغنی بو مضطه لردن اکلا یوب بو نك ایچون قضا
 اداره مجلسنده بر دفتر طوندیره جق و مضطه لری هر

...için vilâyetçe bir çare düşünüldü. Ve bu da ahaliye sıkıntı olmaz, pek kolay bir iştir. Şöyle ki; mektebi olsun, olmasın her kasabada ve köyde kaç ziraat hayvanı var ise çift başına yirmi beşer okka buğday, ihtiyar meclisi marifeti ile sahiplerinden ödünç alınıp, bu buğday ol kasaba ve karyenin münasip yerinde ve güzel mahsul verir toprağında bir yıl güz vaktinde ekilecek ve köyce ve cümlece rabitalı (usulünce) görüp gözetip tımar edilecek ve ekin yetişdikde biçilüb kaldırılıb harman edildikten sonra ödünç olarak çift sahiplerinden evvelce alınmış olan yimişer kilo tohum geri sahiplerine verilecek ve kimin tarlasında ekilmiş ise ona da bundan kira için münasip miktar zahire çıkarılacak ve geride ne kalırsa satıldıktı

parası Maarif Sandığı namıyla re's-i kazâda yapılacak sandığa konulmak üzere her köyde ne kadar hâsılat olduğunu mübeyyin ihtiyar meclisi azası, müdire mühürlü bir mazbata verecek ve müdir dahi bu mazbatayı kazâ kaymakamına gönderecek ve kaza kaymakamı dahi her köyde ne kadar mahsul olduğunu bu mazbatalardan anlayıp bunun için kaza idare meclisinde bir defter tutturacak ve mazbataları her...

قضاء تشکیل اوله جق معارف مجلسنه باسمه تسلیم
ایله جک بو مضبوطه لک ارقه سی اندقهده محصولک رواجلی
بر وقتنده اختیار مجلس اعضاسی معرفتیه صایلوب
پاره سنک معارف مجلسنده بولنه جق معارف صندیقینه
تسلیمه علم و خبر انه جق و معارف صندیغی دخی بو پاره لری
صندقده طو تیبوبینه زراع اهالی به فائض وقوی کویل
ایله اقراض ایده جک و بو سرمایه نیک فائضندن مکتبلرک
خواجه معاشی وسأر مصارفی چیتجه به قدر بر قایچ
سنه ل بو اصول بویله جه دوام ایله جک و مکتبلر سرما
به سی حد لایقنه وارد قده وفائض سنوی مکتبلر مصارفی
قیاد قده ارتق بو اصولک دوامنه احتیاج قالمیه جقدره
ایشته مصلحتک خلاصه سی بو اولوب بونک ایچون
ایلر وده مخصوص تعلیماتلر بایله جفی جهنله بو سسته دن
اعتباراً یوقار وده بیان اولندیغی اوزره مکتبلر ایچون
حقت باشنه بکره میشر اوقه تخم اکدراسی و محصصول
یتشد کده کوزجه طو پلانلوب و لایقلی فیأله صایلوب
ایده سنک معارف صندقلری نامیه تأسس ایده جک صندقلره
تسلیم ایده سی اختیار مجلسی اعضاسنه و دوائر نواحی
مدیر لریه تنبیه و بو مصلحت مهمه ترقی معارفک روحی
مثابه سنده اولدایغندن حسن جریانته اعتنا و دقت اولمسی
دخی قضا قایماملریه قطعاً توصیه و عمومک ششوایشی

...kazada teşkil olunacak Maarif Meclisine bâ-senet teslim eyleyecek, bu mazbataların arkası alındıkta, mahsulun revaçlı bir vakitte ihtiyar meclisi âzâsı marifetiyle satılıp parasının Maarif Meclisinde bulunacak Maarif Sandığına teslimiyle ilmühaber alınacak ve Maarif Sandığı dahi bu paraları sandıkda tutmayub yine zürra-i ahaliye faiz ve kavi (sağlam) kefil

ile ikraz edeceb (borç verecek) ve bu sermayenin faizinden mekteblerin hoca maaşı vesair masarısı çıkınçaya kadar birkaç seneler bu usul böylece devam eyleyecek ve mektebler sermayesi hadd-i layıkına vardıkda ve faiz-i senevi mektebler masarısını kapatdıkdı artuk bu usulün devamına ihtiyaç kalmayacaktır. İşte maslahatın (işin) hülasası (özeti) bu olub bunun için ilerüde mahsus talimatlar yapılacağı cihetle bu seneden itibaren yukarıda beyan olunduğu üzere mektebler için çift başına yirmişer okka tohum ekdirilmesi ve mahsul yetişdikde güzelce toplanılıb ve layıklı fiyatla satılıb akçesinin Maarif Sandıkları namıyla teessüs edecek sandıklara teslim edilmesi ihtiyar meclisi azasına ve devair-i nevahi müdirlerine tenbih ve bu maslahat-ı mühimme terakki-i maarifin ruhu mesabesinde olduğundan hüsn-i cereyanına itina ve dikkat olunması dahi kaza kaymakamlarına kat'iyen tavsiye ve umumunun şu işi...

لا يقبله رؤيت ايملى حقه نده قهيدات متماديه
ونظارت دائمه ايفاسي دخی داخل ولائده كائن الويه
مصرفين كرامى حضراته توديع اولور .

يدئى تبهنامه

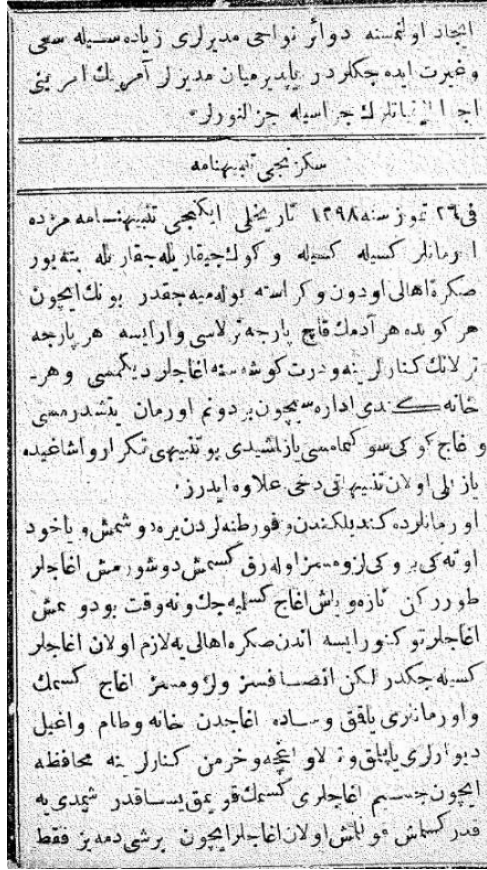
سير اسده واطرافنده قيشين زياته قارىلغدينى وقت
عربهل ايشله به مدىكندن كويلردن قصبهله عربيه ايله
اودون كمور وسار شيلر كتور بله يور اعلى قيراق
قوللانغه آلمش اولسد قار تقدر چوق اولور سسه
اولسون قيراقله ايشله به بيلورلر وقيراق ايشله يك بوللا
قاردن هيج قياغز بونك ايشون دواثر نواحي مدبرلر نه
تمبيه ايدر كه زير ادار سنده اولان كويلر ده قيراق
قوللانمورلر وقيراق ندر نملبورلر ايسه قيراق بوللان
يرلر ده نمونه سى كويلوب هر كويلك ايلر كاورلر ندى
انكى اوچ كشى به برر عدد قيراق بايدر تسون وقارىلغدينى
وقت قوللانمورلر قيراق غربه قوللانان اها لى
كويلر ده قيراق بايلدغنى وايشله ديكنى كورنجه انلر دخی
قيراق قوللانمغه هوس كاه جكندن مدبرلر اها لى بى
تشويق ايدسون ويوراجه قاكلى ديتلان ابى نك اكلى
عربهلر كيكسى بوزالى غروشه بايدر بلر ايسه بر قيراق
اوتوز غروش مصرفله اولور وبونى كويلورلر كندلر
دخی بيا بيلور حاصل قيراق اوليان هر قيراقه د قيراق

...layıkıyla ru'yet etmeleri (işlerini görmeleri) hakkında takayyüdat-ı mütemadiye (devamlı çalışmaları) ve nezaret-i daima ifası (daima nezaret etmeleri) dahi dahil u vilayetde kain elviye-i mutasarrıfın-i kiram (sancak mutasarrıfları) hazeratına tevdi olunur.

Yedinci Tenbihname

Sivas'da ve etrafında kışın ziyade kar yağdığı vakit arabalar işleyemediğinden köylerden kasabalara araba ile odun kömür vesair şeyler getirilemiyor. Ahali kızak kullanmağa alışmış olsa kar ne kadar çok olursa olsun kızakla işleyebiliyorlar. Ve kızak işletilen yollar kardan hiç kapanmaz. Bunun için davair-i nevahi müdirlerine tenbih ederiz ki zir-i idarenizde (idareniz altında) olan köylerde kızak kullanmıyorlar ve kızak nedir bilmiyorlar ise kızak bulunan yerlerde numunesi görülüp her köyün ileri gelenlerinden iki üç kişiye birer adet kızak yaptırın ve kar yağdığı vakit kullandırın. Karyenin (köyün) araba kullanan ahali köylerinde kızak yapıldığını ve işlediğini görünce onlara dahi kızak kullanmağa heves geleceğinden müdirler ahaliyi teşvik etsin ve buraca kağrı denilen iki tekerlekli arabaların yenisi yüz elli kuruşa yaptırılır ise bir kızak otuz kuruş masrafla olur. Ve bunu köylüler kendileri dahi yapabilir. Hasılı kızak olmayan her karyeden (köyden) kızaklar...

...icad olunmasına dair nevahi (nahiye) müdirileri ziyasesiyle say' (çalışıp) ve gayret edeceklerdir. Yaptırmayan müdirler amirin emrini icra etmeyenlerin cezasıyla cezalandırılırlar.

Sekizinci Tenbihname

Fi 26 Temmuz Sene 1298 (07 Ağustos 1882) tarihli ikinci tenbihnamemizde ormanlar kesile kesile ve kök çıkarılıla çıkarılıla bitiyor. Sonra ahali odun ve kereste bulamayacaktır. Bunun için her köyde her adamın kaç parça tarlası var ise her parça tarlanın kenarlarına ve dört köşesine ağaçlar dikmesi ve her hane kendi idaresi için bir dönüm orman yetiştirmesi ve ağaç kökü sökmemesi yazılmıştı. Bu tenbihi tekrar ve aşağıda yazılı olan tenbihatı dahi ilave ederiz.

Ormanlarda kendiliğinden ve fırtınalardan yere düşmüş veyahut öteki beriki lüzumsuz olarak kesmiş, düşmüş ağaçlar tükenir ise ondan sonra ahaliye lazım olan ağaçlar kesilecektir. Lakin, insafsız ve lüzumsuz

ağaç kesmek ve ormanları yakmak ve sade ağaçtan hane ve dam ve ağıllı duvarları yapılmak ve tarla ve bahçe ve harman kenarlarında muhafaza için cesim ağaçlan, kesmek koymak yasaktır. Şimdiye kadar kesilmiş ve konulmuş ağaçlar için bir şey demeyiz. Fakat...

...bundan sonra her kim hane ve dam duvarları, tarlalar ve bahçeler ve ağıllar muhafazası için taze ve yaş ağaç en ağır ceza-yı nakdi ile cezalanacaktır ve bu tenbihe muhalif hareket edenleri nevâhi (nahiye) müdirleri men etmez ve haber vermez veyahut bu tenbihnâmeyi harf beharf, her köyde okutup ahaliye anlatmaz ise kabahatli olan adamdan alınacak ceza-yı nakdinin bir misli dahî müdiriden alınacaktır.

Bir ormana kazâen yahut kasten ateş verilir ise o orman, hangi köye yakın ise o köy ahalişi gidip ormanı söndürmeğe ve yakanları bulup

hükümete haber vermeğe borçludurlar. Ateşi söndürmezler ve yakını haber vermezler ise ne kadar ağaç yanmış ise köylüye ödettiler.

Dokuzuncu Tenbihname

Orman git, git azaldığından bunun için ne yapılmak lazım olduğunu geçen ve evvelki senelerde nevahi müdürlerine dağıttığımız ikinci ve sekizinci tenbihnâmelerde yazmıştık. Bu tenbihin aksi haller hâlâ görülmekte olduğundan işte üçüncü defa olarak tekrar ahaliye tenbih ederiz ki:

Ağaç kökleri sökülmecektir. Ve çam ve pelit ve meşe vesair ağaçların kabukları soyulmayacaktır. Ve ormanlarda kendiliğinden...

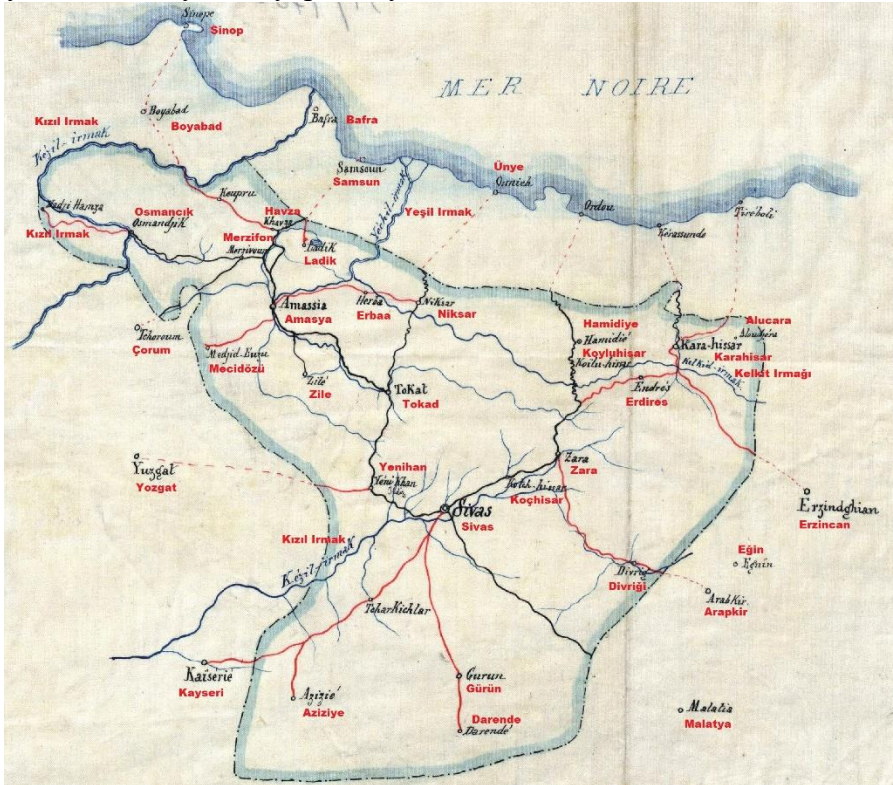
یہ دوشمش و یا خود بیہودہ کس یلوب دشورلش اغاچلر
تو کئمدیکہ بکیدن اغاچ کسلوہ جکدرہ
و طشاش وارا یکن شہانہ و اغیل دیوارزی صصافی اغاچدن
یا بلہ جقدر و تر لوب عجز لک اطرافلری خندقلہ محافظہ ایدیلوب
سادہ اغاچ ایلہ چورنیلہ جکدر و تر لاجق ایچون اورمان
یا قلیہ جقدر و براورماندہ آتش کوریلور ایسه الیقین کوی اہا
لیسی عجزلہ کیدوب سوئدیرہ جکدر و آتش مخصوص قولش
ایسه آتش قولباتی کویلو یولوب حکومته تسلیم ایدہ جکدر
و اورماندہ آتش ویرہنی کویلو یولوز و حکومته تسلیم ایترسه قسامہ
اصولتہ تطبیقاً اورمانک ضرری کویلو یوہ اوئدیر یلہ جکدر
کافی اورمان اولیان کویلردہ و اغاچ بئیشہ یلہ جک برلردہ
هر کیک قاج تر لاسی وارا ایسه هر تر لاک درت کوشہ سنہ برز
فدان دیکوب و تر لاسی زیادہ اولانلر برایکی سنہ نظر فتنہ
کئدی ایچون بردونم و هیچ اولمز سہ یارم دونم قدر بر پردہ
خندق چورہ لک تخم و یا خود فدان اکوب اغاچ و اورمان
بئشدرہ جکدرہ
دواثر نواحی مدیر لری هر قریہ دہ اہالی بی جمع ایلہ بو تنبہنہ
مہنی اوقو یوب برر برر مائنی اکلادہ جقدرہ
و بو تنبہلری دکلمہ میانلری حکومته خبر ویرہ جکدر و اہالی بہ
بوشلری بیلدیر میان و یا دیر میان و خلاف تنبہ حرکت

...yere düşmüş veyahut beyhude kesilip düşürülmüş ağaçlar tükenmedikçe yeniden ağaç kesilmeyecektir.

Ve taş var iken hane ağıl duvarları (duvarları) safi ağaçtan yapılmayacaktır. Ve tarla ve bahçelerin etrafları, hendekle muhafaza edilip sade ağaç ile çevrilmeyecektir. Ve tarla açmak için orman yakılmayacaktır. Ve bir ormanda ateş görülür ise en yakın köy ahalişi acele gidip söndürecektir. Ve ateş mahsûs konulmuş ise ateş koyanı köylü bulup hükümete teslim etmezse kaseme (elli kişiye yemin ettirme) usulüne tatbiken ormanın zararı köylüye ödetirilecektir.

Kâfi orman olmayan köylerde ve ağaç yetişebilecek yerlerde, her kimin kaç tarlası var ise her tarlanın dört köşesine birer fidan dikip ve tarlası ziyade olanlar bir iki sene zarfında kendi için bir dönüm ve hiç olmazsa yarım dönüm kadar bir yerde hendek çevirerek tohum veyahut fidan ekip ağaç ve orman yetiştirecektir.

Devâir-i nevahi (nahiye dairesi) müdirleri her karyede ahaliyi cem ile (toplayarak) bu tenbihnâmeyi okuyup birer birer mealini anlatacaktır. Ve bu tenbihleri dinlemeyenleri hükümete haber verecektir. Ve ahaliye bu şeyleri bildirmeyen ve yaptırmayan ve hilâf-ı tenbih hareket...

ایندلری حکومتہ خبر ویردیان مدیرل عزل و تادیب
اولہ جقدر .
و بتبیه نامہ دن پرر قسطہ سی مدیرل مرکز قضایہ جلب
اولہ رفق قایماملر واسطہ سہلہ کندولرینہ ویر بلہ جک
واغرد تدخی اطرافیلہ اکلا دیلہ جقدر ویر قسطہ سی دە
بلدیہ لہ و ضابطہ اداره لرینہ ویر بلہ جقدر .
ضابطہ دن و بلدیہ دن اودون صائیلان برلده مأمورلر
ککز دیر بلوب صائیلق ایچون اناج کوکی و قوغنی
کور دیلور ایسه مصادره ایله برابر بایعلرندن چرافاقون
نامہ سته تو فیما جزای نقدی الہ جقدر .
بوتبیه نامہ نک ممایا و حرفیأ اجر اسنه منصرفین کرام ایله
قضا قایماملر و دوائر نواحی مدیرلری و ضابطہ مأمورلری
مأمور و مجبور و عدم اج اسندن ده درجه درجه مئولدرل .

اونجی تبیه نامہ

باییلان بوللرک اوستندن اناج سوروتک و بوللرک اوزری
قارلہ و بوزلہ قیامتد فجه اوزرندن بولکلی و بولکسر قیراق
بورتمک و آء زمانلردن کسیلان اناج لر بوللرک اوستنه
چاکیلوب ده اوراده بولتولق بوللری خراب ایتدیکندن
بیساق ایدلشدر بوتبیه ک خلقی حرکت ایدلر و بوللر ده کی
کوز بوللرک اناج لرینی و قیور کتلرینی و اکسر لرینی سو کتلر

...edenleri hükümete haber vermeyen müdirler azl ve tedip olunacaktır.

Ve bu tenbihnâmeden bir kıt'ası müdirler merkez-i kazaya celp olunarak kaymakamlar vasıtasıyla kendilerine verilecek ve ağızdan dahi etrafıyla anlatılacaktır. Ve bir kıt'ası da belediyeler ve zabıta idarelerine verilecektir.

Zabıtan ve belediyeden odun satılan yerlerde memurlar gezdirilip satılık için ağaç kökü ve kabuğu görülür ise müsadere ile beraber bayilerinden ceza kanunnamesine tevkifan (bağlı olarak) ceza-yı nakdî alınacaktır.

Bu tenbihnâmenin mütemadiyyen ve harfiyyen icrasına mutasamfin-i kiram ile kaza kaymakamları ve devair-i nevahi müdürleri ve zabıta memurları memur ve mecbur ve adem-i icrasından da derece derece mes'uldürler.

Onuncu Tenbihname

Yapılan yolların üstünden ağaç sürtmek ve yolların üzeri karla ve buzla kapanmadıkça üzerinden yüklü ve yüksüz kızak yürütmek ve ormanlardan kesilen ağaçlar bu yolların üstüne çekilip de orada yontulmak yolları harap ettiğinden yasak edilmiştir. Bu tenbihin hilafı hareket edenler ve yollardaki köprülerin ağaçlarını ve demir kenetlerini ve ekserlerini sökenler...

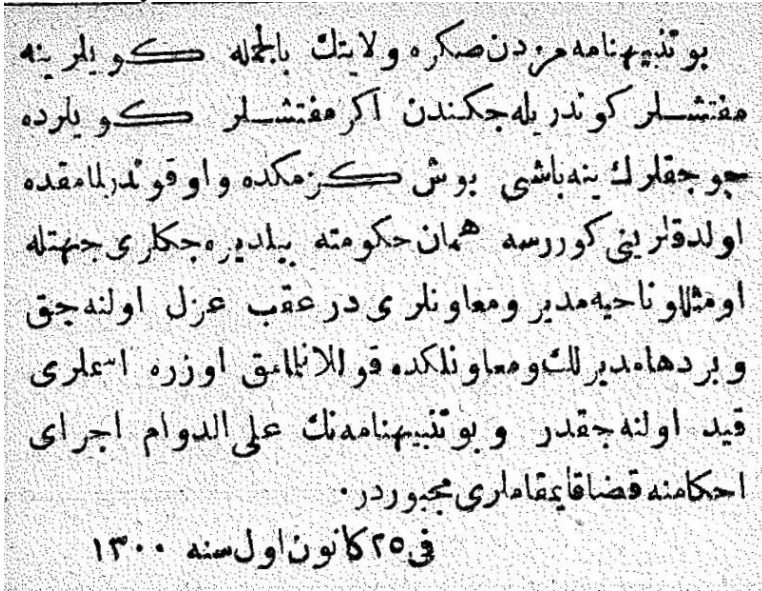

...ve arabasını dikkatsiz sürüp de yolun hendeklerini bozanlar ve kenarlarındaki nişan taşlarını devirip yıkanlar, kanunun en ağır bendiyle cezalandırılacaklarının her karyede (köyde) ahali bir yere cem olunarak (toplanarak) anlatılması ve bu tenbihin aksi hareket edenleri haber vermesi devâir-i nevahi müdirlerinin dahi bu babta nezaret-i mütemadiyyeden (devamlı olarak) geri durmamaları kendilerine ihtar kılınır.

Önbirinci Tenbihname

Mektepleri olmayan köylerde mektebler yapılmasına ve mektepler yapıncaya kadar köylerde münasip hane ve odaların mekteb haline konularak çocukların okutulmasını dördüncü tenbihnamemizde cümle nahiye müdür ve muavinlerine tenbih etmiştik.

Haber aldığımızı göre henüz ekser (çoğu) köylerde mektep yapılmamış ve bir oda bulunub çocuklar okutturulmağa başlanmamış idüğü anlaşıldığından bu kere de son defa bu tenbihnâmeyi gönderdik Şöyle ki: Mektebi olmayan köyde mekteb yapıncaya kadar hemen şimdiden bir oda ve haneye çocuklar toplanıp köy imamına okutulmak üzere nahiye müdir muavinlerinin köylere çıkıp bu işe gayet dikkat ve gayret etmelerini yine tenbih ederiz.

Bu tenbihnamemizden sonra vilayetin bi'l-cümle köylerine müfettişler gönderileceğinden eğer müfettişler köylerde çocukların yine başı boş gezmekte ve okutulmamakda olduklarını görürse, heman hükümete bildirecekleri cihetle o misillü nahiye müdir ve muavinleri derakab azl olunacak ve bir daha müdirlik ve muavinlikde kullanılmamak üzere isimleri kayd olunacaktır. Ve bu tenbihnamenin ale'd-devam icra-yı ahkâmına kaza kaymakamları mecburdur.

Fi 25 Kanun-i-evvel Sene 1300 (06 Ocak 1885)

9.BÖLÜM**Halil Rifat Paşa'nın Darulaceze'nin Yapımındaki Çalışmaları**

1877 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Başkent İstanbul'a çok sayıda göçmen kabileleri gelmişti ve bunların birçoğu hasta, sakat, dul ve yetimlerden oluşmaktaydı. Dilenciler şehrin işlek yerlerini adeta istila etmişlerdi. Bunların bir çoğu çalışacak durumda olduğu halde dilencilik yoluyla para kanmayı tercih edip yerli ve yabancı halkı rahatsız etmekteydi. Bu nedenle muhtelif zamanlarda işsiz güçsüzlerin Der-saadet'de kalmasının önüne geçilmeye çalışılarak memleketlerine gönderilmiştir.¹⁷ Anadolu'dan da gelişlerine engel olunabilmek için yazılar yazılmıştır.¹⁸

Göçler, ekonomik zorluklar ve yoksulluktan beslenen külhanbeyleri tarafından oluşturulan çeteler akşamları hamam külhanlarında toplanıp gündüz sokağa dağılmaktaydılar. İdarenin gayri-hukuki bu yapıya karşı tedbirleri çerçevesinde Sultan II.Abdülhamid Han, 7 Eylül 1886'da Şura-yı Devlet'de bir toplantı düzenlenmesini kararlaştırmış olup, bu toplantıda İstanbul'da bir Darülaceze kurulmasının adımları atılmıştır. 1890 tarihinde de Dilencilğin Menni Yasası'nı da

¹⁷ <https://muratdursuntosun.wordpress.com/2016/04/18/der-saadetde-sehrin-izdihamini-azaltmak-icin-bulunan-cozum/>

¹⁸ <https://muratdursuntosun.wordpress.com/2016/05/11/1896-tarihli-issiz-gucsuzlere-istanbula-gelis-izni-verilmemesi-karari/>

çıkarak, sokaktaki dilencililiği yasaklarken aynı zamanda şer'an nafakasını temin edecek kimsesi bulunmayan hasta ve sakatlar ile ebeveyni velisi ve evi olmayıp sokakta kalan gerçek dilenci ve kimsesiz çocukların bakım ve terbiyesinin hükümete ait olduğunu¹⁹ ve bunların bakım ve idareleri için umumi bir Darülaceze kurulmasına irade vermiştir. Darülaceze'de kalacak olan kadın ve erkek yoksullar ile kimsesiz çocuklara ayrı ayrı koğuşlar ve çalışacakları sanayihaneler tesis edilerek, dini inanışlar ile bazı basit bilgiler öğretilecek, hasta olanların tedavisi için de bir hastane açılacak, toplanan çocuklardan bir kısmı Tophane-i Amire ile Darüşşafaka'ya, kız çocuklardan yaşı uyanları sanayi mekteplerine, uymayanları terbiye edilerek hizmetçiliklere verilecektir. Darülaceze millet ve mezhep farkı gözetmeksizin bütün yoksul Osmanlı tebasına açık olacak ve bu maksatla kurum içerisinde cami, kilise ve sinagog bulunacaktır.

Osmanlı Devleti'nin ekonomisi, yaşanan savaş ve ülkenin içinde bulunduğu siyasi, sosyal ve ekonomik zorluklar göz önünde bulundurulduğunda, Sultan II.Abdülhamid, kurucu komisyonun emrine şahsına ait bazı kıymetleri eşyaları göndererek paraya çevrilmesini ve Darülaceze'nin masrafları için kullanılmasını istemiş ve bu eşyalar 7.000 altın kıymetinde satılmıştır. İnşaatın bir an evvel başlamasını isteyen

¹⁹ 1650'lerde de hemen hemen bu nedenlerle Marmara bölgesine yığılan topluluklar, daha sonra Celali İsyanlarının yaşanmasına neden olmuşlardı. <https://muratdursuntosun.wordpress.com/2012/02/27/kuyucu-murad-pasa-alucradan-gecti/>

Sultan Abdülhamid kendi kesesinden de 10.000 altın lira vermiş ve böylece Darülaceze'nin temelleri atılmıştır.²⁰

1893'de Dahiliye Nazırlığı'na (İçişleri Bakanlığı'na) sonra da Sadrazamlığa getirilen Halil Rifat Paşa bu mevkide iken, sakat ve yoksul erkek, kadın ve kimsesiz çocukları korumak için yapılan Darülaceze'nin kurulması için çok büyük gayret gösterdi. 2 Şubat 1886'da hizmete giren bu yardım kurumu, günümüzde de din ve ırk ayrımı gözetmeksizin ihtiyacı olanları barındırmaya ve iyi bir hayat sürmelerini sağlamaya çalışmaktadır.²¹

Darülaceze'nin Okmeydanı'nda kurulmasının²² muvafık olacağı ve inşaatının 72.000 altın liraya çıkabileceğini padişaha arz etmiştir. Bunun üzerine Darülaceze'nin Okmeydanı'nda inşasına başlanması Padişahın 25 Mart 1306 (6 Nisan 1890) tarihli fermanı ile emir buyrulmuş ve bu ferman 30 Mart 1306 (11 Nisan 1890) tarihli Resmî Tebliğ ile yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Darulaceze için yapılan bağışlar ve yardım kampanyası sonrası toplanan paralarla 50.000 altın lira toplanmıştır.

Böylelikle temin edilen inşaat parası ile 6 Ekim 1892 tarihinde 21 koyun kesilerek Darülaceze'nin temeli atılmış ve Sultan Abdülhamid Han'ın cülusunun sene-i devriyesi olan 19 Ağustos 1895 tarihinde binaların inşaatı tamamlanarak fotoğraflardan oluşan iki albümle birlikte anahtarları Sultan Abdülhamid Han'a teslim edilmiştir. Darülaceze'nin resmî açılışı 31 Ocak 1896 tarihinde yapılmıştır.²³

Darülaceze'nin kurucusu sayıldığından, bu müessesenin hemen yanında (Baruthane deresinin kuzeybatı yamacında) teşekkül eden güzel bir mahalleye de Halil Rifat Paşa'nın adı verilmiştir.²⁴

²⁰http://www.nurullahyucel.com/nyucel/index.php?option=com_content&view=article&id=92:dunden-bugune-darulaceze-sozel&catid=15:geriatri-gerontoloji-kongre-sozel-bildiriler&Itemid=4

²¹ <http://www.reitix.com/Makaleler/Halil-Rifat-Pasa-Kimdir/ID=2659>

²² <https://muratdursuntosun.wordpress.com/2016/04/21/ciftecevizler-ve-okmeydaninda-ii-bayezide-ait-araziler-ve-konuyla-ilgili-bilinmeyenler/>

²³ <http://www.darulaceze.gov.tr/Kurumsal/KurulusAmaci>

²⁴ <http://www.eyup.istanbul/tr/main/pages/sadrazam-halil-rifat-pasa/1213>

HALİL RIFAT PAŞA

Murat Dursun Tosun

Darülaceze 28.500 metre karelik bir alan üzerinde kuruldu. Bir erkek bir kadın hamamı, altı aceze pavyonu ile iki hastahane pavyonu, mutfak, çamaşırhane, çocuk yuvası, yetimhâne, cami ve kiliseden ibaret olup, mimarı Agop adında bir ermenidir.

Yapıldığı devirde çıkarılan kararnameye göre; “Darülaceze’nin idaresi Dahiliye Nezareti’ne bağlandı. Ayrıca kurumun yönetim kurulu başkanlığının belediye tarafından seçilen ve padişahça tasdik edilen bir memur tarafından yapılması kararlaştırıldı. Üyelikleri ise; Vakıflar İdaresi, Müftülük ve Zaptiye Nezâreti tarafından gösterilecek bir memura verilecekti. Bundan başka ayrıca Darülaceze’de; Ermeni, Rum, Katolik ve Yahudş azınlıkları da birer temsilci bulunduracak ve kurul ücretsiz vazife yapacaktı.” Günümüzde Darülaceze, İstanbul belediyesine bağlı olup, döner sermaye ile çalışmaktadır.²⁵

Darulaceze içinde yapılan cami kaynak BOA Y.EE.d. No: 409

²⁵ <http://www.ehlisunnetbuyukleri.com/Osmanli-Tarihi-Ansiklopedisi/Detay/DARULACEZE/172>

10.BÖLÜM**Halil Rifat Paşa'nın Çocuklarına Ait Yazışmalar**

Halil Rifat Paşa'nın arşiv kayıtlarında Şura-yı Devlet azası Cavid Bey ve Süvari Yüzbaşısı Ahmet Bey olmak üzere 2 oğlu görülmektedir. Bunun haricinde Nuhbe ve Güzide isimli iki de kızı olduğu bilinmektedir. Nuhbe hanımın eşi Şükrü Bey, Güzide Hanımın eşi ise Mehmed Ali Paşa'dır. Cavid Bey'in eşinin adı Aliye Hanım, oğlunun ise Ali'dir.

Halil Rifat Paşa'nın oğulları arasında başından geçen üzücü olay nedeniyle de en popülerleri Cavid Bey'dir. Cavid Bey, babası Halil Rifat Paşa'nın Sadrazamlığı İşkodralı Mustafa adlı bir Arnavut tarafından köprü üstünde öldürülmüştür.

Cavit Bey'in öldürülmesi meselesi çok karışık bir durumdur. Bu konuda çok yorumlar yapılmış, yazılar yazılmıştır. Bunlardan birinde kaynak belirtilmeksizin şu şekilde anlatılmıştır:

Abdülhamid'in hatıra defterindeki bilgilere göre 1 Nisan 1919 tarihli notta Padişah yazısının henüz başındayken üzüldüğünü ifade ediyor İstanbul'da düzenin bozulup sivillerin öldürüldüğünü ifade etmiştir. Çünkü 31 Mart vaka'sını kaleme aldığı günlüğünde Draç Sancağının mutasarrıfı Erzurum'lu Hafız Mehmet Paşa'dan bahsetmiştir. Mehmet Paşa'ya olan güveninden ve sevgisinden konuyu açmış ve şu notu düşmüştür. "Erzurumlu Hafız Mehmet Paşa'yı severdim ve şahsına güvenim vardı. Bana, Müşir Derviş Paşa tanıtmıştı. Hafız Mehmet Paşa, Draç Mutasarrıfı iken, Esat Paşa'nın küçük kardeşi Gani Bey, bir takım uygunsuzluklarda bulunmuş. Draç Sancağının Tiran kazası ileri gelenlerinden olan Gani Bey, Toptanı ailesine bağlıydı. Orda kalmasını uygun görmedim. Tutuklayıp İstanbul'a gönderdiler."

Gani Bey denilen eşkiya bozması 31 Mart Vak'ası'nın baş şahsiyetlerinden Esat Paşa'nın kardeşidir. Kendi bozguncu, illet bir adamın tekidir. Gani Bey kendi kaleminde Bursa'da Hafız adında birisiyle birleşip, etrafa göz dağı verir, haraç alırlarmış. Arkasında paşa varya hani Esat Paşa güveni oradan geliyor. Hiç kimse ses çıkarmaz hiç kimse beni tutuklamaz hiç kimse bana karışamaz düşüncesi iyice yerleşmiş benliğine. Yine bir gün Bursalı Hafız ile büyük bir vurgun yapmış. Vurgundan sonra Mehmet Maşa'ya ağabeyinden gelen talimatla suikast uygulayacaklar. Erzurumlu Hafız Mehmet Paşa'da tam kendisini vuracakları sırada Mehmet Paşa Gani'yi tek el ateşle öldürmüş.

Daha sonra Abdulhamid Han tutuklatarak Mehmet Paşa'yı İstanbul'a getirtmiş. İstanbul'da serbest bırakıp sarayda alıkoymuş Mehmet paşayı.(Görevine tayin edilmemiştir uzun bir süre kan davası güdülmesinden çekinildiği için Sultan Abdulhamid han sarayda bekletmiş.) Peki neden Mutasarrıf Mehmet Paşa'ya karışsınlar ki. Çünkü Mehmet Paşa Abdulhamid'in dostu ve çeşitli söylentilere göre teşkilat-ı mahsusa'nın da görevlilerindendir.

93 Harbi diye anılan Osmanlı-Rus Savaşında cephede Muşır İsmail Hakkı Paşa'nın katipliğini yapmıştır. O sıralarda Abdulhamid'in gözüne girmiş. Doğru ve detaylı bilgi göndermiştir. Esat Paşa'nın Abdulhamid'e ve Osmanlı'ya olan kin ve düşmanlığı Abdulhamid yanlılarına şıçramış hepsini tek tek azletmeye çalışmıştır. İşte bu sebepten dolayı Mehmet Paşa'nın da canına kast etmiş ama başarılı olamamıştır.²⁶

Yine bir başka kaynakta ise, Cavid Bey'in, Şirvanizâde Mustafa Nuri Bey'in kızıyla evli olduğu memuriyette hızla yükseldiği ve Sadrazam babasının gücü yüzünden çok şımardığı belirtilmiştir. Bu nedenle yetkisini aşan her şeye karıştığından Sultan II. Abdülhamid tarafından Sadrazam babasını uyarılmıştı.

Cavid Bey, sonunda "çetin ceviz" olan kaymakam (yarbay) rütbeli Arnavut Toptani Gani Bey'e çatmıştı. Bir kadın yüzünden araları açılmıştı. Haydar Gani Bey, Süleyman Paşazade Ali Bey'in Tiran doğumlu oğluydu ve Toptani ailesine mensuptu. Sultan Hamid'in en önemli siyasetlerinden birisi, sorun çıkarma potansiyeli olan kişileri kendisine bağlamaktı. Gani Bey de böyle getirilmiş, saraya yaver yapılmış ve tüfekçi tayin edilmişti.

Gani Bey bir de devrin namılı kabadayılarındandı, çok sayıda cinayet işlediği söylenirdi. O da kendisinden bıktırmıştı. Sultan Hamid tarafından Harput'a sürülmüş, sonra İstanbul'a gelmesine izin verilmişti.

Gani Bey'in gücünün bir diğer kaynağı da ağabeyi Esad Paşa'ydı (1862-1919). Birinci Ferik (korgeneral) rütbesi taşıyordu ve Sultan Abdülhamid'in güvendiği bir isimdi. Ama Sultan Abdülhamid'in tahttan indirildiğini kendisine ileten heyetin içinde o da vardı.

Başının fena halde dertte olduğunu gören Cavid Bey, padişaha bir arıza (dilekçe) yazıp, özetle Gani Bey ve adamlarının kendisini öldürmek için takip ettiklerini, özellikle Galata Köprüsü üzerindeki ada vapurları iskelesinin orada beklediklerini, başına bir şey geleceğini, o yüzden

²⁶ <http://www.yazarport.com/yazi/1948/erzurumlu-hafiz-mehmet-pasa>

kendisinin Viyana'ya gönderilmesini istedi. Ancak izin çıkmadı. Hava çok gergindi, bir vukuat olması an meselesiydi. Sonunda Sadrazam Halil Rifat Paşa, oğlunu kurtarmak için devreye girdi. Ama nasıl?²⁷

Sadrazam Halil Rifat Paşa, oğlu Cavid Paşa'yı öldürmeyi planlayan Gani Bey'i öldürmüştü. Ama Gani Bey'in ağabeyi Toptani Esad Paşa, kardeşinin intikamını, Galata Köprüsü'nde aldırdı.

Sadrazam Halil Rifat Paşa, oğlunun canını kurtarmak için kendisine çok yakın olup belediyede göreve getirdiği, Bursalı Hafız Paşa'yı meseleyi halletmesi için görevlendirdi. Hafız Paşa kumar borcu yüzünden Gani Bey'den hakaretler işittiğinden kendisine karşı hüsn-i niyet beslememekteydi. Sonunda Beyoğlu'nda bir muhallebicide Gani Bey'i öldürdü. Sultan II. Abdülhamid ise maiyetindeki birisinin öldürülmesine çok kızdığından Halil Rifat Paşa'ya katili neden yükselttiğini ve hatta olayla ilgisi olup olmadığını dahi sordurmuştur.

Gani Bey'in ağabeyi Toptani Esad Paşa, İşkodralı Arnavut Hacı Mustafa'yı İstanbul'a yolladığı ve Katil Hacı Mustafa'nın iki ay Sirkeci'deki Edirne Oteli'nde kalarak Cavid Bey'i izlediği yazılmıştır. Nihayet 7 Ekim 1899, Cumartesi günü Cavid Bey, üyesi olduğu Şura-yı Devlet'ten (Danıştay'dan) çıkararak, Ada'ya gitmek için vapurun kalktığı Galata Köprüsü'ne geldiğinde iskelenin merdivenlerindeyken Hacı Mustafa, Karadağ'ın toplu tabancasıyla öldürüldüğü belirtilmiştir. Göğsüne iki kurşun yiyen Cavid Bey, can havliyle kaçmaya çalışmış ama sırtına üçüncü bir kurşun isabet edince yaşamını yitirmiştir.

Olayın tanıklarından birisi de o esnada Galatasaray Lisesi öğrencisi olan Refik Halid'di, "Bir Ömür Boyunca" isimli anı kitabında şöyle anlatmaktadır: **Evet, ben de gördüm: Arnavut kıyafetli, yani poturlu, cepkenli, başı beyaz, yayvan keçe külahlı bir adam merdivene saldırmış, Karaköy tarafına koşuyor. Durdum, zira vurulanı, vurulup düştüğü yerden kaldırmışlar, kollarından ve bacaklarından tutmuşlar, demin bahsettiğim mescide taşıyorlardı. Çok iyi giyinmiş, orta yaşlı biri... Ayakkabılarının altları hala gözümün önünde yepyeni, tertemiz, hemen hemen hiç yere basmamış. Derisi parıltısına göre rugan dediğimiz parlak cinsten. Ne elbisesinde, ne yerde kan izi, lekesi yoktu; anlaşılan içine akmış. Siyah çorapları sarı bağıtli idi, babamın da giydiği Savure markalı pahalı çoraplardı bunlar. Çifti bir**

²⁷ http://www.takvim.com.tr/yazi_dizisi/2013/02/23/galata-koprusunde-cinayet

çeyrek altın liraya meşhur lüks tuhafiyeci Pigmalyon'da satılırdı; ipek değil halis ve nefis Fransız fildekosu idi; bugünün hesabı ile 25-26 liraya çifti" Katil Arnavut Mustafa, sorguda kendisi azmettiren Esat Paşa'nın ismini vermedi. Taammüden cinayetin karşılığı idam cezasıydı, ama siyasi dengeler sorunu ve Arnavutları gücendirmemek için Mustafa'ya müebbet hapis cezası verildi. 1908'de yani II. Meşrutiyet döneminde çıkan afla da serbest bırakıldı.

Rıfat Paşa, Cavid Paşa'nın ölümü sonrası evlat acısıyla adeta çökmüştü. Sultan II. Abdülhamid, kendisine önce araçlar vasıtasıyla, sonra da yüzüne karşı başsağlığı dileyip Paşa'yı avutmaya, gönünü almaya çalışıyordu. Halil Rıfat Paşa'nın artık dünya nimetleri umurunda değildi, defalarca sadareten istifa etti ama kabul edilmedi. Koluna girilerek makamına gelebiliyordu ama artık imza atacak mecali bile kalmamıştı. Cavid Bey'in Sultan Mahmud türbesindeki mezar taşında ise şöyle yazar:

Muhabbet ehl-i beyt idi

Şehiden geçti Cavid vah

Buradaki bilgilerden Halil Rıfat Paşa'nın Nühbe isimli bir kızı bulunduğu damadının da Ayan üyesi Şükrü Paşa olduğu belirtilmiştir. Bu evlilikten Nesteren veya Nesterin isminde bir de kız daha doğmuştur.²⁸

Görüldüğü gibi olay oldukça karışıktır. Halil Rıfat Paşa'nın azmettirici olması pek inandırıcı değildir. Hele ki bir Sadrazamın oğlunun bir tayin işlemini bile yaptırمامış olması daha da inandırıcılığı olmayan bir durumdur. Üstelik hem Cavid Bey'in her işe karıştığından şikâyet edilecek hem de Der-saadet'den uzaklaşması istenmeyecektir. Anlatılanlar pek sağlıklı görülmemektedir.

Cavit Bey'in sicill-i ahvali ise aşağıdadır.

BOA Fon Kodu: DH.SAID. Dosya No: 93, Gömlek No: 31, Tarihi: 1283 (1867), İbrahim Cavid Bey Konusu: Sadrazam Halil Rıfat Paşa'nın oğlu.

²⁸ http://www.takvim.com.tr/yazi_dizisi/2013/02/24/pasayi-koprude-vurdular

okuduğu ve ahiren Mekteb-i Mülkiye-i Şahane'de mütetteb ulum u fününu bi't-tahsil mülazemet (satajyer) ruusuyla²⁹ ulum-ı siyasiye şهادetnamesi aldığı ve Türkçe ve Fransızca tekellüm ve kitabet eylediği (okuyup yazdığı) “Merasim-i Muhtelif-i İzdivaciye” (Çeşitli Düğün Törenleri) namında gayr-i matbu' (basılmamış) ve “Tezyinat-ı Nisvaniyye'nin Ahlaka Olan Te'siri” (Kadın Süslenmesinin Ahlaka olan Etkileri) namıyla matbu' (basılmamış) iki eseri olduğu gibi müellef ve terceme ve yine gayr-i matbu' (basılmamış) daha ba'zı eseri bulunduğu ve Manastır ve Aydın vilayetlerine mahsus üç cilt üzerine vilayet-i mezkûreynin ahval-i mülkiye ve tıbbiye ve tarihiyyesiyle sınavi zirai, ticari coğrafyalarından tarih-i teşkil-i vilayetten beri devair-i resmiye-i devletden (devletin resmi dairelerinin) umur u mevad-ı müteferria (bütün işleri) için tastir olunan (yazılan) ta'limat ve tahrirat-ı umumiyelerinin hülusalıyla tarihleri birer salname-i resmi-i vilayet (resmi vilayet salnamesi) tertib ve tab'ına muvaffak olduğu tercüme-i hal varakasında münderiçtir (bulunmaktadır). Bin üç yüz üç senesi şehr-i Rebiü'l-ahirinin yedisinde 1 Kanun-i-sani Sene (1)301 (13 Ocak 1886) bin yüz kuruş maaşla İzmir reji nezareti muharrerat-ı Türkiye kitabetine ta'yin edüb istihsal eylediği me'zuniyet üzerine Der-saadet'e azimetle (giderek) sene-i merkûme Şaban-ı şerifinin on beşinde 7 Mayıs Sene (1)302 (19 Mayıs 1886) bin yahud beşyüz kuruş maaşla mektubî-i hariciye kaleminde istihdamına irade-i seniyye-i hazret-i tacdari şeref müteallik buyrulur ise de muamele-i lazıme derdest icra iken kalem-i mezkûrdan maaş almaksızın sene-i merkûme şehr-i Ramazan-ı şerifinin on yedisinde 1 Haziran (1)302 (13 Haziran 1886) altı yüz kuruş maaşla tahrirat-ı hariciye kalemine me'mur olması cihetle şehr-i Şevvalinin onunda Gurre-i Haziran Sene (1)302 (13 Haziran 1886) reji muhaberat Türkiye kitabetinden bi'l-istifa infikak ederek (istifa ile görevinden ayrılarak) üçyüz yedi senesi Muharremü'l-haramının yirmi ikisinde 6 Eylül (1)305 (18 Eylül 1889) bin beş yüz kuruş maaşla cemiyet-i resmiye azalığına ta'yinine irade-i seniyye-i hazret-i padişahi

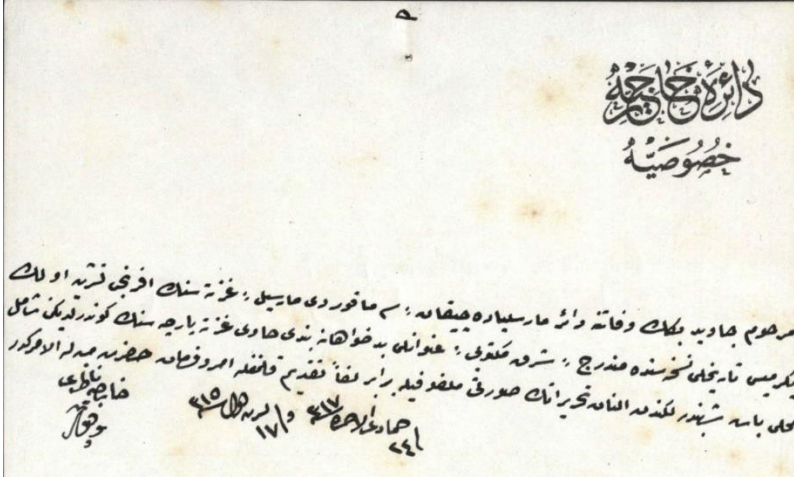
²⁹ 1869 tarihinde hazırlanan "Maarifi Umumiye Nizamnamesi"nde kurulması düşünülen Sultanilerle, mevcut "İdadi"leri bitirenlerin Üniversite ve yüksek okullara girme hakkını alabilmeleri için bakalorya sınavından geçirilmeleri öngörülmüş ve bakalorya sınavı "Mülazemet rüusu" adı ile yönetmeliğe konmuştur. 1908 İkinci Meşrûtiyet yıllarında da bir süre bu isimle anılan sınav daha sonraları doğrudan doğruya "bakalorya" adı ile anılmaya başlanmıştır. Ethem Özgüven,Hacettepe Üniversitesi.

şeref-sadır olmuş ise de rüsumat emanetince maaş-ı mezkûr nisbetinde karşılık bulunamamasından dolayı bila maaş (maaşsız) devam edüb maaş-ı mezkûr sene-i merkûme Zilhiccesi selhinden itibaren 1 Ağustos Sene (1)306 (13 Ağustos 1890) tahsis kılınarak üç yüz dokuz senesi Rebiü'l-ahirinin ikisinde 24 Teşrin-i-evvel Sene (1)307 (8 Kasım 1891) maaşı iki bin kuruşa iblağ olunmuş (yükseltilmiş) ve üç yüz on üç senesi Saferinin yirmisinde 30 Temmuz Sene (1)311 (11 Ağustos 1895) dört bin kuruş maaşla Şûrâ-yı Devlet azalığına ta'yin ve maaşı sene-i merkûme Zilhiccesinin yirmiyedisinde 22 Mayıs Sene (1)312 (3 Haziran 1896) beş bin kuruşa iblağ ve bin üç yüz on dört senesi Şevvalinin dokuzunda 1 Mart Sene (1)313 (13 Mart 1897) öşrü bi't-tahsil dört bin beş yüz kuruşa tenzil ve bin üç yüz on beş senesi Cemaziye'l-ahiresinin yirmi altısında 8 Teşrin-i-sani Sene (1)313 (20 Kasım 1897) yine beş bin kuruşa iblağ buyurulmuştur. Bin üç yüz üç senesi Şaban-ı şerifinin on dördünde saniye ve üç yüz dokuz senesi Saferinin yirmi beşinde mümeyyiz ve bin üç yüz on iki senesi Recebinin yirmi yedisinde ûlâ sınıf-ı sanisi bin üç yüz on üç senesi ramazan-ı şerifinin yirmi üçünde ûlâ sınıf-ı ûlâ ve mesai-i hasene ve ruyet-mendanesine mebni bin üç yüz on dört senesi Ramazan-ı şerifinin on sekizine bâlâ rütbeleri tevcih ve bin üç yüz on yedi senesi şehri Saferinin yirmi altısında mesai-i mahrusasına mebni dördüncü rütbeden Nişan-ı Âlî-i Osmani ihsan ve haşmetlü Romanya Kralı Hazretleri tarafından ita olunan üçüncü rütbeden "Kordon Derumani Nişanı"nın kabul ve lede'l-icab ta'likine sene-i merkûme Cemaziye'l-evvelisinin yirmi dördünde ve Şehametlü İnan Şahı Hazretleri tarafından verilen üçüncü rütbeden "Şerif zam Reşit" Nişanı'nın kabulü bi'l-icab ta'likine şehri Zilkadesinin on beşinde müsaade-i seniyye-i hazret-i hilafet-penahi üzere ve hidemat-ı seniyye-i ru'yet-mendanesine mebni bin üç yüz on üç senesi şehri Şabanü'l-muazzamanın on altısında altın ve gümüş imtiyaz madalyaları ve vezaif-i mevdu'asını (emanet edilen görevini) ru'yet-mendane ve mukaddimane ifa eylemekde olmasına mebni bin üç yüz on dört senesi Rebiü'l-ahirinin on beşinde ikinci rütbeden Mecidi ve ehliyet ve liyakatine mebni bin üç yüz on beş senesi Saferinin yirmi dördünde birinci rütbeden Osmanî ve umur-ı me'muriyetinde meşhud olan (görülen) hidemat-ı memduha ve hidemat-ı fedakârânesine mebni sene-i merkûme şehri Receb-i şerifinin yirmi dördünde tebdilen birinci rütbeden Mecidi Nişan-ı Zişanları ihsan buyurulmuştur. Divan-ı muhasebat reisi devletlü Hasan Paşa Hazretlerinin rüsumat emanetinde buldukları sırada

taraflarından yazılan mülhazada müşarün-ileyhin hizmet-i mesbuk (geçmiş hizmetinde) ve hüsn-i hali meşhud idüğü (iyi halinin görüldüğü) tasdik kılınmıştır. İzmir reji muhaberat Türkiye kitabesinde keyfiyet-i istihdamı ve kemiyet-i maaşıyla (mevcut maaşıyla) istifası reji idare-i umumiyesi komiserliğinin 27 Mart Sene (1)307 (8 Nisan 1891) ve 2 Teşrin-i-evvel Sene (1)307 (14 Ekim 1891) tarihli tezkire-i müzilelerinden (ek ve şerhlerinden) ve mektubi ve tahrirat-ı hariciye kalemlerinde müddet-i istihdam ve maaşı **Hariciye Nezareti ve Cemiyet-i Rüşumiye ve Şûrâ-yı Devlet azalıklarına** tarih-i ta'yiniyle maaşının tahsisi ve zammı rüsumat emanet-i celileleri sicill-i ahval şû'belerinin ve dahiliye muhasebesinin 26 Haziran Sene (1)307 (8 Temmuz 1891) ve 23 Temmuz Sene (1)303 (4 Ağustos 1887) ve 6 Şubat Sene (1)307 (18 Şubat 1892) ve 11 Temmuz Sene (1)314 (23 Temmuz 1899) tarihli müzekkere-i cevabiyelerinden ve komisyona tebliği buyurulan irade-i seniyye-i hazret-i hilafet-penahi kaydından ve rütbe-i saniye sınıf-ı sanisinin tarih-i tevcih divan-ı hümayun teşrifatçılığının 22 Temmuz Sene (1)307 (3 Ağustos 1891) ve 11 Temmuz Sene (1)314 (23 Temmuz 1898) tarihli müzekkeresinden ve mütemeyyiz ve ûlâ sanisi ve ûlâ (birinci derece, ûlâ tekrar yazılmış) ve bâlâ rütbeleriyle dördüncü ve birinci rütbelerden Osmani ve ikinci ve birinci rütbelerden Mecidi Nisan-ı Zışanları ve altın ve gümüş imtiyaz madalyalarının tevcih ve ihsanı ve "Kordon Derumani" ve Şerif zam Reşit" Nişanlarının kabulü tarihleri kezalik komisyona tebliğ buyurulan iradat-ı seniyye-i hazret-i padişahi kuyudundan anlaşılması ve evrak-ı müsbite-i sairesi bi't-tatbik tercüme-i hal varakasıyla birlikte hıfz edilmiştir. Fi 23 Rebiü'l-ahir Sene (1)317 ve fi 18 Ağustos Sene (1)315 (30 Ağustos 1899)

Cavit Bey'in Sadrazam Halil Rifat Paşa'nın oğlu olmasının da etkisiyle yaşanan bu olay dış basında da yer bulmuştur.

BOA Fon Kodu: Y.PRK.HR. Dosya No: 28, Gömlek No: 14, Tarihi: 24 Cemaziye'l-ahir 1317 (29 Ekim 1899), Konusu: Cavid Bey'in vefatına dair Marsilya'da "Samafor di Marsil" Gazetesinde haber yayınlanması.

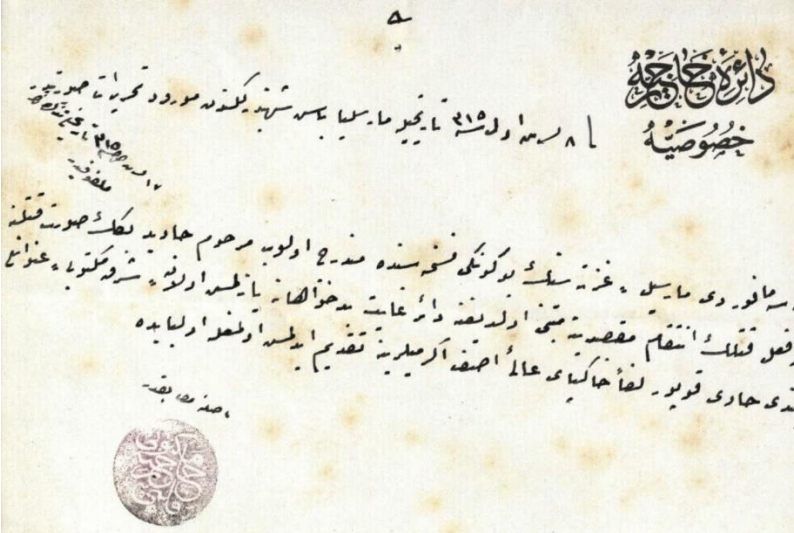

Hû

Daire-i Hariciye Hususiye

Merhum Cavid Bey'in vefatına dair Marsilya'da çıkan "Semafor di Marsil" (Le Semaphore de Marseille) Gazetesinin efrençî Teşrin-i-evvelin yirmisi tarihli nüshasında münderic "Şark Mektubu" ünvanlı bed hahane bendi havî gazete parçasının gönderildiğini şamil mahalli baş şehbenderlikden alınan tahriratın sureti melfufuyla beraber leffen takdim kılınmağla emr u ferman hazret-i men-lehu'l-emrindir.

Fi 24 Cemaziye'l-ahire Sene (1)317 ve fi 17 Teşrin-i-evvel Sene (1)315 (29 Ekim 1899) Hariciye Nazırı Bende Tevfik

Hû

Daire-i Hariciye-i Hususiye

Fi 8 Teşrin-i-evvel Sene (1)315 (20 Ekim 1889) tarihiyle Marsilya baş şehbenderliğinden mevrud tahrirat suretidir.

“Semafor di Marsil” gazetesinin bugünkü nüshasında münderic olub merhum Cavid Bey’in suret-i katline ve fiil-i katlinin intikam maksadına mübteni olduğuna dair gayet bed-hahane yazılmış olan “Şark Mektubu” ünvanlı bendi havi küpür leffen hâk-i pâ-y-i ali-i asaf-ı ekremilerine takdim edilmiş olmağla ol-babda.

Ashna mutabıkdır.

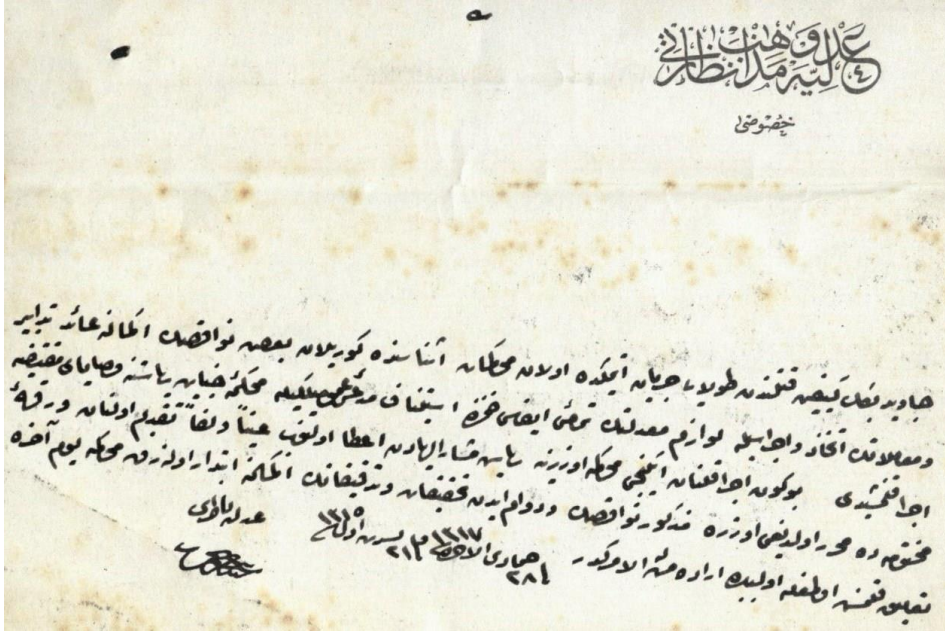

30

Aşağıdaki belgeler Cavid Bey’in öldürülmesiyle ilgili adli yazışmalar ve iddianamedir. İddianamede yıkarda anlatıldığı gibi ilginç detaylar bulunmamakta olup, olayın zanlısı İşkodralı Mustafa'nın inkârı söz konusudur. Bununla birlikte bir çok görgü tanığının şahitliği vardır.

BOA Fon Kodu: Y..PRK.HR.. Dosya No: 28, Gömlek No: 17, Tarihi: 28 (C) Cemaziye'l-ahir 1317 (3 Kasım 1899), Konusu: Sadrazam Halil Rifat Paşa'nın müteveffa oğlu Cavid Bey'in katili İşkodralı Hacı b.Mustafa'nın yapılan muhakemesinin seyri ve icra kılınan tahkikat.

³⁰ İBB Müzeler ve Kütüphaneler Müdürlüğü, İSTİKA/2012/BİL/233

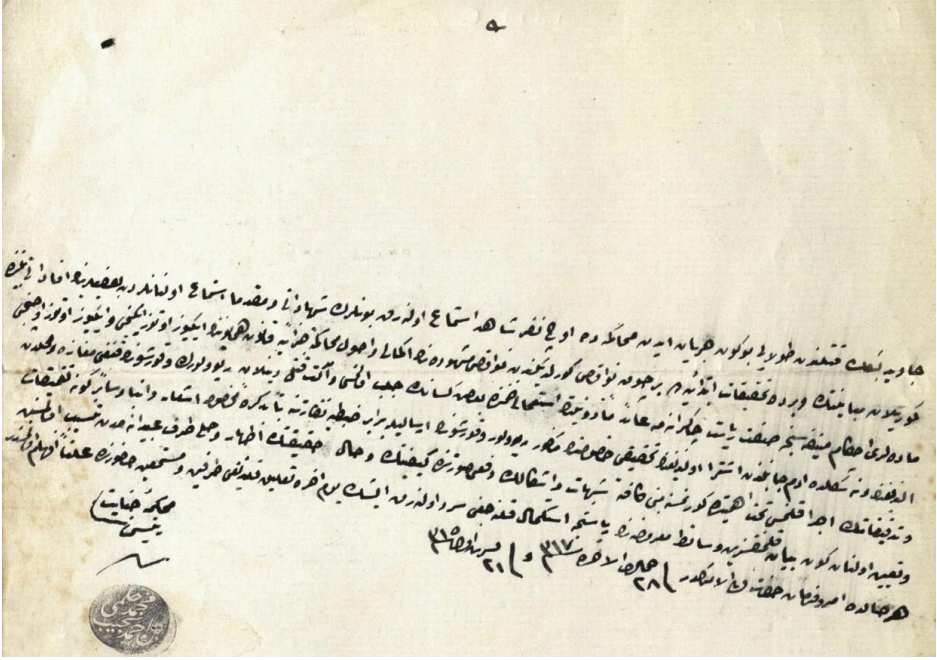
Hû

Adliye ve Mezahib Nezareti Hususi

Cavid Bey'in keyfiyet-i katlinden dolayı cereyan etmekte olan muhakemat esnasında görülen ba'zı nevakısın (noksanlıkların) ikmaline (tamamlanmasına) aid tedabir ve muamelatın ittihaz ve icrasıyla levazım-ı ma'deletin (gerekli adaletin) tamamı-i ifası (tamamen sağlanması) zımında istinaf müddei-i umumiliğiyle muhakeme-i cinayet riyasetine vesaya-yı mukteziye icra kılınmışıdı. Bugün icra kılınan ikinci muhakeme üzerine riyaset-i müşarün-ileyhadan ita olunub aynen ve leffen takdim olunan varaka-i mahtume de muharrer olduğu üzere mezkûr nevakısın (noksanlıkların) ve devam eden tahkikat ve tedkikatın ikmaline ibtidar olunarak (tamamlanmasına başlanarak) muhakeme yevm-i ahara (başka bir güne) ta'lik kılınmış olmağla ol-babda irade men lehu'l-emrindir.

Fi 28 (C) Cemaziye'l-ahire 1317 ve fi 21 Teşrin-i-evvel Sene 1315 (3 Kasım 1899)

Adliye Nazırı (Abdurrahman Nureddin Paşa)

Hû

Cavid Bey'in katlinden dolayı bugün cereyan eden muhakemede üç nefer şahid istima' olunarak (dinlenerek) bunların şehadeti ve mukaddema (önceden) istima' olunanlardan (dinlenenlerden) ba'zılarının ifadeti beyninde (arasında) görülen mübayanetin (zıtlığın) ve bir de tahkikat-ı ibtidaiyede (ilk soruşturmada) bir çok nevakıs (noksanlık) görüldüğünden nevakıs-ı meşhudenin (görülen noksanlıkların) ikmalî ve usul-i muhakeme-i cezaiye kanun-ı hümayununun ikiyüzotuzikinci ve iki yüz otuz üçüncü maddeleri ahkâm-ı münifince sıfat-ı riyaset-i çakeraneme aid me'zuniyetin isti'mali zımnında ba'zı kesianın celb olunması ve alet-i katl denilen rovelverin ve kurşunun kangı mağaza ve mahalden alındığının ve ne şekilde adam canibinden işтира olunduğunun (satıldığıının) tahkiki hususunun mezkûr rovelver ve kurşunun irsaliyle beraber zabtiye Nezaretine ba-tezkire-i mahsusa iş'ar ve inba ve sair guna tahkikat ve tedkikatın icra kılınması taht-ı ehemmiyetde görünmesine mebni kaffe-i şübehat (bütün şüpheler) ve eşkalın def'i suretinde keyfiyetin ve hal-i hakikatın izhar ve halli taraf-ı ubeydanemden tensib olunmuş ve ta'yin olunan gün beyan kılınmaksızın vesait-i ma'ruzanın riyasetçe istikmal kılınacağı serd olunarak işin yevm-i ahara ta'lik kılındığı

(başka bir güne bırakıldığı) tarafeyn ve müstemin (dinleyiciler) huzurunda alenen ifham olunmuşdur (bildirilmiştir). Her halde emr u ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir. Fi 28 Cemaiyye'l-ahire Sene (1)317 ve fi 21 Teşrin-i evvel Sene (1)315 (3 Kasım 1899)

Mahkeme-i Cinayet Reisi Bende Mehmed Hilmi bin Ahmed Necib

صوتی جاوید بک قاتلی حاجی بہ مصطفیٰ صفدہ بک اوغلی بدین محکمی مدعی عمومی سیک ادعانا مدعیہ
منظومہ قرار نامی و استیناف مدعی عمومی لہت آزادیہ یہ سوہ اجوبہ تنظیم ابوبکی ادعانا مدعی صوتی
منظومہ عالی خلدفتیا لہدی بولجہ اوزرہ لقا معروفہ حضور علا قندی دولت کی جسٹہ کوفی
اقام اوزری مذکور ادعانا مدعیہ اور اتی لہت آزادیہ و بیلہ اولہ بیلہ نہ بایلی جمہوریہ کونیا
لہت آزادیہ وہ جیفہ مدعیہ محکمہ جنایت اعطا و مرقوم جہی و سعادت جسٹہ صفدہ بک
قانونیسی ایضا قلم نہ بشی کوفی جنایت محکمہ سندنہ محاکمہ مباشرت اولہ جہی معروفہ مدعیہ
قاجہ احوالہ امر و فرماہ حضرت ولی الامر صفدہ بک۔
ایمہدی ریویج واپارہ بک
عدلیہ نظری
قولاری
سید محمد

Hû

Müteveffa Cavid Bey'in katili Hacı bin Mustafa hakkında Beyoğlu bidayet mahkemesi müddei-i umumisinin iddia-namesiyle müstantik kararname ve istinaf müddei-i umumisinin hey'et-i ittihamiyeye (savcılığa) sevk için tanzim eylediği iddianamesi suretleri manzur-ı ali-i hilafet-penahileri buyrulmak üzere leffen ma'ruz-ı huzur-ı ali kılındı. Düunki Perşembe günü akşam üzeri mezkûr iddia-name ile evrakı hey'et-i ittihamiyeye (savcılığa) verilmiş olduğundan yarınki Cumartesi günü

Der-saadet Mahkeme-i İstintakiyesi Müddei-i Umumiliği

Der-saadet İstinaf Müddei-i Umumiliğinden yazılan 7 Teşrin-i-evvel Sene (1)315 (19 Ekim 1899) tarihli iddia-namenin suretidir.

Beyoğlu bidayet mahkemesi müstantikliğinden bi't-tanzim hey'et-i behiyyelerine tevdi olunan 7 Teşrin-i-evvel Sene (1)315 (19 Ekim 1899) tarihli karar-name ile müteferriatı meallerinden müsteban olduğu üzere üç yüz on beş senesi Eylülünün yirmi beşinci Cumartesi günü akşamüzeri saat on kararlarında İstanbul köprüsünün Adalar iskelesine gidilecek asma köprüünün nerdibanı üzerinde sadrazam devletlü fehаметlü Halil Rifat Paşa Hazretlerinin mahdumları Şûrâ-yı Devlet Tanzimat Dairesi azasından Cavid Bey'i rovelver kurşunuyla cerh ve katl eylediği iddia kılınmasından dolayı maznun-ı aleyh olan İşkodra vilayeti dahilinde vaki Akçahisar kazasının Varoş Mahallesi ahalisinden Hacı bin Mustafa hakkında icra kılınan tahkikat-ı istintakiyye neticesinde maznun-ı merkûm vak'a günü ikâmet eylediği otelin hesabını kat' ile (keserek, kapatarak) saat sekiz raddelerinde o civarda bulunan bi meyhaneye gidüb saat dokuz buçuğa kadar orada bulunarak bir mikdar konyak içdikden sonra köprüye geldiğini ve Galata'ya gitmek üzere iken köprüünün para toplanılan mahallinde derdest edildiğini beyan ve fiil-i katle mücaseretini inkâr ediyorsa da kendisinin müşarün-ileyh Cavid Bey'i rovelver ile cerh ve katl eylediği mazbutu'l-esami şuhudun ale'd-derecat vaki olan ihbarı ve muayene raporu ve zabıt varakaları mündericatı ve hin-i derdestinde yedinden alınmış olan rovelverde zuhur eden kuruşunun maktul-i müşarün-ileyhin cesedinden icra marifetiye çıkarılan kurşunun aynı bulunması delaletiyle anlaşılmiş ve maznun-ı aleyh merkûmun fiil-i katli ika' etmesinden bir çayrek saat evvel İstanbul cihetinden gelerek tersim ettirilmiş olan ve evrak-ı mevcude arasında bulunan haritada gösterildiği vechile asma köprüden büyük köprüye merbut olan mahallin sol tarafında tevkif ile istanbul cihetine doğru daimen hal intizarda bulduklarından cümle-i ihbaratdan olması ve kendisinin Der-saadet'e geldiği 7 Ağustos Sene (1)315 (19 Ağustos 1899) tarihinden beru mukim olduğunu Sirkeci'de vaki Edirne Oteli'nde vak'a günü otelin hesabını kat' etdiğinin anlaşılması ve müşarün-ileyh Cavid Bey'in arabadan inüb mezkûr köprüden geçeceği sırada beynlerinde bir guna mutalaa ve münaza'a (konuşma ve çekişme) vuku'-bulmaksızın (hasmı olmadığı halde) merkûmun hamili olduğu

rovelverini arkasından heman ve mükerrenen atel ederek müşarün-ileyh üç mahallinden cerh eylemiş gibi inde'l-tahkikat hasıl olan ahval-i fiil-i katlin bi't-tasavvur (tasarlayarak) vuku'una delalet etmekte bulunmasına ve binaen-aleyh hareket-i vakıası kanun-i cezanın (ceza kanununun) yüz yetmişinci maddesi hükmünü müstelzim ef'al-i cinayetden görülmüş olduğundan merkûmun ol-vechile cinayetle ithami taleb ve iddia kılınır.

Handwritten Ottoman Turkish text, likely a legal document or report, written in a cursive script. The text is dense and covers most of the page. At the bottom left, there is a circular official seal (mühür) with some illegible text inside. The paper shows signs of age and wear.

Hû

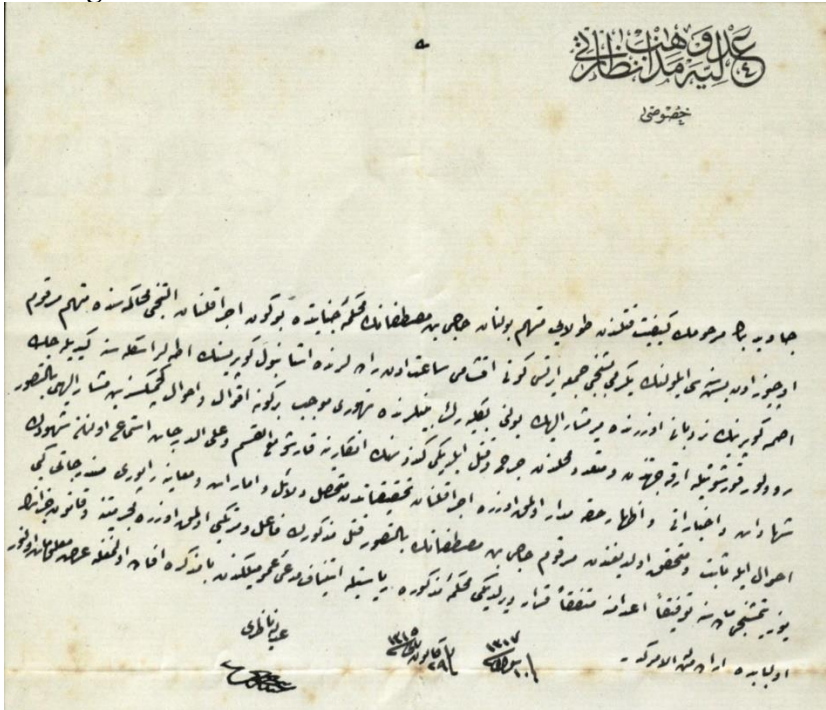
Müdde-i umuminin mütalaa-i kanuniyeyi mutazammın olan işbu iddia-namesi kiraat olundu tafsilatı evrak-ı istintakiye ve terefruat-ı sairesi meallerinden anlaşılacağı üzere bin üç yüz on beş senesi Eylülünün yirmibeşinci Cumartesi günü akşam üzeri saat ona on dakika kalarak İstanbul köprüsünün Adalar iskelesine gidilecek asma köprüünün nerdibanı (merdiveni) üzerinde sadr-ı azam fehmetlü devletlü paşa hazretlerinin mahdumları Şûrâ-yı devlet azasından cavid bey’i rovelver kurşunuyla cerh ve katl eylediği iddiasıyla getirilüb fi 3 Cemaziyel-ahir Sene (1)317 ve fi 26 Eylül Sene (1)315 (9 Ekim 1899) tarihinde taht-ı tevkife alınmış olan teba-i devlet-i aliyyeden ve İşkodra vilayeti dahilinde Akçahisar kazasının Varoş Mahallesi ahalisinden elli üç yaşlarında Hacı bin Mustafa hakkında icra kılınan tahkikat-ı istintakiyye neticesinde gerçi merkûm Hacı bin Mustafa fiil-i katlin kendisinden sudurunu inkâr ve Galata’ya gezmek üzere gider iken köprüünün para toplanılan mahallinde yedinde tabanca olmadığı halde derdest olduğunu dermiyan ve tezkâr ediyor ise de istima’ olunan (dinlenen) şuhudun (şahitler) İlyas Paşa ve Dilaver Hayri ve Nasih Beyler ile Ali Rıza ve Salih ve Hüseyin Hüsnü ve Mehmed Said ve Arif ve Ali Efendiler ve Mıgırdıç ve Hasan ve Abdullah’ın maa’l-kasem (yeminle) vaki olan şehadeti ve muayene raporu mündericatı ve merkûmun dört el rovelver endah eylediğinin ihbar olunması ve yedinden ahz edilmiş olan Karadağ rovelverinde dört boş kovan ve bir fişengin zuhur eylemesi ve maktul-ı müşarün-ileyhin cesedinden çıkarılmış olan kurşunun katil-i merkûmun yedinden alınub canib-i emanetde hıfz ettirilmiş olan rovelverin kurşunlarından bulunması ve merkûm Hacı’nın fiil-i katli ika’ etmeden bir çaryek saat evvel İstanbul cihetinden gelerek köprüünün tersim ettirilmiş olan haritasında gösterildiği üzere zikr olunan asma köprüünün büyük köprüye merbut olan mahallinin sol tarafında tevakkuf ve daima İstanbul cihetine doğru terakkub eylemesinden (bekleyip, gözetlemesinden) Cavid Bey’in arabadan inüb mezkûr asma köprüden geçeceği sırada beynlerinde bir guna mükâleme ve münaza’a (karşılıklı konuşma ve çekişme) vuku’-bulmaksızın (hasmı olmadığı halde) müşarün-ileyhi cerh ve katl eylemesinin dahi şühud’dan Nasih beyle İbrahim taraflarından ayrıca ihbar olunması ve maznun-ı merkûm Hacı fi 7 Ağustos Sene (1)315 (19 Ağustos 1899) tarihinde Der-saadet’e gelerek Sirkeci’de Edirne Otelinde ikamet ve vak’a günü otelin hesabını kat’a eylediğinden (kapattığından) otelci Todaraki tarafından haber verilmesi

delaletleriyle maznun-ı merkûmun fiil-i katli tasavvur ve tasmim üzerine (bilerek, önceden planlayarak) ika' eylediği ve katl-i müteammidi (bilerek ve tasarlayarak öldüreni) bulunduğu anlaşılmış ve hareket-i vakıası Ceza kanunname-i Hümayunu'nun yüz yetmişinci maddesi hükmünü müstelzim ef'al-i cinaiyyeden bulunmuş olmağla Usul-i Muhakemat Cezaiye Kanunu'nun yüz yirminci maddesine tevfikeyn merci'ince icab-ı kanuniyesi icra olunmak üzere bu babda olan bi'l-cümle evrak-ı da'vanın ve bütün cürüme medar olan eşyanın mikdarını havi tanzim olunan pusulasıyla beraber Der-saadet İstinaf Müddei-i Umumiliği me'muriyet-i aliyyesine tevdiğe karar verildi.

Fi 7 Teşrin-i-evvel Sene (1)315 (19 Ekim 1899) tarihiyle verilen kararın suretidir.

Müstantik aza

BOA Fon Kodu: Y.PRK.AZN. Dosya No: 21, Gömlek No: 1, Tarihi: 10 Şevval 1317 (11 Şubat 1900), Konusu: Halil Rifat Paşa'nın oğlu Cavid Bey'i öldüren İşkodralı Hacı bin Mustafa'nın idam cezasına çarptırıldığı.

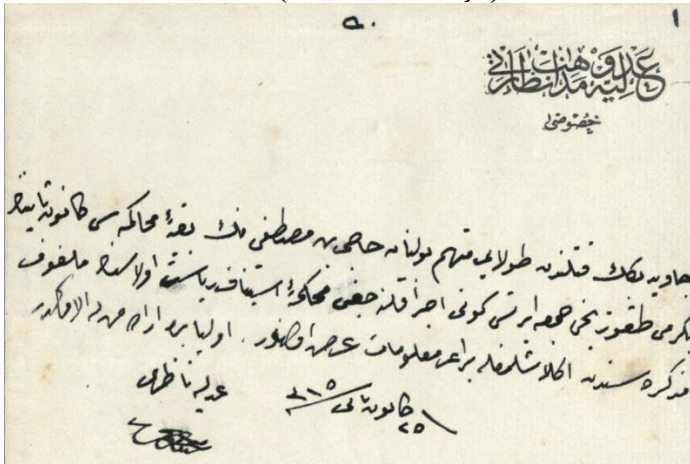

Hû

Adliye ve Mezahib Nezareti Hususi

Cavid Bey merhumun keyfiyet-i katlinden dolayı müttehim (suçlu) bulunan Hacı bin Mustafa'nın mahkeme-i cinayetde bugün icra kılınan altıncı muhakemesinde (yargılanmasında) müttehim-i merkûm üçyüzonbeş senesi Eylülünün yirmi beşinci Cumartesi günü akşamı saat on raddelerinde İstanbul Köprüsü'nün Adalar İskelesine gedilecek Asma Köprü'nün nerdibanı (merdiveni) üzerinde mir-i müşarün-ileyhin yolunu bekleyerek beyinlerinde tehevürü (aralarında tartışmayı) mucib bir guna akval ve ahval (söz ve durum) geçmeksizin müşarün-ileyhi bi't-tasavvur (önceden planlayarak) rovelver kurşunuyla arka cihetinden ve müteaddid (çeşitli) mahallinden cerh ve katl eylediği kendisinin inkârına karşı ma'al-kasem (yeminle) ve ale'd-derecat istima' olunan (dinlenen) şuhudun (şahitlerin) şehadat ve ihbaratı ve izhar-ı hakka medar olmak üzere icra kılınan tahkikatdan mütehassıl (husule gelen) delail ve emarat (deliller ve emareler) ve muayene raporu mündericatı (içeriği) gibi ahval ile sabit ve mütehakkık olduğundan (doğruluğu meydana çıktığından) merkûm Hacı bin Mustafa'nın bi't-tasavvur (tasarlayarak) katl-i mezkûrun (öldürülenin) faili ve mürteki (kötü işi yapanı) olmak üzere mücrimiyetine (suçluluğuna) ve kanun-ı cezanın yüz yetmişinci maddesine tevfikân (dayanarak) idamına müttefiken (oy birliğiyle) karar verildiği mahkeme-i mezkûre riyasetiyle istinaf müddei-i umumiliğinden ba-müzekkere ifade olunmağla arz-ı malumat olunur. Ol-babda irade men-lehu'l-emrindir.

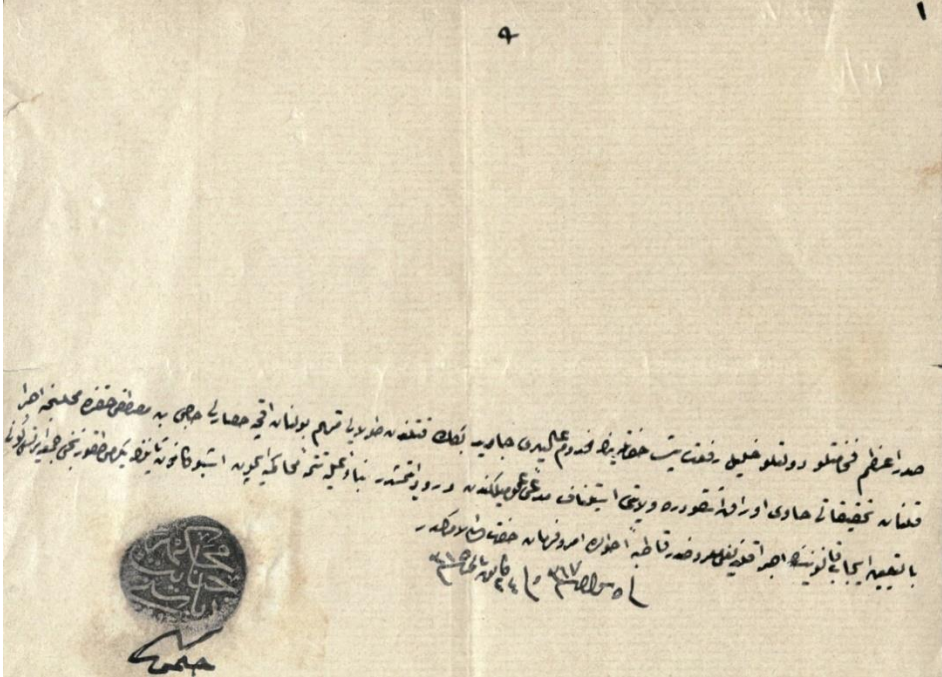
Fi 10 Şevval Sene 1317 ve fi 29 Kanun-i-sani Sene 1315 (11 Şubat 1900)
Adliye Nazırı Abdurrahman (Nureddin Paşa)

Hû

Adliye ve Mezahib Nezareti Hususi

Cavid Bey'in katlinden dolayı müttehim bulunan Hacı bin Mustafa'nın bakiye-i (kalan) muhakemesi Kanun-i-saninin yirmi dokuzuncu Cumartesi günü icra kılınacağı mahkeme-i istinaf riyaset-i vâlâsının melfuf (ekli) müzekkeresinden anlaşılmağla bera-yı malumat arz olunur. Ol-babda irade men-lehu'l-emrindir.

Fi 25 Kanun-i-sani Sene (1)315 (07 Şubat 1900)**Adliye Nazırı Abdurrahman (Nureddin Paşa)**

Sadr-ı Azam Fehametlü Halil Rıfat Paşa Hazretlerinin mahdum-ı alileri Cavid Bey'in katlinden dolayı müttehim (suçlu) bulunan Akçahisarlı Hacı bin Mustafa hakkında mahallince icra kılınan tahkikati havi evrak İşkodra vilayeti istinaf müddei-i umumiliğinden vürud etmiştir (gelmiştir). Binaenaleyh netice-i muhakeme (karar yargılaması) için işbu Kanun-i-saninin yirmidokuzuncu Cumartesi günü bi't-tayin icab-ı kanuniyenin icra kılındığı maruzdur. Katıbe-i ahvalde emr u ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fi 05 Şevval Sene (1)317 ve fi 24 Kanun-i-sani Sene (1)315 (06 Şubat 1900) Mahkeme-i Cinayet Riyaseti Hikmet

HALİL RIFAT PAŞA

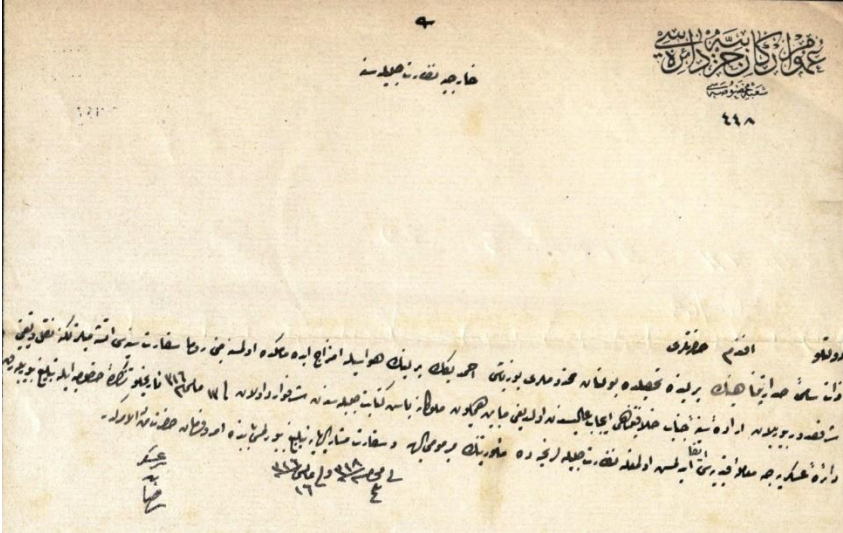
Murat Dursun Tosun

Halil Rifat Paşa'nın diğer oğlu Süvari Yüzbaşı Ahmet Bey'dir.

Fon Kodu: FTG.f, No: 306 Sadr-ı esbak Halil Rifat Paşa'nın mahdumu Süvari Yüzbaşı Ahmet Bey.

BOA Fon Kodu: HR.TH.. Dosya No: 242, Gömlek No: 43, Tarihi: 29 Mayıs 1900, Konusu: Sadrazam Halil Rifat Paşa'nın Berlin'de tahsilde bulunan oğlu Yüzbaşı Ahmed Bey'in Berlin'in havasına uyum sağlayamadığından dolayı Roma Sefareti Ateşemiliterliği'ne tayini.

Hû

**Umum Erkân-ı Harb Dairesi Şu'be-i Mahsusiye
Hariciye Nezareti Celilesine
Devletlü Efendim Hazretleri**

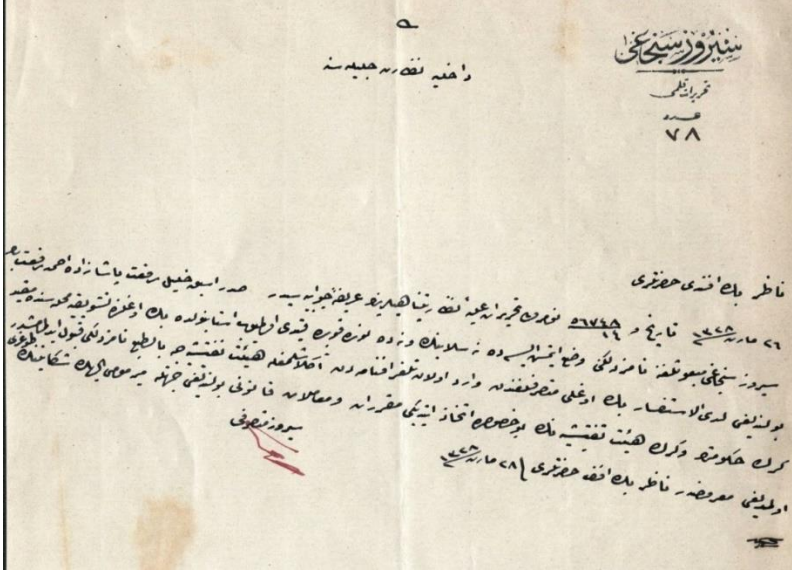
Zat-ı sami-i sadaret-penahinin Berlin'de tahsilde bulunan mahdumları Yüzbaşı Ahmed Bey'in Berlin'in havasıyla imtizac edememekte (uyum sağlayamamakta) olduğuna mebni Roma sefaret-i seniyyesi ateşemiterliğine nakl ve tayini şeref-sudur buyurulan irade-i seniyye-i cenab-ı hilafet-penahi icab-ı alisinden olduğunı mübeyyin hümayun-ı mülükâne baş kitabet-i celilesinden şeref-varid olan fi 17 Mayıs Sene (1)316 (30 Mayıs 1900) tarihli tezkire-i hususiye ile tebliğ buyurulan daire-i askeriyece muamele-i kaydiyesi ifa edilmiş olmağla nezaret-i celilelerin de me'muriyetinin mir-i muma-ileyh ve sefaret-i müşarün-ileyhaya tebliğ buyurulması babında emr u ferman hazret-i men-lehü'l-emrindir.

Fi Selh-i Muharrem Sene (1)318 ve fi 16 Mayıs Sene (1)316 (29 Mayıs 1900) Ser-asker Bende Rıza

BOA Fon Kodu: DH.SYS. Dosya No: 83 1, Gömlek No: 2 28, Tarihi: 28 Mart Sene 1328 (10 Nisan 1912), Konusu: Halil Rifat Paşa-zade Ahmet Rifat Bey'in Siroz'da mebus namzeti olduğu.

verilmemesi için evamir-i kat'iyeye-i seri'a istıtarı (yazılması) müsted'idir, ferman.

Sadr-ı Merhum Halil Rifat Paşa-zade Ahmed Rifat

Hû

Siroz Sancağı Tahrirat Kalemi

Dahiliye Nezareti Celilesi

Nazır Bey Efendi Hazretleri

26 Mart Sene 1328 (08 Nisan 1912) tarih ve 56748/14 numrolu tahrirat-ı aliyye-i nezaret-penahilerinin arıza-i cevab-nemesidir. Sadr-ı esbak (eski sadrazam) Halil Rifat Paşa-zade Ahmed Rifat Bey Siroz Sancağı meb'usluğuna namzetliği (adaylığı) vez' eylemiş ise de ne Selanik'in ve ne de Nevrekob'da kaydı olmayub İstanbul'da Beyoğlu'nda Teşvikiye Mahallesinde mukayyed (kayıtlı) bulunduğu lede'l-istifsar (sorularak) Beyoğlu mutasarrıflığından varid olan (gelen) telgrafnameden anlaşılmağla hey'et-i teftişiyece bi't-tabi namzedliği kabul edilmemiştir. Gerek hükümetin ve gerek hey'et-i teftişiyenin bu hususda ittihaz ettiği mukarrerat (aldığı kararlar) ve malumat-ı kanuni bulunduğu cihetle mir-i muma-ileyhin şikâyetinin doğru olmadığı ma'ruzdur. Nazır bey efendi hazretleri.

Fi 28 Mart Sene 1328 (10 Nisan 1912)

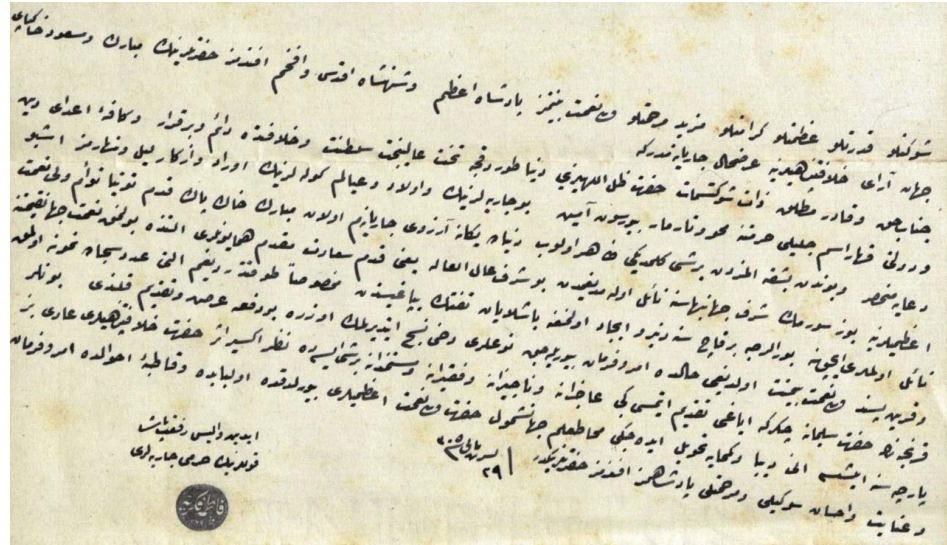
Siroz Mutasarrıfı

11.BÖLÜM

Halil Rifat Paşa'nın Hanımına ve Kızına Ait Yazılar

Halil Rifat Paşa'nın hanımı Fatma Fikriye Hanım, Aydın'da buldukları sırada orada dokuttuğu kıl seccadeleri hediye olarak Sultan Abdülhamid'e yollamış ve kabulü için de istirahatda bulunmuştur. Diğer belgede ise Halil Rifat Paşa'nın vefatından sonra kendisine maaş bağlanmasını talep etmiştir.

BOA Fon Kodu: Y..PRK.AZJ. Dosya No: 16, Gömlek No: 30, Tarihi: 20 (R) Rebiü'l-ahir 1307 (14 Aralık 1899), Konusu: Aydın Valisi Halil Rifat Paşa'nın haremî Fatma Fikriye Hanım'ın takdim ettiği altı adet seccadenin kabulüne dair istirahamı.

Hû

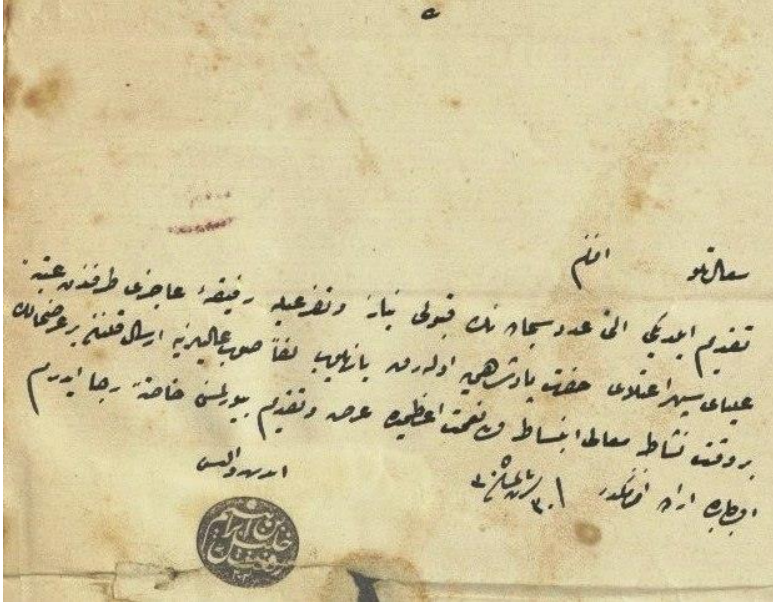
Şevketlü, kudretlü, atufetlü, kerametlü, mezid-i merhametlü, veli-ni'met-i bi-minnetimiz padişah-ı a'zam ve şehinşah-ı akdes ve efham efendimiz hazretlerinin mübarek ve ma'dud hâk-i pâ-yi cihan-arâ-yı hilafet-penahilerine arz-ı hal-i-i cariyanedir ki,

Cenâb-ı Hâk ve Kadr-i Mutlak zat-ı şevket-simat hazret-i zıllullahilerini dünya durdukça taht-ı ali-nimet saltanat ve hilafetde daim ve ber-karar ve kaffe-i adâ-i din u devleti Kahhar ism-i celili merhametine mahv ve tarumar buyursun amin. Bu cariyelerinin ve evlad ve ıyalim kölelerinin evrâd ve ezkâr leyl u neharımız (gece gündüz dua ve

zikirlerimizde) işbu duaya münhasır ve bundan başka elimizden bir şey gelmediği zahir (açık, belli) olub ziyade yegâne arzu-i cariyane olan mübarek hak-i pak-i kadim-i tutiya tev'em veli-ni'met-i a'zamilerine yüz sürmek şeref-cihan-bahasına nail olamadığından bu şeref-i âlu'l-âle yani kadim-i saadet-i hümayunları altında bulunmak nimet-cihan-kadimine nail olmaları için buralarca birkaç seneden beru icad olunmağa başlayan tiftik yapağısından mahsusan (özel olarak) dokutdurduğum altı aded seccade numune olmak ve karin-i pesend veli-nimet-i bi-minnet olduğu halde emr u ferman buyurulacak nevileri dahi neşç ettirilmek (dokutturulmak) üzere bu defa arz ve takdim kılındı. Bunlar karıncanın Hazret-i Süleyman'a çekirge ayağı takdim etmesi gibi acizane ve nacizane ve fakirane ve müstehdamane bir şey ise de nazar-ı iksir-eser-i hazret-i hilafet-penahileri adi bez parçasına ilişse anı diba (pahali bir tür ipek kumaşa) ve kemhâya (değerli kadifeye) tahvil edeceği (dönüştüreceği) muhat-ı ilm-i cihân-şumul hazret-i veli-nimet-i azamileri buyuruldukda ol-babda ve katibe-i ahvalde emr u ferman ve inayet ve ihsan şevketlü ve merhametlü padişahımız efendimiz hazretlerindedir.

Fi 29 Teşrin-i-sani Sene (1)305 (11 Aralık 1889)

Aydın Valisi Rifat Paşa Kullarının Haremi Cariyeleri Fatma Fikriye

Hû

Saadetlü Efendim

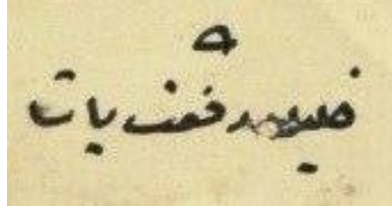
HALİL RIFAT PAŞA

Murat Dursun Tosun

Takdim eylediği altı aded seccadenin kabulü niyaz ve tazarru'yla (alçak gönüllülükle yalvarmak) refika-i acizi tarafından atiyye-i ulya-yı sipihr-i i'tilâ-yı hazret-i padişahiye olarak yazılıb leffen savb-ı alilerine irsal kılınan bir arz-ı halin bir vakt-i neşat-i meali inbisat veli-ni'met-i azamide arz ve takdim buyrulmasını haseten rica ederim. Ol-babda irade efendimindir.

Fi 30 Teşrin-i-sani Sene (1)305 (12 Aralık 1889)

Aydın Valisi

Hû

Halil Rifat Paşa

BOA Fon Kodu: DH.TMIK.M. Dosya No: 114, Gömlek No: 53, Tarihi: 19 Şaban 1319 (01 Aralık 1901), Konusu: Merhum Halil Rifat Paşa'nın hanımının maaş talebi üzerine hizmet cedvelinin hazırlandığı.

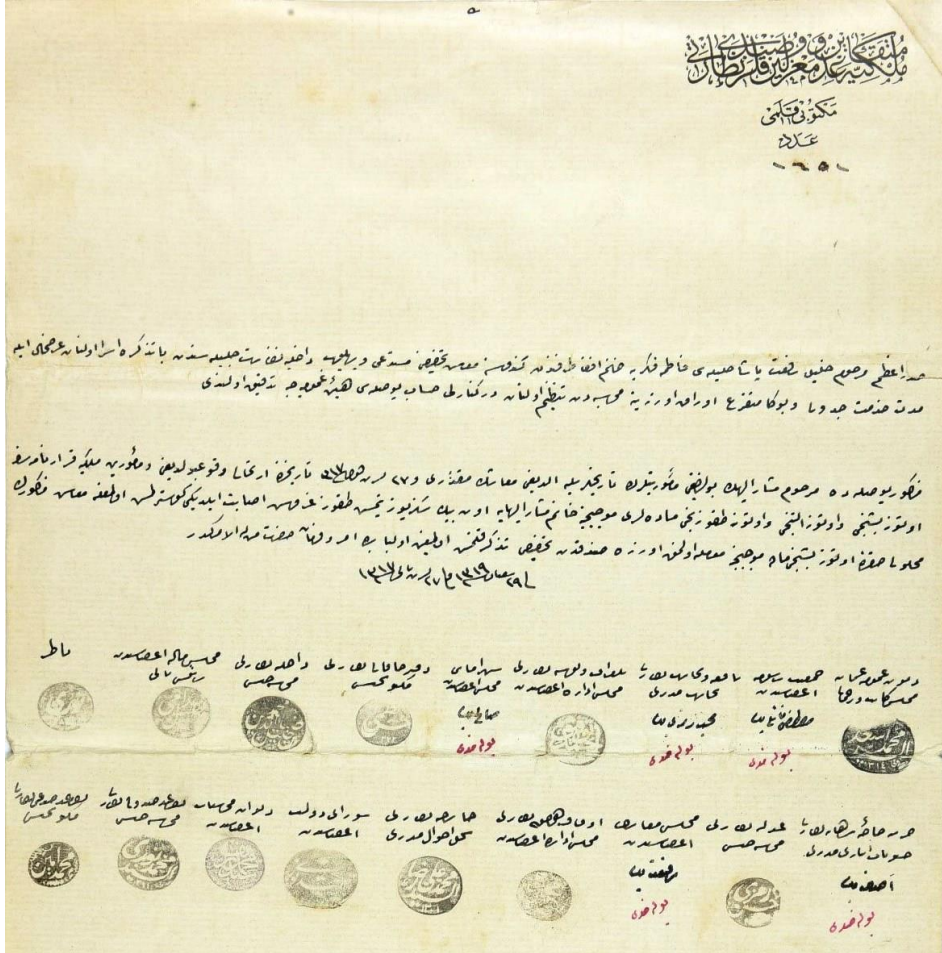
تاریخ تنظیم		تاریخ و درگاه تاریخ نویسی	
تاریخ	محل	تاریخ	محل
1901
مجلسه قضا عدله و قضا راجعه			
ایضا			
مد اعظم و صوم خدی رفقا با تندرستی خانم افندی طرفه معتمد تقاضی عقده و در...			
استدعا نام اوزرینه و صومت ایلک تنظیم اوزرینه مدد خدمت جدولی لقا صوبه...			
نیا قندی اولیج			

Mülkiye Tekaud Sandığı Nezaret-i Celilesine

Fi 19 Şaban Sene (1)319 ve fi 18 Teşrin-i-sani Sene (1)317 (01 Aralık 1901)

Sadr-ı Azam-ı merhum Halil Rifat Paşa'nın haremi hanım efendi tarafından maaş tahsisi hakkında verilen istid'a-name üzerine merhum-ı müşarün-ileyhin tanzim olunan müddet-i hizmet cedveli leffen savb-ı atufilerine tesyar kılındı (yollandı). Ol-babda.

BOA Fon Kodu: ŞD. Dosya No: 1000, Gömlek No: 5, Tarihi: 29 Şaban Sene 1319 (10 Aralık 1901), Konusu: Sadrazam Halil Rifat Paşa'nın halilesi Fatma Fikriye Hanım'a maaş tahsisi. (Tekauğ 6)

Hû
Mülkiye Mütekaidin ve Mazulin Sandıkları Nezareti Mektubi Kalemi

HALİL RIFAT PAŞA

Murat Dursun Tosun

Sadr-ı Azam merhum Halil Rıfat Paşa halilesi Fatma Fikriye Hanım Efendi tarafından kendisine maaş tahsisini müsted'i verilüb Dahiliye Nezaret-i Celilesinden ba-tezkire ısrar olunan arz-ı hal ile müddet-i hizmet cedveli ve buna müteferri olmak üzere yine muhasebeden tanzim olunan derkenarlı hesap pusulası hey'et-i umumiyece tedkik olundu.

Mezkûr pusulada merkûm müşarün-ileyhin bulunduğu me'muriyetlerin tarihleriyle aldığı maaşın miktarı ve 27 Teşrin-i-evvel Sene (1)317 (09 Kasım 1901) tarihinde irtihal-i vuku'-bulduğu ve me'murin-i mülkiye kararnamesinin otuzbeşinci ve otuzaltıncı ve otuzdokuzuncu maddeleri mucebince hanım-ı müşarün-ileyhaya onbinsekizyüzyetmişdokuz kuruş isabet eylediği gösterilmiş olmağla maaş-ı mezkûrun mahlulü hakkında otuzbeşinci madde mucebince muamele olunmak üzere sandıktan tahsisi tezekkür kılınmış olmağın ol-babda emr u ferman hazret-i men-lehu'l-emrindir.

Fi 29 Şaban Sene 1319 ve fi 27 Teşrin-i-sani Sene 1317 (10 Aralık 1901)

Meclis-i Maliye Azasından Reis-i Sani

Dahiliye Nezareti Muhasebecisi ve diğer azalar

Halil Rıfat Paşa'nın hanımı 1906 yılında vefat edince kendisinin eşinin kabrinin bulunduğu yer olan Eyüp Sultan'da defni için izin verilmiştir.

BOA Fon Kodu: BEO, Dosya No: 3373, Gömlek No: 252923, Tarihi: 15 (B) Receb 1326 (13 Ağustos 1906), Konusu: Sadr-ı esbak Halil Rıfat Paşa merhumun zevcesi hanımın Eyüb Sultan'daki hazireye defnedilmesi. (Evkaf)

Hû

Sadaret-i Uzma Mektubi Kalemî

Evkaf-ı Hümayun Nezareti Celilesine

Fi 15 (B) Receb Sene 1326 ve fi 30 Temmuz Sene (1)324 (13 Ağustos 1908)

Sadr-ı esbak Halil Rifat Paşa merhumun dün gece irtihal eden (vefat eden) halileleri hanım efendinin merhum-ı müşarün ileyhın civar-ı Hazret-i Halid'deki makberi kurbuna defni bi'l-müracaa istid'a kılınmış olmağla icab edenlere emr-i seri itasına himmet.

Halil Rifat Paşa'nın kabrinin sol tarafında kayınbiraderi Niyazi Bey'in onun sol tarafında da eşinin sanduka mezarı bulunmaktadır. Sandukanın kapağının her iki tarafında ve ön tarafında yazı bulunmaktadır.

Sadr-ı esbak (eski sadrazam) Halil Rıfat Paşa-merhumun halile-i muhteremesi (muhterem eşi) Fatma Fikriye-hanımın ruhi için el-Fatiha **Fi 4 Receb yevm-i Pazar Sene 1326 ve fi 30 Temmuz Sene 1324 (12 Ağustos 1908)**

Rufekai minkum fi'l-cenneti ehasinekum ahlaken fi'd-dünya³¹

Sizlerden cennette bana refik (arkadaş) olan kimse dünyada ahlak-ı haseneye (güzel ahlaka) malik olanınızdır (sahip olanınızdır).

Ehabbe ibâdillahi ilallahi ahsenehum huluken³²

İndellah (Allah indinde) ibâdın (kulların) ziyade sevgilisi ahlak-ı ceyyide (güzel ahlaka) malik (sahip) olandır (Allahın katında kulların en sevgilisi güzel ahlaka sahip olandır).³³

1908 tarihli yazıda Halil Rifat Paşa'nın kızı ihtiyacı olanlar için bağışta bulunmuş ve bağışın fırtınada zarar görenlere verilmesi kararlaştırılmıştır.

BOA Fon Kodu: DH.MKT. Dosya No: 1287, Gömlek No: 16, Tarihi: 03 (Ş) Şaban 1326 (31 Ağustos 1908), Konusu: Fırtınada zarar görenlere atıyye-i seniyye olarak ihsan buyurulan meblağile sadr-ı esbak merhum Halil Rifat Paşa kerimesi tarafından ianeten verilen akçeden tevzi olunup Dahiliye Veznesi'nde kalan paranın sonradan Çırçır'da meydana gelen yangında zarar görenlere tevziinin tensib kılındığı.

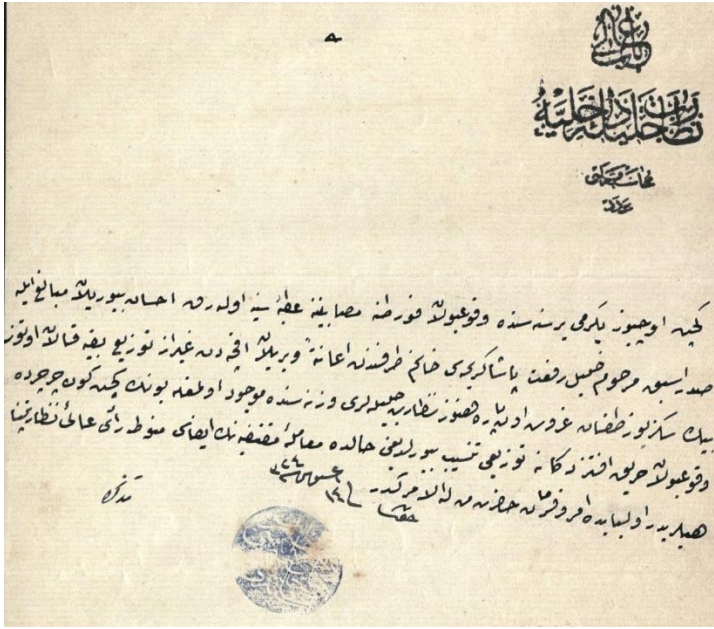
³¹ Hadis-i Şerif... Üstte Arapçası altta meali yazılmış.

<http://www.hakikat.com/dergi/216/bsyz216.html>

³² Hadis-i Şerif... Üstte Arapçası altta meali yazılmış.

<http://www.hakikat.com/dergi/216/bsyz216.html>

³³ İbadetin amacı insanların ahlakını güzelleştirip onların Kamil bir mü'min olmalarını sağlamaktır. Eğer ibadetler kişinin ahlakına, davranışlarına tesir etmiyorsa o kimse yapmış olduğu ibadetlerin bilincinde olmadığı anlaşılır. İbadetlerini bilinçli olarak değil adet, alışkanlık edindiğinden yaptığı anlaşılır.

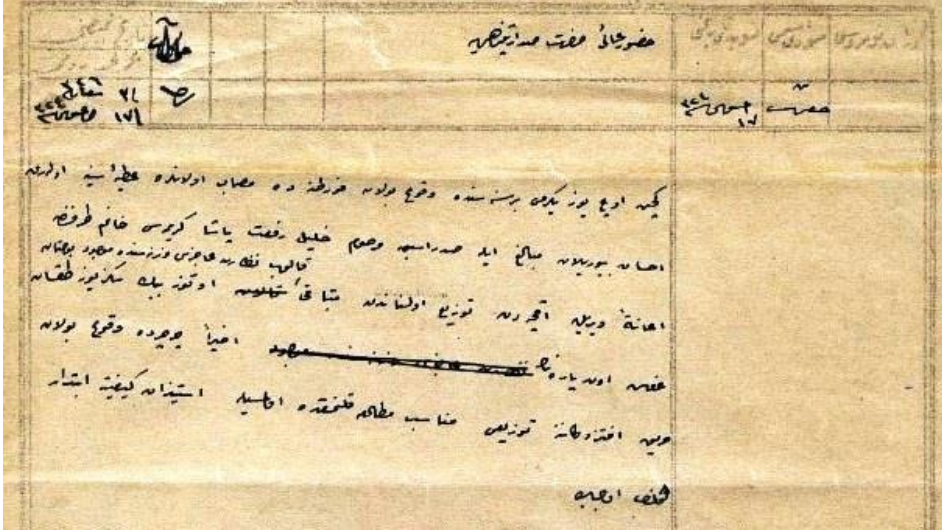

Hû

Bab-ı Ali Nezaret-i Celile-i Dahiliye

Geçen üçyüzyirmibir (1321) senesinde vuku'-bulan furtuna musabinine (fırtınadan zarar görenlere) atıyye-i seniyye olarak ihsan buyurulan mebalîğ ile sadr-ı esbak (önceki sadrazam) merhum Halil Rıfat Paşa kerimesi hanım tarafından ianeten verilen akçeden gayr ez (den başka) tevzi'-i bakaya kalan otuz bin sekiz yüz doksan kuruş on para henüz (halen) nezaret-i celileleri veznesinde mevcut olmağla bunun geçen gün Çırçır'da vuku'-bulan harik afet-zedegânına (yangından etkilenenlere) tevzi' tensib buyurulduğı halde muamele-i mukteziyenin ifası menut-ı rey'i ali-i nezaret-penahileridir. Ol-babda emr u ferman hazret-i men-lehu'l-emrindir.

Fi 14 Ağustos Sene (1)324 (27 Ağustos 1908)

Huzur-ı Ali-i Hazret-i Sadaret-penahiye

Fi 03 Şaban Sene (1)326 ve fi 17 Ağustos Sene (1)324 (30 Ağustos 1908)

Geçen üçyüzyirmibir senesinde vuku'-bulan furtuna da musab olanlara (musibete uğrayanlara) atıyye-i seniyye olarak ihsan buyurulan meblağ ile sadr-ı esbak merhum Halil Rıfat Paşa kerimesi (kızı) hanım tarafından ianeten verilen akçeden tevdi' olunandan mütebaki kalub nezaret-i acizi veznesinde mevcut bulunan otuz bin sekiz yüz doksan kuruş on paranın ahiren Çırçır'da vuku'-bulan harik afet-zedegâna (yangından etkilenenlere) tevzi' münasib-i mütalaa kılınmış olmasıyla istizan-ı keyfiyet ibtidar kılındı. Ol-babda.

Aşağıdaki belgede paşanın vefatından sonra aile fertleri için yapılmış dedikodu kabilinden bir takım ifadeler ve suçlamalar bulunmaktadır. Bu jurnalden ziyade ispiyonculuğa örnek gösterilebilecek bir yazıdır. Bu nedenle belge okunmuş olmasına karşın transkripsiyonu verilmeyecek, arşiv konu özeti verilmekle yetinilmiştir.

Bu yazının padişaha hitaben yazılmış olması durumun ne boyutlara geldiğini göstermesi açısından da dikkat çekicidir. Bu konuda ipin ucu kaçmıştır denilebilir. Üstelik bu kadar şikâyetten sonra terfi istenilmiş olması da çok manidardır.

İşin bu yönü bir yana Halil Rıfat Paşa'nın iki kızı ve dolayısıyla iki damadı olduğu belirtilmiştir. Öte yandan Cavid Bey'in öldürülmeden önce Gani Bey'le arasında bir tartışma yaşanmış olduğunun belirtilmiş olması

HALİL RIFAT PAŞA

Murat Dursun Tosun

diğer bilgilerle örtüşmektedir. Bahsedilen Niyazi Bey ise paşanın kayın biraderidir. Eyüp'deki mezarları da paşayla yan yanadır.

Diğer taraftan belgenin üzerinde tarih olmamasına karşın, arşivde tarih verilmiştir. Bu tarih dosyasında bulunan işlem görmüş başka bir belgeye istinaden verilmiş olmalıdır. Bu durumda paşanın vefatından sekiz sene sonra yazılmış olduğu ortaya çıkmaktadır ki bu yönden de ilginçtir. Zira Sultan II. Abdülhamid 27 Nisan 1909'da hal edilerek tahttan indirildiğinden bu yazı Sultan Vahideddin'e yazılmış olmaktadır.

Belgenin altındaki imza sahibi (**Abd-ı Memlukları**) **Makam-ı Sadaret Yaveranından Süvari Kol Ağası Ahmet Muhtar bin Merhum Hüsnî Paşa**'dır.

BOA Fon Kodu: Y..EE.. Dosya No: 15, Gömlek No: 191, Tarihi: 06 (C) Cemaziye'l-ahir 1327 (25 Haziran 1909), Konusu: Sadaret Yaveri Ahmet Muhtar Bey'in Sadrazam Halil Rıfat Paşa ailesi erkânından şikâyetlerini ve bir derece terfii ile Hassa Ordusu'na tayini istirhamını havi arızası.

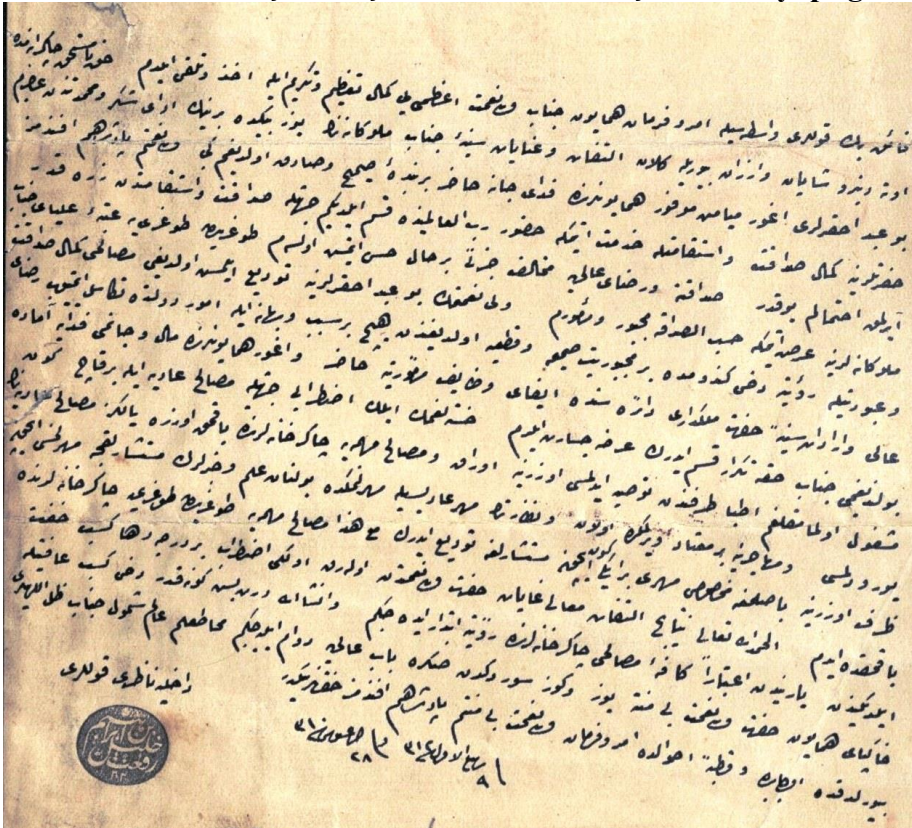

12.BÖLÜM

Halil Rifat Paşa'nın Hastalıkları ve Vefatı

Halil Rifat Paşa'nın Sadrazamlığının ve ömrünün sonlarına doğru hastalandığı ve vazifesinin başına gidemediği bilinmektedir. Ancak Halil Rifat Paşa Dahiliye Nazırlığı yani İçişleri Bakanlığı döneminde de bir süre hastalanmış ve işlerini evinden idare etmiştir.

BOA Fon Kodu: Y..PRK.DH..Dosya No: 8, Gömlek No: 16, Tarihi: 09 (Ra) Rebiü'l-evvel 1312 (10 Eylül 1894), Konusu: Hasta olan Dahiliye Nazırı Halil Rifat Paşa'nın işlerini bir müddet için evinde yaptığı.

Hû

Faik Bey kulları vasıtasıyla emr u ferman-ı hümayun-ı cenab-ı veli-ni'met-i a'zamiyi kemal-i ta'zim ve tekrim ile ahz u telakki eyledim. Hak na-müstehak-ı çakeranemize öteden beru şayan ve erzan buyrula gelen iltifat ve inayat-ı seniyye-i cenâb-ı mülükânenin yüz binde birinin eda-yı

şükr ve ve mehmedetinden acizim. Bu abd-ı ahkarileri uğur-ı meyamin-mevfur-ı hümayunlarında feda-yı cana hazır bir bende-i samimi ve sadık olduğum gibi veli-ni'metim padişahım efendimiz hazretlerine kemal-i sadakat ve istikametle huzur-ı Rabbil-aleminde kasem eylediğim cihetle sadakat ve istikametden zerre kadar ayrılmak ihtimalim yokdur. Sadakate ve rıza-yı âlî'ye muhalif cüz'i bir hal his etmiş olsam doğrudan doğruya atıyye-i ulya-yı cenab-ı mülükânelerine arz etmeğe hasbe's-sadaka mecbur ve me'murum. Veli-ni'metimin bu abd-ı ahkarlarına tevdi' eylemiş olduğu mesalih-i kemal-i sadakat ve ubudiyetle ru'yet dahi kendümde bir mecburiyet-i samime (samimi mecburiyet) ve katıyye olduğundan hiçbir sebep ve bahane ile umur-ı devletde (devlet işlerinde) tekasul etmeyub rıza-yı alî ve ve iradat-ı seniyye-i hazret-i mülükdari dairesinde ifayı vazife-i me'muriyete hazır ve uğur-ı hümayunlarında mal ve canımı fedaya amâde bulunduğumu Cenab-ı Hakka tekrar kasem ederek arza cesaret eyledim. Hastalığının ilk ızdırabı cihetle mesalih-i adıye ile birkaç gün meşkul olmaklığım etibba tarafından tavsiye edilmesi üzerine evrak ve mesalih-i mühimmeye çaker-hanelerinde bakılmak üzere yalnız mesalih-i adiyenin yürüdümesi ve muhacirine ber-mu'tad verilmekte olan ve nezaretin mühr-i alisiyle mühürlenmekte bulunan ilm ü haberlerin müsteşarlıkça mühürlenmesi için zarf üzerine basılmağa mahsus mührü bir iki gün için müsteşarlığa tevdi' ederek ma-haza mesalih-i mühimmeye doğrudan doğruya çaker-hanelerinde bakmakta idim. Elhamdülillahi Te'ala iltifat-ı meal-i gayat hazret-i veli-ni'met olarak evvelki ızdırab bir derece daha kesb-i hiffet eylediğinden (hafiflediğinden) yarından itibaren kaffe-i mesalihi çaker-hanelerinde ru'yete ibtidar edeceğim (görmeğe başlayacağım) ve İnşa-Allah dört beş gün kadar daha kesb-i afiyetle hâk-i pâ-yi hümayun-ı hazret-i veli-nimet-i bi-minnete yüz ve göz sürdükden sonra Bâb-ı Âlî'ye devam eyleyeceğim. Muhat-ı ilm-i âlem şumul cenâb-ı zıllullahileri buyurduğkda ol-babda ve katibe-i ahvalde emr u ferman veli-ni'met-i bi-minnetim padişahım efendimiz hazretlerindir.

Fi 09 (Ra) Rebiü'l-evvel Sene (1)312 ve fi 28 Ağustos Sene (1)310 (10 Eylül 1894)

Dahiliye Nazırı Kulları

Halil Rifat bin İbrahim

Halil Rıfat Paşa, Sadrazamlığı zamanında bir süre hasta yatmış ve şifa bulamayarak 9 Kasım 1901 tarihinde Nişantaşı'ndaki konağında vefat

HALİL RIFAT PAŞA

Murat Dursun Tosun

etmiştir. Vefatından sonra resmi törenle Eyüp Sultan civarında defnedilmiştir. Defin sırasında ulaşım için Kabataştan vapur görevlendirilmiş ve her türlü olumsuzluğa karşı gerekli güvenlik tedbirleri alınmıştır.

Halil Rıfat Paşa'nın vefatı nedeniyle Padişah II. Abdülhamid çok üzüntü duyduğunu belirtilmiştir. Halil Rıfat Paşa, Sivas Valiliğinden itibaren çok çalışkan ve devletine sadık kişiliğiyle onun bekası için özveride bulunmuş, tecrübesiyle Osmanlı Devletinin zor zamanlarında başarıyla görev yapmış bir devlet adamıdır.

Sultan II. Abdülhamid de Halil Rıfat Paşa'nın bu vasfına binaen cenazesiyle ilgili bütün masrafların Hazine-i Hassa'dan yani kendi özel hazinesinden karşılanmasını talimatı vermiştir.

Osmanlı'da Hazine-i Âmire (devlet hazinesi) ve Hazine-i Hassa (Padişahların Özel Hazinesi) olmak üzere iki hazine vardı. Sultan II. Abdülhamid burada şahsi hazinesini kullanarak kadirşinaslık göstermiştir.

BOA Fon Kodu: Y..PRK.PT.. Dosya No: 21, Gömlek No: 115, Tarihi: 27 (B) Receb 1319 (09 Kasım 1901), Konusu: Halil Rıfat Paşa'nın vefat ettiği.

وصول نومروسی
N° d'arrivé
دقیقه ساعت
h. m. du

ارسالی
Réexpédié
à
مأمورك امصاصی
Signature de l'employé

واستطه سله
Transmis par
دقیقه ساعت
h. m. du
بدأ بخاره
Commencé à
ختم بخاره
Fini à
مأمورك امصاصی
Signature de l'employé

De Pour الی عن

L'état n'accepte aucune responsabilité
à raison du service de la télégraphie.

اشارات مخصوصه	طریق	روز و یانب	دقیقه	ساعت	عمل تاریخی	غروب	عدد کلمات	عمل نومروسی
Indications non taxées	Voies	Matin ou soir	Minutes	Heures	Date du dépôt	Group	Nombre de mots	N° de dépôt

قونا در عمل شکریه نوبتی به

خبر رفت پیشک بوجباع وفاء ایله بیکت زاده ساقی جنابا شکریه معلولاه ویرسی متعاده

نوبتی باریق تقیم
خاله

ساقی شکریه

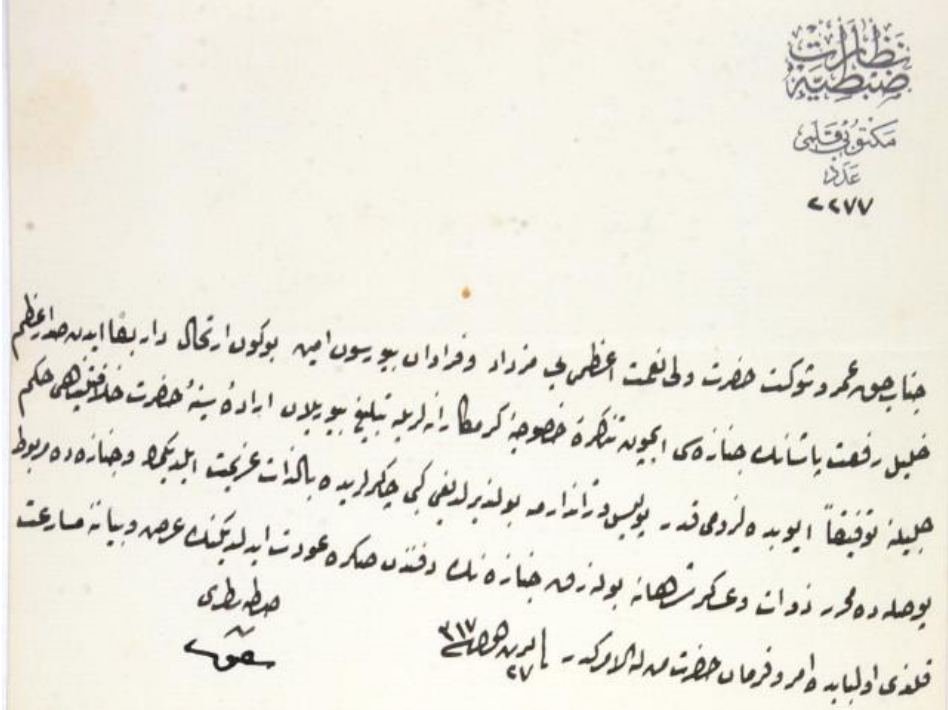
Konak-ı Âlî-i Ser-askeri'de Nöbetçi Bey'e

Halil Rıfat Paşa'nın bu sabah vefat eylediğinin zat-ı sami-i cenâb-ı ser-askeriye malumat verilmesi mütemennâdır (arzu edilir).

Fi 27 Teşrin-i-evvel Sene (1)317 (09 Kasım 1901)

Nöbetçi Yaver-i Kaim-makam Halid

BOA Fon Kodu: Y. PTK. ZB. Dosya No: 31, Gömlek No: 78, Tarih: 27 (B) Recep 1319 (9 Kasım 1901), Konu Özeti: Vefat eden Halil Rıfat Paşa'nın cenazesinin defnedildiği.

Nezaret-i Zabtiye Mektûbî Kalemi Aded 2277

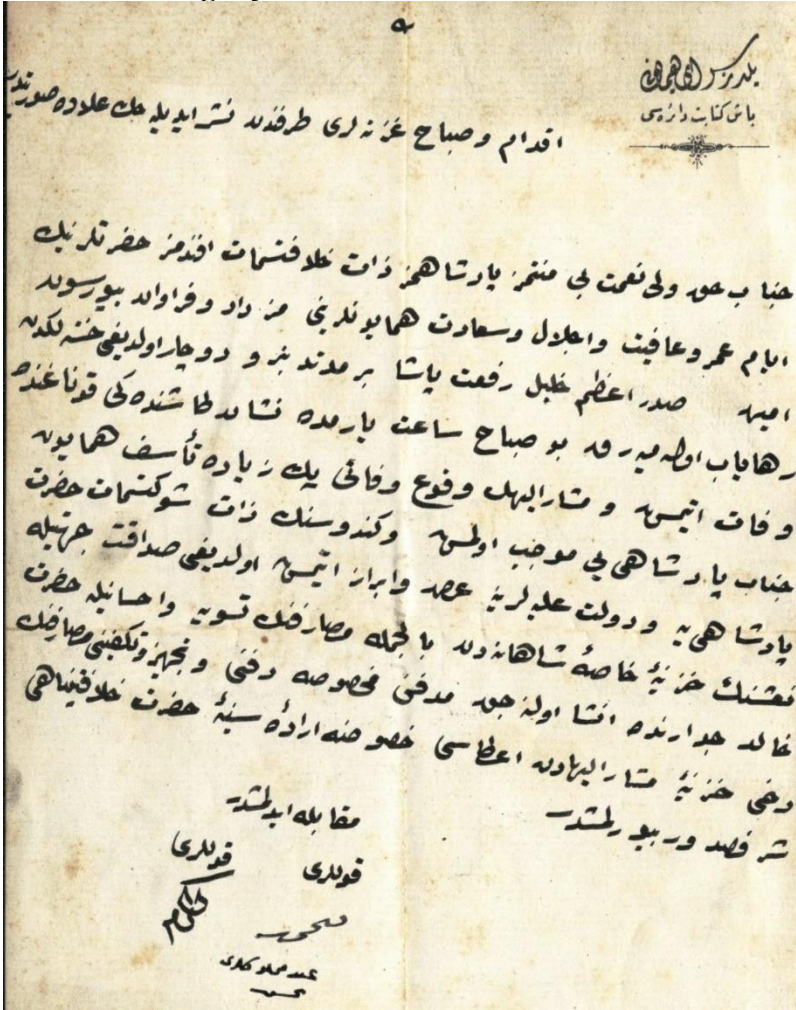
Cenâb-ı Hâk ömr-i şevket hazret-i velini'met-i â'zamiyi müzdâd (çoğalmış, ziyadeleşmiş) ve firavan (bol, ziyade) buyursun âmin. Bugün irtihal-i dâr-ı bekâ eden Sadrazam Halil Rıfat Paşa'nın cenazesi için tezkire-i hususiye-i kerem-kâaneleriyle tebliğ buyurulan irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfetpenâhi hükmi celiline tevkifan Eyüb'de lüzumu kadar Polis ve Jandarma bulundurulduğu gibi çakerileri de biz'zat azimet eylediğimin ve cenâzede merbut pusulada muharrer zevat ve asker-i şâhâne bulunarak

cenazenin defninden sonra evdet edildiğinin arz ve beyanına müsaraat (teşebbüs) kılındı. Ol-babda emr ü ferman hazret-i men-leh'ül emrindir.

Fi 27 Teşrinievvel sene (1)317 (9 kasım 1901)

Zabtiye Nazırı Bende Şevket

BOA Fon Kodu: Y. PRK. A. Dosya No: 12, Gömlek No: 69, Tarih: 27 (B) Recep 1319 (9 Kasım 1901), Konu Özeti: Sadrazam Halil Rifat Paşa'nın vefatı ile ilgili yazılar.

Yıldız Saray-ı Hümayûnu

Baş Kitabet Dairesi

İkdam ve Sabah Gazeteleri tarafından neşr edilecek ilave suretleridir.

Cenâb-ı Hâk veli-ni'met bi-minnetimiz padişâhımız zât-ı hilâfet-simât efendimiz hazretlerinin eyyam-ı ömr ve afiyet ve iclal-i saadet-i hümâyûnlarını müzdad ve firavan buyursun âmin. Sadrazam Halil Rifat Paşa bir müddeden berû duçar olduğu hastalıktan rehâyâb olamayarak (şifa bulamayarak) bu sabah saat yarımında Nişantaşı'ndaki konağında vefat etmiş ve müşarün-ileyhin vuku'u vefatı pek ziyâde te'essüf-ü hümâyûn-ı cenâb-ı padişahiye mucib olmuş ve kendüsünün zât-ı şevket-simat hazret-i padişâhiye ve devlet-i âliyelerine arz u ibraz etmiş olduğu sadakat cihetiyle naaşının hazine-i hassa-i şahânedan bi'l-cümle masarifinin tesviye ve ihsanıyla Hazret-i Halid (Eyüp el-Ensari) civarında inşâ olunacak medfen-i mahsusa (türbe) defni ve teçhiz-i tekfini (kefenlenmesi) masarifinin dahi hazine-i müşarün-ileyhadan i'tası hususuna irade-i seniyye-i hazret-i hilâfetpenâhi şeref-sudur buyurulmuşdur.

Mukabele edilmiştir. Kulları/Kulları/Abd-i Memlukları

وصول نومبردى
N° d'arrivé
دقیقه ساعت
h. m. du

واسطه
Transmis par
دقیقه ساعت
h. m. du

ارسالی
Réexpédié
مأمورک امضای
Signature de l'employé

بدا بخاره
Commencé à
ختم بخاره
Fin à
مأمورک امضای
Signature de l'employé

TELEGRAMME

L'état n'accepte aucune responsabilité à raison du service de la télégraphie.

De..... Pour.....

مخلى نومبردى	عدد گات	غروب	مخلى تاريخى	ساعت	دقیقه	روز و ياشب	طریق	اشارات مخصوصه
N° du dépt	Nombre de mots	Group	Date du dépt	Heures	Minutes	Matin ou soir	Voies	Indications aux taxés
۱۷۸۹								

نومبر ۴۹۶

بک اوغلىندى بولنده خارجه نقرته

صدر اعظم فقيد رفعت بن محمد و بگوته بعد الظهر وفان بتمده

ماياک

استودانته تريف ادمده

HALİL RIFAT PAŞA

Murat Dursun Tosun

yarımda itmam-ı enfas-ı ma'dûde-i hayat eylemiştir (sayılı nefeslerini tamamlamıştır). Ferman.

Fi 27 Teşrinievvel sene (1)317 (09 Kasım 1901)

Makam-ı Saderet-i Uzmâ Yaverlerinden Kaim-makam (Yarbay) Halid

في ١٩٠١ سنة
Le 190
وصول نومروسي
N° d'arrivé
دقیقه ساعت
h. m. du
ارسالی
Réexpédié
à
مامورك امضای
Signature de l'employé
De
نومره ١
TELEGRAMME
واسطه سيله
Transmis par
دقیقه ساعت
h. m. du
بدأ مخبره
Commencé à
ختم مخبره
Fini à
مامورك امضای
Signature de l'employé
Pour
عن صدر توشیحی

L'état n'accepte aucune responsabilité
à raison du service de la télégraphie.

اشارات مخصوصه	طریق	روز و یاشب	دقیقه	ساعت	محل تاریخى	غروب	عدد کلمات	محل نومروسي
Indications non taxés	Voies	Matin ou soir	Minutes	Heures	Date du dépôt	Group	Nombre de mots	N° du dépôt
٤	٤	روز	٢٠	١	٢٧		٤٧	٦٧٤

مايه
هويج به سياتيه جديده
خبايه
ولا نعت بغير شوکمايه
فيلين رقتايش سوي ارتحال دار بقا ايهد رقت
٢٧
٤٧
شکری

Mabeyn-i Hümâyun Baş Kitabet Celilesi'ne

Cenâb-ı Hâk velini'met bi-minnetimiz şevket-meâb efendimiz hazretlerine bitmez tükenmez ömürler ihsan buyursun âmin. Halil Rifat Paşa şimdi irtihâl-i dâr-ı beka eylemiştir. Ferman.

Fi 27 Teşrin-i-evvel Sene (1)317 (09 Kasım 1901)

Niyâzi Şükrü

في ١٧ سنة
Le 190
وصول نوموسى
No d'arrivé
دقيقه ساعت
h. m. du
ارسالی
Réexpédié
مأمورك امضاسی
Signature de l'employé
De
نمونه ١
١٩٢٤
٢٩
٦
٢٠
روز
في ١٧ سنة
Le 190
واسطه سيله
Transmis par
دقيقه ساعت
h. m. du
بدأ مخاره
Commencé à
ختم مخاره
Fini à
مأمورك امضاسی
Signature de l'employé
عن ترسانه الى

L'état n'accepte aucune responsabilité
à raison du service de la télégraphie.

محل نوموسى	عدد كلمات	غروب	محل تاريخى	ساعت	دقيقه	روز ويا شب	طريق	اشارات مخصوصه
No du dépôt	Nombre de mots	Group	Date du dépôt	Heures	Minutes	Matin ou soir	Voies	Indications non taxés
١٩٢٤	٢٩			٦	٢٠	روز		٢

ما به تعيين ملوك به كذا بتجليه
صدر اعظم
محمد قباطه
ليمان قوماندانى دكبير
صحه

Mabeyn-i Hümayun-ı Mülükâne Baş Kitabet-i Celilesine

C. (Cevap) Sadr-ı azam paşa hazretlerinin cenezesi için dört beş stimbot şimdi Kabataş iskelesine gönderilmekte olduğu maruzdur, ferman.

Fi 27 Teşrin-i-evvel Sene (1)317 (09 Kasım 1901)

Liman Kumandanı Vekili Mehmed

BOA Fon Kodu: Y..EE.. Dosya No: 10, Gömlek No: 12, Tarihi: 30 (B)
Receb 1319 (12 Kasım 1901), Konusu: Halil Rifat Paşa'nın

hastalığının arttığına ve Sadaret'e münasip bir zatın seçilmesi lüzumuna dair vekâlette bulunan Abdurrahman Paşa'nın arızası.

جناب حی یوموت دان کونستانت حضرت صدیقنا کھیریه الطول عمر و عاقبت اصابه جو سوہ آمیہ صد اعظم مرھومک خستہ لنگ سب استاد
ایسی و فرانسز لرد مذاکرات مرہ و مستعد اجرائے مقدمہ اولی اور یہ امر و فرما رہا ہو کہ جناب رفیق الدین پر یہ آفتاب و براہ اول کھدش
بر طرف ایڈیک ملودودہ دونماتک فالقہ جود واقدم ایلمک مقصدیہ موقتا و دکاتہ امر۔ صراف ایفای و عیدہ ایلمیلم
سایہ موقتیہ حضرت شہیدیا۔ اعظمیہ نہ فرانسہ حکومتیہ انتوف نام حصی اولوب مستد کامق تجرید اولوبہ و سفارت مستای
مصافحت۔ صغیرہ بولوبہ دائرہ خارجہ یکدک۔ سنا ایفای زیارت ایہ جلی کی دونمادہ ملودودہ شہری حکومت و شہرہ اطعم
مد۔ مرھومک و خاتمہ سخن فالودہ مقام سانی صدارتہ شہرف بولیاہ دونمادہ برینک انتخاب و اجراء ملوب۔ نیہ جاریہ برینک
دکاتہ نہ حضور مساعده سنیہ جناب ملکا۔ اعظمیہ برینک شرف۔ ای خاتمہ و کمال اھنیہ استعصم و شہدیہ قد۔ مسودہ اولشاک
اولیاہ دکاتہ نہ سنیہ ہا بولوبہ مواضع مصافحت اولوب حصی عمدہ ایلمک قابلہ اھوالہ امر و فرما حضرت و فرما اولرافقہ نہ۔
چاکر احمد قلی
ل. ع. ع. ع.

Hû

Cenab-ı Hayy-ı lâyemut zat-ı şevket-simat hazret-i hilafet-penahilerine atvel-i ömr u afiyet ihsan buyursun amin. Sadr-ı Azam merhumun hastalığının kesb-i iştidad etmesi ve Fransızlarla müzakerat-ı mühimme ve müsta'cele icra kılınmakda olması üzerine emr u ferman-ı hümayun-ı cenâb-ı zillullahilerine imtisalen ve bir an evvel müşkilatı bertaraf eyleyerek Midilli'den donanmanın kalkmasına cehd u akdam eylemek maksadıyla muvakkaden ve vekâleten umur-ı sadareti ifayı deruhde eylemiş idim. Saye-i muvaffakiyyet vaye-i hazret-i şehr-i yari-i azamilerinde Fransa hükümetiyle i'tilaf-ı tam (anlaşmazlık) hasıl olub mes'ele kâmilen netice-pezir olmuş ve sefaret müsteşarı maslahatgüzar sıfatıyla bugün daire-i hariciyeye gelerek resmen ifa-yı ziyaret edeceği gibi donanmanın Midilli'den müteheyi-i hareket bulunmuş olmağla sadr-ı merhumun vefatıyla münhal (boş) kalan makam-ı sami-i sadarete sui şöhreti bulunmayan zevatdan birinin intihab (seçilerek) icra-yı memuriyetiyle çaker-i keminelere vekâletden afvıma müsaade-i seniyye-i cenâb-ı mülûkdar-i azamilerinin şeref-erzanı hasseten ve kemal-i ehemmiyetle istirham ve şimdiye kadar mesbuku'l-emsal olmayan vekâletin temadisiyle bi'l-vücut muvafık-ı maslahat olmayacağını arz

eylerim. Katibe-i ahvalde emr u ferman hazret-i veliyyü'l-emr efendimizindir.

Fi 30 Receb Sene 1319 (12 Kasım 1901)

Çaker-i Esdakları (Sadık Köleleri)

Bir kaynakda Halil Rifat Paşa'nın Eyüp'de Mihrişah Sultan Türbesi bahçesinde eski sadrazamlardan Hayrettin Paşa'nın mezarı yanında defnedilmiş olduğu yazılıdır.³⁴

Aslında olayı karmaşık kılan husus aynı isimle bir sadrazamımızın daha olmasından kaynaklanmaktadır. Olayın detaylarına vakıf olunca konu daha iyi anlaşılabilir. Şöyle ki: Kaynaklarda arama yaptığımızda karşımıza çıkan bilgi: Halil Rifat Paşa'nın Türbesinin İstanbul Surdışı Eyüp Bostan İskelesi Sokağı ile Boyacı Sokağın kesiştiği yerde olduğu şeklindedir. Tam köşedeki türbenin Halil Rifat Paşa'ya ait olduğu, bunun arkasındaki türbenin ise (sarayın damadı) Mahmut Celeleddin Paşa'ya ait olduğu belirtilmektedir. Şemsettin Sami'nin "Kamus-ul Alam"ında belirtilen Halil Rifat Paşa da bu yani II.Mahmud'un damadı (Gürcü) Kaptan-ı Derya Halil Rifat Paşa'dır. Mahmud Celeleddin Paşa'da Gürcü Halil Rifat Paşa'nın oğludur. Prens Sebahattin de Mahmud Celeleddin Paşa'nın oğludur.

³⁴ Tenbihnameler, Sivas Valiliği Kültür Yayınları, s.12

Sadrazam Halil Rıfat bin İbrahim'in kabri ise aynı yerin karşı tarafındadır. Kaynaklarda diğer Halil Rıfat Paşa türbesi gibi tarif edilmektedir. Bu nedenle bu hataya ben de düştüm ve Halil Rıfat bin İbrahim'in kabrini orada aradım.

HALİL RIFAT PAŞA

Murat Dursun Tosun

Bu türbenin içindeki Gürcü Halil Rıfat Paşa (1795-1856), Sultan II. Mahmut'un damadı olandır. Aynı yerde oğlu, Sultan Abdülmecid'in damadı Mahmud Celaleddin Paşa (1855-1903) ve torunu Prens Mehmed Sebahaddin'in (1879-1948) mezarları da bulunmaktadır.

Halil Rıfat Paşa'nın (bin İbrahim) mezarı ise buranın karşısında Mihrişah Valide Sultan İmareti haziresinde bulunan **Hüsrev Paşa** türbesi arkasındaki hazirede medfundur.

Mihrişah Valide Sultan Türbesi

Halil Rıfat Paşa'nın Eyüp'te Hüsrev Paşa Türbesi'nin arkasındaki hazirede bulunan mezarı, dönemin şâheser mezarlarından biridir. Mezar sandukalı lahit mezar türüne bir örnektir. Sanduka üzerine işlenmiş motiflerdeki işçilik gerçekten görülmeye değerdir.

Sandukanın yanlarına işlenmiş simetrik yüksek kabartma motiflerde Avrupa stili barizdir. Üzerinde vazodan çıkan üzüm motifleri işlenen mezarın ayak taşı da baş taşı gibi üstüvanedir (silindirikdir). İki taşın da üst kısmı üste doğru daralan kıvrılmış s hareketleriyle sona ermektedir. Mezarın üstündeki mermer kaide üstünde bulunan bir vazo ve içinde farklı türde çiçekler yine mermere oldukça ustalıkla işlenmiştir. Baş kitabesi on altı satır halinde celi sülüs hatla ve oldukça girift şekilde yazılmıştır. Hattat imzası bulunmayan taşın satır aralarında satırları ayıran çizgiler mevcuttur.³⁵

³⁵<http://www.tas-istanbul.com/portfolio-view/eyup-haziresi-halil-rifat-pasa-mezari-2/>

Kabri, Eyüp Sultan'da Mihrişah Valide Sultan İmaretî ile Haliç sahilî arasındaki hazîrede ve mezarlık duvarından sonra üçüncü sırada kendi adını taşıyan sofadadır. Sofanın sağ tarafında özel olarak hazırlanmış yüksek bir mevkide Sadrazam Hayreddin Paşa açık türbesi

bulunmaktadır. Rıfat Paşa'nın muhteşem lahdı mermer bir zemin üzerine oturtulmuş olup kabartmalarla süslüdür. Baş şahidesinde 14 mısralık bir kitabe vardır ki tarih beyti şudur:

Hüve'l-hayyu'l-bâki

Bâki ve diri olan yalnız Allah'dır.

1-Ey feyz-i lâ-yezâle talepkâr ve rıza-hâh

(Ey bitmez, tükenmez bağışlara, ihsanlara ve Hakk'ın rızasına talip olan kişi)

2-Geç hûbb-ı mâsivadan zikret Hüdâyı her gâh

(Allah'dan başkasına olan arzu ve isteklerden, bütün güzelliklerden, her zaman vazgeç, uzaklaş)

3-Hakdır hemîşe bâki kanı cemi' eşya

(Baki olan Hakk'dır. Bütün eşya ve yaratılmışlar her zaman buna kani ve emin oldu)

4-Etti bu sırrı idrak Rıfat Paşa âgâh

(Halil Rıfat Paşa basiretiyle (kalp gözünün açıklığı sayesinde) bu sırrı idrak etti)

5-Olmuşken altı yıl hep devletde Sadrazam

(Altı yıl devletin Sadrazamı olmuşken)

6-Terk etdi cümle vâri da'vet olunca nâgâh

(Ansızın ölüm emri gelince her şeyi terk etti)

7-Etmişdi nice hizmet-i terfiye için ibâdı

(Allah'ın kullarını rahat ettirmek için nice hizmetler etmişti)

8-Olmuş idi iffetiyle müste'men-i şehinşâh

(Dürüstlüğü ve namusuyla şahlarşahının en güvendiği emanını aldığı insanlardan olmuştu)

9-Hem-nâm idi Halil'e olsun şefi'i Ahmed

(Adaşı olan Peygamberin şefaati Halil'in üzerine olsun)

10-Firdevs içinde anâ kudsîler ola hem-râh

(Cennet içinde mukaddesler ona yoldaş olsun)

11-Ecr-i azîm görsün bi'l-cümle hanedânı

(Bütün dindar ve asil soyu büyük sevap görsün)

12-Deryâ-yı rahmet içre yattıkça ol dil-âgâh

(Rahmet denizi içinde yattıkça o kalbi uyanık)

Geldi iki ferîşte târihin itdi takrir

(Adem kılıklı iki Melek gelerek tarihini yazdı)

Me'va ide cinâmı Rıfat Paşa'ya Allah

HALİL RIFAT PAŞA

Murat Dursun Tosun

(Allah, Cenneti sığınacak yer etsin, Rıfat Paşa'ya)
1319³⁶

**Eyüp istikametinden Mihrîşah Valide Sultan İmaretine giden yol
(Eski Boyacı Sokak-Şimdi Sultan Reşad Caddesi)**

Kabristanın İmaret Tarafından Girişi (Bostan İskelesi Sokak)

³⁶ <http://www.eyup.istanbul/tr/main/pages/sadrazam-halil-rifat-pasa/1213>

Soldaki kayın biraderinin, sağdaki Halil Rifat Paşa'nın Kabri

Alibeyköy istikametinden gelen yol ve kabristanın arka tarafı

Arka Yoldan Çekilen Fotoğraf

Halil Rifat Paşa'nın 31 Kanun-i-evvel 1311 tarihinde Illustration Turque Malumat Gazetesi'nde yayınlanan fotoğrafı

SONUÇ

Halil Rıfat Paşa Selanik'in Siroz (Serez) Sancağına bağlı Lika Köyünde Kasım 1828 tarihinde doğmuş olup, Türk asıllıdır. Bölükbaşı diye tanınan İbrahim Ağa'nın oğludur.

Sıbyan mektebinde yeteneği fark edilip Serezli Muhlis Paşa'nın damadı Nevrekop eşrafından Altun Mehmed Bey'in himayesine alınmıştır. Onun himayesinde Serezli Molla Bayraktaroğlu Mehmet Ağa tarafından eğitim verilmiştir.³⁷

1844 yılında Siroz (Serez) tahrirat kaleminde memurluğa başlamıştır. Daha sonra Tuna mektupçusu, Varna, Tırhala, Vidin Mutasarrıfı görevlerinde bulunmuş, akabinde vezirlikle Tuna Valisi olmuştur. Bunu Kosova, Selânik, Sivas, Aydın ve Manastır valilikleri izlemiştir. 1890'da Dahiliye Nazırı, 1896'da Sadrazam oldu.

Vali iken bilhassa Sivas'da hayli yol yaptırdı. Sivas'a yol, içme suyu, tarım, orman alanlarında bölgeye çok hizmet verdi. Balkanlarda eşkıyaya karşı geliştirdiği mücadele taktikleri ve Anadolu'da bayındırlık alanında vatandaş, devlet işbirliği ile gerçekleştirdiği çalışmalarla şöhrete ulaştı. Buradaki görevi sırasında;

Trabzon-Canik (Samsun), Elazığ-Malatya-Hasan Çelebi sınırına kadar 410 kilometrelik Bağdat yolunu yaptırdı.

Bu yol üzerinde 314 köprü ve 829 menfez inşa edildi. Çamlıbel'e kendi parası ile bir çeşme yaptırdı. Tokat-Niksar, Ünye'ye kadar olan 76 kilometrelik şoseyi yaptırdı.

Kelkit Irmağı üzerinde 630 metre uzunluğunda 41 gözlü Hamidiye Köprüsü'nü yaptırdı. Bunlar dışında 55 köprü ile 32 menfez inşasını gerçekleştirdi.

Yozgat-Çorum sınırına kadar 63 kilometre yol açtırmış ve köprüler yaptırmıştır. Merzifon-Osmancık ilçeleri arasını 59 kilometrelik bir şose ile bağlattırdı.

Şebinkarahisar'dan Trabzon ve Giresun illerine kadar, 64 kilometrelik bir yol ile Sivas, Hafik, Zara, Koyulhisar, Mesudiye ve Ordu illerine kadar 212 kilometrelik şose, 92 köprü, 300'den fazla menfez yaptırdı. Ayrıca Sivas'ın kasabalarının ve birçok köyün yollarını inşa ettirdi.

³⁷ Mehmet Mercan, Sivas Valisi Halil Rıfat Paşa'nın Eğitim ve İmar Faaliyetleri, A.Ü.

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, sayı 23, Erzurum 2004

Sivas’da görev yaptığı sürede yayınladığı 11 adet tenbihname ile tarımdan, ormancılığa, yakacakdan, yola, eğitimden, finansmana kadar bir çok alanda yön verici çözüm önerileri geliştirerek uygulanmasına çalıştı. Eğitim alanındaki önerileri 10 Ocak 1883 tarihinde irade-i seniyye ile de onaylandı. Ancak paşanın Sivas’dan ayrılmasından sonra uygulama aşamasında ne kadar kaldığı bilinmemektedir. 1885 yılında Sivas’daki okul sayılarına bakınca 1465 Müslüman, 284 gayrimüslim okulu olduğu dikkate alındığında böyle bir sonuç çıkmaktadır.³⁸

Bütün bu hizmetleri sonunda Sivas’tan görev icabı ayrılarak Aydın (İzmir)’e tayin oldu. 1885-1886 ve 1889-1891 yılları arasında iki dönem İzmir valiliği yapmıştır.

Yolun haricinde görev yaptığı yerlerde hükümet konağı, karakol, askeri hastahane konutlar, köprüler, menfezler gibi pek çok hizmet üretmeyi başarmıştır. Darülaceze’nin inşasındaki başarısı ise taktire şayandır. Sivas ve memleketim Alucra’da patatesi ilk tanıtan kişidir.

Halil Rıfat Paşa parlak fikirler üretebilen ve bunları uygulayabilen özgüvene sahip tarihi bir şahsiyettir. Bunu eğitim fonu uygulamasında ve o günün terörü olan eşkıyalarla mücadele için geliştirdiği bir nevi koruculuk sistemi uygulamasında görmekteyiz.

Valiliği döneminde yaptığı bunlarla da sınırlı kalmamış, ziraatte verimliliğin artırılmasından, ormanların korunması ve herkesin kendi korusuna sahip olması için ağaçlandırmanın teşvik edilmesine, hatta cins atlar yetiştirilmesine kadar pek çok alanda fikir üretmiştir. Bu kadar çok alanda başarılı olabilmesinin yegâne sebebi halkla içiçe olması ve halkın ihtiyaçlarını çok iyi bilmesinden ileri gelmiştir.

Memleket genelinde karayollarının yetersizliğini ve günün şartları gereği deniz ulaşımının avantajlarını bildiğinden İç Anadolu’yu Karadeniz limanlarına bağlayabilmek için çok çaba sarfetmiştir. Denizyolu uzun yıllar alternatifsiz ulaşım imkânı olarak kullanılmıştır. Bu cümleden olarak Samsun, Ordu ve Giresun iskelelerine ulaşımı sağlayacak yollara ağırlık vermiş, pek çok yerde sert kayaları deldirerek tüneller açtırmıştır.

İnsanların ulaşımı kadar mal sevkiyatının, posta ulaşımının da bu yollara bağlı olduğu bilinciyle hareket ederek günümüzde lojistik olarak tanımlanan ürün, hizmet, insan kaynaklarının, ihtiyaç duyulan yerde,

³⁸Mehmet Mercan, a.g.m. s-210

HALİL RIFAT PAŞA

Murat Dursun Tosun

istenen zamanda temin edilmesi, bulunabilmesi için çalışmaları başlatmış ve istenildiği gibi de sonuçlandırmıştır.

Çalışanların zorlukla karşılaştığı yılgınlığa düştüğü zamanlarda onları motive etmesini bilerek yeniden şevkle çalışmalarını sağlamış, onlara pozitif enerji yüklemiştir.

Sert görünümüne karşın yufka yürekli ve naif yapısıyla kimseyi kırmamaya gayret etmiştir. Ancak idareciliği gereği tatlı sert tavırlarıyla disiplinden de hiçbir zaman uzaklaşmamıştır. Yol yapım çalışmaları bir çok etapta aynı anda yürütüldüğünden bir oarad bir burada görünerek her an her yerde olabileceği izlenimi vermiştir. Gerektiğinde hedef ve zaman belirleyerek çalışmayı rekabet ve yarışma havasına sokup önce bitireni ödüllendirmiştir. Hiçbir başarılı çalışmayı görmemezlikten gelmemiş hakedene hakkını teslim etmiştir.

Yapılan imalatlarda da kâynak israfına sebebiyet vermeyerek üst düzey kalitede üretim yapılmasını sağlamış hiçbir işin sıradan olmamasına gayret etmiş bunun için gerekli denetimleri bizzat yapmıştır.

O gün yapılan işlerin kalitesi günümüzde yapılan benzer işlerden daha alt seviyede değildir. O gün açılan güzergâhlar zamanla ıslah edilerek halen kullanılmaktadır. Giresun yolundaki Halil Rıfat Paşa Tüneli de bunlardan birisidir.

Yolların yapımı sırasında konusunda tecrübeli mühendislerin bilgi, görgü ve deneyimlerinden de yararlanmış, onların yapılan işlere nezaret

etmesini sağlamıştır. Diğer bir ifadeyle işi ehline vermiş, en iyi taş ustalarından istifade etmiştir.

Yol yapımındaki direftifleri de başarının gelmesinde önemli rol oynamıştır. Bu etapşu vakitte bitecek, geldiğimde atımın ayağına taş değerse gerisini siz düşünün diyerek korkuyla karışık motivasyon sağlaması da etkili olmuştur. Bu paşanın sert mizacından ziyade çalışma disiplini sağlamaya çalışmasından ileri gelmektedir.

Bir keresinde halka sıkıntı veren dik bir yokuşun ıslahını istediğinde işin sorumlularının bunu yapmak mümkün olmayacağını belirtmesi üzerine:

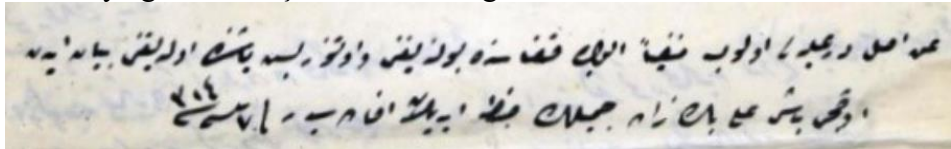
-Altını kaldırım,

Üstünü doldurun,

Seviyesini buldurun,

Olmazsa gözünüze Alucra'yı aldırın demiştir. Bunun üzerine yol istenilen özelliğe kavuşturulmuştur.

Benim de memleketim olan Alucra şimdilerde Giresun'a bağlı en uzak iki ilçeden birisidir. Paşanın Sivas'da görev yaptığı tarihlerde ise Karahisar-i Şarki (Şebinkarahisar) Sancağına bağlı yine en uzak ilçe konumundaydı. Alucra'yı göz korkutur derecede öne çıkaran özelliği ise mahrumiyet bölgesi olmasının yanı sıra çok ağır kış şartlarına sahip olmasıdır. Günümüzde bile -30'un üzerinde soğuk olduğu zamanlar olmaktadır. Üstelik kışın süresi de çok uzundur. Bu nedenle zaman zaman Der-saadet'den (İstanbul'dan) ıslah-ı nefis olması için ceza olarak Alucra'ya gönderilmiş olanların varlığı bilinmektedir.³⁹

An-asıl (aslen) Der-aliyyeli (İstanbulu) olub menfiyyen (sürgün olarak) Alucra kazasında bulunduğunu ve otuzbeş yaşında olduğunu beyan eden Okçubaşı Ali Beyzade Cemil'in zabt edilen ifadesidir.
Fi 7 Nisan Sene (1)314 (19 Nisan 1898)

³⁹ <https://muratdursuntosun.wordpress.com/2014/05/30/eskiden-alucra-surgun-ve-cezalandirma-yeriyemis/>

Murat Dursun Tosun, Kaymakamlık Soruşturma Belgelerinde Alucra'nın Sosyal Tarihi, s-668

Paşa da bu durumu bir nevi tehdit unsuru olarak kullanarak ya bu işi yaparsınız ya da kendinizi Alucra’da bulursunuz demek suretiyle onları korkuyla karışık çalışmaya teşvik etmiştir. Bunda da başarılı olmuştur.

Paşanın Giresun huduna kadar olan yol çalışmaları sırasında yol üzerindeki sert kayaları murç, çekiç ve balyozla deldirerek iki tünel açtırdığı bilinmektedir. Bunlardan birini yukarıda görmüştük. Diğeri de Şebinkarahisar’a yürüme bir saat mesafede olan Tamzara kasabası civarında olan Tamzara Deliklitaş Tünelidir. Bu tünel 80’li yıllarda yol genişletme çalışmaları sırasında zorunluluk gereği gözden çıkartılmıştır. Tünelin bulunduğu alanda yazılı olan “Gidemediğin yer senin değildir” sözünün hak edilmiş (kazınmış) olduğu kayanın yıkılmasıyla yazı da tahrip olmuştur. Kayadaki yazı günümüze ulaşmasa da paşanın bu sözü karayolları açısından “Ata Sözü” olarak dilimizde pelesenk, bizlere ise rehber olmuştur.

Tünelin açılması sırasında çakmaktaşı gibi sert kayaları delmekte zorlanan işçiler umutsuzluğu kapılarak başlarındaki sorumluyu paşaya yollayarak mümkün değil bu kaya delinmez bu tünel de açılmaz bilgisini vermişlerdir. Paşa ise bunun üzerine bir kişi gün boyunca yumruğu kadar bir yaş da kopartamıyor mu diye sormuştur. Cevap olarak paşam, elbette o kadar taş kopartılıyor denildiğinde, paşa cevaben o zaman endişeye mahal yok bu dağ delinir demiştir. Tekrar çalışmaya başlayan işçiler kısa bir süre sonra tüneli açmayı başardıkları haberini paşa’ya ulaştırdıklarında, paşa, o heyecan ve sevinçle gelerek o meşhur sözünü söylemiş ve Giresun’a ulaşmak artık kolay oldu diye de ilave etmiştir.

Farsça bir beyitte mealen şöyle denilmiştir:

“Kolaylaşmayacak zorluk yoktur. Ama cesur ve ehil adam olursa”

Halil Rıfat Paşa da bu özellikte bir idarecidir.

“Muhakkak ki her zorlukta birlikte bir kolaylık da vardır”

İnşirah Suresi 5. Ayet-i Kerime

Ne demişler: “İnanmak başarmanın yarısıdır”.

Söz konusu yollar yapıldıktan sonra yolların bakım ve onarımını da yakın köylerin sorumluluğuna vermiştir.

Halil Rıfat Paşa sadece yol konusunda değil iletişim alanında da çalışmalar yürütmüş telgrafla haberleşmeyi kazalarda yaygınlaştırmaya

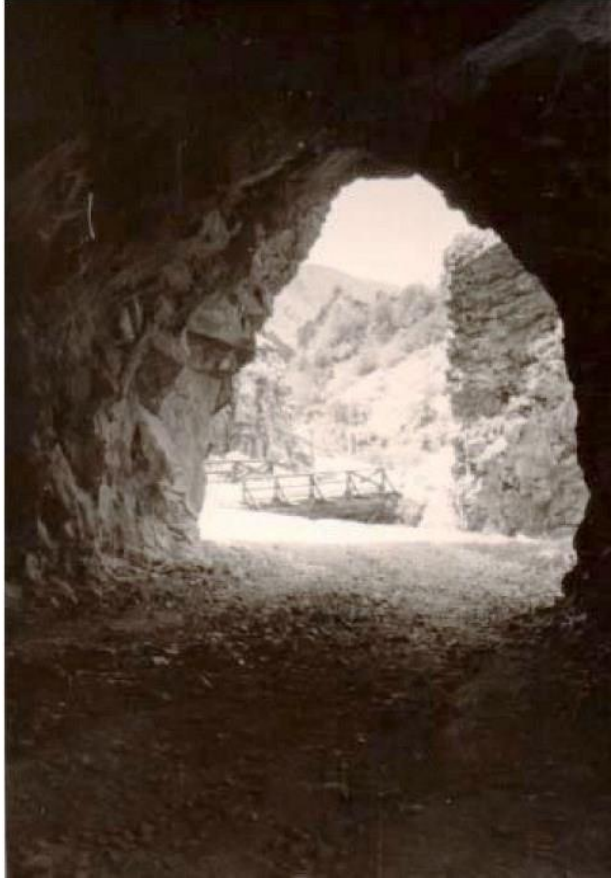
HALİL RIFAT PAŞA

Murat Dursun Tosun

çalışmıştır. Bunu 1882-1893 yılları arasında Alucra'da kaymakamlık yapmış olan Hacı Mehmet Rüşdü Bey'in ifadelerinden anlıyoruz.⁴⁰

ادلوتلكه واليس دولتو خابيل يفتت باشا حوزنارنيك دبرسه اولدنيك
امر سبب مجلس اداره قاريه الوجبه نكه هادي اولدنيك فبرلكه اهليست مشكل فوسيونى معرفتيد حال و تخملازنيك كوه قوه حيدر
الوجبه يه قدر تخملازنيك خطى اعجمه

...Ol-vaktin valisi Devletlü Halil Rifat Paşa Hazretlerinin vermiş olduğu emir mucebince (gereğince) meclis-i idare (idare meclisi) kararıyla Alucra'nın havi olduğu karyelerin ahalisine müteşekkil komisyonu marifetiyle hal ve tahammüllerine göre Karahisar'dan Alucra'ya kadar telgraf hattı için...

Şimdi bulunmayan Tamzara Deliklitaş Tüneli (Kaynak Alaattin Polat)

⁴⁰ Alucra'nın Sosyal Tarihi, a.g.e. s-186

Dâhiliye Nazırlığı ve Sadrazamlığının ilk yıllarında en fazla meşgul olduğu mesele Ermeni isyanlarıydı. Dahiliye Nazırlığı görevindeyken başlattığı Dar'ül-aceze (Darülaceze) projesinin sadrazamlığının altıncı ayında tamamlanmasıyla resmi açılışını bizzat yaptı.

II. Abdülhamid döneminde bütün işlerin saraydan yürütüldüğü ve sadrazamların nisbeten az rolünün bulunduğu bir zamanda, yumuşak huyluluğu ve Padişaha sadakati sayesinde 9 Kasım 1901'de vefat edene kadar makamını muhafaza etti. 6 yıllık bu sadrazamlık görevi esnasında başarılı hizmetlere imza attı. Halkın neye ihtiyacı olduğunu bilen bunu hisseden, akilane tedbirlerle bu yolda hızla çözümler üreterek halkın hayat standartlarını yükseltmeyi bilmiş, onları rahat ve huzura kavuşturmuştur.

1901 yılında vefat etti, Eyüp'de defnedildi. Türbesi Bostan İskelesi Sokağında Eyüp Sultan Camisi istikametine doğru cülûs yolunun sağında Mihrişah Valide Sultan Türbesi ve İmaretinin haziresinde deniz tarafındaki yola doğru alt tarafda kalmaktadır. Onun hatırasına olarak İstanbul'da Darulaceze'nin yanında bir mahalleye Halil Rıfat Paşa adı verilmiştir. Aynı şekilde Tokat'da bir okulda, Şebinkarahisar'da ana caddede ve Şebinkarahisar-Giresun arasında tünelde onun adı yaşatılmaktadır. **Allah rahmet eylesin, mekânı Cennet olsun.**

Yıkılan tünelin 1954 tarihli bir fotoğrafı

KAYNAKÇA

<https://muratdursuntosun.wordpress.com/2014/03/03/sadrazam-sivas-ve-izmir-valisi-halil-rifat-pasanin-bulundugu-gorevler/>

<https://muratdursuntosun.wordpress.com/2014/01/02/sivasda-imzasi-olan-vali-halil-rifat-pasa/>

<https://muratdursuntosun.wordpress.com/2014/02/21/sadrazam-sivas-valisi-halil-rifat-pasanin-vefatiyla-ilgili-belgeler-bilgiler/>

<https://muratdursuntosun.wordpress.com/2012/12/26/uzun-bir-yol-hikayesi-ordu-giresun-karahisar-yolu/>

Mehmet Zeki Pakalın, Sicill-i Osmani Zeyli, VIII. Cilt, TTK Yayınları, Halil Rıfat Paşa

Murat Dursun Tosun, Arşiv Belgelerinde Gümüşhane Yaşananlar ve Ayrıntıları s.396-398

<http://www.e-tarih.org/biyografi.php?b=400>

<http://www.gop.edu.tr/gaziosmanpasa.aspx>

<https://muratdursuntosun.wordpress.com/2016/04/18/der-saadetde-sehrin-izdihamini-azaltmak-icin-bulunan-cozum/>

<https://muratdursuntosun.wordpress.com/2016/05/11/1896-tarihli-issiz-gucsuzlere-istanbula-gelis-izni-verilmemesi-karari/>

<https://muratdursuntosun.wordpress.com/2012/02/27/kuyucu-murad-pasa-alucradan-gecti/>

http://www.nurullahyucel.com/nyucel/index.php?option=com_content&view=article&id=92:dunden-bugune-darulaceze-sozel&catid=15:geriatri-gerontoloji-kongre-sozel-bildiriler&Itemid=4

<http://www.reitix.com/Makaleler/Halil-Rifat-Pasa-Kimdir/ID=2659>

<https://muratdursuntosun.wordpress.com/2016/04/21/ciftecevizler-ve-okmeydaninda-ii-bayezide-ait-araziler-ve-konuyla-ilgili-bilinmeyenler/>

<http://www.darulaceze.gov.tr/Kurumsal/KurulusAmaci>

<http://www.eyup.istanbul/tr/main/pages/sadrazam-halil-rifat-pasa/1213>

<http://www.ehlisunnetbuyukleri.com/Osmanli-Tarihi-Ansiklopedisi/Detay/DARULACEZE/172>

<http://www.yazarport.com/yazi/1948/erzurumlu-hafiz-mehmet-pasa>

http://www.takvim.com.tr/yazi_dizisi/2013/02/23/galata-koprusunde-cinayet

http://www.takvim.com.tr/yazi_dizisi/2013/02/24/pasayi-koprude-vurdular

İBB Müzeler ve Kütüphaneler Müdürlüğü, İSTİKA/2012/BIL/233

<http://www.hakikat.com/dergi/216/bsyz216.html>

Tenbihnameler, Sivas Valiliği Kültür Yayınları, s.12

<http://www.tas-istanbul.com/portfolio-view/eyup-haziresi-halil-rifat-pasa-mezari-2/>

<http://www.eyup.istanbul/tr/main/pages/sadrazam-halil-rifat-pasa/1213>

Mehmet Mercan, Sivas Valisi Halil Rıfat Paşa'nın Eğitim ve İmar Faaliyetleri, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, sayı 23, Erzurum 2004

<https://muratdursuntosun.wordpress.com/2014/05/30/eskiden-alucra-surgun-ve-cezalendirme-yeriyemis/>

Murat Dursun Tosun, Kaymakamlık Soruşturma Belgelerinde Alucra'nın Sosyal Tarihi

DİZİN

93 Harbi, 136

Adlıye Nâzırı Abdurrahman Paşa, 9

Ahmet Muhtar, 243

Ahmet Tevfik, 13

Alaaddin Polat Bey, 1

Ali Fuat Bey, 8, 12

Arabistan Atı, 83

Arnavut, 10

Arnavut Toptani Gani Bey, 208

Aydın Valisi, 232

Bağdad Caddesi, 67, 173

Bank-ı Osmani, 114

Bismark, 14

Bolayır, 165

Bostan İskelesi Sokak, 261

Boyacı Sokak, 260

Bölükbaşı, 263

Bulgaristan, 25

Bulgaristan Emareti, 30

Bulgaristan Prensi, 116

Canik Sancağı, 173

Cavid Bey, 3, 207, 216

Cevad Paşa, 39

Çamlıbel, 175

Darülaceze, 203

Ermeni ve Girit Meselesi, 9

Esat Paşa, 208

Etval-i dö Romani Nişanı, 30

Fatma Fikriye, 233

Fuat Simavi, 8, 35

Gani Bey, 207, 208

Gazi Osman Paşa, 7, 141

Gazi Osman Paşa Konağı, 169

Gelibolu Sancağı, 161

Giresun, 265

Girid, 135, 145

Görel Kazası, 76

Gümüşhane Sancağı, 76

Günezoğlu Ahmed, 118, 119

Habeş İmparatorluğu, 30

Hakimyan, 41

Halil Rıfat Paşa Konağı, 169

Hariciye Nazırı Said Paşa, 54

Hayrettin Paşa, 9

Hüsni Paşa, 243

İbrahim Ağa, 263

HALİL RIFAT PAŞA

İbrahim Alaattin Gövsa, 15
İran, 24
İşkodralı Mustafa, 217
Jurnalci, 38
Kağı, 78
Karahisar-i Şarki, 174
Kelkit Irmağı, 264
Kızıl Irmak, 180
Kondükdör ve pikör, 69
Kotan, 182
Köprü, 1
Kürtün nahiyesi, 76
Lika, 5
Macar Kısrağı, 83
Maçka Karakolu, 39
Mahmud Celaleddin Paşa, 256
Mahmut Kemal İnal, 8
Malatya Sancağı, 173
Mamuretü'l-aziz, 67
Manastır Valisi, 56
Mehmet Paşa, 207
Memduh Paşa, 11
Menfez, 1
Midilli, 118
Mihrişah Valide Sultan, 258
Mirliva Bonkofski Paşa, 40
Mühr ü Süleymani Nişanı, 25
Münir Paşa, 159
Necabetlü Reşad Efendi, 44
Nevrekep, 5
Niksar, 173
Nişan-ı Akdes, 26
Nişan-ı Âlî-i Osmanî, 34

Murat Dursun Tosun

Nişan-ı Osmanî, 34
Nişan-ı Zişan-ı Mecidi, 57
Nişantaşı, 158
Okmeydanı, 205
Patata, 189
Platonoz Deresi, 165
Prens Mehmed Sebahaddin, 256
Romanya, 25
Rum ve Bulgar Eşkiya Çeteleri, 152
Sait Paşa, 11
Salı Pazarı, 171
Semafor di Marsil, 215
Sultan Abdülhamit, 9
Sultan II. Abdülhamid, 38
Sultan Reşad Caddesi, 260
Şarköy, 165
Şarl Moraviç, 36
Şhremini, 55
Şeyh Hüseyin Baba, 102
Şir-i Hurşid Nişanı, 25
Şûrâ'yı Devlet, 53
Tahsin Paşa, 9
Toptani Esad Paşa, 209
Vidin, 6
Yakub Paşa, 47
Yanya, 6
Yeni Cami, 150
Yıldız Köprüsü, 179
Yunan Harbi, 9
Yunan Muharebe Madalyası, 25
Zeki Paşa, 148
Ziyaeddin Efendi, 42